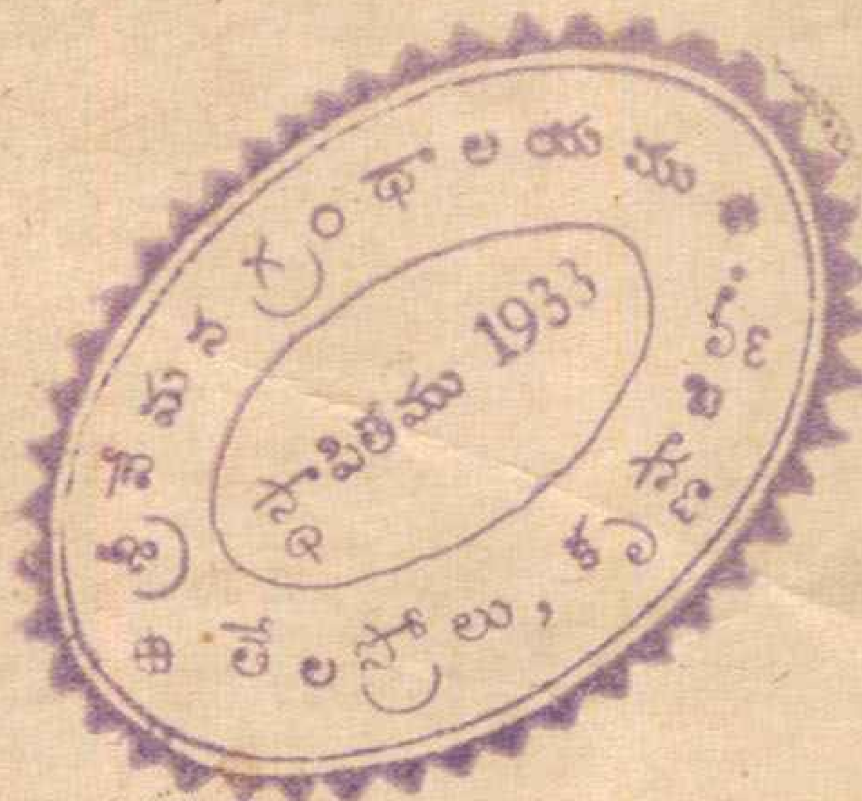
భారతి

సచిత్ర మాసపత్రిక

అధిపతి

కా. నాగేశ్వరరావు

సంపాదకుడు

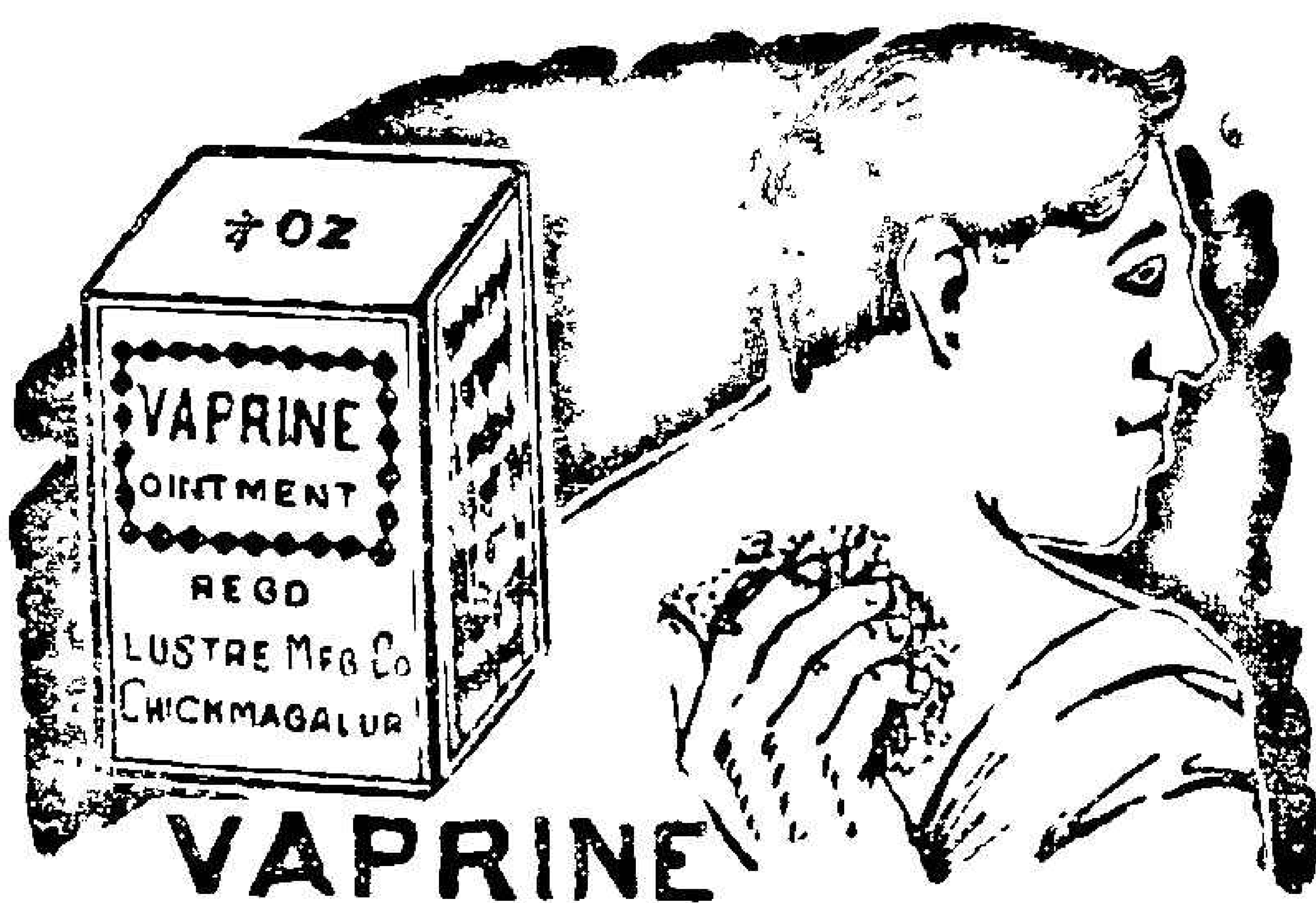
గన్నవరపు సుబ్బరామయ్య

సంపుటము ౧౦. సంచిక ౭.

ఆంధ్రపత్రికా ముద్రాలయము, మద్రాసు.

౧౯33

Printed at the
ANDHRAPATRIKA PRESS
G. T., Madras.

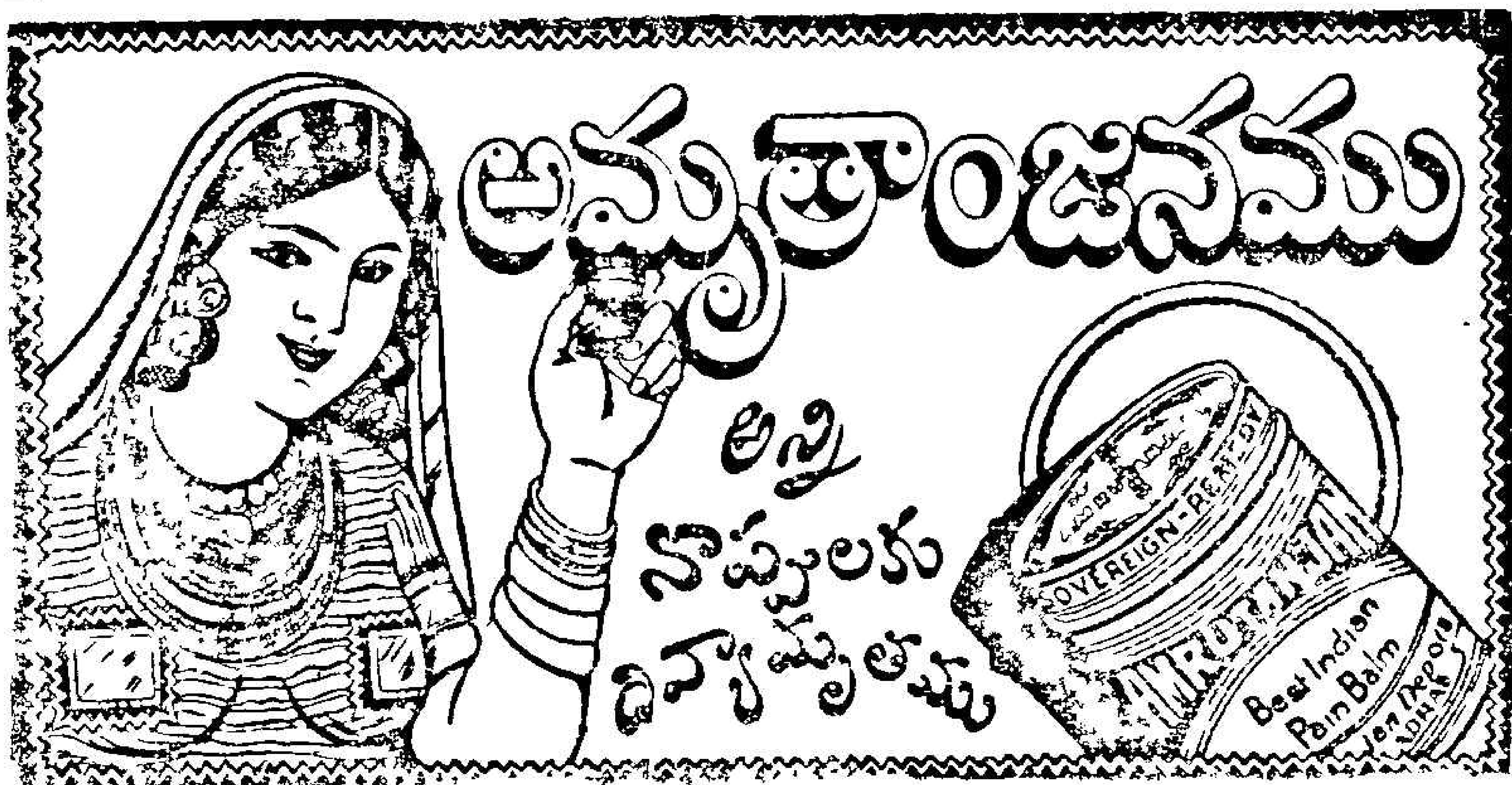

వాప్రైన్ యనెడి చిన్న డాక్టరు

దీని లేపనము వలన గజ్జి, కురుపులు, విష చర్మవ్యాధులు మొదలగునవి మాయమగును. మరియు తేలు కుట్టినచోట ఈ మందును చరిమినయెడల అతిశీఘ్రములో బాధ నివారణ మగును. గాయముతగిలి నెత్తురుకారుచుండినచోట చరిమిన వెంటనే దానిని రానీయక ఆపును. ఈమందు మీవద్ద ఒక సీసా వుంచుకొనిన వైద్యు డక్కరలేదు. ఈ ఔషధ మెచ్చటను దొరకును. ¼ ఔ. సీసా 0-4-0. ½ ఔ. 0-8-0.

లస్టర్ మ్యానుఫ్యాక్చరింగ్ కంపెనీ,

చిక్కమాగలూరు.

అమృతాంజనము డిపో.,

బొంబాయి. కలకత్తా.

మద్రాసు, రంగూను.

నేషనల్ ఇన్స్యూరన్సు కంపెనీ లిమిటెడ్

హెడ్ ఆఫీసు, 7, కౌన్సిల్ హౌస్ వీథి, కలకత్తా. (స్థాపితము: 1906)

ఆస్తి మొత్తం	రు.	1,65,00,000 లకు పైన
సాంవత్సరిక ప్రీమియముల రాబడి	రు.	36,00,000 లు
చెల్లింపబడిన క్లెయిముల మొత్తం	రు.	78,00,000 లు

డబ్లియు. ఆర్. రే యస్క్వయిర్	డైరెక్టర్లు	జి. పి. దుతియా యస్క్వయిర్
పి. సి. కార్ ,,		యస్. సి. లా ,,
రాయ్‌బహదూర్ తారకనాద్ సాదు	మేనేజర్లు	రంజిత్ సింగ్ ,,

ఆర్. జి. దాస్ & కో.

జీవితముల భీమాచేయు ఈ కంపెనీలో, ప్రీమియములు చాలతక్కువ నూతనపద్ధతులు, నూతనలాభములు. ఆకర్షణీయమైన బోనసులు. ధారాళమైన సరండర్ విలువ. పాలసి హోల్డర్లకు చూపబడు దయ గలిగినట్టియు, సమానమైన ఆదరణ సమాన గౌరవము. లాభమును దెచ్చు సుఖకరమైన పెట్టుబడులు అందుచల్ల ధారాళమైన బోనసులు. భారతదేశపు మూలధనము—భారతదేశీయుల పాలనము—భారతీ యోత్సాహము.

ఏజన్సీ; ఇన్సూరన్సు; వివరములకు వ్రాయుడు:—

మద్రాసు బ్రాంచి,
113, ఆర్మీనియన్ వీధి,
మద్రాసు

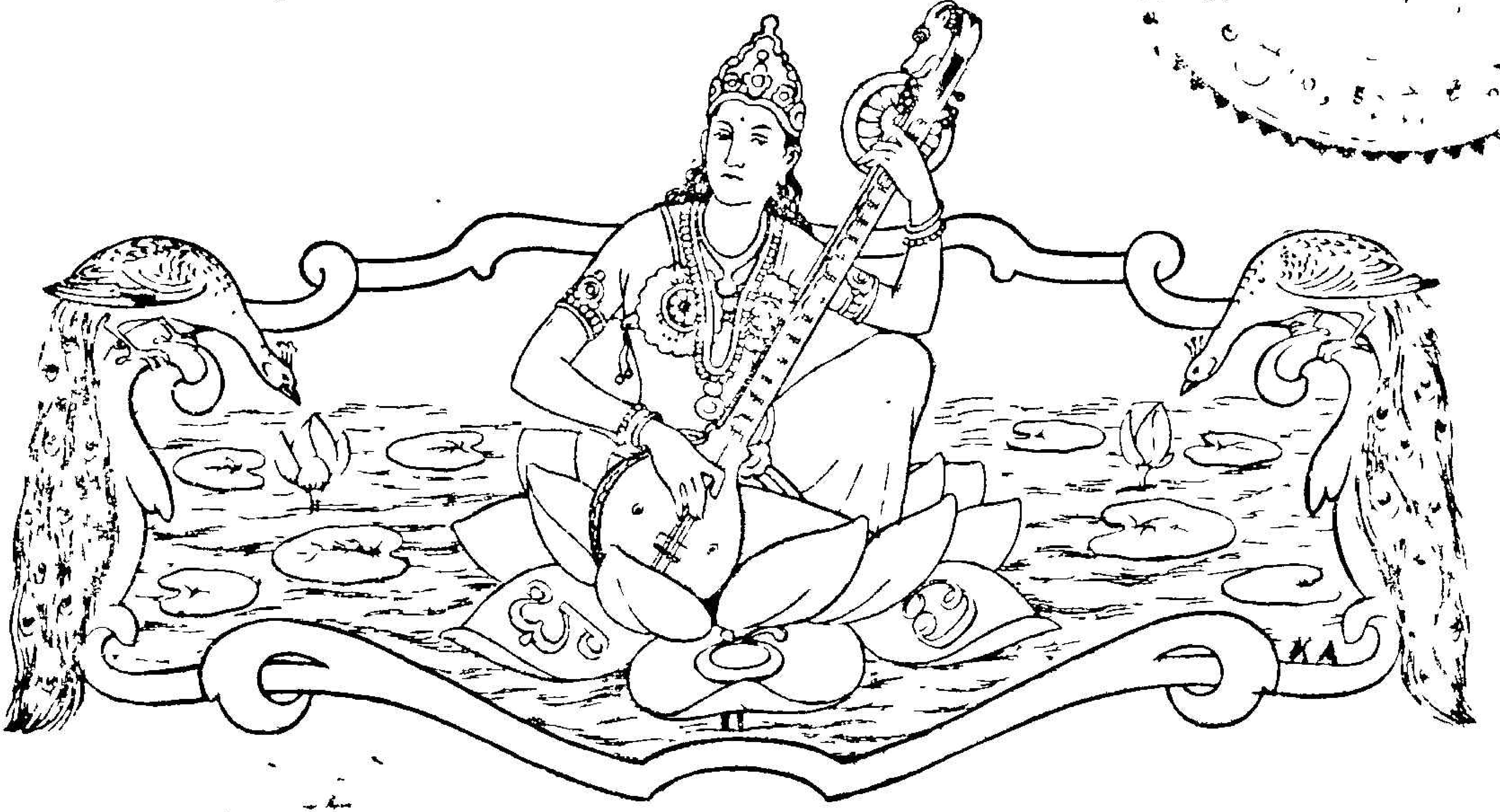
టి. అనంతాచార్లు, బి. ఏ.
కార్యదర్శి.

విషయసూచిక

చిత్రములు

త్రివర్ణచిత్రములు :—రాణా ప్రతాపసింహ ; శుక్లప్రతిపత్తు ; శుక్లద్వితీయ.

సాధారణ చిత్రములు :— శృంగారనాయికలు (ప్రాచీనచిత్రములు) ౧౬ ; వ్యంగ్య చిత్రములు ౨ ; అలప్పి-ఎర్నాకులం మార్గమందలి లంక ; ప్రతిబింబము (ప్రకృతిచిత్రము); కాశీ-పడమటివైపు ; గంగానదిలో పడవలు ; పంచగంగాఘట్టము-కాశీ ; చంద్రభాగానది-పండరిపురము ; దశాశ్వమేధఘట్టము-కాశీ ; కాశీ-ఉత్తరపువైపు ; సింధియాఘట్టము - కాశీ ; తిరుచ్చూరు దేవాలయము ; కన్యాకుమారి మొన (సముద్రములోనుండి) ; కన్యాకుమారి దేవాలయము ; కన్యాకుమారి స్నానఘట్టము ; ఇతర చిత్రములును.

సంపు. ౧౦ శ్రీముఖ సంవత్సరము, ఆషాఢమాసము (జూలై ౧౯33) సంఖ్య ౮

భవానుభవము

కవిరాజహంస, బాలాంత్రపు వెంకటరావు

స్వానుభవము, గుణగణ సహి-తానుభవము విశ్వదర్శనానుభవము, జ్ఞా
నానుభవము, నిత్యబ్ర-హ్మానుభవముఁ గాంతు గురుభవానుభవమతిన్.

వంవని మిన్నువంకఁ దలవాల్చి తపించెద వంతరాత్మ నే
చలిమంటట్టి నిక్క దంచి సామయి మేను కృశింపఁజేయఁగాఁ
దెలియవు, మన్మథార్తులకుఁ దియ్యము నెయ్యము నేల? నిన్ను నేఁ
గొలిచెద విభ్రమాత్ముఁ డనుకోక క్షమింపు భుజంగభూషణా!

తంతికి—గాకున్నఁ జిలువఁ జుట్టుదురయా సవతులు నోదార్పఁజాలకున్న,
కొనవెఱ్ఱిగాకున్న కొండ లెక్కుదురయా కొడుకుల సవరింపఁగూడకున్న,
వేఁదురు గాకున్న విషము మెక్కుదురయా ప్రకృతులఁ బోషింపఁ బడయకున్న,
మతిపోక కాకున్న మ్రాను వట్టుదురయా లోకముల్ భరియింప రాకయున్న,
జ్ఞానఖనివయ్యుఁ బ్రాకృత జనునిఁబోలి - యేల విపరీతకార్యంబు లిట్లు జేసి
తభవ, యిదినీకు సహజమో యనుకరణమొ-నిజ మెఱింగించి నన్ను మన్నింపుమయ్య!

బొమ్మకపాల మేమిటికి భోజనపాత్రగఁ జేసికొంటివో?
యెమ్ములనేల నేమిటికి నిష్టగృహమ్ముగఁ జూచికొంటివో?
నెమ్మది లేక యేమిటికి నిత్యతపంబును జేయుచుంటివో?
సమ్మతిఁ దెల్పి నామది విచారముఁ బాపవె విశ్వనాయకా!

నెలవంకదరి మించుతలవంక నృపతిపా ల్సేసి, భాగీరథిఁ జేసినావు,
సామేనుదాల్చినసతి యజ్ఞవాటిపా ల్సేసి, యహార్యజఁ జేసినావు,
తన్ను మించినయాత్మతనయుని సురలపా ల్సేసి, సేనానినిఁ జేసినావు,
భక్తి నర్చించునబ్బలిఁ ద్రివిక్రమునిపా ల్సేసి, విశ్వత్యాగిఁ జేసినావు,
పరులు తనవా రనెడిభేదభావ మేది - యింతయభిమానశూన్యుఁడ వేటికైతి
వభవ, నీచేయుకార్యంబు లడుగవలెనె? - నీకు నీవె పరుండవు నిశ్చయముగ.

హిమవంతునకు రత్నహేమభాగ్యం బిచ్చి పునుకపేరులు మెడఁ బూనినావు,
అలకాధినాథున కైశ్వర్య మందించి జోగివై భిక్షల కేఁగినావు,
హరిపదంబున కున్నయంబరం బర్పించి గజచర్మమును గటిఁ గట్టినావు,
విబుధుల కమృతంబు విందుసేయఁగ నిచ్చి హాలాహలంబును గ్రోలినావు,
భోగివో విరాగివో నిన్నుఁ బోల్పరాదు - త్యాగివో వియోగివో నిన్నుఁ దలఁపరాదు,
నీచరిత లవాఙ్మానసగోచరములు - విశ్వకల్యాణగుణగణవిభవ! అభవ!

కల్లరి గావు, కర్మఫల కాంక్షలు లేవు, స్వయంభువుండ వై
తల్లియుఁ దండ్రివై, విభవదక్షుఁడవై, జగమేలుకోక, నీ
యెల్లధనంబు లి ట్లొసఁగు టీశ్వర, నీకు వినోదమాత్రమై
చెల్లె, నెఱింగి నిన్ గొలువఁ జెల్లవె జీవుల కర్మబంధముల్?

పరుఁడవు నినుఁజేరి భజియించుకొను టెట్టు లభిమానహీనుండ నైనఁదాఁక,
గుణశూన్యుఁడవు నిన్ను గణుతించుకొను టెట్లు నేను నీయంతవాఁ డైనఁదాఁక,
అణువునుగావు ని న్నర్చించుకొను టెట్టు లంతట నే నుండునంతదాఁక,
రూపంబుఁ గనవు నీదాఁపుఁ జేరుట యెట్లు నేను నీ వొక్కటి యైనదాఁక,
వాదుసేయ నాతోడ నీవల్లఁ గాదు, - చెలిమిసేయ నీతోడ నాచేతఁగాదు,
శ్రుతుల వినఁబడ్డమాటలే చూచియిట్టు - లన్వయించుకొన్నాఁడ భవానుభవము.

ఛందోఽలంకారములు - దోషప్రకరణము

దువ్వూరి సూర్యనారాయణమూర్తి

"ముఖ్యార్థనిహతి ర్దోషః"

"దోషః కావ్యాపకర్షస్య హేతు శ్శబ్దార్థ గోచరః."

ఈరీతిని దోషస్వరూపమును బూర్వులు నిరూపించియున్నారు. సామాన్యముగా గుణదోషము లనునవి సర్వకవిసామాన్యములు, సర్వగ్రంథసామాన్యములు నని యనవచ్చును. వాఙ్మయమున దోషములేని గ్రంథము లుంట యసంభవము. అట్లని కావ్యము రచించు కవి తన యిష్టానుసారము పోరాదనియు, ముందట్టివాఁడు దోషగుణముల బాగుగఁ దెలిసి దోషముల త్యజింపవలెననియు, తన కావ్య ముత్కర్షవహించి చిరస్థాయి కావలెనన్న నయ్యది నిర్దుష్టముగా నుండవలెనని యూహించి యీదోషముల పూర్వులు నిరూపించి యున్నారు. ఈదోషము లనునవి కావ్యాశ్రయములగుటచే తన్నిరూపణమువిషయమున ఛందోఽలంకారకర్తలకు సమానముగ హక్కుండుట నీదోషములవిషయము గూడ నిరువురకు నిరూపింపవలసివచ్చినది. ఇట్టి కావ్యాపకర్షకు హేతువులైన కొన్ని దోషములు దెలిసియు, కవులు తమ గ్రంథముల నిశ్శంకముగాఁ బ్రయోగించియుంటను, కొన్నిదోషములవిషయమున లక్షణకర్తలలో మతభేదము లుండుటను, శాసించిన లక్షణకర్తలే యీదోషముల వాడుటను, మూర్తికవి చెప్పిన దోషములలోఁ గొన్ని యనవసరములగుటను ప్రకృతమున నావ్యాసము తన్నిరూపణమే ఫలముగా వ్రాయఁబడుచున్నది.

వీనిలో దోషములు పదియే యని దండి చెప్పియున్నాఁడు. విద్యానాథుఁడు "శబ్దగతత్వే నార్థగతత్వేన ద్వైవిధ్యం, శబ్దగతానామపి పదవాక్యగతత్వేన ద్వైవిధ్యమ్" అని విభాగించి ౧౬ దోషములవఱకు నిరూపించియున్నాఁడు. కవిజనాశ్రయకర్త దండిమతమునే యంగీకరించి దశవిధదోషముల నిరూపించియున్నాఁడు. మూర్తికవి తన కావ్యాలంకారసంగ్రహమున ప్రతాపరుద్రీయానుసారముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఇందు దండిభీమనమతములఁ గొన్నిదోషములు గుణములగు నరసభూపాలీయమతమున నదిలేదు. మఱియు విరోధమనెడి దోషమును దండ్యాదు లనేకభేదములఁ జేసియున్నారు. ఈతఁడొక రెండుభేదములుగానే విభాగించెను.

౧. నరసభూపాలీయకర్త నేయార్థమనియు, నసమర్థమనియు, రెండు దోషములఁ జెప్పియున్నాఁడు. "ఇల తన సంకేతంబున నిలిపిన పద మెంచిచూడ నేయార్థం బౌ", "ధర నప్రసిద్ధయోగం బరసి ప్రయోగించు పదమ యసమర్థంబౌ." అని వాని లక్షణములు గూడఁ జెప్పఁబడినవి. ఈరెంటిని నొక్కటిగా పరిగణింపవచ్చును. ఏమందురా, తనకుఁదప్ప మఱియొకరి కర్థముగానిరీతి స్వసంకేతప్రసిద్ధార్థముగా కవి యొకపదము నెప్పుడు ప్రయోగించెనో యయ్యది యప్రసిద్ధమే యగునుగాని పదుగురకు సుబోధముగాదు. తన సంకేతమున నిలిపిన పదమైన దన కర్థము దెలియును. అప్రసిద్ధయోగపదమున కర్థము కవికే తెలియదన వీలులేదు. తన కర్థము తెలియనిపదమును కవి ప్రయోగించుననుట యనుభవవిరుద్ధము. కాఁగాఁ బై రెండుదోషములలో నెద్దియే నొక్కదాని నంగీకరించినఁ జాలును.

౨. నిరర్థకమనఁగా:—"ఇలఁ బదపూరణమాత్రం బలవడిన పదంబు కృతి నిరర్థక మయ్యెన్" అని లక్షణము సెప్పియున్నాఁడు. ఈదోషము ముఖ్యముగాఁ జెప్పఁదగినదైనను మహాకవిప్రయోగానుసారము శాస్త్రమునురీతినిఁ జూడ నియ్యది యనవసరమే. సంస్కృతమున నియ్యది నాతివిస్తరముగా నున్నది. "తుహిచస్మహవై పాదపూరణే" ఇత్యాదులవలన నేకైకాక్షర

రూపమునసే దాన నిరర్థకపదము లున్నవి. అట్టియక్షరముల రెంటిమూటినిఁ గలిపి యొక్కచోఁ బ్రయోగించుట యసంభవముగావుటను, నట్టిప్రయోగములు సంస్కృత వాఙ్మయమున మృగ్యములగుటను నేకాక్షరనియమ మట్టిపట్టులఁ బ్రయోగింపఁబడినను పెద్దలోటుగా నుండదు. మన యాంధ్రవాఙ్మయమందుననో యతిప్రాస నియమములవలన లేనిపోని పడికట్టురాళ్లనేకములు పాదపూర్తియతిప్రాసల స్థానముల వాడుచుండు టరుదు. అట్టితఱి నొక్కపదముగాదుగదా, రెండుమూఁడు పదము లేయప్రసిద్ధప్రాస నిలిపినప్పుడో వేసి నిర్వహింపక తప్పదు. కాఁగా నీదోష ముండవలసినదే. కాని కవిత్రయమువారి కబ్బములసైత మీదోష మున్నదని యంగీకరింపకతప్పదు.

3. గ్రామ్యము:—"పామరుల భాష. గ్రామ్యము భామినికటిగల్లములు విభాసిల్లు ననన్, కోమలికన్నులు చన్నులు" ఇత్యాదిపదప్రయోగములను నీదోషమని లక్షణము చెప్పఁబడినది. ఇయ్యదిగూడఁ బైరీతి ననవసరమే యనఁదగును. ఏమనఁ, బ్రయోగములే ప్రమాణములు. పైపదముల వీడి మన కవు లొక్కనిముసమైన నిలువలేరు. మన ప్రబంధవాఙ్మయమంతయు పైపదములమీఁదనే నిలిచియున్నది. లక్షణగ్రంథముల వ్రాయునపుడు నిరర్థకదోషము లున్నను దోషముగాదుగాని గ్రామ్యపదప్రయోగము దోషమని యొకమూలఁ జెప్పుచు మూర్తికవియే యీపదము లచ్చటచ్చట వాడియున్నాఁడు. చూఁడుఁడు:—"బింకపుం జన్నులమీఁదఁ జేర్చుకొని" (3 ఆ. ౮౫ ప.), "చనువున నేపుఁ జూపఁగల చన్నులు చన్నులు" (౪ ఆ. ౭౮ ప.). మఱియు ౫ ఆ. ౧౧౩-వ పద్యము స్వభావోక్త్యలంకారముగా వర్ణింపఁబడినదఁట. కొసరు "వలుద వలిగుబ్బచన్నుఁగోవలపులాడి" అని తన యసభ్యత వెలిఁబుచ్చియున్నాఁడు. ఇట్టి వింకను బ్రబంధములఁ జూపవలెనన్న నయుతము లున్నవి. కవిత్రయగ్రంథములలోమాత్రము గానరావు. మన ప్రబంధకర్త లీమాత్రపు సహ్యాంగములేగాక ఇంకను రహస్యాంగవర్ణనము, తన్నామోచ్చారణముగూడ జేసియుంట నీదోషము నంతగా పాటించిరనుట కల్ల. దండి య్యీదోషము కేవలపదాశ్రయమేగాక యర్థాశ్రయముగఁగూడఁ జూపియున్నాఁడు. "కన్యే కామయమానం మాం న త్వం కామయసే కథం" ఇత్యాదులలో నట్లు భాషించుటయే దోషమని చెప్పియున్నాఁడు. పదవిషయమునఁగూడ యభిన, నిష్ఠ్యూత, ఉద్గీర్ణ, వాంత-ఇత్యాదులయం దీదోష మున్నదనియు, వీనికి గౌణవృత్త్యాశ్రయమువలన దోష ముండదనియుఁ జెప్పి,

"ఉష్ణరశ్మి మయూఖంబు లుమియుచుండె
నిష్ఠ్యూతుంపురులను దావినీరజములు,
రక్తరేణువుల్ గ్రక్క వక్త్రములనుండి
మరల వెడలంగఁ గ్రక్కెడు మాడ్కి" (తె. కా.)

ఇత్యాదులు జూపియున్నాఁడు. శృంగారనైషధాదిప్రబంధములసైతము "గల్లపాళీలసత్కామముద్రాంకురా" అని గల్లశబ్దప్రయోగ మున్నది. మఱియు నీగ్రామ్యమున కన్నిపట్టులను దోషము లేదు. పాత్రముఖభాషణములలో నీచపాత్రయైన తక్కువభాషలోనే మాట్లాడింపవలెను. అట్లుగాక యేగొడ్డుగ్రాంథికమో మాట్లాడించిన నయ్యది పరిహాసాస్పదముగా నుండి స్వభావసిద్ధముగా నుండదు. కాఁబట్టియే "గ్రామ్యంబు తజ్జాతివర్ణనములం బ్రయోగార్హంబు" అని "మొక్కముసామి" (రామా) "ఇతని నూసినా మేలుబాగెయు నేసినాము" (యయాతిచరిత్ర) అనియు ప్రౌఢవ్యాకరణకర్త సాధించియున్నాఁడు. రామరాను నేఁటియుగమున గ్రామ్యమునకే ప్రాధాన్యము వచ్చుట తటస్థించినది. కాఁగా పైపదప్రయోగములమాత్రమే దోషమని చెప్పిన నిది యనవసరము.

౪ చ్యుతసంస్కారము:—అనఁగా వ్యాకరణదుష్టమగు భాషయే యాపేరుగలది. ఈదోషమును సామాన్యముగ నందఱు పాటించియే యున్నారు. ఈ దోషము ముఖ్యముగా సంస్కృతభాషకుసంబంధించినది. ఏలయన నయ్యది వ్యవహారభ్రష్టత నంది నిలిచిపోయిన భాషగాన నద్దానిని వైయాకరణులు శాసించినరీతిఁ బ్రయోగింపనిచో నప్పు డీదోషముండుట యుక్తము.

కావుననే కాళిదాసాదిమహాకవులలోఁగూడ నీచ్యుతసంస్కారము లుండుట మన మెఱుఁగుదుము. తెనుఁగు భాషగతి యిట్టిదిగాదు. దినదినము నూతనాంకూరములతో వేఁదలలెత్తి పెరుఁగు భాషాలతికకు సంస్కారమొక్కపరి చేసి యీపందిరిగలుగు మేఁటిలోనే నీవు ప్రాకులాడవలెనుగాని దీనిని దాఁటరాదనిన నందెట్లిమిడి యుండును? కాన నొక్కకాలమున సంస్కరించిన భాష కొన్ని వత్సరములకు నశింపవచ్చును. అప్పటికిఁ గొన్ని క్రొత్తపదములు, క్రొత్తప్రయోగములు నాఁటి జనుల రుచిభేదము ననుసరించి మారనగును. అప్పుడు పూర్వవ్యాకరణానుసార మీప్రయోగము లన్నియు దోషయుక్తము లనుట యసంభవము. భారతకాలము నాఁటి భాషలోని పదములు చాలవఱకు నేఁడు నశింపలేదా? ఆ ప్రయోగములప్రకారము నేఁడున్న నర్థమగుటగూడ దుర్ఘటము. కాఁగా జీవద్భాషయగుట మనవాఙ్మయమున కీదోషసంపర్కము లేదు. కాని యొక వ్యాకరణముచే నియమింపఁబడినవెనుక కొంత కాలమువఱకును మారని భాషాసంప్రదాయముల వీడి నాఁటివారు తద్వ్యతిరేకముగాఁ బ్రయోగింపనప్పుడీ దోషమునకు స్థానము దొరకును. ప్రకృతమున గోషమని శాసించిన తత్తదలంకారచ్ఛందోగ్రంథములలోనే యీ సంస్కారచ్యుతు లున్నవి. చూడుఁడు—"దేహి యనంగనీక మనుచుం బ్రజలన్" (కావ్యాలం. సం.). ఇచ్చట 'దేహి'యనునది సంస్కృతధాతువు. ఇయ్యది యనుకరణాదులేమియు లేక నాంధ్రమునఁ బ్రవేశించుట యెట్లు? ఇది వాడుక ననుసరించి యద్దానియం దంద మున్నదని వ్యాకృతుల నొకచో నుంచి కవి ప్రయోగించి యున్నాఁడు. "దివిజేంద్రతటినియో యన"—ఇచ్చట 'ఓ' యను నూహార్థకశబ్ద ముత్ప్రేక్షావాచిగాని యుపమావాచి గానేరదు. ఐన నుపమావాచిగా కవి ప్రయోగించియున్నాఁడు. ఇటీవలి వ్యాకృతు లీనియమమును జెప్పినవి. ఇట్లే చ్యుతసంస్కృతులు తీసిన ప్రతిప్రబంధమునందును కొల్లలుగా నున్నవి. మఱియు నీ చ్యుతసంస్కృతి సరియగు నర్థముతో గ్రహించి లక్షణము చెప్పిన ఛందోభంగ, యతిభంగ, శబ్దహీన, విరస, అస్థానసమాస, గ్రామ్యాదు లనేకము లిం దంతర్భవించును. వీని విషయమున వ్యాకరణఛందోలంకారగ్రంథములే సంస్కరించి నియమించినవు డానియమము నుల్లంఘింప నవన్నియు చ్యుతసంస్కారములే యగునుగాని యన్యములు గావు. అయినను కక్ష్యావిభాగమున భిన్నభిన్న నామములఁ బెట్టి గ్రంథవిస్తృతిఁ జేయ లక్షణకర్తలు పూనుకొనిరి. కొందఱు లాక్షణికులు "విరోధ" మనెడి దోషమును జెప్పి యయ్యది దేశ, కాల, కలా, న్యాయ, ఆగమ, శాస్త్రాది విరోధములుగా విభాగించి యింక నెన్ని గలవో యవన్నియు విరోధ మొక్కటిచే గతార్థము చేయలేదా? అట్లే యీచ్యుతసంస్కృతి విషయమునఁగూడఁ జేసిన యుక్తముగా నుండెడిది. లేనిచో ననేకవిధము లింకను జెప్పి క్రొత్తపేరులు బెట్టవలసివచ్చును.

౫. అశ్లీలము:—"వ్రీడజుగుప్సామంగళ, శీలములగు పదము లొకటఁ జేర్చిన నది యశ్లీలము" అని లక్షణము చెప్పఁబడినది. ఇట్టి దోషముల ముఖ్యముగా కవులు పాటింపవలసినదే? దీనివలన నొకొక్కస్థలమున విపరీతార్థస్ఫూర్తి కలిగి సామాజికుల కసహ్యము గలిగించును. ఇట్టిదోషము లరుదుగ వాఙ్మయమున నున్నవి. "వారలలో లక్కాంబ కుమారుఁడు"—ఇయ్యది కందపద్యపాదము. ఇందు, కుమారుఁడనెడి పదమంచిలి యాదిమవర్ణము మొదటిపాదమున మిగులుటచే లక్కాంబకు మారుఁడు—లక్కాంబకు మన్మథుఁడై అనఁగా మన్మథునివంటివాఁడై, భర్తయై అను నశ్లీలార్థము గలుగుచున్నది. "పండునెన్నెలఁ జిమ్మ పైరులఁ బండించి ధరణి కన్నముపెట్టు ధర్మరాజు" ఇచ్చట భూప్రజకు నన్నదానము చేయువాఁ డనునర్థము చెడి "భూమికే కన్నముత్రివ్వు మహాత్ముఁ" డను నశ్లీలార్థము వచ్చుచున్నది. మఱియు "ఈకలహంసయాన నను నెక్కడి కెక్కడినుండి తెచ్చె" ఇత్యాదులలో వివరింప నవసరములేకయే యేకపదాభాసమువలనఁ గలుగు నశ్లీలార్థము సర్వవేద్యము. మఱియు, "కుడువన్ కుడుచున్", "ప్రాంచద్భూషణబాహుమూలరుచితో", "గుట్టసియాడ","మాడువలపుల్ వలచెన్...కన్యకన్"—

ఇత్యాదులలో నపారమగు దురర్థము స్ఫురించుచున్న యది. ఇట్టిదోషముగూడ సర్వసామాన్యముగనే యున్నది. ఈయావిత్తత్కాలములఁ గల కవుల రుచి భేదముఁబట్టి నిర్దోషము లగుచున్నవి. మఱియు నర్థ దోషములలోని పరుషమను దోషముగూడ నిద్దానియం దంతర్భవించును. "ఈరాజు సౌందర్యము మంటబడ్డ మదనుని సౌందర్యమువంటిది" అని దాని లక్ష్యము. ఇట్లనినతోడన నమంగళప్రదమగు నర్థము స్ఫురించుట నిదియు నొకవిధమగు నశ్లీలమే యగునుగాన నియ్యది యనవసరము.

౬. అప్రతీతము:—శాస్త్రపురాణ ప్రసిద్ధపద మప్రతీతము. "వృషాకపి", "అజావృతము" ఇత్యాదులు. పురాణమాత్రప్రసిద్ధత యిట్టివాని కెప్పుడు గలిగెనో యప్పుడే కవిప్రయోగములనుండి విశీర్ణమైనవని తేలుచున్నది. లేనిచో నాయాపదములకు వాఙ్మయమున స్థాన ముండెడిదే. ఇట్టితఱి "కవులు ప్రయోగింపని పద మవనిం దగ నప్రయుక్తమగు" అని మరల శాస్త్ర పురాణప్రసిద్ధములు గొన్ని, కవిప్రయోగసిద్ధములు గానివి కొన్ని యని విభాగింప నవసరములేదు. ఈగణ మంతయు నొకటిగాఁ జేర్పవచ్చును. శాస్త్రమాత్ర ప్రసిద్ధములగు ౫౦ సకారములతోఁ గూడిన "సంస్కార్తా" యనునదియు, "పుపుత్రీయియిషివతి", "రామాత్ త్" "రామాద్ ద్" ఇత్యాదులు ప్రథమమున నప్రతీతములై యట్టివి కవులు ప్రయోగింపమి యప్రయుక్తములు కావుటలో సందేహమా? కాన నీరెంటిని భేదింప ననవసరము.

౭. అప్రయోజనము:—ఒకపదము విశేషవిధాయిగాక యనవసరముగా కదిసిన నది యప్రయోజనము. "భూతి విభాధవళిత హరసుతుఁ గొలుతును"—ఇచ్చట హరసుతు సేవనమునకు భూతివిభాధవళితత్వ మున్నను, లేకున్నను నొక్కటియే. వ్యర్థదోషముగూడ నిట్టిదియే. దీని లక్షణముననే నీరెంటికి నైక్య మున్నట్లు విదితము. చూడుఁడు: "అప్రయోజనంబు వ్యర్థమా" అని చెప్పియున్నాఁడు. ఇచ్చటఁగూడఁ బ్రయోజనములేని విశేషణమే వ్యర్థము. "ఫేనిలంబైన జలధి దాఁటె యనిలతనయుఁడు" అని దీని లక్ష్యము. ఇచ్చట అనిలతనయు జలనిధితరణమునకు ఫేనిలత్వ విశేషణ మున్న, లేకున్న నొక్కటియే. ప్రకృతమున కావిశేషణము వలన పరిపోషాతిశయ మేమియు లేదుగాన నిదిగూడ నపయప్రయోజనమువంటిదే యగును. కాఁగా నిందొకటి యనవసరము. ఈ వ్యర్థదోషమువిషయమున కవిజనాశ్రయకర్తమతము వేరుగ నున్నది.

"మొదలఁ గ్రియతో నమర్పక
విదితవిరుద్ధార్థయుక్తి విపరీతంబై
తుదఁ గ్రియ గాఁ జెప్పిన, వ్య
ర్థదోషము..........."

అని చెప్పెను. అనఁగా ప్రథమమున నేవాక్యమును ప్రారంభించెనో ఆవాక్యమును గ్రియతో సమాప్తినందింపక నడుమను ప్రారంభవాక్యార్థవిరుద్ధముగా మఱియొక వాక్యమును జొనిపి మొదటివాక్యమును దదనంతరము సరిపుచ్చుట యని దాని యర్థము. చూడుఁడు—

"పొడిచి యొడుచంగఁ బగరను
గడుఁ గరుణాపరుఁడ వీవు గావున నీక
న్గెడువారు లేరు పగఱ
క్కడ........."

అని లక్ష్యము. ఇందు ప్రారంభవాక్యము "శత్రువులను బొడిచి యోడింపఁగా నీకన్గెడి పగఱక నెక్కడను లేరు" అనెడిది. దీని నిట్లు కొనసాగఁ జెప్పక నడుమను "కడుకరుణాపరుఁడ వీవు గావున" అనెడి వాక్యమును జొనిపియున్నాఁడు. దయాపరత యున్న శత్రుహననక్రియోపయోగి యగుట యసంభవము గాన నీ వాక్యము విరుద్ధార్థయుక్తము. ఇట్టిది వ్యర్థమని యాతని మతము. ఇయ్యది విరోధము లేనిచో నరసభూపాలీయ మతమున వాక్యగర్భితమగును. ఇయ్యది విరహిణీవాక్యములలో గుణత్వ మందుననిగూడఁ జెప్పియున్నాఁడు. దండిగూడ గుణత్వవిషయమున నేకీభవించినను లక్షణమును భేదముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు. చూడుఁడు—

"ఒక ప్రబంధంబునందైన నొక్కవాక్య
మందునైనను బూర్వాపరార్థములు ప
రాహతిం గాంచినను విరుద్ధార్థము లయి
వ్యర్థమనుచు దోషంబుల పల్కఁబడియె"

ఇందు విరుద్ధములైన యర్థములు గలుగుటయే వ్యర్థమని చెప్పఁబడినది. ఈ విషయమున మతభేదము లిట్లున్నవి.

ఇఁక వాక్యదోషములు—

౮ విసంధి:—

"అపగతలక్షణమున గ్రా
మ్యపు సంధియుఁ దగ విసంధి యనఁదగు"

అని లక్షణముఁ జెప్పి "అరిగె న్నపరగిరి కినుఁడు" అని లక్ష్య మిచ్చియున్నాఁడు. ఇది యీతఁడు సెప్పుట యనవసరము. ఇయ్యది వ్యాకృతులే చెప్పెడిని. అట్టి వ్యాకృతినియమము దాఁటెనా, చ్యుతసంస్కృతాఖ్య దోషమే సిద్ధమగును. మఱియు నీలక్ష్యము సరిగ లేదు. ఇచ్చట పాదాంతము గాన "అరిగెన్" "అపరగిరి కినుఁడనంగా" అని కందపద్యపాదారంభ మనుకొనిన నీ దోషము వారించును. కాని పైదోషము శ్రుతద్విత్వస్థలములనని కవిదృష్టి గలదు. అట్లయ్యు నట్టి శ్రుతద్విత్వము నంగీకరించి వ్యాకరణకర్తలు ప్రమాణత నిచ్చియుండుట నీదోషమును దీసివేయనగును. ఈవిషయమున దండి,

"సంహితావివక్ష జనునంచుఁ బాదవా
క్యముల మధ్యభాగమందు సంధి
పదములకు నొనర్పఁబడకుండుటను విసంధి."

అని చెప్పియున్నాఁడు. అనఁగా నియ్యది తెనుఁగున "అలసగతులఁ దిరుగు-అనిలంబుచేతను" అని యుండరాదనియే యాతనిమతమని ప్రామాణికులు చెప్పియున్నారు. ఇట్టివే న్యాయమైన విసంధిలక్ష్యములు. మూర్తికవి లక్ష్యము వ్యాకృతిసమ్మతిగానినాఁడు దుస్సంధి యగును గాని విసంధి గానేరదు. పాదాంతవిసంధివిషయము వ్యాకృతు లొప్పుకొన్నదే.

౯. పునరుక్తి:—"ఎనయఁగ శబ్దార్థంబులు పునరుక్తములయిన నదియె పునరుక్తి", "చక్రాంచలముఁ జక్రధరుఁడు శత్రుల ద్రుంచె" అని లక్షణలక్ష్యములు జూపెను. ఇది సరిపడదు. ఏమన చక్రధరశబ్దము కేవలవ్యక్తిగతమై, యావ్యక్తి చక్రాంచలమున శత్రువుల ద్రుంచెనను నర్థము వచ్చుచున్నది. అంతియెగాని యిందు పునరుక్తి లేదు. దీనికి భీమన "దినకరుఁడని మఱి దినకరుఁ డనఁగా శబ్దపునరుక్తి, దినకరుఁడని యాదిత్యుండన నర్థపునరుక్తి" యని స్పష్టముగాఁ జూపెను. మూర్తికవిమతమున నర్థపునరుక్తిలక్ష్యము లేదు. దీనిని దండి ఏకార్థ మనునామమున వాడియున్నాఁడు. గుణత్వకల్పనమందు నీరిరువురకు భేద మున్నది. దండి,

"అక్కటిక మాదిగాఁగల యట్టివారి
యతిశయమ్ము వివక్షిత మైనయెడల
.........దోసమ్ముగాదు
ఆరయఁగ నీదృశం బలంకార మగును"

అని చెప్పి కనికరముగలవా రీపునరుక్తిగ మాట్లాడిన దోషము లేదని చెప్పెను. ఇఁక భీమన "వీప్సాభీక్ష్ణక్రియాసమభిహారమైన క్రియలన్ గృహులన్" అని చెప్పి,

"వినువసతివసతిదప్పక
వనమనఁగా వీప్సవచ్చి వచ్చిచనుండా
ననఁగను నభీక్ష్ణ మిమ్మి
మ్మనఁగాఁ గృహులన్ క్రియాసమభిహార మగున్."

అని చూపియున్నాఁడు. ఈగుణత్వకల్పనము స్వభావసిద్ధముగా నున్నది. మూర్తికవి యీదోషమునకు గుణత్వకల్పన చేయనేలేదు.

౧౦ అధికపదము:—

"తలఁపఁగ మిక్కిలి పదములు
గలిసిన నది యధికపదము కమలారికలా
కలితవిలాసముల్లస
దలఘుయశోవిభవశాలి........."

అని లక్ష్యలక్షణములఁ జూపియున్నాఁడు. ఇచ్చటఁ గమలారికలాకలితుఁడనఁగా తేజశ్శాలి యనునర్థము వెంటనే స్ఫురించుచున్నది. మిగిలినపదము లధికముగా నుండి యా యర్థమునే చెప్పుచున్నవి. కాన నధికపదయుక్తమగుట నీదోషము సార్థకము. ఇయ్యది వ్యర్థముకన్న భిన్నముగాదు. ఆయధికపదమువలన ప్రకృతార్థమున

కాధిక్యము లేదు గానఁ దక్కిన పదములు వ్యర్థములు. కాఁగా నధికపదవ్యర్థాప్రయోజనములలో నొక్కదాని నంగీకరించినఁ జాలును. ఇట్టి యధికపదములు చాల చోటుల ప్రయుక్తములై యున్నవి. "నళినాళీకమృణాలనాలలతికానవ్యప్రణాళీమిలల్లలనాలాపకథాసుధానురసలీలాలోలచేతస్కులై"—దీని నెన్ని వ్యర్థపదములున్నవో స్పష్టమే.

౧౧ అస్థానసమాసము:—"అపదస్థసమాసం తత్సమాసో యత్ర నోచితః" అని లక్షణము. ఎచ్చట సమాస మనుచితమో యచ్చో నీదోష ముండును. అనఁగా నట్టిపట్టుల కవి సమాసవచనముగాఁ జెప్పరాదు.

"కృతో వై ముఖ్య మస్మాసు బ్రహ్మణః పరమాత్మనః,
ఇత్యుదగ్రతరభ్రామ్యద్భ్రుకుటీకుటిలాననాః"

ఇచ్చట దైన్యభావము జూపుటకుబదులుగా రౌద్ర రసమున నుపయోగించు ఖరసమాసము నుపయోగించి యున్నాఁడు. దీనికి నరసభూపాలీయకర్త చూపిన లక్ష్యము సరిపడియుండలేదు. "రిపుల నని దునిమెద నే నిపు డని వికటభ్రుకుటీవిపులక్రోధాంధుఁ డయ్యె వీరుండు" అని యిచ్చినాఁడు. యుద్ధసన్నద్ధుఁడగు వీరుని లక్షణము వర్ణ్యము. అట్టిసమయమున నైరీతి యవస్థ సంభవమే యగును. ఎట్లన "ఈమాత్రపు శత్రుసేనల మీరు సమయఁజేయలేకపోయితిరా?" అని తనసైన్యముపై కోపపడుచు "నేనే పోయెదను లెం"డని తాదృశకోపాదిభావములఁ జూపించుట సంభవించునుగాన నయ్యది సమంజసముగా లేదు. మఱియు నీదోషమును జెప్పునపుడు అస్థానవృత్తకల్పన అనెడి దోషముగూడ జెప్పవలసినదే. ఈదోషముగూడ నచ్చటచ్చట నున్నది. చూడుఁడు శృం. నై. ద్వి. ఆ. ౭౩ పద్యము. ఇచ్చట పురవర్ణన సందర్భమున మహాస్రగ్ధరావృత్తమును వాడి యున్నాఁడు. నన్నయ యిట్టివృత్తముల వీరరససమయముల నుపయోగించును. మఱియు నందే ద్వి. ఆ. ౩౨ పద్యమున నీయస్థానసమాసదోషము పట్టును.

౧౨. యతిచ్ఛందోభంగములు:—ఈనియమము నతిజాగరూకతతో కవు లందఱు పాటించియున్నారు. పొరపాటున నేగ్రంథమునందైనను పొసగిన నయ్యది దోషమన వీలులేదు. అట్టివి యూర్తికవిప్రయోగములనే గానుపించెడిని. "అస్థానపటుసమాసంబు రిపుల నని దునిమెద"—ఇందు తా నంగీకరింపని యఖండయతి నిలుపఁబడినది. ఇయ్యది యతిభంగమే. పూర్వలాక్షణికుల మతమే యంగీకరించిన, నీతని గ్రంథములయం దెచ్చటనైన నీయతః లుండకుండునా? కాన నాతని కసమ్మతయతిగాన నియ్యది యతిభంగమే యగును. "పొలుపుగ మితి లేని మాడ్కి మొలబంటై"—ఇది లక్షణవిరుద్ధముగాన యతిభంగము. "అవధరింపుము దోషంబులను వచింతు"—ఇచ్చటఁగూడ యతిభంగమే. కాని కొందఱు "అనువచింతు" అనెడి దంతయు సోపసర్గధాతువని యందురు. వచింతుననుదానికి "అను" అనెడి యుపసర్గతో ప్రయోగము లెచ్చటను గానరావు. అట్టి వున్నను ప్రచురప్రయోగములులేమి మఱి యే యప్రసిద్ధదోషమునకో గుఱియగును. కాన సవరించుట కన్న ప్రమాదమనుట యుక్తము. ఇట్టిదోషములు ప్రాచీనగ్రంథములలో దిద్దని ప్రతులలోఁ గాననగును. చూడుఁడు:

"మొదల సంఘటియించిన బొందికార్యము"
"బొడ్డుపల్లెను గొడ్డేరి మోసపోతి"
"చర్లాటఁకను కలవులు మధురాపురిచెంతన్"
"డీకొనివచ్చు......... దిక్పవమానను"
"తగవుగాదిందులోన నేకతర గర్వా"
"రాయంచకాళ్లు దౌలకయమున్న"
"రోలంబాలక యోర్తు...బిసవల్లుల్ దున్మి"
"ఎండకు వాన కోర్చి తనయిల్లు......నా
కొంటె నలంగితిన్" (ఇచ్చట ప్రాస చింత్యము)

ఇట్టి వనేకములు ప్రమణగ్రంథముల యతిప్రాస భంగరూపమున విరుద్ధము లున్నవి. మఱియు రేఫ,శకట రేఫల విషయమై చెప్పనక్కఱనే లేదు. ఇవన్నియు దోషము లనవచ్చు. వారి మతములు వాని నంగీకరింపమి దోషములని గ్రహించునది. ఛందోభంగదోషముమాత్ర

మెచ్చుటను గానరాదు. మూర్తికవి ఛందోయతిభంగము లనియె జెప్పెనుగాని ప్రాసభంగముగూడ జెప్పవలసిరే; మఱచిపోయినాఁడు. ఈవిషయము కవిజనాశ్రయుఁడు గూడ మఱచిపోయినాఁడు.

౧౩ అశరీరము:—"క్రియాపదేన రహిత మశరీరం ప్రకీర్త్యతే" అనఁగా క్రియాపదములేని వాక్య మశరీరమని యర్థము. ఇట్టిక్రియ యధ్యాహారమనుకొన్న నీదోషము చెప్పుట యనవసరము. ఈవిషయము వ్యాకరణకర్తలు చెప్పియున్నారు. "కొన్నియెడల కర్తృకర్మక్రియ లధ్యాహార్యంబులగు" (ప్రౌఢ. వాక్య. ౧౪ సూ.) ఇట్టి యధ్యాహారప్రక్రియ మన వాఙ్మయమునకుఁ గూడ స్వభావమగుట నీదోషమును జెప్పనక్కరలేదు.

౧౪ వాక్యగర్భితము:—"త ద్వాక్యగర్భితం యస్య మధ్యే వాక్యాంతరం భవేత్" అనఁగా వాక్యము వాక్యాంతరగర్భిత మగుట యని భావము. ఇదిగూడ దోషముగా నంగీకరింప నవసరములేదు. ప్రామాణిక ప్రయోగము లుంట వ్యాకృతికర్తలే వీనిని సాధించి యున్నారు. "కొన్నియెడల వాక్యము వాక్యాంతర గర్భితంబై యుండు" (ప్రౌఢ. వాక్య. ౨౧ సూ.) "ఇందుల కెంత కాలం బయ్యె రానికారణం బేమి" అని లక్ష్యము. ఈ వాక్యమున 'ఎంతకాలంబయ్యె' ననెడి వాక్యాంతరముతో "ఇందులకు రానికారణం బేమి" అనెడి వాక్యము గర్భితమయ్యెను. కాన నీదోష మనావశ్యకము.

మఱి యర్థదోషములు:—ఇందు నరసభూపాలీయమున హీన, అధిక, అసమ, అఖ్యాత- అనెడి యుపమలును మరల వాక్యదోషములలోఁగూడ న్యూనాధికోపమలును మొత్తము ౬ విభాగములుగా నుపమాదోషముల విభాగించియున్నాఁడు. ఇం దాదోషములు వాక్య, అర్థ గతములగుట నిన్ని పేరులు వచ్చెఁగాని వాక్యగతములలోఁ జెప్పి యవ్వియే మరల నర్థగతములలోఁ జెప్పుట యనవసరము. కాఁగా న్యూనాధికోపమ లెచ్చటనో యొక్కచోట నుండిన చాలును. కాన రెండు తగ్గింపనగును. ఇంక నసమోపమయన వర్ణ్యముకన్న నుపమాన మెక్కుడో, తక్కువయో యగును. అప్పు డధికమైన నధికోపమయు, హీనమైన హీనోపమయు నగుచుండ మరల నసమోపమాదోషకల్పన మనవసరము. మిగిలిన, హీన, అధిక, అఖ్యాతోపమలలోఁ జివరిదానిని గూడఁ జెప్ప నక్కఱలేదు. "నీమోము కలువవలె నున్నది" అని ఖ్యాతముగాని యుపమానము చెప్పిన ప్రాకరణికమునకు ప్రకర్ష తగ్గినది. కాఁగా పతత్ప్రకర్షమనెడి దోషమం దిది యంతర్భవించును. హీనాధికోపమలును నరసభూపాలీయవాక్యగతములలోని భిన్నలింగవచనములును వండి యుపమాదోషములే యనియు, నీనాల్గును ప్రయోగనైపుణిచే గుణత్వముగూడ నందవచ్చుననియు చెప్పియున్నాఁడు. చూడుఁడు:

"షండుఁ డీతఁడు స్త్రీవలెఁ జనుచునుండె
ఈయమ పురుషువలె వచియించుచుండె }

—భిన్నలింగోపమలు

ఇతఁడు ప్రాణములవలె నాకిష్టుఁ డగును
విద్య లార్జింపఁ బడియెను విత్తము బలె }

—భిన్నవచనోపమలు

దేవతాసార్వభౌముండు తేజరిల్లు
నీవలెన్ ధరణీరమణీకళత్ర }

—హీనోపమ

ఉర్వినేత తేజంబున నుష్ణభాను
కక్ష్య నారోహణముచేయఁ గలిగియుండె }

—అధికోపమ

ఇట్టి పట్టుల నాయాదోషంబులు రమ్యముగా నుండునని చెప్పి దోషస్థానములఁగూడఁ జూపియున్నాఁడు. విస్తరదృష్టి నుదాహరింపమానితి. ఇట్టి యధికోపమను శ్రీనాథుఁడు వాడియున్నాఁడుగాని యది దండి నిర్దుష్టతాధికోపమవలె లేదు.

"మనము గారానఁ బోషించి కనకపంజ
రమున నిడ్డ కేళీచకోరవ్రజంబు
వీనివెన్నెల తెగఁ గ్రోలుఁగాని విడువుఁ
డొక్కఁ గ్రుక్కను కుంభజుఁ డుదధివోలె"

ఇచ్చట కుంభజుఁ డుదధి నెట్లు త్రావెనో యట్లే చకోరము వెన్నెలఁ దినివేయునని యన్వయము. ఉపమేయభూత చకోరమునకును నుపమానభూతుఁడగు నగస్త్యునకును నుపమానోపమేయభావముగాన నధికోపమాదోషమే యనవలెను.

ఇట్లు నరసభూపాలీయమున మూర్తికవి చెప్పిన దోషములలో ౧౩ వఱకు గతార్థములు, ననవసరములు గూడ నయ్యెను.

కావ్యకన్యకకు జీవితము రసము; గుణములు సౌశీల్యాదిగుణములవంటివి; శబ్దార్థము లుజ్జ్వలశరీరమువంటివి; అలంకారములు సువర్ణమయాలంకారములు. ఇట్టి సౌందర్యఖనియగు కావ్యకన్యను సృజించిన కవిబ్రహ్మ దోషములనెడి శ్విత్రకాణతలనిడిన నాకన్య నిర్భాగ్యయై, అయోగ్య యగునుగాని సర్వాంగసుందరియై సర్వజనాహ్లాదిని కానేరదు. కాన సాధ్యమైనంతలో నిట్టి దోషములఁ జొరనీకుంట యుచితము. అట్లయ్యు "ప్రమాదో ధీమతామపి" అన్నరీతి నెవ్వరికైన పొరపాటు సహజము. కాళిదాసాదిమహాకవులకే యీప్రమాదములు తప్పినవి గావు. సామాన్యముగా నీదోషములలో నెద్దియే నొక దోషము జొరనిగ్రంథమొకటి యున్నదనుట సాహసము. అట్లయ్యు గండిభీమనాగారులు చెప్పిన రీతిని కొన్ని దోషములు గుణము లగుచున్నవి. ఈగుణత్వవిషయము ధ్వనికావ్యము, సాహిత్యదర్పణము మొదలగునవి చెప్పియున్నవి. లేనిచో నీదోషము లెల్లపుడు దోషములే యైన వాఙ్మయమంతయు దోషదూషితమే యగును. ప్రకృతమున నరసభూపాలీయదోషముల విషయమునఁ గలుగు నాయూహ తేటపఱచితి. మఱియు శ్లేషాదికావ్యములందును, రెండుమూఁడర్థములు జోడించి చెప్పు కావ్యములందును ననేకదోషము లుండవచ్చును. అట్టివన్నియు దోషము లనఁగూడదని "స్యాతాం యదోషౌ శ్లేషాదౌ—నిహతార్థాప్రయుక్తతే" ఇత్యాదివాక్యములవలన తేలుచున్నది. ఇట్టివానిని సోదాహరణముగాఁ జూపిన విపుల మగునను నూహతో విరమించితిని.

దేవుఁడు—మనుజుఁడు—కోఁతి

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

అర్థహీనమ్ము సర్వవేదాంతపరిష
 ద్దురగ్రవిజ్ఞానభూత నిజోల్బణమ్ము
ఈప్రపంచంబు సృజియించి యేమొలీల
యంచు మురిసెను భగవంతుఁ డన్నవాఁడు.

సర్వథాసర్వతోవినష్టమ్మ యయిన
యట్టి మాయనుగతసృష్టి ననుగమించి
వ్యర్థమైనదానిని మఱివ్యర్థపరచి
తనకుఁ దా త్రొమ్మువిరిచెను మనుజవరుఁడు.

ఈవృథాసృష్టిసర్జన నింతకన్న
చెడి వృథామైన మనుజుని సృజనఁ గొక్కి
రింపుపట్టి సజీవపు దృష్టిబొమ్మ
విధి నిరంతమ్ముగాఁ గోఁతి వెక్కిరించు.

ఆంధ్ర పత్రికా వార్షిక సంచిక

బిల్హణకథ

డి. ఎ. నరసింహం, యమ్. ఏ., యల్. టి.,

శ్రీ వేమన స్మారక సంచిక

I

మన భారతదేశమున పురాణగాథలతో తుల్య ప్రఖ్యాతిగాంచిన మనోహరములగు చరిత్రాత్మకకథలలో ముఖ్యమైనవి రెండు: మొదటిది వత్సరాజ వాసవదత్తల ప్రేమకథ. రెండవది శశికలాబిల్హణుల ప్రేమకథ. వీనిలో మన ఆంధ్రదేశమున ఎక్కువ ప్రచారముగలది యీ రెండవది. ఇందలి రాజకన్యా సౌందర్యవర్ణనము సంస్కృతమునను, ఆంధ్రమునను మన నర్మప్రసంగములలో తరుచుగా వినబడుచుండును.

"కిమిందుః కింపద్మం కిముముకురబింబం కిము ముఖం
కిమబ్జే కింమీనౌ కిము మదనబాణౌ కిము దృశౌ,
ఖగౌ వా గుచ్ఛౌ వా కనకకలశౌ వా కిము కుచౌ
తటి ద్వా తారా వా కనకలతికా వా కిమబలా"

"రాకేందుబింబమో రాజీవమో మించు
టద్దమో లేక నెమ్మద్దు మొగము
చెలువొందు కల్వలో చేపలో మరుని నా
రాచంబులో లేక లోచనములో
కోకంబులో విరిగుత్తులో బంగారు
కుండలో లేక వక్షోరుహములో
సౌదామినియొ నక్షత్రమో నునుమైడి
తీగయో లేక సతీతిలకమొ.

యువుర యీకళ యీతావి యీరమణత
యీవిధంబును ఈబెళ్కు ఈకుశలత
యీసువృత్తత యీసొంపు ఈమెఱుంగు
ఈతళుకునిగ్గు ఈచాయ యెందుగలదు?"

తక్కినపద్యము లంతగా వ్యాప్తినొందకపోవుటకు కారణము ఈపాటి లాలిత్యము లేకపోవుట గాదు. అశ్లీలవర్ణనలు మినహాయింపబడినను సంస్కృతమునను, ఆంధ్రముననుకూడ కవికృతచంద్రవర్ణనము, ఆంధ్రప్రబంధమున పురవర్ణనము, ఉద్యానవర్ణనము మొదలగు మిక్కిలి మనోహరములగు వర్ణనలు గలవు.

ఈకథకు నాయకుడు సుప్రసిద్ధుడగు బిల్హణకవి. ఈతడు తనదేశము విడిచి ఇంకొకదేశమున రాజసన్మానమును బడసి ఆ రాజకుమార్తెకు సాహిత్యాలంకార శాస్త్రములను నేర్పుటకు నియమింపబడి, అన్యోన్యానురాగ ప్రేరణవలన ఆమెను గాంధర్వవిధిని రహస్యముగా పెండ్లియాడి, సంగతులు బయలుపడగా రాజుచే మరణదండన విధింపబడి తనయొక్క నిశ్చల నిర్మలానురాగము "చోరపంచాశిక" యను ఏబది వసంత తిలకావృత్తములుగల ప్రణయినీస్మృతి గీతరూపమున వెలువరచి పౌరుల మనసులను,వారిద్వారా రాజుయొక్క మనస్సును కరగించినందున విముదలయైనాడు; రాజుచే మెప్పువడసి రాజకన్యను పరిణయమాడి సుఖంబున నుండినాడు. కథ సుఖాంతమైనది.

ఈ కథ నాయెదుట నిప్పుడు నాల్గురీతుల కనపడుచున్నది:

౧. బిల్హణకావ్యము

ఇది సంస్కృతగ్రంథము; ౧౬౪ శ్లోకములు గలది. ఇది కాశ్మీరగ్రంథ మని ఏ. బి. కీత్ (A. B. Keith) పండితుని యభిప్రాయము. కావ్యాంత గద్య యిది బిల్హణకవిరచిత మని చెప్పుచున్నది. కావ్యమాలాగ్రంథములలో త్రయోదశగుచ్ఛమున నున్నది. ఒక వ్రాతప్రతిలో నీకావ్యము బిల్హణకవిచే స్వకథా సంకలితమై వ్రాయబడిన నవ్యకావ్యమనియు, మొదటి ౭౮ శ్లోకములు నొకభాగమును, తక్కిన శ్లోకము లన్నియు రెండవభాగముగను ఉన్నట్లు చెప్పబడి యున్నదని సంపాదకుడు తెలిపియున్నాడు. ఈరెండవ భాగము "చోరపంచాశికతో" నారంభమైనది. ఈకావ్యమును వ్రాసిన కవి మొదటిపద్యములో,

" ధ్యాత్వా గణేశ మఖిలాగమసారభూతం
శ్రీశారదాం సురనమస్కృతపాదపద్మామ్‌
కించి త్స్వకీయమతిసంస్ఫురితేన నవ్యం
కావ్యం కరోమి విదుషాం సుఖబోధనార్థమ్."

గణేశుని, శారదను ధ్యానించి తన మతిస్ఫురణచే నూతనకావ్య మల్లినట్లు చెప్పుకొనుచున్నాడు.

ఇందు కవి కాశ్మీరదేశములో శారదావిషయము నుండి వచ్చినట్లు చెప్పబడియున్నది. శారదాపీఠ మున్నచోటునుండి యని అభినవభట్టబాణ R. V. కృష్ణమాచారిగారి అభిప్రాయము. కవియొక్క కులదేవత యును, రాజుయొక్క కులదేవతయును శారదయే అని కూడ ఊహించవచ్చును. రాజు

" పృష్ట్వా సమస్తకుశలం కులదేవతాయాః
ఆదిష్టవా న్నిజపురోహిత మస్య తృప్త్యై."

కులదేవతయొక్కయు, అందరియొక్కయు క్షేమమడిగి, యీతనికి తృప్తియగు నేర్పాటులను చేయించుమని పురోహితుని నియమించెను.

రాజు వీరసింహుడు. రాజధాని మహిలపత్తనము. దీనినే "కర్ణసుందరీ" నాటకపీఠికయందు అనహిల పట్టణమని సంపాదకుడు వ్రాసినాడు. ఇది సుందరులగు గుర్జరులచే సేవింపబడుచుండెనట.

" స్వర్గావనీ విమలమండల ఖండతుల్యే
భూమండలే మహిలపత్తననామధేయే,
వారాంగ గుర్జరజనైః పరిసేవ్యమానే
భోగీ బభూవ నృపతిః కిల వీరసింహః."

ఈరాజు భోగి, వీరుడు, విద్యావినోది, సద్గుణ సంపన్నుడు, రాజధర్మపరుడు అని వర్ణింపబడినాడు. ఈతని ముఖ్యరాజ్ఞి అవంతిరాజకుమారి "సుతారా" యను పేరు గలది. వీరి కుమార్తెపేరు 'శశికలా'; కావ్యములో చంద్రకల, చంద్రలేఖ, శశాంకకల యని కూడ పిలువబడును. తాతగారింట జననమై కొలదిదినముల తరువాత తండ్రియింటికి తీసుకురాబడినది. మంచిగుణములు, సౌందర్యము కలిగి, గానమందు సహజకౌశలము, మధురమైన స్వరము కలిగియున్నందున తండ్రికి ఆనంద మాయెను. మంచివిద్య చెప్పించవలెనని తగిన గురువు కొరకు వెదకుచుండెను. ఇంతట కాశ్మీరదేశమునుండి బిల్హణకవి గుణవంతుడను రాజును చూచుటకు వచ్చెను. పురోహితునిచే రాజున కెరిగింపబడెను. రాజుచే విద్య యందు, కవితయందు పరీక్షింపబడి ప్రశంసింపబడి కుమారీవిద్యకొరకు నియమింపబడెను. వీరిరువురియొక్క రహస్యప్రణయవృత్తాంతమును రాజు విని తొందరపడక పురోహితునిద్వారా కవిని మందలించెను. మందలింపులను లక్ష్యపెట్టనందున తనకు ప్రియుడైనను కవిని చోరునకు తగిన శూలారోపణమును శిక్షకు పంపెను. కాని జనుల విజ్ఞప్తిని, తన పట్టపురాణిమాటలను, అమాత్యపురోహితుల హితమును విని బ్రహ్మహత్యా స్త్రీహత్యాదోషముల కొడిగట్టుట మాని, కవిని శిక్షింపక గౌరవించి, కూతునిచ్చి పెండ్లిచేసెను. నూరుకన్న నెక్కువపురములుగల నొక మంచి రమ్యదేశమును అరణముగా నిచ్చి అక్కడ సుఖముగా నుండుమని పంపెను. కవియును రాజసన్మానితుడై, తన మందిరమునుచేరి అతిథిసత్కారములను చేయుచు శశికలతో ఆనందముగా నుండెను. కవిరాజునుచేరి ఆమెయును ప్రమోదము నొందెను.

ఇందులో నొక వ్రాతప్రతిలో కవి "శశికలా, ఇక జవనిక (తెర) ఎందులకు? తీసివేయుము. లేదా, ఇదియే మనకు ద్వారముగా నుండును గాక" అని చెప్పగా, రాజకన్య తెరనుతీసెను అని యున్నది. ఆప్రతిలోనే రాజు ప్రశ్నింపగా రాజకన్య గద్గదస్వరముతో "నాగురువు విద్యాధికుడు, గుణవంతులలో ప్రశంసింపబడుచున్నాడు. అట్టివానిని చూచుటకు గుణవంతులు కూడ కుతూహలపడుచుందురు." అన్నట్లున్నది. దీనినే ఇకముందు విమర్శింపబడబోవు బిల్హణచరిత్ర మను సంస్కృతకావ్యము రాజు కట్టించిన కపటోపాయపు కాండపటముగా మార్చినదని నమ్మెదను. జవనికా ప్రశంస ముఖ్యమని యెంచి కావ్యమాలలో ముద్రింపబడిన "బిల్హణకావ్య" ప్రతిలో లేదు.

౨. బిల్హణ చరిత్రము

ఇది దక్షిణదేశమండలి గ్రంథము; ౧౫౪ శ్లోకములు గలది. ఇందులోకూడ చోరపంచాశిక యిమిడియున్నది. తాను చూచిన ప్రతులలో ౩౭ చోరపంచాశికశ్లోకములుమాత్రము ఈ ఉత్తరదక్షిణ గ్రంథములలో సరిగా ఋజువుపడుచున్నట్లు కీతు (Keith) పండితుడు చెప్పుచున్నాడు. దక్షిణగ్రంథములో "అద్యాపి" యను ప్రారంభపదము గలశ్లోకములు ౫౭ గలవు. నేను సరిచూడగా ఇందులో పాఠభేదము లున్నను ౫౦ శ్లోకములు సరిపడుచున్నవి.

ఈ చరిత్రయందు దేశము పాంచాలము; మేరువున కుత్తరముగా నున్నదట. పట్టణము లక్ష్మీమందిరమని పేరుగలది. రాజు మదనాభిరాముడు. రాణి మందారమాల. రాజకన్య యామినీపూర్ణతిలక. నాయకుడు బిల్హణకవి, ఆయూరివాడే యని యీ శ్లోకమువలన తెలియనగును.

"సదృష్టపూర్వో నాఽస్మాభిః కుత్రాస్తేఽత్రైవ తిష్ఠతి" (వానిని మేము చూచియుండలేదు. ఎక్కడ నున్నాడు? ఇక్కడనే యున్నాడు.) కాని ఆయూరనే యుండి అంతప్రఖ్యాతి గలిగినట్లు చెప్పబడిన కవి పండితసభగల రాజునకుగాని, మంత్రికిగాని తెలియబడకుండుట చిత్రము. చరిత్రలో నిది యొక లోపముగా తోచుచున్నది. అతడు నిజముగా అన్యదేశీయుడై యుండును. తక్కిన కథయంతయు మీదికావ్యములోనిదే. ఈ బిల్హణచరిత్రకర్త ఎవరో తెలియదు.

౩. బిల్హణీయము

అను మూడాశ్వాసములుగల ఆంధ్రప్రబంధము, పండిపెద్ది కృష్ణస్వామి ప్రణీతము. ప్రథమాశ్వాసము చివరనున్న చక్రబంధమునుపరిశీలించి దీనిని క్రొత్తపల్లి సింగరార్యకవి చెన్నభూపాలుని కంకితముగా మొదట రచించియుండెననియు, అతని కుమారుడు నరసింహార్యకవి ధనకాంక్షచేత రామాంకితముగా పండిపెద్ది కృష్ణస్వామి రచించినట్లు మార్చె ననియు వేదం వేంకటరాయశాస్త్రిగారు తమ జ్యోతిష్మతీ ముద్రణమందు నిర్ణయించినారు. దీని నిజమయినకర్త శిష్టు కృష్ణమూర్తి కవియని నేను ఒకచర్చలో వినియున్నట్లు జ్ఞాపకము. పై నుదాహరింపబడిన సంస్కృత బిల్హణచరితము దీనికి మూలము. పేర్లన్నియు అందులోనివే. వర్ణనలు పెంపు జేయబడుటయేగాక, కథలో మూడుముఖ్యములైన మార్పులుగూడా చేయబడినవి:—

౧. నాయికానాయకుల సమాగమమునకు నాయిక గన్న కల ప్రేరేపకముగా కల్పింపబడియున్నది.

౨. కవిని రాజు మన్నించుటకు కారణము శాపగర్భితమగు నంత్యసందేశమని కల్పింపబడియున్నది.

3. నాయికానాయకులకు వివాహానంతరము ప్రభాకరుడను పుత్రుడు కలిగి రాజుచే దన వంశకర్తగా గ్రహింపబడినట్లు కల్పింపబడియున్నది.

ఈ కల్పన లన్నియు ప్రబంధనియమముల ననుసరించుటకు. అందుకే పురవర్ణనము, ఋతుకాలాదివర్ణనము, పుష్పోద్యానవిహారవర్ణనము చేర్పబడియున్నవి.

౪. బిల్హణీయము

అను నాటకము మారేపల్లి రామచంద్ర శాస్త్రిగారిచే ౧౯౧౦-వ సంవత్సరములో విశాఖపట్టణమున "కలాభిలాషకావ్యమాలిక" లో మూడవదిగా ప్రచురింపబడియున్నది. గ్రాంథికగ్రామ్యభాషావివాదములో రాజీసూచకముగా విసంధిపదముల నుపయోగించినారు. నాయికానాయకుల సమాగమమునకు వారిద్దరును అన్యోన్యసందర్శనస్వప్నములను గనుటయును, పూర్వజన్మసంబంధమును, భవానీదేవివరమును ప్రేరేపకములుగా నున్నట్లు కల్పించినారు. కథ నీతిబాహ్యము కాదని పీఠికలో వాదించిరి. ఈమార్పులను చేయుట కథలోని అవినీతిని సర్దుబాటుచేయుటకే యనియు, శిష్యురాలిని వివాహమాడుట స్వయం కృతమైతే తప్పే, దైవకృతమైతే తప్పులేదు అనియు వారి యభిప్రాయము. కవితాలాలిత్య మంతగా లేకపోయినను శృంగార రసమునకు అద్భుతరసమును జోడించు

రచన పెంపును, బోధింపదలచిన నీతి కనువగు పాత్ర పోషణమునుకలిగి ఆకర్షకముగనే యున్న దీనాటకము.

II

బిల్హణకవి రచించిన గ్రంథములు మూడు: విక్రమాంకదేవచరితము, కర్ణసుందరియనునాటిక, చోరపంచాశిక. శైలి సరసమృదులముగాను, సులభముగాను ఒకేరీతిని ఉండుటవల్ల చోరపంచాశిక విక్రమాంకదేవచరితమును వ్రాసిన కవి బిల్హణునిదే యని కీత్ పండితుడు అభిప్రాయపడుచున్నాడు. కర్ణసుందరీ నాటికయొక్క నాందీశ్లోకము జినదేవుని స్తుతించుట వలన దీనిని వ్రాసిన బిల్హణుడును తక్కిన రెండిటిని వ్రాసిన బిల్హణుడును వేరుపురుషులా యని నాకు సందేహము కలుగుచున్నది. శైలిమట్టుకు ఈ మూడు గ్రంథములలోను ఒకేరీతిని ఉన్నదని తోచుచున్నది. విక్రమాంకదేవచరితమున బిల్హణకవి తన కెక్కుడను రాజకుటుంబములతో సంబంధ మున్నట్లు సూచనగానైనను చెప్పలేదుగనుక చోరపంచాశికలోని నాయకుడు ఈ కవి గాదని కీత్ పండితునికి తోచెనుగనుక ఒక చోరముఖ్యునకును ఏదో ఒకరాజకన్యకును గలిగిన రహస్య లాంపట్యమునుగురించి యీచోరపంచాశిక (చౌరీసురత పంచాశిక) వ్రాయబడియుండునని అభిప్రాయపడుచున్నాడు. ౧౬౯౦ ప్రాంతమున ఈచోరపంచాశికకు వ్యాఖ్యానము వ్రాసిన రామతర్కవాగీశుని అభిప్రాయ మింకొకరీతి నున్నది: "దీని నొక "చౌర" యను కవి వ్రాసినాడు. అందుచే చౌరపంచాశిక యని పేరు కలిగెను. ఇందలి కథ చౌరపల్లిపాలకుడగు సుందరుడనురాజకుమారుడు "విద్యా" యనుపేరుగల రాజకుమార్తెతో తనకు గల రహస్యప్రణయసంబంధమును గురించి కాళికాదేవికి చేసిన ప్రార్థనను ఆశ్రయించుకొని యున్నది." కాని నేను విమర్శించుచున్న బిల్హణకావ్యమందును, బిల్హణచరితయందును విద్యకును, విద్యను బోధించుటకును ప్రాధాన్య మివ్వబడియున్నది. చోరపంచాశికలోని ప్రణయమునకు విద్యాభిమానమే కారణముగా నిరూపింపబడియున్నది. ఇందులోని నాయకుడు తన ప్రియురాలిని స్మరించుటలో ఆమెను ఒకచోట "ప్రమాదముచే మరచిన విద్య" యనుసు, ఇంకొకచోట పవిత్రమైన "గురూపదేశము" నకును పోల్చుటవల్ల స్మరించు నాయకుడు పండితుడనియు, రసికతను మాత్రమేగాక అత్యుత్తమజాతిప్రేమనుగూడ గలిగియున్నాడనియు తోచుచున్నది. ఈ చోరపంచాశిక యిము డ్పబడియున్న రెండు సంస్కృతకావ్యములును బిల్హణకవియే నాయకుడనియును, విద్యాసంబంధమే రాజకన్యతో రహస్యప్రణయమునకు కారణమనియు విశదపరుచుచున్నవి. బిల్హణకావ్యము బిల్హణకవివిరచితమనియే చెప్పుకొనుచున్నది. అందులో నొకప్రతి "చౌరపంచాశిక" శ్లోకములకు ముందున్న ౭౮ శ్లోకములను "పూర్వచతుష్పతి" యను రెండవపేరు గల బిల్హణకవిచేత తన అనుభవమును ఆశ్రయించి రచించిన లఘుకావ్యము" అని చెప్పుచున్నది. ఇందులో ౭౮-వ శ్లోకము చోరపంచాశికాశ్లోకముల కుపోద్ఘాతమువలె కనుపించుచున్నది. దానిలో నాలవపాదము "అద్యాపి" యను శబ్దముతో అరంభించుట చూడగా చోరపంచాశికయను ప్రణయస్మృతిగీతమునకు ఎత్తుబడిని సూచించుచున్నదని నాకు తోచుచున్నది:—

లోకోక్తిషు స్థితవతీషు జనేషు సత్సు
తామేవ పశ్యతి పురోఽపిచ పృష్ఠతోఽపి,
చిత్తే స్థితా మమ నరేశసుతాం విచింత్య
హ్యద్యాపి తా మిహహి వేద్మి న దేవ మాద్యమ్.

(లోకుల మాటలు, లోకులు అట్లుండగా వధ్యస్థానముననున్న ఆకవి ముందును వెనుకను ఆమెను మాత్రమే చూచుచున్నాడు. చిత్తముననున్న రాజపుత్రిని ధ్యానించి "ఆమెనుమాత్రమే నేనిక్కడ చూచుచున్నానుగాని ఆదిదేవునిగాదు" అన్నాడు.)

ఈ బిల్హణకావ్యములో చాలచోట్ల ఛందోవ్యాకరణలోపములును, అన్వయలోపములును కనబడుచున్నవి. ఇది ఘనపండితులచే పరిష్కరింపబడవలసియున్నది. ఈ ప్రణయస్మృతిగల చోరపంచాశికాభాగముగాక తక్కినకావ్యము ప్రథమపురుషలో చెప్ప

బడియుండుట చేతను, "శ్రీబిల్హణ స్సత్కవిః", "కవిశేఖరః" అని కవినిగురించి పొగడ్తగా వ్రాయుటవల్లను ఇది అన్యకవిరచితమై యుండవచ్చును. చివరశ్లోకములో బిల్హణుడు చనిపోయినట్లు చెప్పబడియున్నదని కీత్ పండితుడు చెప్పియున్నాడు. ఆయన చదివిన ప్రతి ఏదో? కావ్యమాలలోని బిల్హణకావ్యమందట్టిదేమియు లేదు. ప్రారంభశ్లోకములో "స్వమతిస్ఫురితేన నవ్యం కావ్యం కరోమి విదుషాం సుఖబోధనార్థమ్" అనుటనుబట్టి ఇది అన్యకవిచే స్వకపోలకల్పితముగా వ్రాయబడి యుండవచ్చునని తెలియును. విద్వాంసులకు సుఖబోధనచేయుటకొరకు వ్రాసితినంటాడు. కామశాస్త్రము చదువుకొను ఆరితేరిన విద్వాంసులకు పాఠపుస్తకమనియా? ఉద్దేశము సరిగా బోధపడలేదు.

అయినను ఇదంతయు బిల్హణుని రచనయే కావచ్చును. పూర్వచతుష్పతియందును, చౌరపంచాశికాభాగమందును శైలి ఒకేరీతి పదములను, సమాసరీతిని, రసపుష్టిని గలిగియున్నది. "ఉన్నిద్ర" యను విశేషణ మీకవికి ప్రియముగా నున్నట్లు తోచుచున్నది:

ఉన్నిద్రబుద్ధికుసుమః కవిశేఖరో ఽయమ్
—(పూర్వభాగము)

ఉన్నిద్రచంపకవిశుద్ధ సమానవర్ణామ్
—(పూ. భా.)

ఉన్నిద్రతామరసపత్రవిశాలనేత్రామ్
—(చోరపంచాశిక)

అందుచే మొదటిశ్లోకమున "స్వమతిస్ఫురితేన" అనుటకు బదులుగా "స్వగతి" అనిగాని, "స్వరతి" అనిగానియుండినచో నిస్సంశయముగా బిల్హణకవియే యీ కావ్యమును వ్రాసెనని యనుకొనవచ్చును. కాని యిట్టి పాఠాంతరములు కావ్యమాలలో సూచింపబడలేదు. కనుక ఎవరైనా పండితకవి అలంకారశాస్త్రాధ్యాపనకై తనవద్ద చదువుకొను విద్వాంసులకొరకు వ్రాసియుండెనేమో? తన చరిత్రోదంతమునే ఆధారముగా గైకొన్నట్లు కావ్యములో చెప్పుకొనలేదుగాని కావ్యాంతగద్యలో అట్లున్నది. ఇది ప్రతిని చూచి వ్రాసిన పండితుని యభిప్రాయము కావచ్చును. లేక నిజమే కావచ్చును.

ఇక దక్షిణదేశబిల్హణచరితము నేకవి రచించెనో తెలియదు. బిల్హణకవిని మిక్కిలిగా పొగడుచున్న దీకావ్యము. కాని బిల్హణకృతమని చెప్పుకోలేదు. ఇందులోని చంద్రవర్ణనలయందు కొన్ని ఉత్ప్రేక్షలు అన్యత్ర చాటువులుగా వినబడుచున్నవి. చంద్రునిలోని మచ్చను గురించిన "ఈ చందురునిలోని నీలచ్ఛాయగల అంకము సముద్రపు బురదయా, లేడియా, భూచ్ఛాయయా, లేక మ్రింగబడిన చీకటి బొజ్జలోనుండి కనుపడుటయా?" అను నుత్ప్రేక్షలు గల శ్లోకము భోజచరిత్రలో కాళిదాసున కతకబడియున్నది. శైలి ఉత్ప్రేక్షాతిశయోక్తి భూయిష్ఠమై భోజచరిత్రలోని శ్లోకముల ననుకరించుచున్నది. బహుశా ఆభోజచరిత్రను సమకూర్చినవారి పరంపరలోని కవి యీ బిల్హణచరిత్రనుగూడా రచించియుండవచ్చునని నాకు తోచుచున్నది. సమర్థులు విమర్శింతురుగాక.

మొత్తముమీద కథానాయకుడగు బిల్హణకవి కాశ్మీరదేశీయుడనియు, యౌవనముననే దేశాటనము జేసియుండునదనియు, పాంచాలదేశముననో, గుర్జరదేశముననో ఈకథలోని అనుభవ మాతనికి గలిగియుండుననియు తేలుచున్నది. విక్రమాంకదేవచరిత్రమున తన యింటిలోని సొత్తునంతను కుంతలాధిపతి తీసుకొనిన ట్లొకచోటను, గుర్జరదేశములో తాను శ్రమలుపడిన ట్లింకొకచోటను కవి చెప్పుకొనినాడు. చోరపంచాశికకు ముందలిశ్లోకములో "దేవతాస్త్రీల చూపుల వలలయందు దగుల్కొనిన బిల్హణుడు తిరిగి యెట్టుల వచ్చును?" అని తనవైపు చూచుచున్న ప్రియురాలితో ననినట్లున్నది. కవి బిల్హణు డనుభవించిన రాజదండనము ఈచోరపంచాశికకు ప్రేరేపకమై యుండవచ్చును. విక్రమాంకదేవచరితమును వ్రాసిన బిల్హణుడు పశ్చిమ చాళుక్యరాజగు విక్రమునివద్ద క్రీస్తు పదునొకండవ శతాబ్దమున నుండె నని నిర్ధారణచేయబడియున్నది.

అప్పుడు అనహిలపట్టణమును కర్ణరాజు పాలించుచుం డెను. ఈతడు చాళుక్య భీమసేనుని తనయుడు; వైరి సింహుడనురాజు క్రీ. వె ౯౨౦ ప్రాంతమున అనహిల పట్టణమును పాలించుచుండెను. కనుక వైరిసింహుని (వీరసింహుని) వద్ద బిల్హణు డుండుట ఎట్లు పొసగును? ప్రసిద్ధపురుషులకు ఎన్నికథలైనను పుక్కిడిపురాణము అతుకుచునేయుండునుగదా? ఈకథయును మన సారంగ ధరుని కథవలె నిజమైన చారిత్రికమూలములేనిదై యుం డునా? బిల్హణకవిమాత్రము మిథ్యాపురుషుడు గాడు. కథ నిజమో కల్లయో, మానవప్రకృతి కనువుగాను, మనోహరముగాను ఉన్నది. ఇట్టిఘటన అసంభావ్యమని తలచుటకు వీలులేదు. వైరిసింహుడనుపేరు కర్ణసుందరీ నాటికలో సేనానాయకునికి గలదు. ఇం కెందరు భూపతులకు, సామంతభూపతులకు ఇట్టిపే రుండెనో?

III

కథకు నాయకుడు ప్రసిద్ధకవి, రసికుడు. కథాం శము రహస్యప్రణయము. అదియును రాజకుమార్తెతో, మీదు మిక్కిలి తన శిష్యురాలితో. శృంగారోపాసకుల కికేమి కావలయును? మృత్యుముఖమునుండి వెలువడు టయేకాక, రాజసన్మానమును బడసి తన ప్రియురాలిని వివాహ మాడగల్గుట. అద్భుతరసపిపాసువుల కింతకన్న ఎక్కువ ఏది? తప్పో, ఒప్పో ప్రణయ మేర్పడినది. రాజువెరపింపుకు, మృత్యువునకు, జననిందలకు వెరువ లేదుగదా—ఈప్రణయలంపటులు! ఏకాగ్రచిత్తములతో ప్రణయమహామంత్రజపము చేయుచు వీరు మృత్యువును లెక్కింపలేదుగదా! అన్యోన్యానురాగమును వీరు వీడలేదు గదా! "ముక్తిప్రదుడగు దేవుని ధ్యానింపుము. నీవు చంప బడుదువు" అను తలవరిమాటలకు "ఇప్పటికిని ఆమెను మాత్రమే ఇచ్చట చూచుచున్నాను. ఆదిదేవునిగాదు."

'అద్యాపి తా మిహహి వేద్మి న దేవ మాద్యమ్'.

అని బదులుచెప్పినాడు, నాయకుడు. గురూపదేశమును స్మరించునట్లు పవిత్రప్రేమతో స్మరించుచున్నాడు, నాయికను. తన హృదంతస్థితయై, తన మనస్సునకు సుఖము నిచ్చుచున్న వీరసింహరాజసుతారూపధారి యైన ప్రణయదేవతను చిద్రూపిణి, సర్వవ్యాపినిగా స్మరించుచున్నాడు:

"ప్రాసాదే సా పథిపథిచ సా పృష్ఠతః సా పురః సా
పర్యంకే సా దిశి విదిశి సా చోర్ధ్వతః సా హ్యధః సా,
హృన్మధ్యతః సాబహిరపిచ సా నాస్తిదృశ్యేన్ద్వితీయం
సాసాసాసా త్రిభువనగతా తన్మయం విశ్వమేతత్."

(మేడమీదను, మార్గమందును, ముందును, వెను కను, మంచముమీదను, దిక్కులయందును, విదిక్కుల యందును, మీదను, క్రిందను, హృదయమధ్యమునను, వెలుపలను ఆమెయే. వేరువస్తువు కనుపడలేదు. త్రిభు వనములందు నామెయే. విశ్వమంతయు తన్మయము)

ఇట్టి ప్రణయైకాగ్రతను పరిషియాదేశపు "లైలా మజ్నూక్" అను ప్రణయగాథ సినీమాద్వారా మన కందరకు పరిచితముచేసియున్నది. ఇది శృంగారరస మును దాటి ఉపనిషదుద్దిష్టనిర్మలానందరసములోనికి గొంపోవును. "ఇట్టి అపాయప్రసంగమును విడిచిపెట్టు" మని జనులు చెప్పగా

"అద్యాపి నోజ్ఝతి హరః కిల కాలకూటం
కూర్మో బిభర్తి ధరణీం ఖలు పృష్ఠభాగే,
అంభోనిధి ర్వహతి దుస్సహబాడబాగ్ని
మంగీకృతం సుకృతినః పరిపాలయంతి."

తన మనస్సు పూర్ణముగా అంగీకరించిన ప్రణయమును విడుచుట సుజనునకు పాడిగాదని పౌరాణికప్రమాణ ములతో నిశ్చయించుకున్నాడు. అట నాయికయగు శశికలయును కవి రాజానుచరులచే పాశబద్ధుడగుట చూచి విలపించి ఇట్లు వితర్కించుకొనినది:

"విద్యుత్ప్రగచ్ఛతి సమం సహ సాంబుదేన
చంద్రం యథా కుముదినీ వరకౌముదీచ,
ప్రాణేశ్వరం సమనుగచ్ఛతి వంశజా స్త్రీ
వేదా వదంతి ఇతి మే దృఢనిశ్చయోఽస్తి"

(మెరుపు మేఘముతో వెంటనే పోవును. వెన్నె లయు, కలువలును చంద్రుని అనుగమించును. మంచి వంశమున జనించిన స్త్రీ తన ప్రాణేశ్వరునివెంట బోవును.

వేదము లిట్లు చెప్పుమన్నవని నాకు దృఢనిశ్చయము.)
అని నిశ్చయించుకొని, సన్తావనియను తన మేడతలుపులు లోన బిగించి, వస్త్రమును గట్టిగా గట్టికొని, మేడమీదనుండి క్రిందకు దుమికి ప్రాణత్యాగముచేసి పతి ననుగమించుట కుద్యుక్తురాలై సమయమును నిరీక్షించుచున్నది. బిల్హణుని ఏకాగ్రతను జూచి పురజనులు, విలాసవంతులును, గుణవంతులును "రాజా, ఇట్టి ప్రణయమును త్రెంపకుము. బ్రహ్మహత్య గావింపకుము" అని విజ్ఞాపనచేసిరి. కవియొక్క ధీరతను, నిశ్చలప్రేమను చూచిన స్త్రీ లోకవంకను, శశికల యొక్క అచంచల సతీత్వమును, మరణదీక్షను చూచిన స్త్రీ లింకొకవంకను రాణి కిట్లనిరి:

"బ్రహ్మహత్యవలన స్త్రీహత్యకూడా కలుగును. వలదు, వలదని రాజునకు చెప్పుము."

రాణి సుతారమూర్ఛిల్లి కుమార్తెచరిత్రకును, స్థితికిని ఖిన్నతనొంది మెల్లమెల్లగా రాజువద్దకు పోయి సమాచారమును తెలిపి వలదని విన్నవించెను. ఇంతయును చూచి అమాత్యపురోహితులు "మన్నించుటయే శ్రేయస్కరము. అదియే రాజనీతి" యని బోధింప సాహసించిరి. రసికుడు, ధర్మజ్ఞుడు నగు రాజు తనకు ప్రియుడగు కవిని విడిపించి, సన్మానించి కూతు నిచ్చెను. ఇది బిల్హణకావ్యములోని సంగతి. బిల్హణచరిత్రలో కవియొక్క ప్రణయస్మరణగీతమును విని పురజనులు రాజుతో చెప్పగా రాజు విని కవిని మన్నించెనని యున్నది. ఆంధ్రప్రబంధములో రాజుకు మూర్ఖత చేర్పబడినది. ఈగుణము రాణికిన్ని అంటినది. అందుచే యామినీపూర్ణతిలక

"తండ్రి నాపయి నింత దయ నింపకాయెగా
డాయగా బోయి నే దండ మిడిన
తల్లి యడ్డుపడి తా దప్పింపదాయెగా
దాయగా దలచెనో తనయయనక"

అని విలపించి కవిని వెదకికొనుచు రాజమార్గమున బోయెనని యున్నది. ఈ రాజుయొక్క మూర్ఖత కవిచే పంపబడిన శాపగర్భితమగు ఆఖరుసందేశమువలన వీడెనని ప్రబంధకల్పన. ఇక నాటకములో ఈ మూర్ఖత మరింత ఎక్కువగా వర్ణింపబడియున్నది. భవానీదేవి ప్రత్యక్షముగా వచ్చి వారించువరకు వదలలేదు. ఇదియంతయు పూర్వజన్మకర్మమువలన గలిగినది గనుక ఎవరివలనను తప్పలేదని భవానీముఖమున నాటకకర్త తీర్మానించి అందరిని సుఖముగా నుండుడని ఆదేశించి ముగించినాడు.

ఇన్నికల్పనలలోను కాశ్మీరబిల్హణకావ్యమందలి కల్పనయే స్వాభావికముగాను, రసవంతముగాను, ఉత్తమనీతిబోధకముగాను, ఉన్నత ప్రణయాదర్శకముగాను ఉన్నదని నేను తలచుచున్నాను.

దక్షిణదేశబిల్హణచరిత్ర రాజుచే కవి జాత్యంధుడనియు, రాజకన్య కుష్ఠాంగియనియు అబద్ధమాడించినది. ఇట్టివారలను చూడమని వారలకు వ్రతములను కల్పించినది. గురువునకు శిష్యురాలికిని మధ్య గట్టితెర కట్టించినది. బిల్హణకావ్యములో నిట్టికల్పన లేనేలేదు. ఏదో ఒకప్రతిలో నాయకుడు "మన కిక జవనిక ఎందుకు?" అని అన్నందున రాజకన్య తెరను తీసినట్లును చెప్పబడియున్నది. సహజముగా రాజకన్యలు తెరచాటున చదువుకొనునట్లు మన మూహింపవచ్చును. సాహిత్యపఠనానంతరము రాజకన్యలు కామశాస్త్రమును కూడ పఠించుట ఆకాలములో నుండెనని యిద్దరు ఘనపండితులవలన నేను తెలుసుకొంటిని. అట్టి పఠనములో శశికల బుద్ధిసూక్ష్మతచే అన్నియును గ్రహించి, సుందరుడును, చతురుడును, యౌవనవంతుడును అగు గురువునెడ విలాసానురాగములను గనుపరచి వానిని వశపరచుకొనియెనని కావ్యమున నున్నది. వారిరువురకు భావగర్భితములగు మాటలు నడచినవి:

"నిరర్థకం జన్మ గతం నలిన్యాః
యయా న దృష్టం తుహినాంశు బింబమ్,
ఉత్పత్తి రిందోరపి నిష్ఫలైవ
దృష్టా ప్రఫుల్లా నలినీ న యేన."

(చంద్రబింబమును చూడని పద్మసరస్సుయొక్క జన్మము నిరర్థకము - అని కవివాక్యము. హర్షపూరితమగు పద్మ

సరస్సుశోభను చూడని చంద్రునియొక్క జన్మము నిష్ఫలము - అని శశికలావాక్యము).

ఇట్టి మాటలు తెరచాటున చదువుచుండుటవలననే కలుగును. తెర రాజాంతఃపురమున సామాన్యమే. కాని కవిని చూడనేకూడదను ఏర్పాటు కాశ్మీరకావ్యమున గానరాదు. చోరపంచాశికలోనైనను సూచింపబడలేదు. ఏనుగు నెక్కబోవుచు మార్గమున పోవుచున్న తనను చూచినదనియు, వసంతోత్సవ సందర్భమున అందరి మధ్యను తనను చూచినదనియు కవి స్మరించినాడు.

దక్షిణదేశబిల్హణచరిత్ర రాజుచే బొంకులాడించినది. తెలుగుప్రబంధము రాజకన్యచేతకూడ బొంకులాడించినది. తండ్రి యడుగగా మొదట తానేమియు ఎరుగనని చెప్పినది. ఎవరికైన ఇచ్చి పెండ్లిచేసెదనని రాజనగా తప్పొప్పుకొని గురువునకు తాను ఆత్మార్పణ చేసియున్నందున పెళ్లి జీవములేని కట్టెకుగాని తనకుగాదన్నది. నాటక మిట్టి పొరబాటు పడలేదు. నాయికాపాత్రను హీనపరచలేదు. కాని కాశ్మీరకావ్యమునందలి ధీరతను నాయికయందు కనుపరచలేదు.

కథ పెంపులో బిల్హణచరిత్ర తలారికి కొంచెము ప్రాముఖ్యము నిచ్చినది. రాజాజ్ఞను పొందియు తిరిగి ఆలోచించుట రాజునకు యుక్తమని విజ్ఞాపింప సాహసించినాడు, తలారి. రాజు కోపింపగా నూరకున్నాడు. తెలుగు ప్రబంధములో ఈసూచన విపులముచేయబడినది. తలారి దండనను నిలుపసాహసించి, కవిని ప్రేరేపించి కవిచెప్పినపద్యము లన్నిటిని రాజునకు పంపును. రాజు కోపించినను మరలమరల నట్లుచేయును. తలారినిర్బంధమువలన కవి తుదకు శాపగర్భితమగు పద్యమును వ్రాసి పంపును:

"రవిజుడు భాగుణింప విధు
రంబుగ భట్టి నశించె భారవి
ప్రవరు డడంగె దీర్ఘమున
ప్రాణముబాసె గుడియ్యభిక్షు డీ
యవనికి దప్పె భీముడు త
దంతగతిన్ మరికొమ్ముపెట్ట ని
ష్కావముగ నే భుకుండుడను
కొమ్మున దీర్ఘము పెట్టకుండుడీ
భువి నత డెన్న నిర్దయుడు
భూపతి నీవు దలంప భూవరా."

ఇది సంస్కృతమున చాటువుగా గానబడుచున్న యీ దిగువశ్లోకమునకు విపులాంధ్రీకరణము:

"భట్టి ర్నష్టో భారవీయోఽపి నష్టః
భిక్షు ర్నష్టో భీమసేనోఽపి నష్టః,
భుక్కుండోఽహం భూపతి స్త్వం హి రాజన్
బభ్భావళ్యా మంతక స్సన్నివిష్టః."

సంస్కృతమాతృకలలో నిది గానరాదు. భుక్కుండు డనుపేరు బిల్హణకవి కెట్లు వచ్చినది? ఈతని ఊరు కాశ్మీరములో ప్రవరపురమునకు దగ్గరగానున్న ఖోణముఖమను గ్రామము. ఈతునతండ్రిపేరు జ్యేష్ఠకలశుడు. తాతపేరు రాజకలశుడు. అని విక్రమాంకదేవచరిత్రవలన తెలియుచున్నది. వంశమును బట్టిగాని, ఊరినిబట్టిగాని యీపేరు రాలేదు. వేరే ఆధారము తెలియలేదు.

"ప్రభురత్నహారి యగుటను కవిని "చోరు" డని ప్రజ లనిరి." అని బిల్హణకావ్యమందు గలదు:

"చోరః కిమేవ సుకవిః ప్రభురత్నహారీ."

ప్రబంధమునందు

"చోరు డనునామ మీకవి
కారయగా నేటికిని యథార్థం బయ్యెన్,
జారుడనియు; రెండుం దగె
నూరులు సైపుదురె జారచోరత్వంబుల్."

బిల్హణచరిత్రలో లేని యీ 'చోర' శబ్దప్రయోగము ప్రబంధకవి కెట్లు లభించెను? బిల్హణకవి కిట్టి యుపనామ ముండెనా? 'చోరపంచాశిక' వ్రాసినందుననే ఇట్టి బిరుదము వచ్చెనని ప్రబంధకవి యూహించి యుండునా? సమర్థులు నిర్ణయింతురుగాక.

ఈ శాపకల్పన మదనాభిరామభూపాలుని ధీరతకును, బుద్ధికిని కొరత తెచ్చిపెట్టినదే కాని కథలో సరిగా యతుకుకొనలేదని నా అభిప్రాయము.

బిల్హణకావ్యము కవి రాజుచే సన్మానింపబడి "నూటికి మించిన పురములను గల రమ్యమగు దేశమును", దాసదాసీజనంబులను, పరివారంబును, ధనములను అరణముగా గైకొని రాజాజ్ఞచే తనకివ్వబడిన దేశములోని తన మందిరమును పంచవిధముల శుభనాదములతో ప్రవేశించి మార్గమందు తనను చూచుటకు వచ్చిన యతీశులను పూజించెననియును, శశికలయు కవిరాజును పొంది ప్రమోద మందెననియు చెప్పి, ఈకథ వినువారలకు, చదువువారలకు రాజసన్మానమును, ముక్తియును కలుగునను ఫలశ్రుతితో ముగింపబడియున్నది. ఇట్టి ముగింపు పురాణపువాడుక ననుసరించుచున్నది. ఆఖ్యాయికలకు న్యాయమే ఇది.

బిల్హణచరిత్ర వివాహము జరిగినట్లు చెప్ప కొంచెము మతకశృంగారముతో రసికులకు వేడుక జూపి, రాజు, రాజకుమార్తె, కవి - అందరును సుఖముగా రాజ్యమును పాలించుచుండిరని ముగించినది.

ఆంధ్రప్రబంధము వివాహమును తృప్తికర రసవంతముగా వర్ణించినపిమ్మట నాయిక మగబిడ్డను సూర్యోదయవేళయందు కనెననియు, అందుచే వానికి ప్రభాకరుడను పేరుపెట్టబడెననియు, వాడు తాతగారిచే రాజ్యమునకు వారసుగా స్వీకరింపబడెననియు చెప్పి కథను ముగించెను. ఇది ప్రబంధనియమము కాబోలు.

నాటకకర్త నాయికానాయకులకు వివాహము చేయవలసినదని రాజునకు భవానీదేవి ఆజ్ఞ యిచ్చి, వారికి వరము లిచ్చి వారి నుతులు గైకొనుటతో ముగించినాడు. నాటకము అద్భుతాంతముగా నుండుటకు వారిట్లు చేసియుందురని తలచెదను.

కవుల అభిరుచులు కాలానుగుణముగా మారుచుండును. ఫలశ్రుతి వదలినచో బిల్హణకావ్యముయొక్క సమాప్తియే బాగున్నట్లు నాకు తోచినది. చదువరులు విమర్శింతురుగాక. [సశేషము]

చంద్రుని మచ్చ

జి. జాషువ

ఆసనందంబునఁ జంద్రమండలమునం దాసీనవై, యన్నముఁ
బానీయంబును మాని, రాట్నమున జ్యోత్స్నాసూత్రముల్ దీయు న
వ్వా! నీ కెవ్వరుఁ జుట్టపక్కములు లేరా? సంశయంబయ్యె నా
కానీరేజవిరోధిలో నలుపు, నీవా? మట్టియా? యిట్టియా?

జాతక రాజీయము

మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి

ఇది యొక జ్యోతిషగ్రంథము. జాతకఫల బోధకమగు నిది జైమినిసూత్రభాష్య మనుపేర సంస్కృత పద్యాత్మకవ్యాఖ్యగా నున్నది. ఇది జైమినిసూత్రములకు సరియైన వ్యాఖ్యానమనఁదగి లేదుగాని,యందలి భావము మాత్ర మిందలి శ్లోకముల స్ఫురించుచుండును. దీని వ్రాఁతప్రతి యొకటి నాయొద్దఁ గలదు.* కాని గ్రంథము సంపూర్ణముకాదు. మొదటినుండి మూఁడవ యధ్యాయములోఁ గొంతవఱకుమాత్రమే యున్నది. ఉన్నంత వఱకైనను గ్రంథము నిర్దుష్టముకాదు. పైగా నందందు కొన్ని పదములు, వాక్యములుగూడ లోపించినవి. అయినను, ఈకృతి జాతకభాగమున నుత్తమముగాఁ గనవచ్చుటంజేసి పూర్వోత్తరసందర్భములనుబట్టియు,గ్రంథాంతరసాహాయ్యమునుబట్టియుఁ గొన్ని దోషములను సవరించి, కొన్నిలోపములను బూరించితినిగాని సంపూర్ణగ్రంథము లభింపమి నట్టివి చాల వఱకు మిగిలియున్నవి. †

"శ్రీకాశ్యపకులీనేన సింగరార్యేణ ధీమతా,
నామ్నా జాతకరాజీయం బాలబోధాయ
తన్యతే"

"ఇత్యనఘసింగరార్యకృతౌ"

అనువాక్యములనుబట్టి, అనఘ(అళఘః)సింగరార్యుఁ డాంధ్రుఁడని తెలియవచ్చెనుగాని యితఁ డెక్కడివాఁడో, యెప్పటివాఁడో విచారణీయము.

గ్రంథవిషయము

జాతకఫలవివరణవిషయమునందు పరాశరమతమువలెనే జైమినిమతమును సుప్రసిద్ధమై యున్నది. ప్రాచీనమునియగు జైమిని జ్యోతిశ్శాస్త్రనిష్ణాతుఁడై జాతకభాగమును నాలుగధ్యాయములుగా సూత్రములు నిర్మించెనని ప్రతీతి కలదుగాని, రెండధ్యాయములు మాత్రమే లభించినట్లు ముద్రితగ్రంథముల వలనఁ దెలియును. పూర్వమీమాంసాసూత్రకర్తయగు జైమినియు, నితఁడు నొకఁడే యని పెక్కండ్రు తలంచుచున్నారు.

ఈజైమినిసూత్రములకుఁ బూర్వులు కొందఱు వ్యాఖ్యానములు, వృత్తులు, కారికలు రచియించినట్లు కొందఱి వ్రాఁతలవలనఁ దెలియవచ్చునుగాని యవియన్నియులభ్యములుగా లేవు. జయపురమహారాజాశ్రితులు, మహామహోపాధ్యాయబిరుదాంకితులు నగు దుర్గాప్రసాద ద్వివేదపండితులు జైమినిపద్యామృత మనుపేర శ్లోకరూపవ్యాఖ్య వ్రాసి, దానికి మూలకందళియనుపేర వృత్తి వ్రాసిరి. ఇట్టి

---

* ఇది, అమలాపురముతాలూకా భట్నవిల్లిలోనున్న యొక ప్రాఁతవ్రాఁతపుస్తకమునకు నకలు.

† ఈగ్రంథము సంపూర్ణప్రతి యెవరియొద్దనైన నున్నయెడల దయచేసి దానిని బంపినచో శిష్టభాగము వ్రాసికొని వారి పుస్తకము వారికిఁ బంపెదను.

వ్యాఖ్యావృత్తులతోడి సూత్రములుబొంబాయి నిర్ణయసాగరముద్రాలయమున ముద్రితము లైనవి.

మన యుద్దిష్టమైన యీ జాతకరాజీయ మనెడి జైమిని సూత్రశ్లోకరూప వ్యాఖ్య పూర్వోక్తజైమినిపద్యామృతముకంటె మిక్కిలి పూర్వమైనదనుట నిరాక్షేపము. అంతేకాదు, దానికంటె నిది సుఖబోధకముకూడ నగును. ఆంధ్ర దేశదైవజ్ఞశిఖామణియగు సింగరార్యుడు రచియించిన యీజాతకరాజీయము ముద్రిత మైనట్లు కనఁబడదు.

ఇందు మొదటి యధ్యాయమునఁ బెక్కు విశేషవిషయములు తెలుపఁబడినవి. అందు దృష్టిఫలములలో—

"శనే ర్దశమదృష్టేశ్చ తృతీయా ప్రబలా మతా,
నవమ్యాః పంచమీ దృష్టి ర్గురోః ప్రబలతాం గతా."

గ్రహస్థితిఫలములలో—

"ఆరూఢతత్పంచమయో రవిశుక్రౌ స్థితౌయది,
నాటకాలంకృతిప్రాజ్ఞో వాచాలః కావ్యవిద్భవేత్.
గురుణా తత్రసంబంధేసర్వవిద్గ్రంథికోభవేత్"
"కారకాంశస్య దశమే ససూర్యే గురువీక్షితే,
స భవే ద్ధరణీపాలో నాత్ర కార్యా విచారణా"

ఇట్లు దారపదాంతము ఫలములనుదెలుపుచున్న యీప్రథమాధ్యాయమున 33౨ శ్లోకము లున్నవి. ద్వితీయాధ్యాయము మిక్కిలి చిన్నది. ఇందు సుమారు ౭౫ శ్లోకములు మాత్రమే యున్నవి. ఇందు, ఆయుర్విషయము విచారింపఁబడినది. మూఁడవదానిలో భాగ్యాదివ్యయాంతస్థానముల ఫలములు కన వచ్చునుగాని యొకదానినిగూర్చియు సవిస్తరముగాఁ గనరాదు. కడపటిశ్లోక మకస్మాత్తుగా ఆఁగినట్లుండుటచే మఱికొంతగ్రంథ మిండి యుండవలెనని తోఁచుచున్నదిగాని, యెట్లయిన నిదియే కడపటియధ్యాయ మనిమాత్రము చెప్పవచ్చును. మూఁడవదానిలో ౮౮ శ్లోకములుమాత్ర మున్నవి. శిష్టగ్రంథ మెంత యుండునో! ఇపు డచ్చుపడియున్న జాతకఫలబోధకగ్రంథములలో లేని కొన్నిఫలము లిందు కనవచ్చుననుటయే యీవ్యాసము నుద్దేశము. ఈగ్రంథము ముద్రణభాగ్యము గాంచుఁగాక.

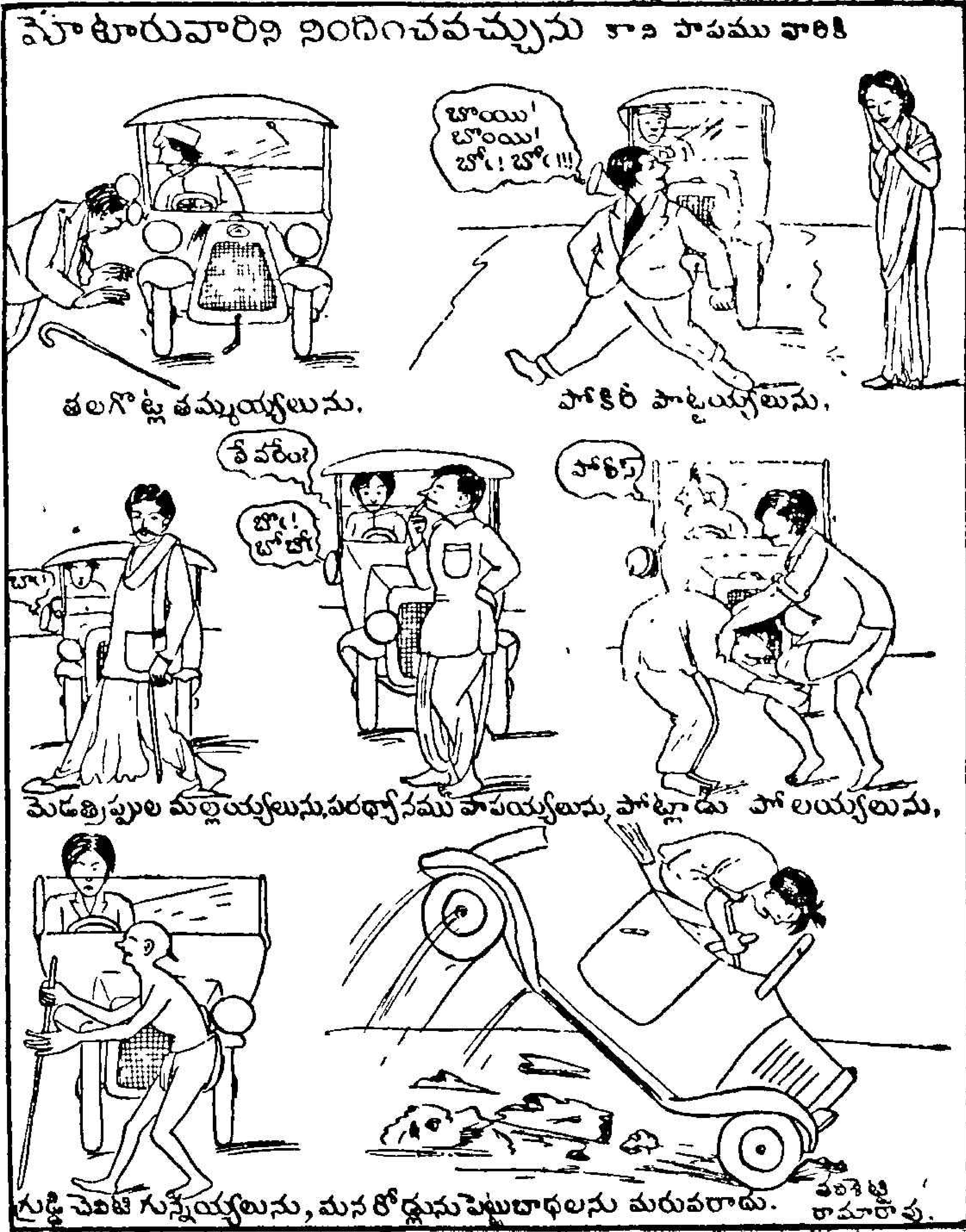

ఒక సవరణ

జ్యేష్ఠమాసపు 'భారతి'యందలి 'రలయతి'అను నావ్యాసమున ౮౭3-వ పేజీ ౨-వ కాలము ౫-వ పంక్తి నీవిధముగ సవరించుకొన పాఠకులు ప్రార్థితులు :

"అట్లు రేఫలకారము లేకస్థానజములుగాకున్నను పరస్పర-ఆదేశాదులఁబట్టి యతి పొసఁగవచ్చును."

సూ. రా.

మోటూరువారిని నిందించవచ్చును కాని పాపము వారికి
బాంయి! బొంయి! బో! బో!!!
తలగొట్ల తమ్మయ్యలును.
పోకిరి పాటయ్యలును.
బో! బోబో
పోలీస్
మెడత్రిప్పుల మల్లయ్యలును, పరధ్యానము పాపయ్యలును, పోట్లాడు పోలయ్యలును,
గ్రుడ్డి చెవిటి గున్నయ్యలును, మన రోడ్లును పెట్లుబాధలను మరువరాదు.
వలిశెట్టి రామారావు.

దస్తూరీ

ఏలేశ్వరపు కృష్ణమూర్తి, బి. ఏ., బి.యల్.

దస్తూరీ వ్రాతరూపం, నుదుటివ్రాతరూపం కాదు. మనం గుళ్లో విగ్రహం దేవుడి రూపం అనం! అల్లాగు. భావప్రకటనకోసం ఉపయోగింపబడే అక్షరాలు, సంఖ్యలు, సంజ్ఞలు, గుర్తులు, అన్నీ వ్రాసేటప్పుడు ధరించేరూపం దస్తూరి అంటారు. వ్రాశాకగాని దస్తూరీ కనబడదు; మనిషి ఫైసలైతేగాని కీర్తిశేషించనట్టుగా. దిగాకగాని లోతు తెలియదు లెండి. వ్రాత ఎందుకు అంటే భావప్రకటనకే. కవిత్వం అందుకే. నాట్యం అందుకే. కళా అందుకే. దస్తూరీ ముఖం చూస్తే భావములున్న ముఖమా, లేని ముఖమా అని సందేహం ఒకొక్కప్పుడు తోస్తుంది. సాముద్రిక శాస్త్రంలో, హస్తరేఖలు విమర్శిస్తారు గదా. దస్తూరీ పరీక్షించేటప్పుడు హస్తలేఖనం చూస్తారు. కాని నేర్పేలేందే ఎక్కడా పని జరుగదు. దస్తూరీకి రూపం ఉంటే కాళ్లు చేతులు ఉంటాయా? తలా తోకా ఉంటాయా? అంటే కొందరి దస్తూరీలల్లో ఉంటాయి. భాష ఎందుకంటే భావాల్ని ఒకరికొకరు తెలియజేసుకోడానికి. ఒక్క వ్యక్తికోసం కాదు భాష. కాజాలదుకూడాను. మనఅందరికోసం — రాజ్యాంగంలాగు, చట్టశాసనముల లాగు. భాషకు ప్రధానంగా ప్రాణం పోసేవి మాటలు, వ్రాతలు. మాటలు ఎంతగ్రామ్యమైనా మన దినచర్య జీవంయిస్తుంది. ఇక వ్రాతనుగూర్చి ఆలోచిద్దాం. సంపూర్ణంగా బుర్రని తెగేసి కాగితంమీద భావాలని తేల్చడం, పరవడం, పేర్చడం, ఇదిగోచూడండి, మేము అనుకుంటూన్నది ఇది అని నిరూపించడం అరుదే. కాని ఆమాటకి వస్తే కాగితాలు లేకుండా వున్నకాలంలోనే భావాలు బాగుండేవేమో! చెప్పలేం. మూగవాడు కూడ చేయూపి, తలూపి, సంజ్ఞలు చేసి భావాలని కొంచెం కొంచెంగా ప్రకటిస్తాడు. వాడిసంజ్ఞలు కోర్టులు వింటాయి. లేఖరి కూడా కాగితంమీద వ్రాస్తాడను కోండి. అయినా మూగవానికంటె కొంత మేలు. గుడ్డిలో మెల్ల. ఇక విద్యాధికులు చమత్కారంగా భావాలకి మంచి చక్కదనాల తొడుగు తొడుగుతారు; ఉత్సవాల్లో దేవుడికి తొడిగినట్టు. మెరుపులు, తళుకులు, చాలాఉంటాయి. ఇక కవులు భావముతో భాషను పోటీపందెమునకు దింపుతారు. అదేమిటో వారికి కలము, బుర్ర ఒకేమాటు ఆడుతాయి. ఒకటే తీసిపోవు. ఈ పోటీపందెములో గుర్రప్పందేల్లోలాగు చాలామందికి నష్టం ఉంటుంది. పేరు పోతుంది. వెర్రిపరుగులు ఎత్తితే కాళ్లు విరిగిపోతాయి. ఒకరో యిద్దరో బాగా కొడతారు, లాభం. కాని లాభం వచ్చునని వారికే తెలియదు. కాని వారిది కేవలం గుడ్డిపరువు కాదు. ఇప్పటి భావకవులనిగూర్చి యిక్కడ వ్రాయలేం. కాని ఒకరు లోగడ,

"భావము భాషయు నవినా
భావం బగు మైత్రి నుంట భాషను వినుగా
భావము స్ఫురింపవలెం ద
ద్భావంబును దెలుప నుచిత భాషయు వలయున్"

అని ఆదర్శాన్ని నిర్దేశించారు. అంతతో ఊరుకోక పేరుపడ్డ భావకవివ్రాతను చూపి, చిరునవ్వు నవ్వి,

"నీకు పద్యభాష నే నెంత గనినను
భావ మొక్కండేని బయలుపడదు"

అని విమర్శించారు. ఇంకొకరైతే ఏంచేసేవారో చెప్పలేం. కలం లాక్కుందురేమో! ఇన్నివిధాలగ వున్నా వ్రాత భావములను వెల్లడించడానికి గొప్ప రాజబాట. ఇది దండోరాలాంటిది. సాధారణంగా మనం చూస్తున్నాం. భాష లనేకము లున్నాయి. భాషలతో ఈడుజోడుగా లిపులున్నాయి. లిపిలేని భాష లేదుకదా! లిపిలో అక్షరాలు ఆరంభం, అంత్యంకూడాను. సంక్షిప్త లేఖనంలో అక్షరాలు అడుగంటి, చుక్కలు, సున్నలు, కొక్కెములు, గీతలు, సంజ్ఞలు ఉన్నాయి. చిత్రలేఖ

నంలో ఓనమాలు, పిబిటిడిలు లేవు; కచటతపలూ లేవు. కాని కన్నులముందు బ్రహ్మాండమైన భావప్రపంచం ఉంటుంది. ఇంతకు ప్రపంచంలో మానవప్రకృతి ఒకటి; దైవం ఒకటన్నట్టు. భావాలు ఒకటి. భాష మాత్రం ఒకటి కాదు. లిపి, దస్తూరీ వేరని వేరే చెప్ప నక్కరలేదు. ఏభాషలో దస్తూరీ ఆ భాషదే. ఏమనిషి కర్మం వాడిదే అన్నట్టు.

ఒకరు వ్రాసినట్లు మరొకరు వ్రాయరు. పులిని చూచి నక్క వాత పెట్టుకొంటే లాభం ఏముంది? ఎవరివ్రాత వారిదే. దస్తూరీలో మార్పు లుండును. జీవితంలో ఉన్నట్టు. వ్రాతలో కూర్పు, లిపివిశేషములు, అసాధారణములు, వ్యక్తిని ప్రకటిస్తాయి. సంక్షిప్త లిపిలోకూడా ఒకరిలిపివలనే వేరొకరు వ్రాసినా, దస్తూరీలు వేరు. ప్రతివ్యక్తి దస్తూరీ ఎల్లప్పుడు ఒక్కలాగు ఉండదు, ఎక్కడోగాని. రసము, స్థితిగతులు, మనోవృత్తి—వీటినిబట్టి వ్రాత మారును. రౌద్రరసంలో వ్రాతలో ఉద్రేకం; శాంతంగా ఉన్నప్పుడు అక్షరాల నిదానం; ప్రేమజాబులలో ఒక పొందిక, మరుపు, హాయి; హాస్యరసంలో వ్రాతలో వెక్కిరింపు, కొక్కిరిగీతలు; భీతి కలిగినవ్రాతలో వణుకు. ఇల్లా దస్తూరీలో మార్పు లుంటాయి. కోపం, ధైర్యం, సాహసం, సంతోషం, ఆందోళన, ఆవేశం, ఉద్రేకం, ఉన్మాదం వ్రాతలో దస్తూరీమూలంగా తెలుస్తాయి.

దస్తూరీరూపం అంటే ఏదో బాగుందిగాని మనిషిని పగలుచూస్తే రాత్రి కలలోకి వస్తాడు సుమండి అని ఒకాయన అన్నాడు. దానికి తగినట్టు ఆ వ్రాసిన మనిషిని నేను తొంగిచూస్తే మాఊళ్లో చెట్టుమీద తిరిగే కొండముచ్చేమో అనిపించింది. లోకంలో చెడ్డదస్తూరీ గలవారు కేవలం కురూపులుగా కనబడడం లేదు. దస్తూరీ రూపంచూచి మనిషిరూపం నిర్దేశించేవా రున్నారు. వారు ఎంతో కృషిచేసి ఉంటారు. మన పరిచితుడు వ్రాసిన దస్తూరీ చూడగానే మనకు వెంటనే స్ఫురణకు వస్తుంది. అతడే మాట్లాడాడా అనిపిస్తుంది. రెండు రూపాల్ని బాగా సరిపోల్చి చూస్తే దస్తూరీ ఒకే మనిషిది అవునో కాదో తేల్తుంది. అక్షరాలు తాటికాయలంత ఉన్నదీ, చీమలబారులా సన్నదీ, నిడివిగా ఉన్నదీ, బలిసి అడ్డంగా ఉన్నదీ, తేలికగా వున్నదీ, నీరసంగా ఉన్నదీ, నిటారుగాఉన్నదీ, చతికిలబడి లేవకుండాఉన్నదీ చూడాలి. పరిమాణం కొలవాలి. మనిషి ఎత్తు ఛాతీ దర్జీ కొలిచినట్టు. లేఖన తీరు మారిందేమో కనుక్కోవాలి. వ్రాతలో వ్యక్తిత్వం అలవాట్లు దృగ్గోచరం అవుతాయి. మారువేషం యిట్టే పోల్చేవారున్నారు. నాగరికం ఎక్కువైనకొద్దీ దగాకోరులకి నిజంమీద మనసుపోయింది. దగా ఎక్కువైందని వారు తత్త్వబోధ చేస్తున్నారు. దగాతోబాటు దస్తూరీని తీవ్రంగా పరీక్షిస్తున్నారు. కోర్టుల్లో అన్నీ చూస్తున్నారు. రాజు దగా నొల్లడు; దైవమైన నొల్లడు. స్త్రీలు పురుషులవలె స్వతంత్రించి వ్రాయ వీలుంది. దస్తూరీకి లింగం ఉంది; పోలికను చూచి మోసపోవడం సులభం. చూచే చూడడంలో ఈ వ్యక్తి దని నిరూపించడం గొప్ప పొరబాటు. విచారణ లేందే వీడే నేరస్థుడు అన్నట్టు; కాముమ్మమొగుడు కాముమ్మమొగుడంటే కాబోలనుకున్నట్టు. ఓర్పు, అభ్యాసం, దస్తూరీపరిశీలనలో ముఖ్యంగా కావాలి.

వ్రాత ఎప్పటినుంచి ప్రారంభింపబడినదో మనకు తెలియరాదు. వ్రాయడం మనకు తెలుసును. కాని జ్ఞానోదయం అయినప్పటినుంచి అని ఒకాయన వాదం. కాదుకాదు, అంతకు పూర్వంనుంచి అని ఒక యోగి అన్నాడు. బ్రహ్మవ్రాత అని మనం అంటూంటాం. బ్రహ్మ మనకు, మనతాతలకి, వ్రాత నేర్పాడని ఒకరు. ఛీ ఛీ! బ్రహ్మపేరెత్తడం ఎందుకు, సరస్వతుండగాను అని మరోరు. ఎంతసేపూ ముక్కుపట్టుకు కూర్చుంటే రాజుకు కోపంరాదా, రాజపోషణతోనే వ్రాత బయల్దేరిందని ఇంకోరు. శిలాశాసనములే వ్రాతకు మొదలు అని ఒకరు. అక్షరాభ్యాసం మొట్టమొదట ఎల్లా వచ్చిందో? చెప్పలేం. ఎల్లాగైనా, ఎప్పుడైనా, లేఖకుడు, వ్రాసేవిషయం, వ్రాయుభాష, వ్రాయడానికి పత్రం, కలం, ద్రవ్యం ముఖ్యం. ద్రవ్యంలో కరకాయసిరానుంచి సీమసిరావరకు ముందుకు జరిగిపోయాం. రుచిచూచాం. ఇప్పుడిప్పుడు మళ్లీ దేశవాళి

సిరాలో పడ్డాం, నల్లబడ్డాం కూడాను. రంగులు రకరకాలవీ ఉపయోగించాం. కరక్కాయసిరాయుగంలో బాతుకలం ఉపయోగించేవారని వాడుక. ఇప్పుడూ ఈ యుగంలో బాతు లున్నాయి; బాతుకథ లున్నాయి. కాని బాతుకలం యింటికెళ్లింది. కథ కంచికెళ్లింది. మరీ పూర్వం తాళపత్రం, ఘంటం ఉపయోగింపబడేవి. వెనుక కాగితం, ఊటకలాలు సామాన్యం అయినవి. అవీ మోటు అవుతున్నాయి, అయినాయి. కొన్నిమూలల్లో నాజూకుగా దోశెడోసాక వేళ్లు కొంకరోయే టైప్‌రైటింగ్ బయలుదేరింది. అందులో రెండు చేతులు ఉపయోగించాలి. ఉన్నా, బుర్ర ఆట్టే వుపయోగించక్కరలేదు. లేకపోతే చిక్కేలేనే లేదు. మరీ కృషిచేసినవాళ్లు కళ్లుమూసుకొని టకటక చెవులు గుయ్యిమనేట్టు, కాగితాలు కన్నంపడేట్టు కొట్టగలరు. దీనితో వ్రాతే మూలపడింది. కొందరు చిత్రంగా పాలతోను, నిమ్మరసంతోను, సబ్బుతోను కాకితాలపై వ్రాస్తారు. మరికొందరు గుడ్డలపై వ్రాస్తారు. తిరుపతికొండ మెట్లమీద వ్రాతలు కనబడతాయి. యాత్రికులభక్తిశ్రద్ధలు ఇతరులు స్మరించుకునేలాగు శాశ్వతంగా పడివున్నాయి. చెట్లమీద వ్రాయడం ఉంది. పూర్వం శకుంతల దుష్యంతునికి ఆకుమీద వ్రాసిందిట. మరోవిషయం. భోజరాజు అరణ్యంలో కత్తి దూసి, తన నడిమివేలు నిరర్థకం అని పరపర కోసి ఆ రక్తంతో ఒక మఱ్ఱిఆకుమీద ఈక్రిందిశ్లోకం వ్రాసి వత్సరాజునకు ఇచ్చి ముంజునకు ఇమ్మన్నట్టు చరిత్రలో ఉంది:

మాంధాతా చ మహీపతిః కృతయుగా
లఙ్కారభూతో గతః
సేతుర్యేన మహోదధౌ విరచితః
క్వాసౌ దశాస్యాన్తకః,
అన్యేచాపి యుధిష్ఠిర ప్రభృతయో
యాతా దివం భూపతే
నైకేనాపి సమం గతా వసుమతీ
నూనం త్వయా యాస్యతి.

ఈ కాలంలో నేరము చేసే గుంపులవాళ్ల చరిత్రలు పెరిగిపోతున్నాయి; నేరాలు పెరిగిపోతున్నాయి; నేరస్థుల తెలివి కొండంత అవుతోంది; నేరములవిచారణ కొండెక్కుతోంది. ఇట్టి సమయాలల్లో దస్తూరీ చాల ఉపయోగకరంగా ఉంది. వారి దస్తూరీ దొంగదారి. విశేషంగా విమర్శించాలి. నేరస్థులు నడివీధుల లోను, గోడలమీదను, రాళ్లగుట్టలలోను గుర్తులు వ్రాసుకోడం మామూలు.

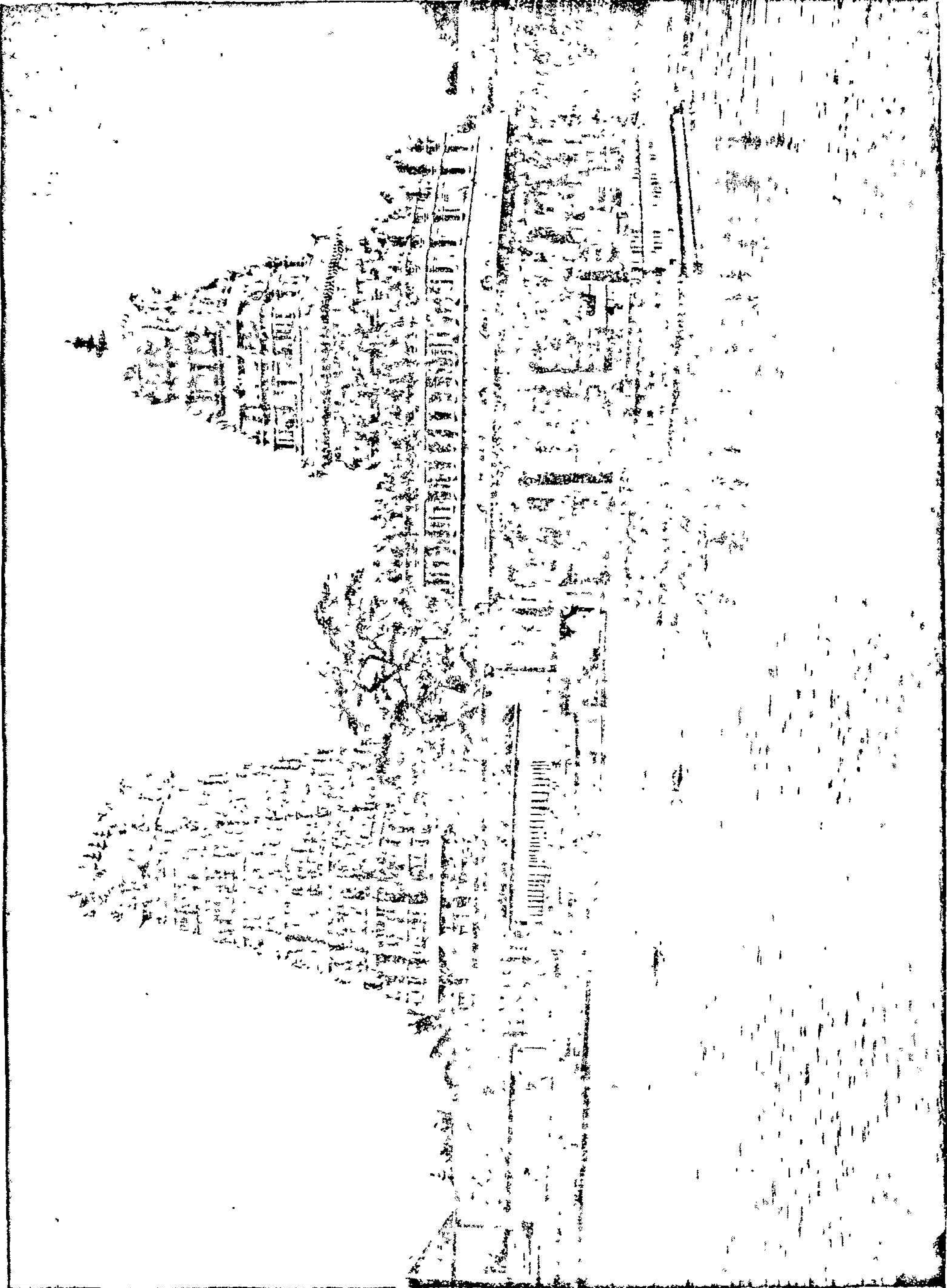
దస్తూరీతీరు కొంచెం ఆలోచిద్దాం. అచ్చా ఏమిటి అని భ్రమ కలుగజేసే దస్తూరీలు కొన్ని. కంఠమాలా అనిపించే ముత్యాల కోవలు కొన్ని. నయనోత్సవంగా ఉండే నిసింద్రావ్రాతలు కొన్ని. కళ్లల్లో సూదు లొడిచినట్టు ముళ్లగుత్తులు కొన్ని. అనేకములు: పొందిక వ్రాతలు, పొగరుబోతు వ్రాతలు, ఎగుడుదిగుడు వ్రాతలు, అడ్డదిడ్డపు వ్రాతలు, పిచ్చిగీతలు, సాక్షి వ్రాతలు ఎన్నోఉన్నాయి. కొందరి దస్తూరీ తెగ మెలికలు తిరిగి చంపుతుంది. కొందరిది నీటిప్రవాహంలా పారుదల. గోదావరి ఉప్పెనలాగు పొంగి ప్రవహిస్తాయి కొన్ని. కొందరిది ఒకే హంసపాదు. గొలుసులిపి, శీఘ్రలిపి, మిశ్రమలిపి, బ్రహ్మలిపి ఉన్నాయి. వ్రాతలో బలుపు అలుపు. ఇల్లా ఎన్నోరకాలు. వ్రాసిన దెవరో ఏమిటో అని అడిగించుకునే పెద్దలు కొందరు. వ్రాయడానికి ఏమీ తోచకుండా ఉన్నప్పుడు పిన్నలు వ్రాసే లిపి ఒకటి. పెద్దలు పిన్నలకు వ్రాసే వ్రాతొకటి; పిన్నలు పెద్దలకువ్రాసే వ్రాతొకటి. పరీక్షల్లో ప్రశ్నలకు జవాబు తెలియనప్పుడు ఓ వింత లిపి; ఉద్యోగాలకి మొరపెట్టేటప్పు డో దస్తూరీ; డాక్టరుగారి మందు చీటీలో ఒకలిపి; సంజాయిషీలలో వినయం, ఒక్కొక్కప్పుడు అతివినయం అభినయిస్తూ వ్రాసే దో దస్తూరీ. ఇక సంతకములలో వింతవింత తమాషాలు ఉన్నాయి. సంతకంమాత్రం నేర్చుకొన్నవారి జంకు: ఉద్యోగస్థుల దర్జా నిదర్శనం. సంతకం రానివారికి నిశానీ. చేతి వ్రాతనుబట్టి వయసు, వృత్తి, మనసు, దేశభాష, చిత్తస్వభావం, స్థితిగతులు, నడత, ఆశయములు చెప్పగలవా రున్నారు. పండితుల చేతి నగిషీపని; పామ

రుని గుండెబెదురు; బడిపంతులు ఒరవడిఫక్కీ; పత్రికా సంపాదకుని ఖండన; గుమాస్తాలచేతి గొణుగుడు; విద్యార్థుల వ్రాతవడి; ఆడవారి వ్రాతనిరుకు; న్యాయాధిపతి వ్రాతవాడి; వర్తకుని వ్రాతలో లాభం; ధనవంతుని వ్రాతలో ధైర్యం; బీదవాని వ్రాతలో బింకం; వకీలు వ్రాతలో వక్రం; యుద్ధభటుని వ్రాతలోని కరుకు; కవుల కత్తిపోటు; రోగినీరసం; హాస్యగాని వ్రాతలో ఎత్తిపొడుపు; ముసలివాని మాధ్యం; పడుచువాని పగ; లోభి బిగింపు; విటుని మైమరుపు; వేదాంతి వాగుడు; దైవజ్ఞుని ధోరణి; దేశభక్తుని శీలం; దేశోద్ధారకుని త్యాగం; మహాత్ముని సత్యవ్రతం; రాజకీయుని అధికారం; వ్రాతలో ఎంత వద్దన్నా తొంగి చూస్తుంది. కాని దస్తూరీ కడుజాగ్రత్తగా పరీక్షించాలి.

దస్తూరీని బట్టి నేరస్థులు పట్టుపడడంలో వింత లేదు. న్యాయస్థానాల్లో దస్తూరీ రుజువునకు సామాన్యంగా వచ్చును. ధనాగారాలలో "చెక్" లపై దస్తూరీ కంటో కన్నెట్టుకొని పరిశీలిస్తే గాని డబ్బు చేతికి అందనివ్వరు, మరీ మోట చచ్చినాళ్లు ఉంటారేమో అని. పూర్వం బళ్లల్లో దస్తూరీ పరీక్షలు కొన్ని ప్రజ్వరిల్లేవి. ఆపరీక్షల్లో ప్రయోజకత్వం లేదని ఆ పరీక్షతో చిరపరిచితుడై బాధపడ్డ ఆత్మజ్ఞాని సెలవిచ్చాడు. ఈరోజులలో ఉద్యోగములకు అర్జీలు స్వగస్తూరీతో ఉండాలి. మారుచేతులు పనికిరావని ప్రకటనలు అగుపడుతాయి. ఆళ్వార్ రాజుగారుమాత్రం ఫోటోలు పంపమంటారు. వారికి వ్రాతతో పనిలేదుట. రాజకార్యములలో సంతకం ఉద్యోగే చేయవలయును గదా! కొన్ని పత్రాలల్లో దస్తూరీ స్వహస్తం అని చివర కనబడుతుంది. టైప్‌రైటింగ్ ఎంత ప్రాముఖ్యం వహించినా, న్యాయస్థానాలలో వ్రాతకీ, దస్తూరీకీ ఇంకా విశాలమైన చోటుంది. క్రీ. శ. ౧౯-వ శతాబ్దంలో గోథ్, లెడెడర్, జిమ్మార్లీ, మెంటియస్, మేక్‌మర్ మొదలగువారు అంతా నేరములు పరిశీలించుటకు వ్రాత ఎంతో ఉపయోగకారి అన్నారు. మన వ్రాత మనకు ఉపకారి; అపకారికూడాను. వాక్కు, వ్రాత — ఈ రెంటికీ ఒకటే సూత్రం; జారితే మాడతీసుకోడం అంటూ లేదు. అది వ్రాత. అందుచేత ఆలోచిస్తేగాని వ్రాయకూడ దని వాడుక.

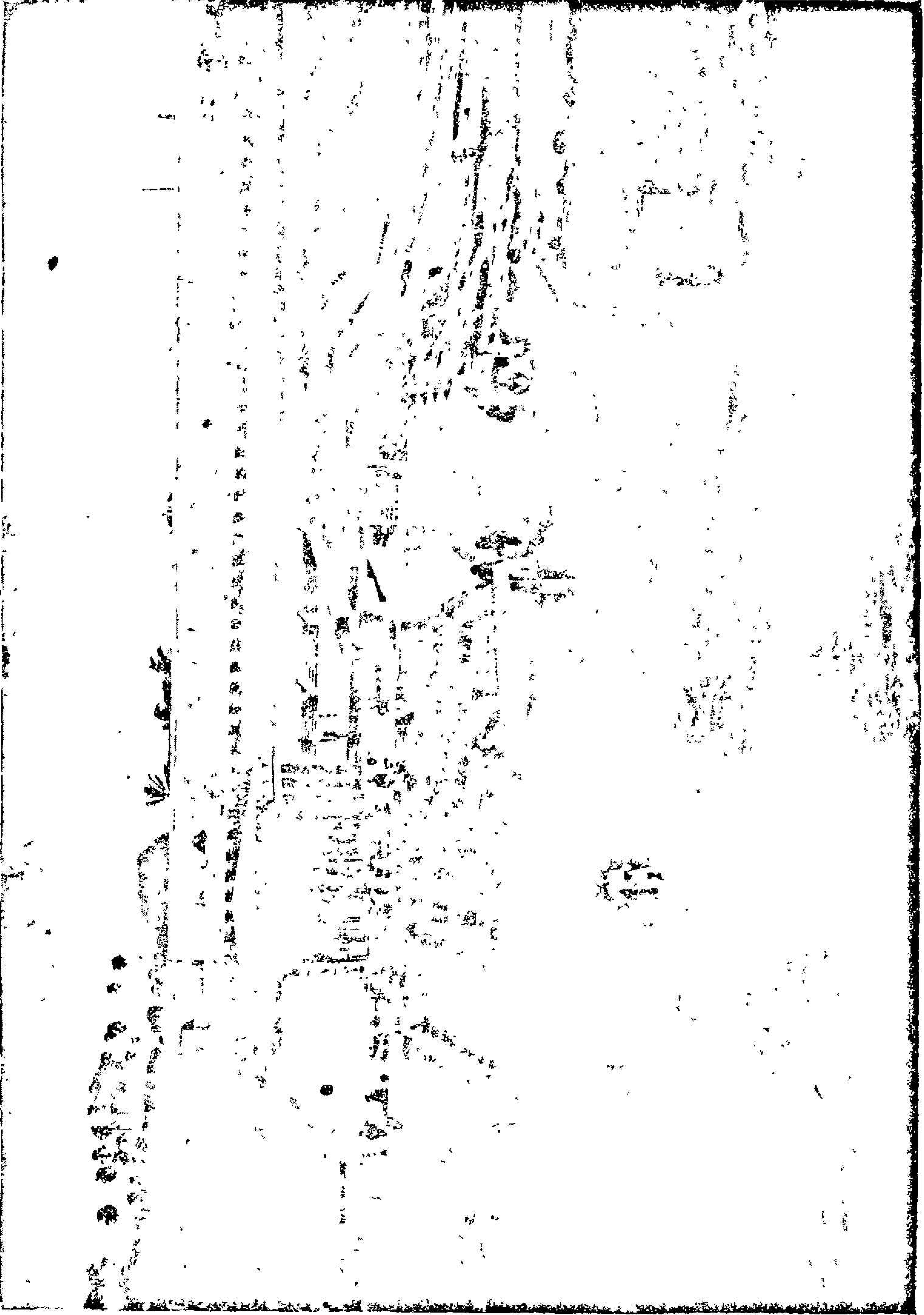
నేరస్థులు అసాధారణ మనిపించే పనులను చేస్తారు; చేయడానికి ప్రయత్నిస్తారు. చేసినది, ఉద్దేశించినది, ఫలించవచ్చును, ఫలించకపోవచ్చును. సాధారణమైన పనులనే అసాధారణంగా చేస్తారు. పట్టుబడకుండా ఉండడం వారి ఆశయం; ఇతరులకు నష్టం కలుగచేయడం వారి వుద్దేశం! కొత్తత్రోవ తొక్కడం వారిమతం, తెగువ సాహసం వారికి ఆధారం; న్యాయ తిరస్కారం వారికి అభిలాష; దండింపబడమని గాంభీర్యం; పట్టుపడిన శిక్షితుల మగుదు మని మనసులో కొరత; తెలివితేటలు మనకు లోటేమి అని అహం; పట్టుబడితే రాజదండన నిశ్చయం అని పిరికితనం; గెలుస్తే లాభం అని ఆనందం; ఇన్ని మనసును ఆవరిస్తే మనిషిలో జడి కలుగుతుంది. మతి స్తిమితము పోగొడ్తాయి; తుపాను బయలుదేరుతుంది. నేరస్థుడు పట్టాలు తప్పిన రైలులా దారి తప్పుతాడు. బోల్తా కొట్టాడు. చేతిని మార్చి వ్రాస్తాడు. కలము మార్చి వ్రాస్తాడు. చేతివీలు మారుస్తాడు. సిరాను వేరే ఉపయోగిస్తాడు. బుర్రను మార్చి ఆలోచిస్తాడు. కాని నేరస్థుడు మనిషే కదా! నిదానముగ కలము చేతబూనినను, లోపలి ఆందోళనమూ, కలవరం చేతిని వణికించడంలో ఆశ్చర్యం లేదు. ఎంతజాగ్రత్తగా వ్రాసినా దస్తూరీ నేను నేను అంటుంది. త్రాగుబోతులాగు దస్తూరీ వదరుబోతగుతుంది. అలవాటుపడ్డ వ్రాతను మార్చుకోడం ఎంతకష్టం! ఈ విషయం ప్రతి అపరాధపరిశోధకుడు బాగా గమనించి నేరస్థులను పట్టుకుంటాడు. అది అపరాధి తెలివితక్కువా? పరిశోధకుని ప్రజ్ఞా? రెండూను.

వ్రాతనుబట్టి నేరస్థుడు ఏ పరిస్థితులలో వ్రాసింది, నానుపుడుగా నీళ్లు నమలుతూ వ్రాసినది, పరపర మెయిల్ స్పీడుతో గీకినది తెలియును. లిపినిబట్టి కలం ఏలా పట్టినదీ తెలుసుకోవాలి. వ్రాతవాలు, ఏటవాలు గ్రహించాలి. వేర్వేరు వ్రాతలు సన్నని పుల్లముక్కతో దిద్దుతే లిపిలో తేడాలు, చేతివీళ్లు, వడుపులు బాగా పట్టుపడవచ్చును. నెపోలియన్ జీవితం

శుచీంద్రము

(గుడిగోపురము, పుష్కరిణి)

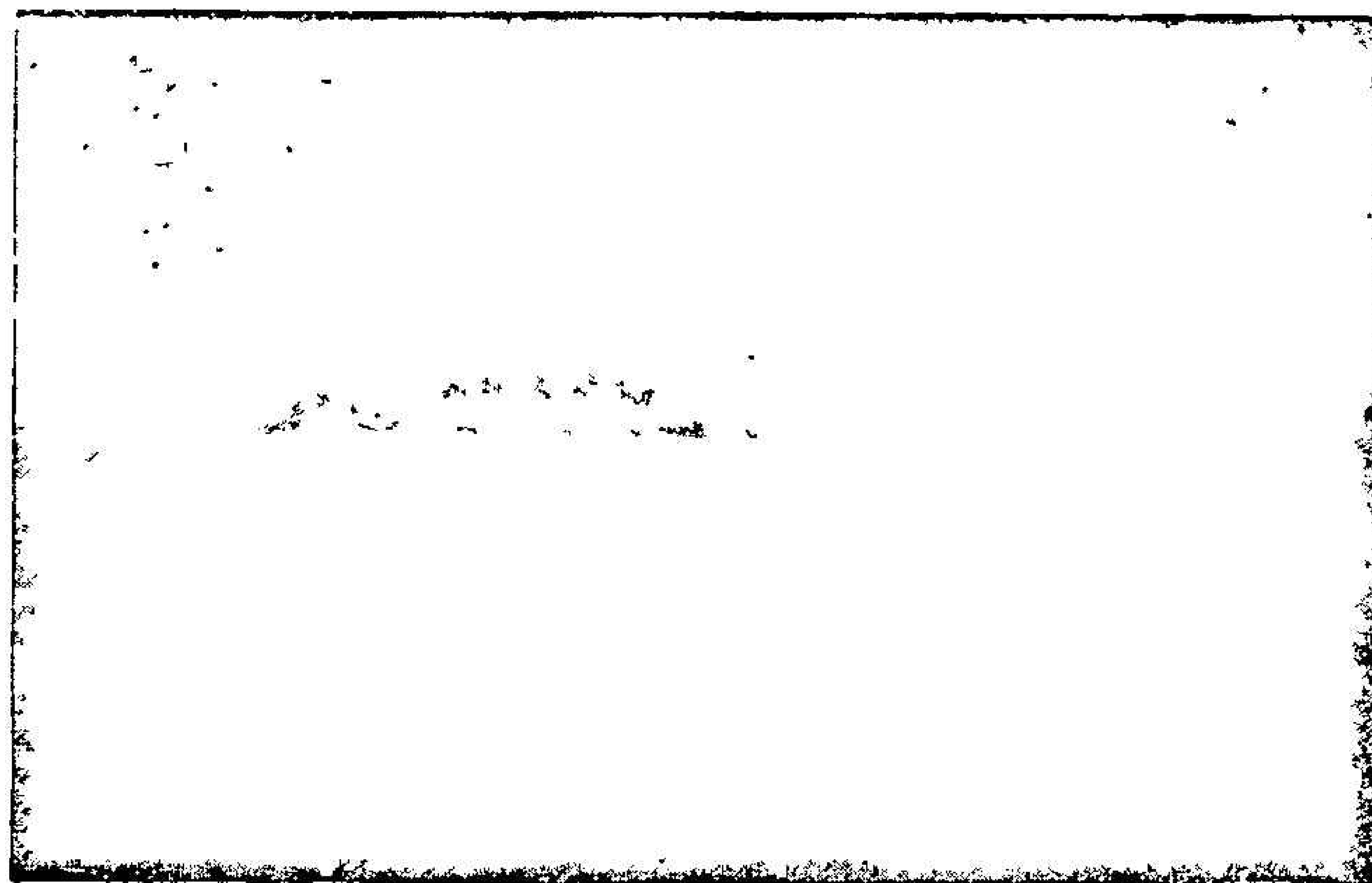

కన్యాకుమారి స్నానఘట్టము

అత్యద్భుతం కదా! ప్రతినిమిషం వింతమార్పులను చెందెను కదా! అందులో అయిదారు సంవత్సరములలో ఎనిమిదిరీతులుగా అతడు వ్రాసిన దస్తూరీ ప్రదర్శనశాలలలో ఇప్పటికి గలదు.

కవుర్లూ కదపాలు; దొంగసంతకాలు; ఫోర్జరీలు; తప్పుడువ్రాతలు; పత్రములలో మార్పులు; పత్రముల పునఃసృష్టి; ప్రేమ జాబులు; విల్లులు — ఇట్టివి న్యాయవాదులకు దస్తూరీతో కొంత జోక్యం కలదని చెప్పగలవు. పదముల నిర్ణక్రమం, పదములవాడుక, ఉపయోగించు కాగితం, అద్దుకాగితం, వ్రాసిన వ్రాత, సిరా, అక్షరముల పరిమాణం, వాలు, ఇతరపరికరాలు, సందర్భాలు, వాటికి ముద్దాయికి గల సంబంధం తరుచు రుజువునకు వచ్చును. దొంగసంతకములు చేయడానికి ఉల్లిపొరకాగితాలు ఉపయోగించుట ఒకవాడుక. కొన్ని కేసులలో పెన్సిలుతో కావలసిన సంతకం చేసి దానిని సిరాచేయడం కలదు. కొన్నిచోట్ల రబ్బరు ఉపయోగించినట్లు గుర్తు లుంటాయి. వ్రాసేటప్పుడు వ్రాతలో మధ్య కలయిక లేకపోవడంకూడా కలదు. ఈ విషయాల్ని సూక్ష్మదర్శిని యంత్రంతో చూచి దస్తూరీని, లేఖరిని నిర్ణయించుట యుక్తం. దస్తూరీని పరిశీలించి, విమర్శించుటకు కేంద్రస్థానములు అమెరికా బోలు దేశములలో లెక్కలేనన్ని కలవు. అది నాగరిక చిహ్నము కావచ్చును, కాకపోవచ్చును. దగాలు, నేరాలు విశేషము పరిశీలించుటకు సహాయం కావచ్చును, కాకపోవచ్చును. కాని దస్తూరీ నేరాలని గుర్తించడంలో ఉపయోగకారి అని న్యాయవాదుల అభిప్రాయం. తగు ప్రయత్నములు మనదేశమున శాస్త్రీయముగ ఇంకా మొదలిడలేదు. వెంటనే మొదలిడుదురుగాక!

అలప్పి - ఎర్నాకులం మార్గమందలి లంక

(విస్తీర్ణమయిన యీకాలువలలో యిట్టి లంక లనేకములుగలవు. అందు నివసించు జనులొక లంకనుండి యింకొక లంకకు చిన్నదోనెలలో ప్రయాణము చేయుదురు.) చిత్రకారుడు : ఎ. వి. యస్. సుబ్బారావు.

వైరాగ్యము

'వనవాసి'

పూలవయసుగుబ్బెతల కప్పురపు ఔదల
ముమ్మరపు వలపుల్ భారముగ తలంచి,
ఈ వసంతోదయముల రాగిల్లు మనసు
కేమి వైరాగ్యమాధుర్య మిది కుమార?

ఏ వసంతవిలాసిని హృదయమధువు
పూలపొత్తిళ్లలో వడపోసికొనెనొ,
సరళసుమపుటంజలుల విషాదరేఖ
లవధరింపవో ఆర్ద్రదృగంచలముల?

తెలుగుతోటల సాంధ్యరక్తిమ, వసంత
మాడియాడి చల్లని గాలిమేడలందు,
చైత్రలక్ష్మీకటాక్షపాశముల జిక్కి,
నవపరిమళశయ్యల నవసినావొ!

పాలమబ్బుల కోనలోపలను బెళికి,
మోహవివశ యేయచ్చరముద్దులాడి,
మేలిముసు గెడలించెనో సోలి; తూర్పు
మధురపూర్ణిమాసుషమాసమగ్రమయ్యె.

దివ్యతేజస్సు ప్రణయవతీప్రసన్న
హృదయరుచిరమై, పలుకరించునదిమొ ప్రాచి!
విరహపాండురవదనేందుబింబ శోభ
నీరసమని నిషేధింతువా రసికుడ?

ఇప్ప డాశాపథాల పాలించు కిరణ
బాలికలను ప్రేమింతువా పడుచువాడ?
విరియు కడలినవ్వుల పాలవెల్లి దేలు
ప్రౌఢకల్లోలడోలికాపంక్తి నూగి.

దివిజనందన పుష్పవతీ సురభిళ
హృదయపాటచ్చరముల, తాళెదవో లేదో!
నాలిగాలిదూతికల; నుద్వేలదీప్తి
తరళసందేశముల దడితడిగ తారు.

అమరఋషివాటికలు ప్రజ్వలముగ వలయు
తపసికన్యల లావణ్యతరళితములు,
గాంగసంగీతముల జొక్కి కరుగవలతొ!
సుధ లుపాసించు పున్నమచుక్కవోలె!

ప్రేమపాశం

పండిత శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

మొదటి అంకం

మొదటి రంగం

[రాజమహేంద్రవరం, ఇన్నిసుపేటలో స్వగృహమున, వీధి అరుగుమీద మెట్లమీదకి కాళ్లు వుంచుకొని వెంకటశాస్త్రి వొకపక్కనీ, కాంతమ్మ వొకపక్కనీ కూచుని వుంటారు. బంగారమ్మ తండ్రి వొడిలో వుంటుంది.]

బంగారమ్మ —చదువు మరిచిపోలేదు నాన్నా! మేష్టారు అప్పుడే పాఠం చెప్పేసి వెళ్లిపోయారు. వెంకమ్మత్తగారు పిలవగా మాఅమ్మ అప్పుడే పని ముగించుకొని యివతలికి వచ్చింది. ముగ్గురమూ గవ్వలాడుకుందామని కూచున్నాం.

వెంకటశాస్త్రి — ఎవరు పురమాయించారు తల్లీ గవ్వలాటా?

బంగారమ్మ — అత్తగారే. ఉండు నాన్నా! చెప్పేదంతా విను.

వెంకటశాస్త్రి — చెప్పుచెప్పు.

బంగారమ్మ—మా అమ్మ పచ్చీసుగళ్లు గీస్తోంది. అత్తగారు చిన్నగవ్వలూ తనవని యేరుకుంటున్నారు. నేను గువ్వలు తీసుకుంటున్నాను. అంతట్లో వాళ్ల సూరమ్మ వచ్చి "మాయింటో సంగీతం పాడుతున్నారు, రా" అంటూ అమాంతంగా చెయ్యి పట్టుకొని లాక్కుపోయింది.

వెంకటశాస్త్రి — ఆపళంగా వెళ్లావు. కదూ?

బంగారమ్మ — వెళ్లక తప్పిందికాదు. పోనీ, వెళ్లకుండా వుండలేకపోయా ననుకో.

కాంతమ్మ—అమ్మాయికి సంగీతం అంటే సరదాగదా అని నేను వెళ్లమన్నానుకూడాను.

బంగారమ్మ — అవును. అన్నట్లు మరిచిపోయాను. అమ్మకూడా వెళ్లమంది నాన్నోయి!

వెంకటశాస్త్రి — మీఅమ్మ వెళ్లమందూ మరీ?

కాంతమ్మ — ఎంచేతో?

వెంకటశాస్త్రి — ఆశమ్మా, బోశమ్మా అంటూ లోకంలో వుండీ మొగుమా పెళ్లాలనందర్నీ పేరు పరసలని యెక్కిరిపిస్తూ కూచోడానికి.

కాంతమ్మ — అమ్మాయి వుంటే ఆపని కేమి అడ్డండీ?

వెంకటశాస్త్రి — కొన్ని తెలిసీ, కొన్ని తెలవకా యేవో అడ్డదిడ్డంగా ప్రశ్నలువేసి—

కాంతమ్మ — వులకం. అలాంటి భయం మీకుందేమో గాని మాకు లేదు సుమండీ!

వెంకటశాస్త్రి — ఉంటే లోకంలోవాళ్లనందర్నీ అలా యెందు కాడిపోసుకుంటారూ?

బంగారమ్మ — అబ్బా! నన్ను చెప్పనిస్తు నాన్నా!

వెంకటశాస్త్రి — సరే వెళ్లావు. ఎవరో పాడారు. నువ్వు విన్నావు. కొంతసేపు ఆపాటతోకూడా నీ మనస్సు నృత్యం చేసింది. ఇంటికి వచ్చి కూనిరాగాలు తీస్తూ కొంతసేపు నువ్వు సొంతంగా పాడుకున్నావు. అవునా అమ్మా?

బంగారమ్మ — ఇంకా వుంది నాన్నా!

వెంకటశాస్త్రి — ఉంటే అదేమిటో చెప్పూ.

కాంతమ్మ — ఊకొడుతూ వూరుకోరాదూ, అంతా చెప్పేదాకానూ?

వెంకటశాస్త్రి — నువ్వెందు కూరుకున్నావు కాదూ?

కాంతమ్మ — మీరు బిడ్డ వుత్సాహాన్ని చెడ కొడుతూ వుంటే—

బంగారమ్మ — అబ్బా, ఉండు నాన్నా! నువ్వు మాట్లాడకే అమ్మా! నే నంతా చెప్పేదాకా నువ్వుకూడా మాట్లాడకు నాన్నా!

వెంకటశాస్త్రి — అలా అయితే మరికానియ్యి.

బంగారమ్మ — హాలంతా కిటకిటలాడుతూ కూచున్నారు మొగాళ్లు. ఆడాళ్లు వసారాలో కూచున్నారు. పిల్లలంతా ఆడాళ్లలోనూ, మొగాళ్లలోనూ యెక్కడ వీలుంటే అక్కడ కూచున్నారు. నేనూ, వాళ్ల సూరమ్మా ముందే కూచున్నాం నాన్నోయి.

వెంకటశాస్త్రి — (వినీ, చూసీ వూరుకొంటాడు)

బంగారమ్మ — ఊరుకుంటావేం నాన్నా?

వెంకటశాస్త్రి — నువ్వు మాట్లాడవద్దన్నావు కాదూ మరీ?

బంగారమ్మ — సరే. అదా యేమిటి?

కాంతమ్మ — మౌనం పోనిచ్చుకున్నారు కాదు.

వెంకటశాస్త్రి — ఊరుకో మన్నప్పుడు మాట్లాడితే అప్పుడేమంటావో నువ్వు?

బంగారమ్మ — ఊ కొట్టవద్దన్నానా?

వెంకటశాస్త్రి — మాట్లాడవ ద్దన్నావు; గాని వూకొట్టమన్నావా మరీ?

బంగారమ్మ — అన్నీ చెప్పడం యెలాగ నాన్నా? ఊహించుకోవద్దూ?

కాంతమ్మ — మీ నాన్న యెప్పుడూ ఇంతేనే అమ్మాయీ!

బంగారమ్మ — నువ్వుండవే అమ్మా! ఏం నాన్నా? "ఊ" అనూ.

వెంకటశాస్త్రి — ఊ.

బంగారమ్మ—పాడీవా రెవరో అనుకున్నాను. మన పేరుభట్టు బావే నాన్నోయి!

వెంకటశాస్త్రి — ఊ.

బంగారమ్మ — ఇప్పుడు "ఊ" అంటే చాలదు నాన్నా! మధ్యమధ్య మాట్లాడుతూవుండాలి. పిడుక్కీ బియ్యానికీ ఒకటేమంత్రమా యేమిటి?

వెంకటశాస్త్రి — మాట్లాడితే "అదిగో మాట్లాడతా" వంటావు. లేకపోతే లే దంటావు. నీవుద్దేశం ప్రకారం యెప్పు డేంచెయ్యాలో నా కెలా తెలుస్తుందమ్మా?

బంగారమ్మ — వుద్ధారాలు చెబుతా వేమిటి నాన్నా? కథ మామూలుగా వెళ్లి పోతూవుంటే "ఊ" అంటే చాలు. ఏదేనా విశేషం వచ్చినప్పుడు తోచిన మాట అనాలి. అసలు తోచకుండా వుండనే వుండదూ.

కాంతమ్మ — నిజంగా మీ నాన్న కిప్పు డేమీ తోచనే లేదనుకున్నావుటే బంగారం?

వెంకటశాస్త్రి — అమ్మాయిని నువ్వు చెప్పనియ్యవా యేమిటి?

కాంతమ్మ — మీరు దాని సరదా తీరనివ్వరా యేమిటి?

బంగారమ్మ — మధ్యమధ్య మీతగువేమిట్రా రామాయణంలో పిడకల వేట్లాట లాగా?

వెంకటశాస్త్రి—మా బాగా అడిగావమ్మా!

కాంతమ్మ — ఆమాట యెవరికి తగులుతుందో?

బంగారమ్మ — ఎవరికో వొకరికి. ఆపళంగా వూరుకోండి, కజ్జా పెంచుకోక. అమ్మా, నాన్న యేమన్నా ను వ్వూరుకో. నాన్నా, నువ్వు కొంటెతనం లేకుండా విను.

కాంతమ్మ—మీ నాన్న గిల్లి కజ్జా పెడతారు.

వెంకటశాస్త్రి — చూశావా తల్లీ?

బంగారమ్మ — ఉ: మీకు చెప్పడం నాదే తప్పు. నేను లేచిపోతాను బాబూ. (లేవబోతుంది).

వెంకటశాస్త్రి — (ఆమెని గట్టిగా పొదివి పట్టుకుని) ఇక సరిగ్గా వింటానులే. ఈమాటు చెప్పు.

బంగారమ్మ — ఎందు కేమిటి వూరికేసు?

వెంకటశాస్త్రి — మా అమ్మవు కామా? ఇక బాగా —

బంగారమ్మ — ఒక్కక్షణం బాగావింటావు. తరవాత మళ్లీ మొదలూ.

వెంకటశాస్త్రి — ఇక అలా చెయ్యనులే.

కాంతమ్మ — అంత నిలకడ వుంటేనా?

వెంకటశాస్త్రి—మీయమ్మని నేనిప్పు డేమేనా అన్నానా ఏంతల్లీ?

కాంతమ్మ — నే నేంతప్పుమాట అన్నానూ? ఊరుకోండి అమ్మాయికి విసువెత్తించక.

వెంకటశాస్త్రి — చెప్పవే తల్లీ!

బంగారమ్మ — ఆపళంగా బావ వచ్చి ముందు కూచున్నాడు.

వెంకటశాస్త్రి — ఇప్పు డేమేనా అనాలా యేమిటమ్మా?

కాంతమ్మ — మొదలూ —

బంగారమ్మ — అయితే లేదే అమ్మా! ఒక్కక్షణం కూచుని, తరవాత కంఠం సవరించుకొని బావ పాట మొదలుపెట్టాడు. ఒక అర గంటదాకా గొంతుకు వొకమోస్తరుగా వుంది. తరవాత కమ్మెచ్చున తీసి నట్లుంది నాన్నా!

వెంకటశాస్త్రి — అంత బాగుందిటమ్మా?

బంగారమ్మ — కోయిల కూసినట్టుంది. కంఠం సాఫయినకొద్దీ బావకి సంతోషం యెక్కువయింది. సంతోషం యెక్కువయిన కొద్దీ తల చమత్కారంగా వూపుకుంటూ, యించక్క కళ్లు తేలవేసుకుంటూ, మధ్యమధ్య తొడమీద తాళం వేసుకుంటూ — ఎంత అందంగా పాడా డనుకున్నావు బావా!

వెంకటశాస్త్రి — ఎప్పుడూ విన లేదుసుమా నేనూ.

బంగారమ్మ — ఆపాట పొలంతా పాకి పోయింది నాన్నా!

కాంతమ్మ — అంత బాగుందిటే?

బంగారమ్మ — గోదావరి కెరటాలమీద మన రేవులో వున్న చిన్న స్టీమ రెలా ఆడిపోతుందో, పెద్ద గాలివేస్తే గులాబీచెట్టుమీద పువ్వు ఎలా వూగి పోతుందో ఆపాటతో నామనస్సు ఆలా ఆడిపోయింది.

వెంకటశాస్త్రి — ఆ?

బంగారమ్మ — ఆపళంగా వెళ్లి బావ వొళ్లో కూచుందా మన్నంత సరదా అయింది నాకు.

వెంకటశాస్త్రి — అం తేగదా?

కాంతమ్మ — లేకపోతే యే మనుకున్నారు? మొగపిల్లల్లాగ ఆడపిల్లలు తొందరపడరు.

వెంకటశాస్త్రి — మీయమ్మతో మాట్లాడవద్దన్నావు, కదూ తల్లీ?

కాంతమ్మ — అక్కరలేమా.

బంగారమ్మ—మళ్లీ మీరు కజ్జా పెంచుకుంటా రేమిట్రా? ఏం నాన్నా! బావచేత నాకు ఫిడేలు నేర్పించవూ? వెధవహార్మనీ నాకు వద్దు బాబూ!

కాంతమ్మ — అంత అదృష్టమా అమ్మా నీకూ?

బంగారమ్మ — ఏమే? ఏం నాన్నా?

వెంకటశాస్త్రి — బావ మనయింటికి రాడమ్మా.

బంగారమ్మ — అయితే నేను బావబసకే వెడతాను.

కాంతమ్మ — మనతో మాట్లాడ్డమ్మా.

బంగారమ్మ — ఏం?

కాంతమ్మ — వాళ్లవాళ్లు ఏమేనా అంటారనీ.

బంగారమ్మ — చూడవచ్చారా యేమిటి ఇక్కడికి?

వెంకటశాస్త్రి — నీ వుబలాటమేగాని అక్కడికి వెళ్లినా బావ నీతో మాట్లాడ్డమ్మా.

బంగారమ్మ — నేను పలకరిస్తే మాట్లాడకుండా వుండగలడా?

వెంకటశాస్త్రి — అంతధైర్యమే నీకు?

బంగారమ్మ — ఓ! చూసుకో యీమాటు.

కాంతమ్మ — సాహసించకమ్మా! అతను మాట్లాడకపోతే మనస్సు చివుక్కుమంటుంది నీకు.

బంగారమ్మ — చూస్తాను గానూ!

వెంకటశాస్త్రి — (ముందుకు చూసి) ఆ వచ్చేవారు—పేరుభట్టేనా?

బంగారమ్మ — ఆ! రానీ. (చిటికెలువేస్తూ) నిమిషంలో రప్పించేస్తాను చూసుకోండి బావని.

కాంతమ్మ—వద్దు సుమా.

వెంకటశాస్త్రి — నామాట వినుసుమా.

(పేరుభట్టు బసకు పోతూ ఆదారినే వస్తాడు. చేతిలో గుప్పెడు తమలపాకు లుంటాయి).

పేరుభట్టు — ముగ్గురూ వీధిలోనే కూచున్నారు. ఏంచెయ్యను? మాట్లాడ్డమా? మానడమా?

బంగారమ్మ — (తల్లినీ, తండ్రినీ చూసి, కనుసన్నచేసి కంఠం నొక్కుకొని) బావోయి!

పేరుభట్టు — (స్వగతము) అనుకున్నంతా అయింది. అసలిందాకా సభలోనే పలకరిస్తుం దనుకున్నాను. సమయానికి అత్తా, మామాగూడా దగ్గిరే వున్నారుకూడానూ.

బంగారమ్మ — ఏమి తక్కుతావు, రావోయి బావా.

పేరుభట్టు — (స్వగతము) ఏమయితే కనీ. (గుమ్మంలోకి వెడతాడు.)

వెంకటశాస్త్రి – ఇంకేంమకూ? వచ్చికూచో రా.

కాంతమ్మ — బావకి కాళ్లు కడుక్కోడానికి నీళ్లియ్యి తల్లీ!

బంగారమ్మ — అవునవును. మరిచిపోయాను. (ఇంట్లోకి వెళుతుంది.)

కాంతమ్మ — మీవాళ్లకి మేము పగవాళ్లమైపోయాము. నువ్విక్కడికి వచ్చినట్లు తెలిస్తే యేమంటుందో మీయమ్మ.

వెంకటశాస్త్రి — దాని మొఖం. ఏముంది అనడానికీ? అయినా వీ డిలాంటి బెదిరింపులికి జడిసేవాడు కాడు. ఏమిరా పేరుభట్టూ?

పేరుభట్టు — జడవడాని కేంవుంది మామా? సంసారంలో వున్నతరవాత యేవో తవ్వాయిలు వస్తూనూ వుంటాయి, పోతూనూ వుంటాయి.

కాంతమ్మ — ఇంతకీ: మీయమ్మకి మేమేమీ లోటు చెయ్యలేదు. ఏటా విజయదశమికీ, సంకురాత్రికీ, సంవత్సరాదికీ తీసుకువచ్చి, యేదో, మాతాహతుకి లోపం లేకుండా పచ్చంచుల బట్టలు పెడుతూనే వచ్చాము. మీచిన్నయ్య పెళ్లికి మూడువందలు అప్పివ్వలేదని ఆవిడికి మామీద కోపం. అక్కడ గడవక యిక్కడికి వచ్చి యేదో ముక్తసరుగా కాలం గడుపుకొంటున్నాం; గాని మాదగ్గిర యేంవుందోయి?

పేరుభట్టు — ఉన్నంత వుంది, లేనంత లేదు. ఉన్నా యివ్వడాని కిష్టం వుండాలి. పైగా వీలుకూడా వుండాలి. ఇవ్వకపోడాని కనేక కారణా లుండవచ్చు. దానికోసం యింత రగడ పెంచుకోవలసిన పనేమీ లేదు. అయినా, అదంతా యిప్పు డెందుకూ? ఈ తగువులతో నాకేమీ సమ్మంధం లేదు. నామీద యెవళ్లకి ప్రేమ ఉంటే వాళ్లు నాకు దేవుళ్లు. తక్కిన గొడవలు నా కక్కర్లేదు. కాకపోయినా, ఏవో నాలుగు ముక్కలు వస్తే చాలు, నాకంతకంటే వేరే ధ్యానం లేదు.

వెంకటశాస్త్రి — అవునురా. నీ సంగతి నాకు తెలుసు. మొదణ్ణుంచీ నువ్వనవసర ప్రసంగాలంటే దూరంగానే ఉంటావు. ఈ తగువుల కన్నింటికీ మూలం మీ చిన్నన్నయ్య. ఎక్కడచూసినా ప్రతీ వాళ్ళ కొడుకుల్లోనూ రెండోవాళ్లింతే. పెద్దా డప్పటి కప్పుడే యేదో సంసారంలో పడతాడు, ఇక రెండోవాడు — తనకి చేతగామా, ఊరుకోలేమా. నింపాదిగా తల్లిదగ్గిర తాసికలు మొదలుపెడతాడు. క్రమక్రమంగా తండ్రిని కూడా లోపు చేసుకుంటాడు. ఇక చెప్పే దేమిటి? ఆడిస్తా డాట.

(అప్పుడు బంగారమ్మ నీళ్లు తెచ్చి అక్కడ పెడుతుంది. పేరుభట్టు చెంబు తాకి ఊరుకుంటాడు.)

బంగారమ్మ — కాళ్లు కడుక్కో బావా!

పేరుభట్టు — కడుక్కున్నట్టే లే. కూచో నువ్వు.

బంగారమ్మ — ఎక్కడ కూచోమంటావు బావా?

పేరుభట్టు — నీయిష్టం వచ్చిన చోట. నీమనసయినచోట. నీ కడ్డేమిటి?

బంగారమ్మ — అయితే నామనసు వచ్చిన చోటిదీ. (అతని వొడిలో కూచుంటుంది.)

పేరుభట్టు — (ఆమెని పొదివి పట్టుకుని) దయ వుందన్నమాటే.

కాంతమ్మ — తప్పుకాదుతల్లీ? చనువిస్తే నెత్తెక్కడమా?

వెంకటశాస్త్రి — పెంకిపిల్ల వనుకోడుటమ్మా బావ?

పేరుభట్టు — తప్పేమిటి మామా? నాకు నచ్చిన పని చేశావు బంగారం నువ్వు.

బంగారమ్మ — మరే, మా నాన్నా, మా అమ్మా మరీనీ.

కాంతమ్మ—పేరుభట్టుకి భేషజాలు లేవుసుమండీ.

వెంకటశాస్త్రి — వాడి మనస్సు నవనీతం లాంటిది. మంచియోగ్యత సంపాదించాడు. సంగీతంలో యీచుట్టుపట్ల యింతటివాడు లేడుట.

బంగారమ్మ — నాకు సంగీతం చెప్పవూ బావా?

పేరుభట్టు — ఓ! ఇంతకంటేనా?

బంగారమ్మ — నాకు ఫిడేలు నేర్పాలి బాబూ! బొయ్యిమంటూ — హార్మనీ యేమందమేమిటి?

పేరుభట్టు — మంచిమాట అన్నావు. నీకు తపకుండా ఫిడేలే నేర్పుతాను.

కాంతమ్మ — ఇందాకా నీపాట వినదట. తన మనస్సు నీపాటతో సరిగ్గా ఆడిపోయిందిట. సున్నితంగా తల ఆడించుకుంటూ, కళ్లు తేలవేసుకుంటూ పాడేవుట నువ్వు.

పేరుభట్టు — (ఆనందంతో బంగారమ్మ ముంగురులు సవరిస్తాడు.)

బంగారమ్మ — సిగ్గులేదూ బావా నీకూ?

వెంకటశాస్త్రి — అపళంగా నీవొళ్లోకి వచ్చి కూచోవా లనుకుందట, మాచిట్టితల్లి. ఏమమ్మా కదూ?

బంగారమ్మ — (పేరుభట్టుబుగ్గ గిల్లుతుంది.)

పేరుభట్టు — కూచున్నావు కాదేమేమరీ?

బంగారమ్మ — నువ్వు పిలిచావు కాదేం?

పేరుభట్టు — సెబాస్!

కాంతమ్మ — వెఱ్ఱిపిల్ల, ఉబలాటంతప్ప యేమీ యెరగదు.

పేరుభట్టు — నోట్లో వేలుపెట్టినా కొరకలేనిదీ పాపం నీ కూతురు!

బంగారమ్మ — ఏదీ బావా చూస్తాను. (కొరకబోయినట్లు పేరుభట్టుచెయ్యి నోటితో అందుకోబోతుంది).

పేరుభట్టు — ఓహోయి! అసాధ్యురాలవే నువ్వు? (చెయ్యి వెనక్కి తీసేసుకుంటాడు.)

వెంకటశాస్త్రి — అది మోటుతనం అనిపించుకోదూ తల్లీ?

కాంతమ్మ — తప్పు కాదుటే?

పేరుభట్టు — కరవ్వేమరీ. (చెయ్యియిస్తాడు.)

బంగారమ్మ — ఇప్పటికి ధైర్యం వచ్చింది బావకి. అయితేలే. కరిపించుకున్నంత పనిచేశావు. అంతే చాలులే.

కాంతమ్మ — భోజనం యెక్కడ అల్లుడా?

పేరుభట్టు — వారాలు చేసుకుంటున్నానత్తా.

వెంకటశాస్త్రి — పోనీ, మాయింటో భోజనం చెయ్యరాదుట్రా?

బంగారమ్మ — అవును. ఏం బావా! మాయింటో భోంచేస్తావుండు. ఏమే అమ్మా?

పేరుభట్టు — మహాపెళ్ళైదానిలాగే అడుగుతున్నావూ?

బంగారమ్మ — ఏమమ్మా? నాకు వంట చేతగాదనుకున్నావా యేమిటి? బంగాళాదుంపలకూర నేను వండినట్లు మా అమ్మకూడా వండలేదు. మల్లెపువ్వుల్లా వుంటుంది నేను వండితేను, అన్నం.

కాంతమ్మ — ఊరికే అలా పూరిస్తాడు; కాని మనయింటికి వస్తాడుటే అతను?

పేరుభట్టు — మీయమ్మ యేమంటోందో విన్నావా బంగారం?

కాంతమ్మ — రాకూడ దనుకొనేవాళ్లకి అన్నీ వంకలే.

బంగారమ్మ—నువ్వివాళ మాయింటోనే భోంచెయ్యాలి. ఎక్కడికీ వెళ్లడానికి వల్లకాదు. లేవ్వే అమ్మా! ఆ రవుతోంది. పెందరాళే వంటచెయ్యి.

పేరుభట్టు — నువ్వు చేస్తా నన్నావు కాదుటే వంటా?

బంగారమ్మ — అవునవును. నేనే వండుతాను. నువ్వు నిప్పుచెయ్యవే అమ్మా! మాఅమ్మ నిప్పుచేసి, కూరతరిగి, బియ్యంకడిగీలోపున నేను తమలపాకులికి సున్నంరాసి, చిలకిలు చుట్టి అట్టేపెడతాను. ఏం బావా?

పేరుభట్టు — నీ కన్నీ తెలుసును. మహామంచి దానవు నువ్వు. (గుచ్చి కవుగిలించుకొంటాడు.)

కాంతమ్మ — అల్లుడికి వింటూ. బజారుకి వెళ్లి రండి మీరూ.

వెంకటశాస్త్రి — ఏం తెమ్మంటావమ్మా?

బంగారమ్మ—బంగాళా దుంపలు వీసెడూ—

వెంకటశాస్త్రి — అన్ని కావాలిటే బావకి?

బంగారమ్మ — తెస్తూ, మిగిలితే వుండవూ?

పేరుభట్టు — అదీయెత్తు, రవ్వారట్టూ గంగానమ్మదీ, అట్టూ, పిట్టూ ఆసాదాడిదీనీ.

బంగారమ్మ — సంగీతం పాడేవాళ్లికి యెంతయినా చాలమా. ఏం? సరిపోయిందా?... ఇలా విను నాన్నా! పాతిక బంగినపిల్లిపళ్లూ, మునక్కాడలూ, వంకాయలూ, పనసపెచ్చూ, పచ్చిమిరపకాయలూ, కొత్తిమిరీ, గుమ్మడిబద్దా, అరిటాకులూ—

పేరుభట్టు — పులుసులోకే?

బంగారమ్మ — నేను వంటచేశానంటే ఆవంటకాలతోపాటు విస్తరాకుకూడా తినేస్తావు నువ్వు.

పేరుభట్టు — విస్తరాకు తింటేగాని కడుపు నిండినంత చక్కగా వండుతా నన్నమాట నువ్వు.

బంగారమ్మ — వేళాకోళం చేస్తున్నావు. నాకు తెలుసునోయి, బావా, నీచమత్కారాలు.

వెంకటశాస్త్రి — లేవరా యింటోకి వెడదామూ.

పేరుభట్టు — బసకివెళ్లి, డ్రెస్సు తీసేసి, గోదావరిలో స్నానంచేసి, పట్టుపంచె తెచ్చుకుంటాను మామా!

కాంతమ్మ — మీమామ తాపితా యిస్తారు లేవోయి!

బంగారమ్మ — అవునుబావా! నేను వేన్నీళ్లు పెడతాను కూడానూ.

పేరుభట్టు—వేసవిలో వేన్నీళ్లూ, శీతాకాలంలో చన్నీళ్లూ యిస్తావుకామోసు నువ్వు.

బంగారమ్మ — అయితే కావలసినన్ని నీళ్లుతోడేస్తాను, నూతికిరా.

పేరుభట్టు — నువ్వు నీళ్లేతోడతావా, వంటే చేస్తావా?

వెంకటశాస్త్రి — అయితే గోదావరికే వెళ్లిరారా. ఇదిగో అంగాస్త్రం. (ఇస్తాడు)

పేరుభట్టు — (పుచ్చుకొని చొక్కాతీస్తాడు.)

బంగారమ్మ — ఇలా తే బావా! (పుచ్చుకొని) నిమిషంలో వంటచేసేస్తాను లేవ్వే అమ్మా!

(అందరూ నిష్క్రమిస్తారు.)

రెండోరంగం

[రాత్రి భోజనానంతరం తాంబూలం వేసుకొంటూ వెంకటశాస్త్రి, పేరుభట్టూ వీధిఅరుగుమీద నుంచుని వుంటారు.]

పేరుభట్టు — బసకి వెడతాను మామా.

వెంకటశాస్త్రి — అప్పుడే వెళ్లాలా?

పేరుభట్టు — కళావంతుల కుర్రా డొకడు పాఠానికి వస్తాడు. నెలకి పదిరూపాయలిస్తాడు. ఒకరోజున పాఠంలేకపోతే యేమీ అనుకోడుగానీ — అయినా యెందుకూ మానెయ్యడం?

వెంకటశాస్త్రి — సరే మరి. ఎప్పుడేనా వచ్చి కనపడుతూ వుంటావుకానూ?

పేరుభట్టు — తప్పకుండానూ.

వెంకటశాస్త్రి — చూడూ, బంగారం నీదగ్గిర సంగీతం చెప్పుకుంటానంటోందిరా. వీలయితే—

పేరుభట్టు— వీలయితేయేమిటి? వీలుచేసుకోవాలన్నమాట. నువ్వు చెప్పాలా? ఇందాకా బంగారం అడిగినప్పుడే నిశ్చయించుకున్నాను. కాని పదిహేను రోజులు కొంచెం తొందరపనులున్నాయి. అమావాస్య వెళ్లనియ్యి.

వెంకటశాస్త్రి — సరే.

పేరుభట్టు — బంగారం చూస్తే వెళ్లనివ్వదు. దాంతో నేను వెళ్లానని చెప్పు. అత్తతో చెప్పే వచ్చానులే.

వెంకటశాస్త్రి — పద.

(పేరుభట్టు వెళ్లిపోతాడు.)

వెంకటశాస్త్రి — (స్వగతం) కాలగతి యెంత చమత్కారంగా వుంటుందీ! ఎప్పుడేం జరుగుతుందో యెవరికీ తెలవదుకదా? నాలుగేళ్లయింది, వీడుమాట్లాడీ నాతోటి. నాటికి మళ్లీ నేనూ. ఎంతవింతా? మాట్లాడ్డమే కాకుండా భోజనం చెయ్యడంకూడానూ ...... వీడిగుణం యెప్పుడూ మంచిదే. ఇదంతా సూరన్న చేస్తున్నాడు. వాడంత విషప్పుచ్చాలు లోకంలో మరి లేరు. కానయితే వీడు మాట్లాడ్డం మంచిదే. ఏం శాశ్వతమా? ఇంతకీ: యెటొచ్చి యెటుపోయినా, నాలుగురాళ్లు సంపాదించుకొనేవాడూ, పేరు తెచ్చుకొనేవాడూ, సుఖపడేవాడూ వాళ్లలో కల్లా వీడొక్కడే.

(తెరలో.)

శాస్త్రిలుగారూ!

వెంకటశాస్త్రి — ప్రకాశం బావగారా? దయచెయ్యాలి.

(తెరలో)

భోజనా లయినాయా?

వెంకటశాస్త్రి — ఇప్పుడే చేతులుకడుక్కున్నాం. వచ్చారుకారు.

(ప్రకాశం వస్తాడు)

ప్రకాశం — మాయింటోనూ యిప్పుడే భోజనా లయినాయి ... ఎవరో చుట్టాలు వచ్చారని తెలిసిందీ?

వెంకటశాస్త్రి — మామేనల్లుడండీ. మాచిన్నక్క కొడుకు. నాలుగు నెల్లనుంచి యీవూళ్లోనే వుంటున్నాడు వాడు.

ప్రకాశం — ఎందుకూ?

వెంకటశాస్త్రి— మేఘసందేశం చదువుతున్నాడిక్కడ. విజయనగరంలో యేడెనిమిదేళ్లుండి సంగీతంలో చాలా పనిచేశాడు. సంగీతానికి సాయం సాహిత్యంకూడావుంటే బాగుంటుందని కావ్యాలు ప్రారంభించాడు. రఘువంశం విజయనగరంలోనే అయిపోయింది. కుమారసంభవం తునిలో పూర్తిచేశాడు. ఈవూళ్లో స్థిరంగా మకాంపెట్టదలచి, చదువుపూర్తి అయీలోపున కొందరు గృహస్థుల్ని పరిచయం చేసుకోవచ్చుగదా అనీ, గొప్పసాహిత్యగాళ్లకి మొనగాడని పేరుపడిన రామదీక్షితులుగారి వుపదేశం పొందాలనే వుబలాటంతోటే యీవూళ్లో ప్రవేశించాడుట.

ప్రకాశం — గాత్రపాటా, లేక—

వెంకటశాస్త్రి — గాత్రపాట అభిమానవిషయం. ఫిడేలు వాయించడంలో మంచినాజూకుతనం అబ్బిందట. ఇందాకా మల్లాదివారి యింట్లో పాడేడుట. మీరువెళ్లి వినలేదూ ?

ప్రకాశం — ఆయనేనా ? మంచి పాట గాడండీ. చాలారోజులయింది ఆమాత్ర ప్పాటవినీ. ఒక వెలుగు వెలిగించగల పద్దే.

వెంకటశాస్త్రి — కానైతే, వాడిపాట నేనెప్పుడూ వినలేదు; కానీ అలాగే చెప్పారు, విన్నవాళ్లు చాలామంది.

ప్రకాశం — నాలుగు నెల్లనుంచి యిక్కడే వుంటున్నారంటిరి. పైగా మేనల్లుడుకూడానూ. అలా చెబుతున్నారేం ?

వెంకటశాస్త్రి—మాకూ వాళ్లకీ నాలుగేళ్లనుంచి రాకపోకలూ, ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలూ — చివరికి ముఖావలోకనాలూకూడా లేవు. ఇవాళే కలిసింది వాడికీ మాకూనూ. మల్లాదివారి యింటిదగ్గిరనుంచే కాబోలు, యీదారినే వెడుతున్నాడిందాకాను. వాడి పాట మాటే చెబుతోంది అప్పుడు బంగారం. వాణ్ణి చూసి, సాహసించి పిలిచింది. ఒక్కక్షణం నుంచుని అనుమానించాడు; గాని మళ్లీ పిలిచాటప్పటికి గుమ్మంలోకి వచ్చాడు. ఏమి శాశ్వతం అని నేను పలకరించాను. కత్తు కలిసిపోయింది.

ప్రకాశం — మంచిపని చేశారు.

వెంకటశాస్త్రి — వాళ్లల్లోకల్లా చాలా మంచివాడండీ వీడూ.

ప్రకాశం— అసలు పట్టింపు లెందుకువచ్చాయి వారికీ మీకూనూ ?

వెంకటశాస్త్రి—వాళ్లమ్మకి—అంటే మాచిన్నక్కకి—పిల్లని గోకెయ్యాలని దురాశ. రెండోకొడుకు మాఅక్క అశకి పడునుపట్టాడు. వాడి పెళ్లి వచ్చింది. మాబావసంపాదనవల్ల సంసారం దిగదీసిందిగాని చిగిరించలేదు. అప్పు చెయ్యవలసివచ్చింది. బదులని మాఅక్క నన్ను మూడువందలరూపాయలడిగింది. నాసంగతి మీకు తెలిసిందేగా ? పాలకొల్లులో కొన్నతోటకి నాకప్పటికింకా మూడువందల అప్పేవుంది. కాకపోయినా మా అక్కకి మూడువందలూయిస్తే వాట్లకోసం నీళ్లువదులుకోవలసిందే. పోతే పోయాయని యెలాగేనా యివ్వడానికి నాయింట్లో ధనం మూలగడం లేదు.

ప్రకాశం — మూలుగుతున్నా, అప్పనియిచ్చాక వొదులుకోడం కష్టమే. ఇంతకీ : సాయం చెయ్యమని అడక్క ఆలౌక్యం యేమిటీ ?

వెంకటశాస్త్రి — చివరికి లౌక్యంచెయ్యడానికే.

ప్రకాశం — బాగాచెప్పారు. అయితే మీరివ్వనన్నారు.

వెంకటశాస్త్రి — నాదగ్గిర దాపరికాలు లేవు. మీరే యెరుగుదురా సంగతి. అప్పుడు నాదగ్గిర రూపాయలూ లేవూ. ఉన్నా యివ్వడమూ యిష్టంలేదూ. ఆమాటే చెప్పేశాను.

ప్రకాశం — పచ్చిగడ్డిలో అగ్నిహోత్రం పడిందన్నమాట.

వెంకటశాస్త్రి — అక్షరాలానూ. అయితే, నేను వేశానా, వాళ్లువేశారా ? ఇది తీరని ధర్మసూక్ష్మం. నిప్పు పడితే వూరుకుంటుందీ ? రవిలింది; భగ్గుమంది. అదిమొదలు వాళ్లు సరిగ్గా మాట్లాడ్డం మానేశారు. తరవాత మాబావ పోయినప్పుడు వెడితే మా అక్క దుర్భాష లాడింది. అయినా లోకానికి జడిసి, పదిరోజు లక్కట్టే పెట్టుకుని వొకబట్ట పెడదామని మాయింటికి రమ్మని యెంతచెప్పినా గిజాఅంది ; గాని వచ్చిందికాదు.

ప్రకాశం — అంతదాకా వెళ్లిందీ ?

వెంకటశాస్త్రి — అదలా ముదురుతూనే వుండగా యిప్పుడు వీడు రాకపోకలు మొదలుపెట్టాడు. దీనివల్ల వీడికిచిక్కులు — అంటే కుటుంబకలహాలు

రావచ్చు ... యింకోటికూడా వుంది. వీణ్ణి విడతీశానని మా అక్కా, రెండోవాడూ ఇక గోలచేస్తారు.

ప్రకాశం — కాని మీరు చేసినపనిలో తప్పేమీ లేదు. అయితే : యితగాడికి పెళ్లి —

వెంకటశాస్త్రి — ఇంకా లేదండీ.

ప్రకాశం — అయితే యిక యితణ్ణి విడిచి పెట్టవద్దు.

వెంకటశాస్త్రి — అలా అన్నారా ?

ప్రకాశం — తప్పకుండానూ.

వెంకటశాస్త్రి — మీ రన్నమాట ఆలోచించ తగ్గదే.

(అప్పుడు 'బావోయి' అనిపిలుస్తూ బంగారమ్మ వస్తుంది.)

బంగారమ్మ — బావేడి నాన్నా ?

వెంకటశాస్త్రి — బసకి వెళ్లిపోయాడు తల్లీ ! నీతో చెప్పమన్నాడు కూడానూ.

బంగారమ్మ — చూశావా ? నాతో చెప్ప కుండా వెళ్లిపోవడమూ, పైగా నిన్ను చెప్ప మనడ మూనా ? నాకక్కర్లే దీరూపాయలు. ఈమాటు కన బడితే బావ కిచ్చెయ్యి నాన్నా ! (ఇవ్వబోతుంది.)

వెంకటశాస్త్రి — తప్పకాదుటమ్మా !

బంగారమ్మ — నాతో చెప్పకుండా వెళ్ల డమేం మరీ ? ఈరాత్రి యిక్కడ పడుకోకపోతే పోయింది. నేను వచ్చీదాకానేనా వుండగూడదూ ?

ప్రకాశం—మొగాళ్లకి అనేక పను లుంటాయి. నువ్వు వచ్చీదాకా కూచోమంటే యేలాగా బంగారం ?

బంగారమ్మ — అది కాదండీమామయ్యా గారూ ! నేను భోంచేసి వచ్చేలోగా వేసుకుంటూ వుంటాడని తమలపాకుల చిలకలు సొంతంగా చుట్టియిచ్చాను. అసలు నేను వచ్చి యివ్వవలిసింది.

ప్రకాశం — మీ బావ నువ్విచ్చిన తాంబూలం పుచ్చుకుని వేసుకున్నాడు. గనక అతనిచ్చిన రూపా యలు నువ్వు పుచ్చుకోవాలి. వద్దనగూడదు.

బంగారమ్మ — పుచ్చుకున్నాను కాదూ మరీ, మాబావ చిన్నపుచ్చుకుంటాడనీ. నేను వచ్చీదాకా వుండకపోడమేం ?

వెంకటశాస్త్రి— మళ్లీవస్తాడు కాదూ ?అప్పుడు గట్టిగా అడుగుదువుగానిలే.

ప్రకాశం — నీరూపాయలు నాకు బదులిస్తావా కోడలా ?

బంగారమ్మ — పుచ్చుకోండి మామయ్యాగారూ! (ఇవ్వబోతుంది.)

ప్రకాశం — వడ్డీ యెలాగా ?

బంగారమ్మ — మీకు గనక రూపాయికి అణా.

ప్రకాశం — సెబాస్ ! చాలాచాలాదయ వుం దన్నమాటే.

వెంకటశాస్త్రి— మల్లాదివారు పాడించి యాభై రూపాయ లిచ్చారుట. పరికిణీ, చొక్కా కుట్టించుకో మని అందులోవి పదిరూపాయ లిచ్చాడు, వద్దంటూం టేనూ బంగారానికి.

ప్రకాశం — వద్దనడం యేమీ ? అందచందాలు తెలిసినవాడులా వున్నాడు.

వెంకటశాస్త్రి — మంచి ఆరిందామనిషండీ. ఏమాత్రమో నిలవకూడా చేశాట్ట పెళ్లికోసం.

ప్రకాశం — అదీ తెలివంటే.

వెంకటశాస్త్రి — మొదణ్ణుంచీ వాడి పద్ధతే వేరండీ. పెద్దాడు అత్తారిచ్చిన బట్టలేగాని కట్టడు. రెండోవాడు యింటో తడుము ళ్లాడతాడు. వీడు స్వయంగా కొనుక్కుంటాడు. పట్టంచుల చాపులేగాని కట్టడు. శుచీ, శుభ్రమూ యెక్కువ. దర్జాగా వుం టాడు.

ప్రకాశం — సంపాదించేవాడికి లోటేమిటీ ?

వెంకటశాస్త్రి — చదువుకో తల్లీ నువ్వెళ్లి లేకపోతే మీయమ్మకి కొంచెం సాయం చెయ్యరాదూ ?

బంగారమ్మ — మాబావబస యెరుగుదురా మామయ్యగారూ ?

ప్రకాశం — వెడతావా యేమిటి ?

బంగారమ్మ — దగ్గిరయితే.

వెంకటశాస్త్రి — రేపు తీసుకువస్తాను లేవమ్మా!

బంగారమ్మ — ఈరాత్రి నిద్రపట్టడం యెలాగా ? సంగీతం పాడమందా మనుకున్నాను. బావ మంచిపని చేశాడు కాదు. రానియ్యి రేపు, బుగ్గలుచిదిమి చేతిలో పెడతాను. (వెళ్లిపోతుంది.)

ప్రకాశం — మరిసెలవూ, మామరదలు వచ్చింది రాకరాక యివాళ. కూతురికి సమ్మంధం చూడమంటుంది. మా తోడల్లు ణ్ణెరుగుదురు కామా? భోంచేస్తాడు, చీట్లాటలో కూచుంటాడు.

వెంకటశాస్త్రి — మంచిప్రయోజకుడు.

ప్రకాశం — విస్తరాకుగూడా మామరదలే కుట్టాలండీ.

వెంకటశాస్త్రి — పుట్టుభోగి అన్నమాట.

ప్రకాశం — అడగక్కర్లేదు.

వెంకటశాస్త్రి — మరి వెళ్లి అదేదోచూడండి.

ప్రకాశం — సెలవూ.

వెంకటశాస్త్రి — సెలవూ.

(ఇద్దరూ వెళ్లిపోతారు.)

మూడో రంగం

[పేరుభట్టుబస. అరుగుమీద
అతడు పచారు చేస్తూవుంటాడు]

పేరుభట్టు — (తాదాత్మ్యంతో) రాత్రంతా వొకటేకల. బంగారం వండి వడ్డించడమూ, నేను భోంచెయ్యడమూనూ. అది తమలపాకులు చుట్టియివ్వడమూ, నేనువేసుకోడమూనూ. అది నావొళ్లో కూచోడమూ, నేను ముంగుర్లు సవరిస్తూ దాన్ని ముద్దుపెట్టుకోడమూనూ. ఎంత మధురమైన స్వప్నమూ! కాని యిలా వచ్చిందేమీ యీ కలా? నాలుగేళ్లయింది బంగారాన్నీ, అత్తనీ, మామనీ చూసీ — అంటే వాళ్లతో మాట్లాడీ. అప్పటికిప్పుడు మళ్లీ సమావేశమూ, సల్లాపమూనూ. అప్పటికి బంగారం యెనిమిదేళ్లపిల్ల. ఇప్పుడు పన్నెండోయేమూ. ఎంత చురుకైనపిల్లా! ఎంత నాజూకైనబాలికా! ఎంతనాగరికతగల మరదలూ!

సెబాస్! అమాంతంగా వచ్చి వొళ్లో కూచుంది బంగారం ముంపల కూరతో మల్లెపువ్వుల్లాంటి అన్నం పెడుతుందిట. ఆమాటలో అమృతం తొణికిసలాడి పోవడం లేదూ? నా జీవితానికంతా ప్రేమనిండిన యీఆదరం చాలదూ?

కాళిదాసు శృంగారం వర్ణించడంలో నాజూకైనవాడే; కాని అతని కవిత్వంలో యిలాంటి సన్నివేశం యేదీ? బంగారం చూడ్డానికి పన్నెండేళ్ల చిన్నపిల్లే. కవిత్వంఅంటే యేమిటో యెరగని ముద్దరాలే. కాని నాలుగు చినచిన్న మాటలతో ప్రణయమాధుర్యాన్ని విరజిమ్మివేసింది. నా ప్రారంభజీవితానికి నూతన సంస్కారం కలిగించింది. నాహృదయ కుహరంలో రసమయజగత్తు నంకితంచేసేసింది.

బలా! బంగారం! ఎంతప్రతిభావంతురాలవూ నువ్వూ? నీహృదయంలో యెంత మధురోన్నతభావాలు పరిమళిస్తున్నాయీ? పన్నెండేళ్ల ప్రాయంలో భారత రమణీత్వాన్ని కూలంకషంగా ప్రకటించివేశావే?

నాబంగారం! నీపరోక్షంలో — నీతల్లిదండ్రులికి తెలవకుండా నిన్ను నాదాన్నిగా భావించుకోనియ్యి. అంతే. అంతేచాలు యీ దురదృష్టవంతుడికి. నీకూనాకూ మధ్య గభీరపరిఘ వున్నది. దాన్ని దాటడానికి నాకు శక్తిలేదు. సాధనాలు తొలగించి వెయ్యబడ్డాయి. ఆశ లేదు ...... లేకపోవడమేనా? ఉరకలు వేసుకువచ్చే యీవుత్సాహాన్నీ, మెలతలుతిరిగిపోయే యీమమతనీ తెంచేసుకోవలిసిందేనా? ...... కాని... ఫలంలేదు. నిజంగా యీజీవితానికి మంచి వినియోగమే లేదేమో?

గుణగ్రహణశక్తి లేనివాడు నల్లరాయే. అందుకు సందేహంలేదు. అయితే: ఆశక్తివుండినన్నీ అనుభవించ

దానికి పెట్టిపుట్టినివాడికంటే యీవిశాలజగత్తులో అధమాధమవస్తువు యేంవుందీ? వాడికంటే కష్టజీవి— వాడికంటే యీశ్వరవంచితు డింకెవడున్నాడూ?

(అప్పుడు తాటాకుగొడుగువేసుకొని, శాలువ కప్పుకొని, వెంకటశాస్త్రి వస్తాడు.)

వెంకటశాస్త్రి — ఒరే పేరుభట్టూ!

పేరుభట్టు — (ఉలిక్కిపడి) ఏంమామా?

వెంకటశాస్త్రి — (అరుగెక్కి) గట్టిదిక్కువచ్చిందే!

పేరుభట్టు — ఏమిటి మామా?

వెంకటశాస్త్రి — నిన్నరాత్రి నువ్వు బంగారంతో చెప్పకుండా —

పేరుభట్టు — అది అపరాధమే. కోపం వచ్చిందన్నమాట.

వెంకటశాస్త్రి — నేను తగ్గించలేకపోయానుగా ఆ —

పేరుభట్టు — అనుకుంటూనే వున్నాను నేను.

వెంకటశాస్త్రి — నువ్వు దానితో చెప్పకుండా వచ్చినందుకు నువ్విచ్చినరూపాయలు అక్కర్లేదుట.

పేరుభట్టు — అపరాధానికి తగిన ఆగ్రహమే. ఉచితంగానే వుంది.

వెంకటశాస్త్రి — ముందొకమాటు నువ్వు మాయింటికి వెళ్లాలి. ఒకగంటవాకా చూస్తుంది. తరవాత ప్రకాశంగారిని తీసుకొని అదే వచ్చేస్తుం దిక్కడికి.

పేరుభట్టు — అంతయెందుకూ? రెక్కలుకట్టుకొని నేనే అక్కడ వాలి క్షమాపణ చెప్పుకుంటాను.

వెంకటశాస్త్రి — అది యిలా అంపని మరోలాగ అనుకోకుసుమా. ఏమిటో గారంగా పెరిగింది, వొక్కపిల్లకనకా. కోపం వచ్చినా, పట్టుదలవచ్చినా సరసం తప్పదు. నలుగురుపిల్లల్లాంటిది కాదు.

పేరుభట్టు-అదంతా నాకు తెలుసును మామయ్యా. నువ్వుపద. నేను నిమిషాలమీద వెడతానులే.

వెంకటశాస్త్రి — తాలూకా కచేరీకేసి వెళ్లాలి నేను. కానయితే నిన్ను దగ్గిరుండే తీసుకురమ్మని చెప్పిందిగాని బంగారం — నువ్వు వెంటనే బయలుదేరితే నేను ముందుకి వెడతాను. లేకపోతే —

పేరుభట్టు — తప్పకుండా — తాళంవెయ్యడం తరవాయి. నువ్వు ముందుకే వెళ్లవచ్చు.

(వెంకటశాస్త్రి వెళ్లిపోతాడు. గదికి తాళంవేసి పేరుభట్టు బయలు దేరతాడు.)

పేరుభట్టు — "ప్రథమకబళే మక్షికాపాతః" ఇలా అయింది మనపని. అయితేనేమి? యింతకంటే యేంవుదాహరణ కావాలీ?........ "రిక్తహస్తేన నోపేయా" త్తన్నాడు. ఇది ఆగ్రహసమయం కూడానూ. బజారునుంచే వెడతాం.

(వెళ్లిపోతాడు.)

(సశేషం)

ప్రతిబింబము

(ప్రకృతిచిత్రము) చిత్రకారుడు: కె. వెంకటరమణరావు.

దయ్యము

కొ. శశిశేఖరరావు

౧

ఎప్పుడో ఇరవయిసంవత్సరాలనాటి మాట. అప్పటి కింకా యెనిమిదోయేడు గడచిందో లేదో. క్రొత్తసంగతు లేవయినా తెలిస్తే మనస్సులో కదలకుండా నాటుకొనిపొయ్యే యీడు.

నాకు అయిదోసంవత్సరము వెళ్లగానే అక్షరాభ్యాసము చేసినదిమొదలు సీలమండలన్నీ కాయలుకాచేట్లు మహాదీక్షతో అస్తమానమూ బడిలో కూర్చోవటము అలవాటుగావటముచేత స్వేచ్ఛావృత్తి తప్పిపోయింది. ఎంతసేపటికీ పాఠాలన్నీ గబగబా అప్పజెప్పి అందరికన్నా తెలివిగలవాడనని అనిపించుకొనట మెట్లాగా అనే ఆలోచనతప్ప మరేమీ వుండేదిగాదు. అసలు వేరేఆలోచనకు విరామమే వుండేదిగాదు. ఇంతలో మానాయనగారు నా కింగ్లీషు చదువు చెప్పించాలని పక్కబస్తీనుంచి రామయ్యపంతులుగారిని తీసుకువచ్చారు. క్రొత్తపంతులుధర్మమా అంటూ ఆ రెండుమూడునెలలనుంచీ మధ్యాహ్నముపూట రెండుగంటలు ఊపిరిపీల్చటానికి కాస్త ఖాళీ దొరికేది. ప్రొద్దుగూకులూ బడిలోనే కూర్చోవటము అలవాటయిన నా కావిశ్రాంతికాలములో ఏమీ తోచేదికాదు. ఇంటిదగ్గరే కూచుని ఏదో కాలక్షేపము చేసేవాణ్ణి. అవి మామిడిపళ్లరోజులు కావటముచేత కాబోలు, నాకు బళ్లోపిల్లలంతా స్నేహమయినారు; మధ్యాహ్నముపూట ప్రతిరోజూ మాయింటికి వచ్చేవాళ్లు. దక్షిణపుపొలాన మామిడితోపు నుంచి తెచ్చి పడమటింట్లో భద్రముగా వరిగడ్డికుమ్ములో ముగ్గవేసిన పీచుమామిడికాయలు నాతోపాటు పిల్లలందరకూ తలాఒకటి పంచిపెట్టేది మాఅమ్మ. తినమరిగిన క్రొత్తఅల్లుళ్లకుమల్లే పిల్లలు రోజూ రావటము సాగించారు. మామిడికాయలన్నీ వారము రోజులలో ఎగిరిపోయినయి. చివరిరోజు ఒకరిద్దరకు తక్కువయినవని మాఅమ్మ దిగులు పడటము చూసికూడా మర్నాడు అందరూ మామూలువేళకన్నా కాస్త ముందలే ముసురుకున్నారు. మాఅమ్మ జాలిపడి, "నాయనా, ఇవ్వాళ మామిడికాయలు లేవురా. దక్షిణపు పొలాన వీళ్ల నాన్న ఉన్నారుగాని అబ్బాయిని గూడా అక్కడికి తీసుకొనిపోయి నాలుగు కాయలు తినిరండమ్మా!" అని మమ్మందరినీ ప్రయాణముచేసింది. పిల్లలందరూ కొండఎక్కినంత సంతోషపడి 'సరే'నని బయలుదేరారు. వీథిలోదాక పోయామో లేదో, ఇంతలో మా అమ్మ తరుముకునివచ్చి, "అబ్బాయి, చెప్పులు తొడుక్కొని పోరా. ఎండలో కాళ్లు మాడిపోతవి" అని పిలిచి నాకు చెప్పులు తొడిగి, మాలోకల్లా కాస్త పెద్దవాడయిన సూరయ్య

తో, “ ఒరే అబ్బాయి, తమ్ముడు ఎన్నడూ బయటికి పోయినవాడు కాదుగాని దారిలో భయపడతాడేమో జాగర్తగా తీసుకుపో అమ్మా. దక్షిణపువేపు గమళ్లపాలెములో కుక్క లవీ ఉంటయిగాని జాగర్త బాబూ ” అనిభద్రము చెప్పి పంపి, కాస్తదూరము సాగేవరకల్లా వెనకనుంచి, “ ఒరేయి, అబ్బాయి బుడిగితోట్లో దడుచుకుంటాడేమో జాగర్తమ్మా. నిమ్మలభావివేపు పోబోకండీ! ” అని కేకవేసి చెప్పింది.

బుడిగితోటసంగతి వినగానే పిల్ల లందరితో కలిసి కులాసాగా బయలుదేరిన నా గుండెలు ‘ డక్కు ’ మన్నయి. మాపొలము పోయే దోవలోనే ఉంది బుడిగితోట. మా నాయనగారితో కలిసి రెండు మూడు సార్లు ఆదోవనే పోయానుగాని, ఆయనప్రక్కన ఉండటముచేతగాబోలు, అప్పుడు అంతభయ మనిపించలేదు. ఇప్పు డెందుకో ఊరికే కలవరపడిపోయాను. బుడిగితోటను గురించీ, అందులో ఉండే దయ్యాలనుగురించీ మాచిన్న జీతగాడు నా కొకరోజు చెప్పినదంతా తలలో గిఱ్ఱున తిరిగింది. కొద్దిరోజులక్రిందటే ఒక అబ్బాయి అక్కడే దడిసికొని మంచాన బడి మశూచికము పోసి చనిపోవటము నేను బాగా ఎరిగినసంగతే. పిల్లలతో కలిసి నవ్వుతున్నానన్నమాటేగాని మనస్సు మనస్సులో లేదు. కీకారణ్యముగా ఒకటినొకటి ఒరసికొని పట్టపగలుకూడా చీకట్లు క్రమ్మే ఆ మామిడిచెట్లక్రింద కుక్కిమంచంలో గూర్చుని ముసలిరాట మొకటి త్రిప్పుతూ ఉండే బుడిగమ్మే దయ్యాలతల్లి అని మాబుడ్డజీతగాడు చెప్పిన మాటలు తలపుకు వచ్చి నాచిన్ని గుండెలు తటతటా కొట్టుకొన్నయి

ఇంతలో గమళ్లపాలెము వచ్చింది. అదివరకటిదాకా ఒకమాదిరిగా ఉన్న నా భయ మెక్కువయింది. అక్కడి కుక్క లేమి చేస్తవోనని వణికిపోతున్నాను. నాబోటిగాళ్లే కొంతమంది పిల్లలుకూడా భయపడటమూ, అదివరకంతా వెనకా ముందూ పోయేవాళ్లందరూ ఒకగుంపుగా చేరి, మాటలు తగ్గించి గబగబా నడవటమూ చూసినకొద్దీ, నాకు మరింత భయమయి సూరయ్యవెనకాలనే చేరాను. అతగాడు ఇదే సందనుకొని, “అబ్బాయి, బసివిగాడి కుక్కను చూశావా ఎప్పుడన్నా? అదిగో, అదిగో, ఆపక్కన డొంకలో పరుగెత్తుతుందే అదే. అదిగనక మనుషులిని చూసిందంటే పీకేస్తుంది ” అన్నాడు. నే నేమీ మాట్లాడలేకపోయాను. ఇంతలో ఎక్కడిదో ఒకపాడుకుక్కపిల్ల ‘ ఖై ’మని అరిచింది. సూరయ్య ఒకగడ్డ తీసుకుని కొట్టేవరకు అది పారిపోయింది. మేమంతా నిట్టూర్పువంటి నవ్వు నవ్వాము. “చూశావా, ఏంజేశానో. నీమీద కేకుక్క వచ్చినాసరే ఇట్లాగే కొడ్తాను”అని అంటూ సూరయ్య నాదగ్గరకు వచ్చాడు. ఆకుక్కపిల్ల నామీదకే వచ్చినట్లు, నాకోసమయి ప్రత్యేకముగా సూరయ్య దానితో యుద్ధముచేసి ఓడించినట్లు, ప్రస్తుతము సూరయ్యన్నయ్యే సర్వశరణ్యమయినట్లు తోచింది

నాను. అతనివెంటనే నక్కినక్కి నడవటము మొదలుపెట్టాను. అతగాడు అది కనిపెట్టి మెల్లగా నాతో, "కుక్కలిని కరవకుండా జేస్తాగాని నాకు నాలుగు మామిడికాయ లిస్తావా మరి" అన్నాడు. నేను 'సరే' నని తల ఎగరవేశాను. అతనికి ఉత్సాహ మెక్కువయి అందరికీ వినబడేట్లు పేద్దగా, "ఒరేయి, ఈకుక్కలు మన నేం జేస్తయిరా? చూసుకోండి నాదెబ్బ మరి. బసివిగాడి కుక్క యింతదాక నన్ను చూసిగాదూ పారిపోయింది! ఈతడవ కనబడనీ, దాని డొక్క చీల్చేస్తానో లేదో మరి." అని అంటూఉండగానే గమళ్ల పాలెము దాటివచ్చాము.

ఒకగండము తప్పిందిగాని అసలుగండమే ముందున్నది. సూరయ్యగాంభీర్యము చూసి కాస్త తేరుకున్న మనస్సు బుడిగితోట జ్ఞాపకమువచ్చి కలిగిపోయింది. ఇకను బుడిగితోట ఎంతోదూరము లేదు. పదిగజాలలోకి వచ్చాము. తోటను సమీపించినకొద్దీ వెనక్కు తిరిగిపోవా లనిపించింది. కాని వాళ్లంతా నవ్వుతారేమోనన్న సిగ్గు, వెనకకు బోతే బసివిగాడి కుక్క ఎదురవుతుందేమోనన్న భయము ముందుకే నడిపించినయి. ఇంతలో సూరయ్య, "ఒరేయి, నిమ్మలభావిలో పాములేమన్నా ఉంటే చంపుదాము పదండిరా" అని మలుపుతిరిగి, కాలిబాట త్రొక్కగానే పిల్లలంతా అనుసరించారు. నాకయితే నిమ్మల భావంటే భయమేగాని బుడిగిని తప్పించుకో వచ్చునుగదాఅని, మాఅమ్మమాట జ్ఞాపకమున్నా, మరచిపోయినట్లే వారివెంబడే పోయాను. అందరూ భావిలో రెండు నీళ్లకొయ్యాలుంటే వాటిని మంటిగడ్డలతో చంపాలనే ప్రయత్నముమీద ఉన్నారు. నేను దూరంగా నిలిచి వినోదముచూస్తున్నట్లు నటించినా, లోపల 'బిక్కుబిక్కు' మంటూనే ఉంది. ఇంతలోనే ఎక్కడనుంచో 'భాం' మని అరుపు వినబడింది. మాలోకల్లా చిన్నవాడయిన సాంబయ్య కెవ్వన కేకవేసి, "అమ్మో! బసివిగాడి కుక్కరో!" అని అరుచుకొంటూ బుడిగి తోటవేపు పరుగెత్తాడు. ఇంతలో బసివిగాడి కుక్క రానేవచ్చింది. వెనక్కి తిరిగిచూడకుండా సూరయ్యతోసహా అందరము బుడిగి తోట్లోకి ఉడాయించాము. ఈ గోలంతా విని పిల్లలెవరో మామిడిపళ్ల కెగబడుతున్నారని బొబ్బలుపెడుతూ, ఆదయ్యాల తల్లి బుడిగెమ్మ, మంచంలోనుంచి లేవలేక, మామీద కఱ్ఱవిసిరింది. అప్పుడు బుడిగెమ్మను చూస్తే, నేనేమిటి, ఎవరయినా గుండెలుపగిలి చస్తారు. ఆకన్నులలో దయ్యా లాడినయి. ఆ చింపిరి జుట్టులో భూతాలు నాట్యము చేసినయి. ఆ ముసలి ముడతల్లో పిశాచాలు నవ్వినయి. నాకళ్లు తిరిగినయి. మతి చలించింది. బుడిగెమ్మకఱ్ఱను తప్పించుకోబోయి మామిడివేరు తగిలి క్రిందబడ్డాను.

అంతే, మళ్లా మర్నాటిదాకా నాకు స్పృహ లేదు. చావునోట్లోనుంచి తప్పించుకొన్నానుగాని మళ్లా ఆరునెలలదాకా మామూలుమనిషిని కాలేదు. అప్పటినుంచి

దయ్యాలంటే నాకు చెడ్డభయము. దయ్యాలు లేవనే నాస్తికుల వాదాలు నాకు నచ్చవు. ఇక ఈజన్మ కింతే ననుకుంటా.

౨

మా వూరిలోకల్లా స్కూలుఫయినలు దాకా వెలగబెట్టింది నేనే. అటు పైచదువులకు పనికి రాకుండా, ఇటు వ్యవసాయానికి పనికిరాకుండా, మధ్యస్తంగా వ్రేలాడుతూ, పొలము బుట్టా పాలె కిచ్చి, ఉదయ సాయం సంధ్యలందు తూరుపుబజారులో రావిచెట్టు నీడనున్న భావిబొడ్డుమీదను, మధ్యందినాతప వేళలందు రావిచెట్టు నంటియున్న రచ్చ చావడిలోను, శక్తులు ఉడిగిపోయి, పండి ముగ్గబారిన ముసలివారితో కలసి, ఎలుక మీద పిల్లిఅని, పిల్లిమీద ఎలుకఅని కబుర్లు చెప్పకొంటూ కాలము వెళ్లబుచ్చటము ఈ పదిసంవత్సరాలనుంచి పరిపాటి అయింది.

ఒకరోజు ఏదో పనుండి పగలంతా బస్తీలో తిరిగి సాయంకాలమయ్యేవరకు ఇల్లు చేరుకున్నాను. త్వరగా మజ్జనభోజనాదు లయినవనిపించి, దేహమంతా విరగగొట్టి నట్లున్నా, అట్లాగే ఓపికచేసుకొని భావిబొడ్డు మీదికి చేరుకొన్నాను. ఎట్లా మొదలయిందో తెలియదుగాని సాంబయ్య, సూరయ్య పెద్దగా కేకలు వేసుకొంటూ దయ్యాలనుగురించి పూర్వపక్షసిద్ధాంతములు చేస్తున్నారు. దయ్యా లున్న వనేదానికి తార్కాణగా సాంబయ్య, "అదిగో, అమావాస్యనాటి రాత్రి, ఆమఱ్ఱిక్రింద పండుకుంటే తెలుస్తుంది ఏసంగతీని" అని, అంతటితో ఊరుకోక ఎప్పుడోకాలమునాడు బుడిగితోట లో నేను భయపడి, జబ్బుపడి, ఆరునెలలదాకా బాగుపడకపోవటము చెప్పాడు. అదివరకంతా ఏదో యాదాళాపముగా వింటూ పడుకున్న నాగుండెలు ఒక్కమారు 'ఝల్లు'మన్నయి. "చల్లనివేళ యీపాడుఆలోచన లేమిటోయ్?" అని సాంబయ్యను కసురుకోగానే వా డూర కున్నాడు. సూరయ్య మరింత రెచ్చిపోతు న్నాడు. కొంత సేపటికి సంభాషణక్రమము మారి ఏదోతోటలు, దొడ్లు మాటలు వచ్చినయి. నేను ఊరుకోమనగానే సాంబయ్య దయ్యాలసంగతి మాట్లాడటము మానివేశాడనే ఉడుకు పట్టలేక, సూరయ్య, "ఈయేడు బుడిగితోట ఎవరూ తీసుకోరేమో, దయ్యాలకు భయపడి. ఏం సాంబయ్యా?"అని కుళ్లగించాడు. అంతటితో నాఆలోచనలన్నీ వెనక బుడిగితోటలో నేను పడిపోయిన సందర్భాల వెంబడే పరుగెత్తినయి.

* * * *

అట్లా యెంత సేపు ఆలోచిస్తున్నానో నాకు తెలియకుండానే ఆదమరచి నిద్రపోయాను. ఒకరాత్రివేళ ఎందుకో మెలకువ వచ్చింది. ఊరికి ఉత్తరపువైపున స్మశానము ప్రక్కగా పోయే రాస్తామీద దూరపుఊళ్లు పోతున్న రెండెడ్లబండ్ల గంటలమ్రోతలు ఆకాశమును భేదించుకొనివచ్చి నాచెవులలో గింగురుమన్నయి. ఎక్కడా మనిషి అన్నమాట కనపడలేదు. రెండుఝాములు కావచ్చు నను

కున్నాను. భూతాలు తిరిగేవేళ ఇక్కడ ఎందుకు ఉన్నానా అని జ్ఞప్తికితెచ్చుకోగా సాంబయ్యసూరయ్యల వాదము స్మృతిపథములో తోచింది. నెమ్మదిగా ఇంటికి చేరుకుందామని లేవబోతూఉండగానే ఆమూల పశువులచావడి మొత్తమీద ఉన్న దయ్యాలమఱ్ఱినీడలో పేడకుప్పవద్ద ఏదో కదలినట్లయింది. నానవనాడులూ క్రుంగిపోయినయి. ఎరగనట్లుగా కన్నులు మూసుకున్నాను. కాసేపుండి కనురెప్పల సందునుంచి దృష్టి సారించి చూశాను. బయటంతా వెన్నెలయినా, చెట్టుక్రింద నీడగావటముచేత, ఆనీడలో ఉన్న ఆకారము నాకు స్పష్టముగా కనుపించలేదు. మోకాళ్లపైదాకా ఏదో చీర, చింపిరితలమాత్రము కనబడినయి. మళ్లా కళ్లు మూసుకున్నాను. ఇంతలో ఏదో 'తప, తప' మని శబ్దమయింది. ఉలికిపడి కళ్లుదెరచి చూశాను. నీడలో వంగియేదో దేవులాడుతున్నట్లు కనిపించింది. కళ్లు మూయటానికికూడా శక్తిలేక అట్లనే చూస్తూ పండుకున్నాను. మొత్త దాటి ఏదో చంకన బెట్టుకొని నావేపుకే నడుస్తూఉంది ఆపిశాచి. నాగొంతు ఎండిపోయింది. పొత్తికడుపులో ఏదో 'దడ' మొదలుపెట్టింది. (గుండెకాయ ఏమయిందో నే నెరగను.) పండుకొని ఉన్నా కాళ్లలో నీరసత్వము తోచింది. దేహమంతా చెమటలు క్రమ్మినయి. ప్రాణాలు అయినారు అయిపోయినయి. వస్తూ వస్తూ ఉన్న పిశాచము నిలబడిపోయి, అటూ, ఇటూ దిక్కులుచూస్తూ ఉంది. అదివరకటిదాకా నన్ను చూడలేదుగాబోలు. ఇప్పుడు చూసి ఏంజేస్తుందోనని మరింత భయమయింది. మా యిలవేలుపుభూతనాయకుడు తలపుకు వచ్చాడు. "మహాప్రభో! ఈపిశాచం బారినుంచి యివ్వాళ నన్ను తప్పించితే యీ సంవత్సరము నీకల్యాణమహోత్సవము నే నొక్కడనే కావించుతాను. 'రావే యీశ్వర, కావవే వరద సంరక్షించు భద్రాత్మకా'" అని మ్రొక్కుకొన్నాను.

ఇంతలో ఆ పిశాచము నెమ్మదిగా చావడి గుమ్మముదగ్గరకు పోతూఉన్నట్లు కనిపించింది. లోకనాథుడు నా ఆర్తనాదము విన్నాడు. నా గౌరీపతి నన్ను కరుణించాడు. తలుపుగొళ్లెము కదిలింది. తలుపులు కిఱ్ఱుమన్నయి. పిశాచము లోనికి పోయింది, నాకు ఊపిరాడింది.

వెంటనే వేయిఆలోచనలు తగిలినయి. "అస లది భూతమేనా? కాకపోతే అర్ధరాత్రివేళ ఎందుకు తిరుగుతుంది? అయితే గొడ్లచావడిలో ఏమిపని? "..."చెట్టుక్రింద పేడదిబ్బదగ్గర ఏమిటి వెతికింది?"..."ఆఁ..." గొబ్బున నా కొక ఆలోచన తట్టింది. ధైర్యముగా లేచి కూర్చున్నాను. కాసేపటిలో పిశాచము బయటికి వచ్చి చంకలోనుంచి ఏదో దించి తలుపు గొళ్లెముపెడుతుంది. బాగా తేరిపారజూశాను. పిశాచాలకుమల్లే పాదాలు వెనకకు తిరిగిలేవు. బాగా ధైర్యము చిక్కింది.

"ఏవ రామనిషి ?"

ఆవ్యక్తి చప్పున వెనక్కి తిరిగిచూశింది. పోలికలు తెలియవచ్చినయి. ధైర్యము చిక్కబడ్డది.

"ఏమది మాట్లాడవు?" అంటూ తొందరగా లేచి దగ్గరకుపోయాను. ఆమనిషి తల వంచుకుంది.

"ఏం సుబ్బమ్మా? ఏంపొయ్యేకాలము వచ్చింది? దొంగప్రొద్దున ఎందు కిట్లా వచ్చావు?"

"................"

"పగలంతా బజారునపోయే గొడ్ల పేడం తా చాలక దొంగవేషాలు మొదలుబెట్టావు! ఇట్లా అయితే ఆసామీ యేమికాను? బలే పనేలే, పదపద. ఆపేడ అక్కడ వేసి మరి కదులు. సుబ్బమ్మ సుబ్బమ్మ అంటే ఏమో ననుకున్నా, బలే సుబ్బమ్మవే!"

"కాదన్నయ్యా, ఆవైపు......"

"ఛా, అన్నయ్యాఅంటావు! ఏభయ్యేళ్లొచ్చి తొక్కావు, నీకు అన్నయ్యానా నేను?"

"......కాదండీ. పడమటిబజారున బళ్లు విడిస్తే అక్కడ తుక్కూ దూలూ కాస్త పోగు జేసి, ఈబజారున ఒకకడి దొరుకుతుందేమో నని యిట్లా వచ్చాను."

"వచ్చినదానివి దారిని పోక దొడ్లోకి పోయిన దెందుకు? నీవు ఏరుకువచ్చిన పేడ అందులో వేద్దామనా? వీలయితే లోకుల సొమ్ము వేసుకుపోదామనా? చాల్లే పద." అని నే నివతలికి వచ్చేశాను.

"మఱ్ఱిచెట్టులో దయ్యమంటే యిదే కామను. దయ్యము దయ్యమంటే భయమే పెద్దదయ్యము. వెనకటికి శాస్త్రము చెప్పి నట్లు అనుమానమే పెనుభూతము." అని అనుకొంటూ నెమ్మదిగా ఇంటికి పోయి పండుకున్నాను. పండుకున్నానేగాని నిద్ర రావటము లేదు. సుందరమ్మమాత్రము విసుకుకుంటూ వచ్చి తలుపుతీసి ఒకప్రక్కన మంచం పట్టెను కరచుకుని నిద్రపోతున్నది.

"రోజూ, సుందరమ్మదగ్గర అంత ధైర్యముగా మాట్లాడేవాణ్ణి. ఇవ్వాళ ఎంతపని అయింది" అని నవ్వుకొని సిగ్గుపడ్డాను.

మళ్లా(సిగ్గుపడటమువలనగాబోలు) నన్ను నేనే సమర్థించుకున్నాను.

"ఇవ్వాళ నాఅదృష్టము మంచిదయి అది సుబ్బమ్మ అయిపోయిందిగాని, అసలే దయ్యాలు లేవనటాని కెట్లా వీలు? దయ్యాలే లేకపోతే ఉన్నవని చెప్పటానికి ఇంగ్లండులో Conon Doyle వాళ్లూ, నమ్మటానికి కడమవాళ్లందరూ పిచ్చివాళ్లా?......" అని అనుకునేవరకు కొంచెము మతి చలించింది. పట్టెను ఒత్తుకొని పండుకున్న సుందరమ్మను దగ్గరకు తీసుకున్నాను. "ఇప్పుడు దయ్యా లుంటేమాత్రము నన్నేం జేస్తవిలే" అనుకొంటూ.......నిద్రపోయాను కామన్ను, కళ్లుతెరచి చూసేవరకు అప్పటి కప్పుడే తెల్లవారిపోయింది.

అసమాన దాంపత్యం

'చౌదరి'

చౌదరయ్యగారు సామాన్యస్థితిపరులు. పూర్వులు సంపాదించిన మాగాణి పదియెకరాలు, పెంకుటిల్లు ఉన్నాయి. ఋణపణాలు లేవు. సంసారపక్షంగా జరుపుకుంటే భుక్తికి లోటు లేదు. తాను తినావచ్చు, ఇతరుల కింత పెట్టావచ్చు. ఆయన పెద్ద కుమారుడు రామారాయుడు వీధిబళ్లోనే కొంత ఙ్ఞానశుద్ధి అయినతరువాత చదువు చాలించి వ్యవసాయపుపనుల్లో తండ్రికి చేదోడుగా ఉంటున్నాడు. రెండో పిల్లవాడు వెంకటరావు చదువువిషయంలోనే కొంతచిక్కు వచ్చింది. వెంకటరావుకు రెండు ఇంగ్లీషుముక్కలు చెప్పిస్తే చీటికిమాటికి బ్రాహ్మలచుట్టూ తిరగడం తప్పుతుందని చౌదరయ్యగారు కుఱ్ఱవాణ్ణి ఇంగ్లీషుబళ్లో ప్రవేశపెట్టారు. వెంకటరావు చాల చురుకైనవాడు. ఒకటిరెండుసంవత్సరాల్లోనే 3-వ ఫారము పూర్తి చేశాడు. ఆరోజుల్లో ఇంగ్లీషుచదువు అంతవరకే ఇంకా చదువుకోవాలంటే ఏ బందరులాంటి బస్తీకో పోవాలి. బస్తీచదువుకు కావలసిన ఖర్చు భరించడానికి చౌదరయ్యగారి స్థితి చాలదు. చదువుచాలించి వ్యవసాయము చూచుకోమని తండ్రి కొడుకుతో అన్నాడు. స్కూలుఫయినలువరకైనా చదవాలని వెంకటరావు పట్టుదల. కుఱ్ఱవాడి మాట కాదనలేక చౌదరయ్యగారు వెంకటరావును బందరు హిందూ హైస్కూలులో ప్రవేశపెట్టాడు. వెంకటరావు స్కూలుఫయినలు ప్యాసు అయ్యేసరికి చౌదరయ్యగారి కుటుంబము కొంత ఋణములో పడ్డది. చదువు చాలించి యేదైనా నౌకరి సంపాదించుకుంటే ఋణము తీరుతుం దని చౌదరయ్యగారి ఆశ. బి. ఏ. ప్యాసు అయితేనేగాని ఉద్యోగం దొరకదనీ, అందుచేత బి. ఏ. చదవా లనీ వెంకటరావు పట్టుపట్టాడు. తండ్రికి ఇష్టము లేకపోయినా వెంకటరావు బందరుకాలేజీలో ప్రవేశించాడు. చౌదరయ్యగారు కొంత భూమిని సాహుకారు రామయ్యగారికి తాకట్టుపెట్టి అబ్బాయికి కావలసిన డబ్బు పంపిస్తున్నాడు. వెంకటరావు యఫ్. ఏ. క్లాసులో ఉండగా వెయ్యిన్నూటపదహార్లు కట్నము ఇచ్చి బి. ఏ. కు కావలసిన ఖర్చు భరించుతామంటూ సంబంధాలు వచ్చినవి. బి. ఏ. ప్యాసు అయితేగాని పెండ్లి చేసుకో నని వెంకటరావు భీష్మించడంచేత సంబంధాలు తిరిగిపోతూవచ్చినవి. అసలు వెంకటరావు ఉద్దేశ్యం యేమంటే బి. ఏ. ప్యాసు అయి, స్త్రీపునర్వివాహమో, వర్ణాంతర వివాహమో చేసుకొని సంఘానికి మార్గదర్శకుడై దేశసేవ చెయ్యాలని. వెంకటరావు బి. ఏ. ప్యాసుఅయ్యేసరికి వారి కుటుంబానికి ఉండుకున్న పదియకరాల మాగాణి ఋణాలక్రింద పోయింది. ఇల్లు మిగిలింది. వెంకటరావు పట్టభద్రుడై ఇంటివద్దనే ఉంటున్నాడు. ఎంతప్రయత్నించినా తగిన ఉద్యోగం దొరకలేదు. చిన్నచిన్నఉద్యోగాలుచేయడం వెంకటరావుకు ఇష్టము లేదు. ఉద్యోగం దొరకక పోవడంచేత బి. యల్. చదివి చెక్కకట్టాలనుకున్నాడు, వెంకటరావు. అయితే డబ్బేదీ?

ఆరోజుల్లో కమ్మవారిలో ఇంగ్లీషు చదువుకున్నవాళ్లు బహు కొద్దిమంది. బి. ఏ. ప్యాసు అయినవాళ్లు ఎక్కడనోగాని లేరు. స్థితిపరులై, ఆడపిల్లలు గల తండ్రులు బి. ఏ. లు తమకు అల్లుళ్లు కావాలని ఆశించేవారు. ఎంత రొక్కమయినా యిచ్చి అల్లుళ్లను కొంటూ ఉండేవారు.

వెంకటసుబ్బయ్యగారు కోడూరు కల్లా పెద్ద రయితు. సుక్షేత్రమయిన మాగాణి రెండువందల యకరాలు ఉంది. యాభైవేలకుపైగా కవెలఉంది. ఆయనకు వరలక్ష్మి ఒక్కతేకుమార్తె. ఇద్దరు కుమాళ్లు. ప్రథమ సంతానమే వరలక్ష్మి. వెంకటసుబ్బయ్యగారిది చాలా గౌరవముగల కుటుంబము. గ్రామపెత్తనం మొదటి నుంచీ వీరికుటుంబములోనే ఉంటూంది. కుటుంబ గౌరవం కాపాడుకుంటూ వెంకటసుబ్బయ్యగారు గ్రామంలో పెత్తనం చలాయిస్తున్నాడు. ఆయన

రెడ్డిగం వేసుకొని, రచ్చ బండదగ్గర కూర్చుని చిల్లర తగవులు విచారించి తీర్పుచెపుతూంటే రాజుగారు కొలువుతీర్చినట్లే ఉంటుంది. ఆయనమాటలధోరణిని బట్టి, ముఖవైఖరినిబట్టిచూస్తే విద్యాగంధం కలవాడుగా కనబడుతాడు. ఆయన తెనుగుచదువు చదువుకున్నవాడే. రామాయణభాగవతాలు స్వయంగా చదువుకొని అర్థం చేసుకోగలడు. తన తల్లిదండ్రులు తనకు ఇంగ్లీషు చెప్పించనందుకు చాలావిచారపడుతూఉంటాడు. తహశీలుదార్లు వగైరా ఉద్యోగస్థులతో మాట్లాడుటకు తనకు ఇంగ్లీషురానందుకు సిగ్గుపడుతూ ఉంటాడు. తనపిల్లవాళ్లకి ఇంగ్లీషుచెప్పించాలని, తనకు ఇంగ్లీషు వచ్చిన అల్లుడు రావాలని ఆయనకోరిక.

వరలక్ష్మి చక్కనిచుక్క. తల్లిదండ్రులు ఆమెను అల్లారుముద్దుగా పెంచారు. ఆమెతల్లి వెంకమ్మగారు ఆమెకు కావలసినన్నినగలు చేయించి ఆమెను బంగారు బొమ్మగా తయారుచేసింది. వెంకమ్మ వరలక్ష్మిఒంటి నిండా నగలుపెట్టి, చక్కగా శృంగారించి ఆడుకోవడానికి పంపేది. ఒళ్ళు మట్టిచేసుకోవద్దనీ, ఆడుకునే పిల్లలని అంటుకోవద్దనీ చెప్పిపంపేది. వరలక్ష్మి ఆటలయందు అభిలాషకలది అయినా తల్లి కోప్పడుతుందనే భయముతో దూరముగా కూర్చుని తోడిపిల్లలు ఆడుకుంటూంటేచూచి ఇంటికి తిరిగివచ్చేది. తోడిపిల్లలు ఆమెనగలవంక ఆశ్చర్యముతో చూస్తుండేవారు. ఆమె సగర్వముగా వారివంకచూస్తుండేది. అలంకారప్రియత్వము ఆమెకోమలహృదయములో అంకురించి, వేరుబారింది.

వరలక్ష్మికి పన్నెండేండ్లురాగానే ఆమెకు వివాహముచేయవలెనని వెంకటసుబ్బయ్యగారు సంకల్పించారు. బి. ఏ. చదివిన కుఱ్ఱవాళ్లకొరకు దేశమంతా గాలించారు. వాకబుచేయగా చేయగా వెంకటరావు సంగతి తెలిసింది. ఆస్తి యేమీలేకపోయినా వెంకటరావు బుద్ధిమంతుడనీ, రూపవంతుడనీ వెంకటసుబ్బయ్యగారు విని అన్నివిధాలా వెంకటరావే తనకు తగిన అల్లుడని ఆయన నిశ్చయించుకున్నాడు. ఈసంగతి తన భార్య వెంకమ్మతో చెప్పాడు. ఆస్తిలేనివాడికిస్తే నలుగురిలో తలవంపుగా ఉంటుందని మొదట వెంకమ్మగారు ఇష్టపడలేదు. కాని కుమార్తె వరలక్ష్మిని మూడవ కుమారుడుగా భావించి తనఆస్తిలో 3 వ వాటాను పసుపుకుంకుమక్రింద వరలక్ష్మికి ఇస్తాననీ, అమ్మాయికి యేలోటూ జరుగనివ్వననీ వెంకటసుబ్బయ్యగారు నచ్చజెప్పినమీదట వెంకమ్మగారు సంబంధానికి ఒప్పుకున్నది. వెంకటసుబ్బయ్యగారు చౌదరయ్యగారికి కబురుచేశారు. చౌదరయ్యగారి ఆనందానికి మేరలేదు. కాని వెంకటరావుమాత్రము దిగులుపడ్డాడు. సంస్కరణ వివాహము చేసుకునే అవకాశము పోతుందన్నభయము ఒకవైపు, బి. యల్. చదవడానికి డబ్బు దొరుకుతుందన్న ఆశ రెండవవైపు ఆతని హృదయాన్ని కలవరపెట్టినవి. ఆశ గెలుపొందగా అతడు ఈ సంబంధానికి సమ్మతించాడు. ప్రధానం జరిగింది. సుముహూర్తము నిశ్చయించారు.

వెంకటసుబ్బయ్యగారు బ్రహ్మాండముగా పెండ్లి ప్రయత్నాలు చేయిస్తున్నారు. స్వంతజీతగాండ్లు, గ్రామస్థులు వచ్చి పందిళ్లు వేస్తున్నారు. వెంకటసుబ్బయ్యగారు డాబా అరుగుమీద తివాసీ వేసుకొని కూర్చుని చుట్ట కాలుస్తున్నాడు. “మీఅల్లుడుగారు మీతో సమానమైన చెయ్యేనట్టే” అన్నాడు రామిరెడ్డి, వెంకటసుబ్బయ్యగారితో. వెంకటసుబ్బయ్యగారు చిరునవ్వు నవ్వాడు. వెంకటసుబ్బయ్యగారి భార్య వెంకమ్మ దర్వాజాలు కడిగి బొట్లు పెడుతూండగా ఇరుగుపొరుగు అమ్మలంతా వచ్చి “ఏమో నమ్మా, రత్నంలాటిపిల్లను బొత్తుగా లేనివాడికి ఇస్తున్నారు. చదువేమి బువ్వ పెడుతుందా? అందం కొరుక్కుతింటామా? మగవాళ్లకేమి గాని కన్నతల్లివి నీవెలా యిష్టపడ్డావమ్మా?” అన్నారు. వెంకమ్మమనస్సు చివుక్కుమంది. ఏమి సమాధానము చెప్పడానికి ఆమెకు తోచలేదు. ఆక్షణంనుంచీ ఆమె మనస్సు కలతజెందింది. పెండ్లిపనులయందు ఆమెకు మనస్సు పోవడంలేదు. కళకళలాడే ఆమెముఖాన కారుమబ్బులు కనబడున్నాయి. ఆమె వరలక్ష్మిని చూచి కంట తడిపెట్టడం మొదలుపెట్టింది.

"ఎందుకమ్మా ఏడుస్తున్నావు?" అన్నది వరలక్ష్మి. "మీ నాన్నకు పిచ్చిపట్టిందమ్మా. నేనెంత చెప్పినా వినరు. నిన్ను నిరుపేదకు ఇచ్చి పెండ్లిచేస్తున్నారు. నలుగురు నాలుగుమాటలు అన్నంటున్నారు. నేను పదిమందిలో తల యెత్తుకోవడానికి వీలులేకుండా ఉంది." అని తల్లి వెంకమ్మ దుఃఖము ఆపుకోలేక యేడ్చింది. వరలక్ష్మిముఖము చిన్నబోయింది. కళ్లవెంట నీళ్లు గిర్రున తిరిగినవి. కళ్లనీళ్లు కళ్ల గ్రుక్కుకుంది. వరలక్ష్మిమనస్సు చెయ్యిపెట్టి కలచినట్లయింది. ఇంతకలవారిఇంట్లో పుట్టి, బొత్తుగా లేనివానిని చేపట్టడం ఆమెకు న్యూనతగా తోచింది. సహజగర్వము ఒక్కసారిగా పైకి ఉబికింది. "నాన్నా, నేను నీకంత బరువయ్యానా" అన్నది వరలక్ష్మి. వెంకటసుబ్బయ్యగారు వెనక్కు తిరిగిచూశాడు. వరలక్ష్మి తలుపునానుకొని తల వంచుకు నిలబడిఉంది. ఈమాట వరలక్ష్మిచేత ఎవరు అనిపించింది వెంకటసుబ్బయ్యగారికి తెలుసు. ఆయన నవ్వి, కుమార్తెను దగ్గరకుతీసుకొని ముద్దుపెట్టుకున్నాడు. "నేనుండగా నీ కేలోటూ జరుగదమ్మా" అన్నాడు, ఆయన నవ్వుముఖముతో. వరలక్ష్మి నవ్వుతూ లోపలికి పోయింది.

వరలక్ష్మివెంకటరావుల వివాహము సుముహూర్తాన అతివైభవంగా జరిగింది. అల్లుడు లేనివాడని తెలిసి ఉభయఖర్చులు వెంకటసుబ్బయ్యగారే భరించాడు. 30 యకరాలభూమి, వెయ్యిన్నూటపదహార్లుగొఖ్ఖం వెంకటసుబ్బయ్యగారు అల్లుడుకట్నం చదివించాడు.

వరలక్ష్మినగలకుగాను చౌదరయ్యగారు నాలుగు వందలరూపాయలు — అప్పుతెచ్చినబాపతు — చదివించాడు. పెండ్లికివచ్చిన వెంకటసుబ్బయ్యగారి బంధువర్గమంతా వెంకటసుబ్బయ్యగారిని చూచి మూతులు విరిచారు. నగలుక్రిందయిచ్చిన నాలుగువందలు చూచి ఆడంగులంతా చప్పరించారు. ఎవరేమనుకున్నా వెంకటసుబ్బయ్యగారుమాత్రము అల్లుణ్ణి చూచుకొని ఆనందపారవశ్యంచెందాడు. చదువుకున్న తన మిత్రులకు తన అల్లుణ్ణి చూపుకొని ఆయన గర్వించాడు. ఈ ఆనందమును అనుభవించడానికి వెంకటసుబ్బయ్యగారు నోచుకోలేదు. పెండ్లిఅయిన కొద్దిరోజులకే వెంకటసుబ్బయ్యగారు అకాలమృత్యువువాత బడ్డారు. మామగారి మరణకాలమందు వెంకటరావు దగ్గరనేయుండి సర్వోపచారములు చేశాడు. మామగారి అకాలమరణానికి వెంకటరావు చాలా దుఃఖించాడు. అవివేకులైన లోకులంతా వెంకటరావును నిందించారు. "అల్లునిరాకడ, మామపోకడ" అని పదంకట్టారు. వెంకటరావు చాలా చికాకుపడ్డాడు.

వెంకటరావు అత్తవారియింటివద్దనే ఉంటున్నాడు. బి. యల్. చదువవలెనన్న అభిలాష అతనిని వీడలేదు. కాని డబ్బుదొరికే మార్గమేదీ? తనను కోరి తెచ్చిన మామగారులేరు. బావమరదులు చిన్నవాళ్లు. ఒకనాడు వెంకటరావు అత్తగారింటి వసారాలో భోజనము చేస్తున్నాడు. ఓరగిలవేసియున్న తలుపు చాటున అత్త వెంకమ్మగారు నిలబడియున్నట్లు వెంకటరావు కనిపెట్టాడు.

"మాగోల మాకుకొట్టింది" అన్నది అత్త వెంకమ్మగారు మెల్లగా. "ఏమి" అన్నాడు వెంకటరావు. "మా అమ్మాయిని మీకు ఇవ్వడం మాకెవ్వరికీ ఇష్టము లేదు. మీ మామగారి పట్టుదలమూలాన పెండ్లిఅయ్యింది. లేకుంటే —" అని యేమోచెప్పబోయి వెంకమ్మ యేడ్చింది. వెంకటరావుకు ఇది కొత్తసంగతే. ఆతని మనస్సు కలచినట్లయింది. అభిమానము ఒకసారిగా హృదయాన్ని ఆవహించింది. "మీ కెవ్వరికీ యిష్టము లేదా యేమి?" అన్నాడు వెంకటరావు తెచ్చిపెట్టుకున్న నవ్వుతో. "ఇష్టము లేకుంటే మాత్రము తప్పింది గనుకనా" అన్నది వెంకమ్మ, గద్గదస్వరముతో. "మీకు మా అమ్మాయిని యివ్వడంవిషయంలో మమ్ములను లోకమంతా చీవాట్లు పెట్టినవాళ్లే. ఎవరేమన్నా చేసేదేముంది? పడవలసిన రోజులు గదా అని నోరు మూసుకుంటున్నాము" అన్నది వెంకమ్మగారు, కొంచెము ధైర్యము తెచ్చుకొని. వెంకటరావుహృదయానికి ఈ మాటలు ములుకులులాగా తగిలినవి. అతనికి దుఃఖము పొర్లివచ్చింది. మగవాడగుటచేతను, క్రొత్తస్థల

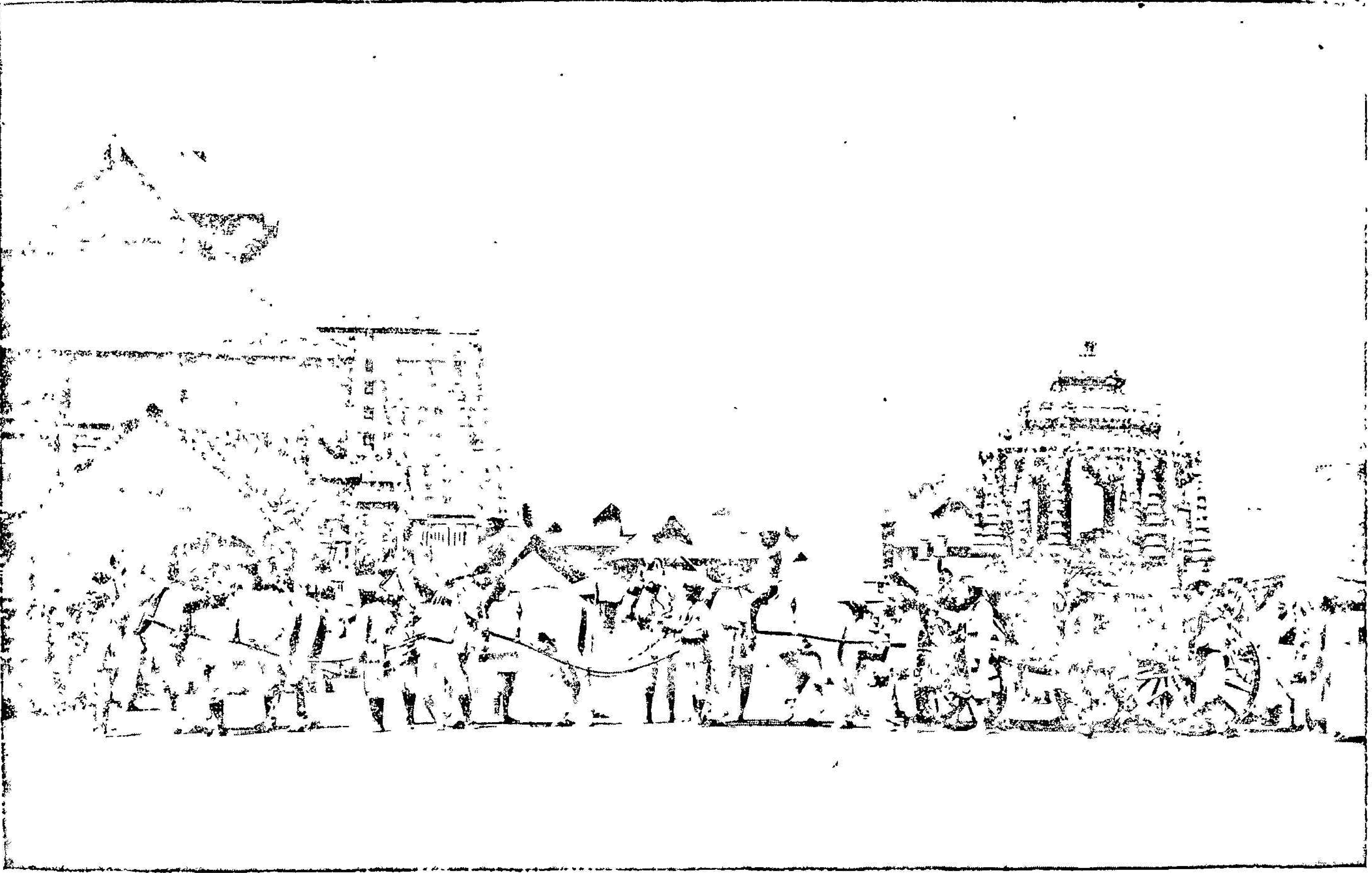
మసటచేతను దుఃఖముఆపుకొని తెచ్చుకున్న నవ్వుతో భోజనం పూర్తి చేసి లేచాడు. ఏమి తిన్నాడో అతనికి ఏమీ తెలియదు.

ఒకనాడు వెంకటరావు భోజనముచేసి తాంబూలము వేసుకుంటూ డాబా అరుగుమీద కూర్చున్నాడు. "బావమరదులు చూస్తే చిన్నవాళ్లు. మాకు బోలిడంత ఉంది. చదువుకున్నా పొట్టకూటికేగదా! మీరు మా యింటివద్దనే ఉండి వ్యవసాయం చేయించండి. ఏదో మీకు ఇంత ముట్టచెప్తాము" అన్నది వెంకమ్మ మెల్లగా. వెంకటరావు నిర్విణ్ణుడై పోయాడు. కొంతసేపటికి తెలివి తెచ్చుకొని "అల్లాగే లెండి" అన్నాడు. మరునాడు ఉదయము లేచి వెంకటరావు స్వగ్రామానికి వెళ్లిపోయాడు. సంతోషంగానే వెళ్లినట్లు అతడు కనబడ్డాడు. దుఃఖపూరిత హృదయముతో అతడు వెళ్లుచున్నట్లు అనుమానపడడానికి ఎవ్వరికి అతడు అవకాశము ఇవ్వలేదు.

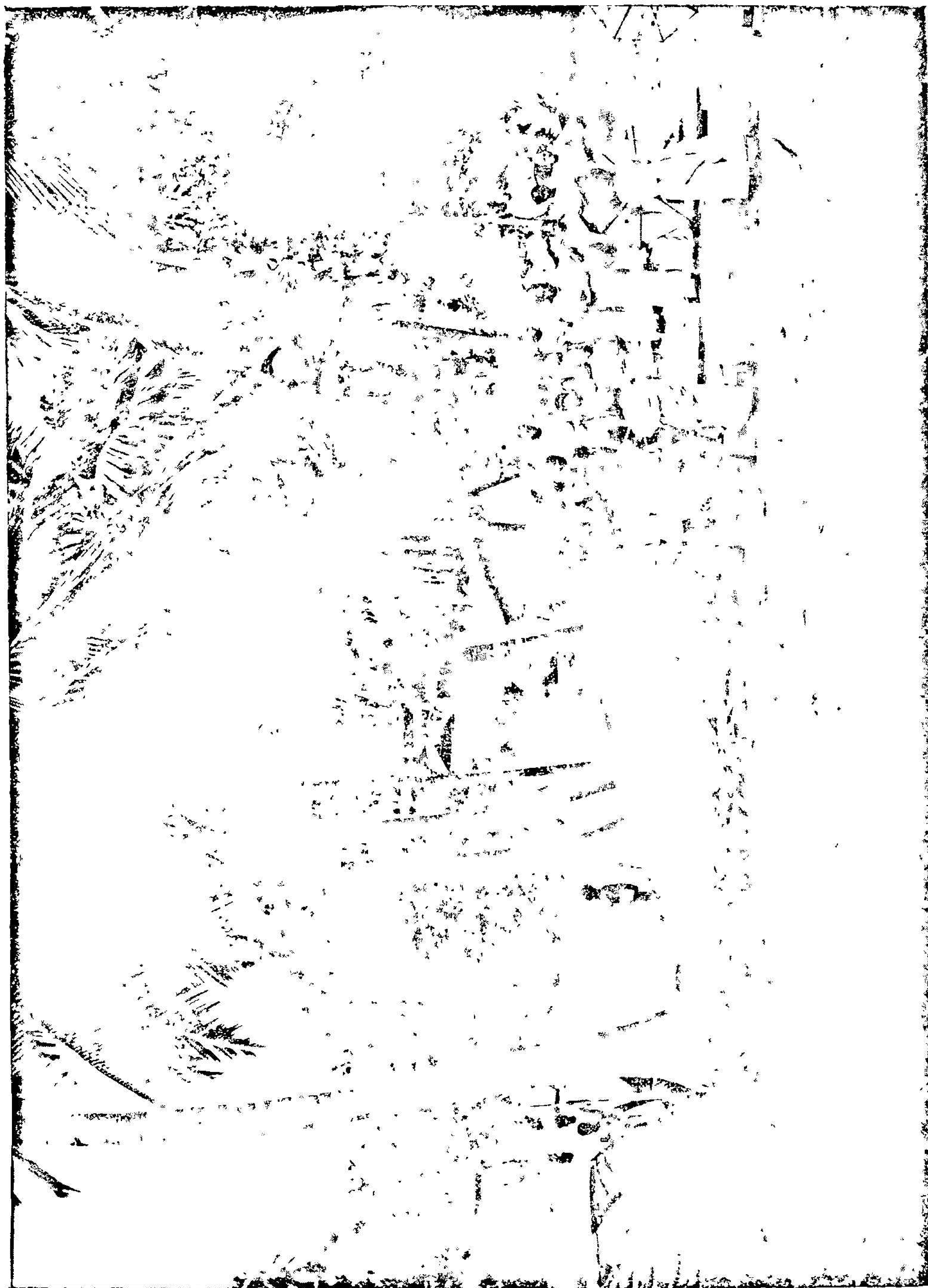
వెంకటరావు స్వగ్రామమువెళ్లి తండ్రికి తెలియకుండానే,స్వంతపూచీమీద రెండువేలరూపాయలు అప్పు తీసుకొని మద్రాసువెళ్లి లాకాలేజీలో ప్రవేశించాడు. రెండుసంవత్సరాలు కష్టపడిచదివి, బి. యల్. పూర్తి చేసి బందరులో ప్రాక్టీసు పెట్టాడు. మద్రాసులో ఉండగా అప్పుడప్పుడూ శలవులలో అత్తగారింటికి వచ్చి వెంటనే పోతూఉండేవాడు.

బందరులో ఇల్లు అద్దెకుతీసుకొని,ప్రాక్టీసుపెట్టి, భార్యను పంపవలసినదిగా వెంకటరావు అత్తగారికి కబురుచేశాడు. పంపడానికి అత్తగారు అన్నిప్రయత్నాలుచేసి బయలుదేరడానికి సిద్ధపడింది. "అద్దెయింటికి కాపురానికి పంపడం ఏమిటమ్మా" అన్నారు ఇరుగుపొరుగు అమ్మలక్కలంతా. వెంకమ్మగారి మనస్సు చెదిరిపోయింది. ఆమెకు దుఃఖము పొర్లివచ్చింది. కాని పైకిమాత్రము ఉబకనివ్వకుండా ఆపుకొని కుమార్తెను ప్రయాణముచేయించి, వెంటబెట్టుకొనిపోయి బందరులో ప్రవేశపెట్టి పదిరోజులుండి తిరిగివచ్చింది. వెంకటరావుప్రాక్టీసు ఒకమోస్తరుగా ఉంది. మితముగా వాడుకుంటే కాపురం జరగడం అంతకష్టం కాదు. వెంకటరావు తానుసంపాదించిన రూపాయో, అర్ధో పెట్టెలోవేసి తాళముచెవి పెట్టెమీదనే ఉంచుతాడు. ఎవరికికావలసినంత వారు వాడుకోవచ్చును. వెంకటరావుకు ఎట్టిఆక్షేపణ లేదు. కాని జమాఖర్చు వ్రాసుకునేందుకుమాత్రము ఎవరు ఎంతతీసుకుందీ ఆరా యివ్వాలి.

"ఇరవై రూపాయలు లెఖ్ఖకురాలేదు. నీవేమైనా తీశావా?" అన్నాడు వెంకటరావు భార్యతో ఒకనాడు. వరలక్ష్మి మాట్లాడలేదు. "జమాఖర్చు వ్రాయాలి. తీస్తే చెప్పు" అన్నాడు. "చీరలు తెప్పించుకోడానికి తీశాను. ఇవిగో తీసికోండి" అంటూ వరలక్ష్మి చెంగునఉన్న ఇరవై రూపాయలు విప్పి వెంకటరావుముందు పారవేసింది. వెంకటరావు తెల్లపోయి, కొంతసేపటికి తెలివితెచ్చుకొని, ఆరూపాయలు అక్కడనే విడిచిపెట్టి ఆఫీసులోకి వెళ్లి కూర్చున్నాడు. పార్టీలతో మాట్లాడుతున్నాడుకాని యేమి మాట్లాడుచున్నదీ అతనికే తెలియడంలేదు. అతని మనస్సు ఎక్కడనో ఉంది. కోర్టుకు తొందరగా పోవాలె. పది అయ్యింది. పదకొండు అయ్యింది. భోజనానికి పిలుపు రాలేదు. పిలుపుకొరకు కూర్చుంటే వేళ మించిపోతుందేమోనని వెంకటరావు లోపలికివెళ్లి కాళ్లుకడుక్కొని పీటమీద కూర్చున్నాడు. వరలక్ష్మి మాట్లాడకుండా వడ్డించింది. మామూలుగా నేతిగిన్నె దగ్గర పెడుతుంది. ఆరోజున నేతిగిన్నె దగ్గరలేదు. నేయి స్వయముగా వేసిపోతుందేమోనని వెంకటరావు అన్నము కలుపుకొని తినడం ప్రారంభించాడు. నేయి రాలేదు. ఒకవేళ నేయి వేయడం మరచిపోయిందేమోనని "నేయి తీసుకురా" అన్నాడు. "మీరు తెచ్చిన నేయి అయిపోయింది" అన్నది వరలక్ష్మి. "పోనీ, నీవుతెచ్చిందే తీసుకురా" అన్నాడు వెంకటరావు. వరలక్ష్మి మాట్లాడలేదు. నేయిలేకుండానే వెంకటరావు భోజనం పూర్తిచేసి కోర్టుకు పోయాడు. కోర్టులో స్నేహితులంతా అతన్ని చూచి "ఏమిరోయ్ వెంకటరావు, సుస్తీగా ఉన్నావా యేమి?" అన్నారు.

రాజరథము, తిరువాన్కూరు

కొంకాయనార పరిశ్రమ, తిరువాన్కూరు

"ఎబ్బే లేదే" అన్నాడు వెంకటరావు.

లక్ష్మమ్మ వరలక్ష్మి పెదతల్లి కుమార్తె. ఆమె అత్తవారు లక్షాధికారులు. వందయకరాల పొలము, మేడా ఉన్నాయి వారికి. లక్ష్మమ్మ అంత అందమైనది కాదు. ఆమె భర్తకు ఆమెకు అంత అనుకూలము లేదు. కాపురానికి వెళ్ళిన కొద్దిరోజులకే ఆమెభర్త ఆమె యందు విముఖుడు అయ్యాడు. ఆమెను విడిచిపెట్టాడని చెప్పడానికి వీలులేదు కాని, ఆమెభర్త సంవత్సరానికి యే పదిరోజులో మాత్రము ఇంటిదగ్గర ఉంటాడు. బస్తీలలో తిరుగుతూఉంటాడు. బస్తీలలో అతనికి ఏమి పనో ఎవ్వరికీ తెలియదు.

"ఇంట్లో నలుగురు జీతగాండ్లు, దొడ్లో పది గొడ్లు ఉంటే అందం కాని, ఇదేమికాపురాలమ్మా, మజ్జిగతోసహా కొనుక్కుతాగడం!" అన్నది లక్ష్మమ్మ వరలక్ష్మితో.

"బ్రహ్మవ్రాత తప్పుతుందా?" అంది వరలక్ష్మి.

వరలక్ష్మికి లక్ష్మమ్మ జపవేస్తూంది. "నాయన చేయించిన నగలేనా, మీఆయన యేమైనా చేయించారా?" అన్నది లక్ష్మమ్మ వరలక్ష్మితో.

"నగలు కూడానా, గుడ్డలకు గతిలేకుండా ఉంటే? ఉప్పుతో సహా కోమటూరునుంచి రావాలె. లేకపోతే పొయ్యిలో పిల్లి లేవదు" అన్నది వరలక్ష్మి.

"అన్నీ అక్కడనుంచి తెచ్చుకొని ఇక్కడ తినకపోతే, అక్కడే పడిఉంటే వేరేకాపురము, ఖర్చు తప్పుతుందిగా" అన్నది లక్ష్మమ్మ. అక్కగారి సలహా వరలక్ష్మిచెవులకు ఇంపుగానే ఉంది.

వెంకటరావు భోజనముచేస్తున్నాడు. లక్ష్మమ్మ వడ్డనచేస్తూంది. "నేనున్నాను కాబట్టి సరిపోయింది. నౌకరు లేకపోతే జరగడము ఎల్లాగ? అమ్మాయికి చిన్నతనము. ఎన్నడూ పనిముట్టుకొని యెరుగదు" అన్నది లక్ష్మమ్మ, వెంకటరావుతో. "నౌకరును ఉంచవద్దన్నానా" అన్నాడు వెంకటరావు. "మనకు తోడు నౌకర్లుకూడా యెందుకులెండి" అన్నది వరలక్ష్మి. అసలుసంగతి ఏమిటంటే, వరలక్ష్మి కష్టపడిపోతుందేమో నని వెంకటరావు నౌకరును పెట్టాడు. వరలక్ష్మి నౌకరుతో పోట్లాడి వెళ్లగొట్టింది. మరియొక నౌకరుకొఱకు వెంకటరావు ప్రయత్నము చేస్తున్నాడు. నౌకరుకొరకడం కొంత ఆలస్యము అయింది. నౌకరు చేస్తూండే పనుల్లో వీలైనవి కొన్ని వెంకటరావే చేస్తున్నాడు. లక్ష్మమ్మ పదిరోజులుండి అత్తగారింటికి వెళ్లిపోయింది. వరలక్ష్మికాపురం తనకు నచ్చలేదనీ, ఆమె చాలాయిబ్బందిపడుతూందనీ, తీసుకొచ్చి యింట్లోనే ఉంచుకోమనీ లక్ష్మమ్మ పినతల్లి వెంకమ్మకు కబురు చేసింది. వెంకమ్మమనస్సులో ఆందోళనకలిగింది.

ఒకనాడు వెంకటరావు జమాఖర్చు వ్రాసుకుంటూ పెట్టెదగ్గర కూర్చున్నాడు. రు ౨౫ లు ఖర్చు తేలలేదు. అడిగితే భార్యకు కోపమువస్తుందేమోనని కలంకొన పంటికి కొట్టుకుంటూ, నొసలు పైకెత్తి దీర్ఘముగా ఆలోచిస్తున్నాడు. వరలక్ష్మి వెంకటరావు ఆందోళన గ్రహించింది. కాని అడుగనిదే చెప్పడమెందుకన్న అభిమానము ఆమెను మాట్లాడనివ్వలేదు. వెంకటరావు పుస్తకము అక్కడపెట్టి వెళ్లిపొయ్యాడు. మర్నాడు జమాఖర్చు వ్రాసుకుందామని పుస్తకము తీస్తే "కోమటూరునుంచి వచ్చిన నేతిక్రిందఖర్చు" అని రు ౨౫ లు ఖర్చుపద్దు అతనికి కనబడ్డది. అతనిహృదయభారం కొంత తగ్గినట్లయింది. అతను ఒకవిధమయిన శాంతి, ఆనందం అనుభవించాడు.

ఒకసారి ఇస్త్రీ చాకలివాడు గుడ్డలు తేవడం కొంత ఆలస్యమయింది. వెంకటరావు కోర్టుకు పోవడానికి తలగుడ్డ లేకపోయింది. పెండ్లినాడు మామగారు చదివించిన పట్టుతలగుడ్డ ఒకటి తన భార్యపెట్టెలో నున్నట్లు వెంకటరావుకు జ్ఞాపకమువచ్చింది. "పట్టుతలగుడ్డ ఉండాలి నీవద్ద, ఇస్తావా" అన్నాడు వెంకటరావు. "పట్టుతలగుడ్డలు చుట్టారా ఇదివరకు" అన్నది వరలక్ష్మి చులకనగా. వెంకటరావు ఖద్దరుఉత్తరీయం తలకు చుట్టుకొని కోర్టుకు పోయాడు.

పిల్లలు లేకపోవడం వెంకటరావుకు కొంత దిగులుగానేఉంది. సంతానం భార్యాభర్తలను బంధించే సూత్రమనీ, తల్లిదండ్రుల హృదయకాఠిన్యాన్ని తొలగించి, వారి పరస్పర ప్రేమలను పవిత్రంచేయు సాధనమనీ ఆయన అభిప్రాయము. సంతానంకొఱకు వెంకటరావుహృదయము పరితపించుచున్నట్లు వరలక్ష్మి కనిపెట్టింది. "ఉన్నవాళ్లకే తిండిలేకపోతే, పైగా పిల్లలుకూడా ఎందుకులెండి" అన్నది ఆమె భర్తతో. "తిండిలేక చచ్చిపోతున్నామా" అన్నాడు వెంకటరావు. "పిల్లలను కని యేమిపంచిపెడతారు" అన్నది ఆమె. "మానాయన నాకేమిపంచిపెట్టాడు" అన్నాడు వెంకటరావు. "అందరూ మీవలెనే ఉండవలెనా మీక్కోరిక" అన్నది వరలక్ష్మి. వెంకటరావు వెఱ్ఱినవ్వుతో "నేనేమి తక్కువగా ఉన్నానా" అన్నాడు. "ఎక్కువగానే ఉన్నారు లెండి, లోకుల పిల్లలను ఏడ్పించడానికి" అన్నది వరలక్ష్మి. వెంకటరావు నివ్వెరపోయాడు. నోట మాటరాలేదు. ముఖాన చిరుచెమ్మటలుపట్టాయి.

వరలక్ష్మి ఒకనాడు ప్రొద్దున్నేలేచి, ఇంటిపనులు తొందరగా ముగించుకొని ఇంటిలో నిత్యకృత్యమునకు కావలసిన సామానుతప్ప తక్కినదంతా ఒక గదిలో సర్దించి స్నానముజేసి, తలదువ్వి, బొట్టుపెట్టుకొని ముస్తాబుఅయింది. వెంకటరావు అంతా చూస్తూనేయున్నాడు. కాని ఆమెను ఏమీప్రశ్నించలేదు. ౧౦ గంటలవేళ వెంకటరావు తలవంచుకొని భోజనంచేస్తున్నాడు. వరలక్ష్మి ముఖము ప్రక్కకుపెట్టుకొని క్రిందవంక చూస్తూ తలుపునానుకొని నిలబడిఉంది.

"నేను కోడూరువెళ్లుచున్నాను" అన్నది.

"ఎందుకు ?"

"పనిఉంది."

"ఏమిపని?"

"ఊరకనే."

కొంచెముసేపు ఊరుకొని "ఎప్పుడు ?" అన్నాడు వెంకటరావు.

"ఇప్పుడే" అన్నది వరలక్ష్మి.

"ఇప్పుడు బండిలేదు. నేను కోర్టునుంచి వచ్చి సాయంత్రము బండిలో పంపుతాను. వీలైతే నేనే వస్తాను" అన్నాడు వెంకటరావు. వరలక్ష్మి మాట్లాడలేదు. వెంకటరావు భోజనంచేసి కోర్టుకు వెళ్లిపోయాడు. సాయంత్రము ఇంటికి వచ్చేసరికి వరలక్ష్మి మోటారులో కోడూరు వెళ్లినట్లు వెంకటరావుకు తెలిసింది. అతని హృదయంలో ఏయేభావములు పుట్టి గిట్టినవో మనకు తెలియదు.

వెంకటరావు హోటలునుంచి భోజనము తెప్పించుకుంటున్నాడు. వారము రోజులయింది. పది రోజులయింది. వరలక్ష్మి రాలేదు. తాను హోటలులో తింటున్నాననీ, పనులకు ఇబ్బంది కలుగుతూందనీ, భార్యను పంపమనీ, వెంకటరావు అత్తగారికి కబురు చేశాడు. "మీరే వచ్చి తీసుకుపొండి" అని అత్తగారు జవాబు పంపించింది. తీరుబడి చూచుకొని వెంకటరావు కోడూరువెళ్లాడు. అద్దెకొంపలో కాపురముచేయడం తనకు న్యూనతగా ఉందనీ, వెంకటరావేవచ్చి తమయింటిలో ఉండవలసిందనీ అత్తవెంకమ్మగారు చల్లగా అందించింది. వరలక్ష్మి తల్లిప్రక్కనే నిలుచునిఉంది. వెంకటరావు మాట్లాడలేదు.

వెంకటరావు మర్నాడు పెందలాడే లేచి, భార్యఉన్న గదిలోకి వెళ్లి, కంఠము సవరించుకుంటూ, హీనస్వరంతో "వెళ్లుచున్నాను" అన్నాడు. వరలక్ష్మి మాట్లాడలేదు. "పొమ్మన్నావా ?" అన్నాడు —

"మీయిష్టము" అన్నది వరలక్ష్మి.

వెంకటరావు తొట్రుపాటుతో బయటికి వచ్చి, అత్తగారితో చెప్పకుండానే బయలుదేరి బందరు చేరాడు. హోటలులో భోజనంచేస్తూ వెంకటరావు ఖులాసాగా కాలము వెళ్లబుచ్చుచున్నాడు. ప్రాక్టీసుకూడా కొంచెము ఎక్కింది. అతనిస్నేహితులు సాయంత్రము అతని ఇంటివద్ద చేరుతారు. సాంఘిక రాజకీయవిషయాలు చర్చించుతూ, స్నేహితులతో వెంకటరావు కాలము ఖులాసాగా గడుపుతున్నాడు. చదువుకునేరోజుల్లో అతనిముఖాన తాండ

వించిన చిఱునగవుదొంతరలు, నేత్రాల్లో కాంతులు మరల ఇప్పుడు కనబడుతున్నాయి. భార్యాభర్తలకు కొంతవైషమ్యము కలిగిందని అతని స్నేహితులు వారిలోవారు అనుకుంటూ ఉండేవారు. కాని ఆవిష యమై వెంకటరావును ప్రశ్నించడానికి ఒక్కరైనా సాహసించలేదు. అట్లా ప్రశ్నించడానికి వెంకట రావున్నూ అవకాశము ఇవ్వలేదు.

రెండుసంవత్సరాలు గడచినవి. వరలక్ష్మి బందరు రాలేదు. వెంకటరావు కోమూరుపోలేదు. ఒకనాడు వెంకటరావు ఆఫీసులో కూర్చుని పనిచూచుకుంటూ ఉండగా పోష్టువాడువచ్చి కవరుఒకటి యిచ్చాడు. చించిచూడగా అందులో వెంకటరావు పెద్దబావమరది నాగయ్య వివాహమహోత్సవాహ్వానపత్రిక ఉంది. మర్నాడే పెండ్లి. వెంకటరావు ఆలోచనలో పడ్డాడు. పెండ్లికివెళ్ళడమా, వెళ్ళకపోవడమా? ఇది సమస్య. తాను పెండ్లికి రావలెనని అత్తగారి కోర్కె అయితే ఉత్తరము వ్రాస్తారా? అందులోను పోస్టుద్వారా పంపుతారా? వెళ్లకపోతే లోకమేమంటుందో అన్నభయము అతన్ని బాధించడం మొదలుపెట్టింది. పోయిరావడమే మంచిదని నిశ్చయించుకొని, బావమరదికి చదివించడానికి కొన్నిపుస్తకాలు, అతనిభార్యకు చదివించడానికి పొందూరుఖద్దరుచీర తీసుకొని లగ్నసమయానికి కోమూరువెళ్లాడు. అక్కడ అతనిని పలుకరించినవాళ్లు లేరు. లగ్నంకాసేపు అక్కడఉండి చదివింపులకొఱకు తీసుకొనిపోయినవి అక్కడనే విడిచిపెట్టి వెంటనే బందరుచేరాడు. వెంకటరావు బందరుచేరిన కొంచెంసేపటికి పుస్తకాలు, చీరాకూడా తిరిగివచ్చినవి. వెంకటరావుకు దుఃఖంపొర్లివచ్చింది. తనలో తానే యేడ్చుకొని, తన్నుతానే ఓదార్చుకున్నాడు. భోజనంచేసి కోర్టుకు వెళ్లాడు. అతనిముఖము కళకళలాడుతుంది. ఆరోజున కోర్టులో బహుహుషారుగా పనిచేశాడు. ఇద్దరుముగ్గురు స్నేహితులకు టిఫినుకూడాయిప్పించాడు.

తరువాత రెండుమాసములకు, "బందరులో అంత శ్లాఘావివాహము" అను శీర్షికతో వెంకటరావు యశోదాబాయిగార్ల వివాహము కృష్ణాపత్రికలోపడ్డది. యశోదాబాయి తెలగ వెంకటస్వామి నాయుడుగారి కుమార్తె. ఆమెకు బాల్యంలో వైధవ్యం సంభవించింది. తండ్రి వెంకటస్వామినాయుడుగారు కష్టపడి ఆమెకు బి. ఏ. వరకు చదువు చెప్పించాడు. సంఘసంస్కరణప్రియులగుటచే తన కుమార్తెను వెంకటరావుకు ఇచ్చి తన సంస్కరణాభిలాషను కార్యరూపంగా చూపించాడు.

వెంకటరావు పెండ్లివార్త వరలక్ష్మిచెవినిబడ్డది. తన తల్లిదండ్రులకంటె తెలివి తక్కువవారు లోకములో ఎవ్వరూ లేరని ఆమెఊహ. అందుచేత ఆమె వెంకటరావు వివాహవార్త నిజమని నమ్మలేదు. క్రమముగా నిజమని తెలిసినతరువాత ఉదాసీనభావంతో ఆమె ఊరుకుంది.

వరలక్ష్మి సర్వదా అలంకరించుకొని పూచిన తంగేడులాగా ఉంటూంది. ఏనవలో, స్త్రీల వ్రతకథలో చదువుకుంటూ కాలము గడుపుతూంది. రెండుసంవత్సరాలు గడచినవి. కాపురముచేస్తూ కనీ పెంచవలసిన రోజుల్లో, కూతురు యెప్పుడూ తనకండ్లయెదుట ఉండడం వెంకమ్మకు కొంచెము భారంగా కనుపించడం మొదలుపెట్టింది. కాని కుమార్తెమనస్సు నొచ్చుకుందేమోనని ఆమె తనహృదయంలోనున్న భావాన్ని కప్పిపుచ్చేది.

ఒకనాడు వరలక్ష్మి చక్కగా శృంగారించుకొని రామిరెడ్డిగారి యింటికి పేరంటానికి వెళ్లింది. సాహుకారు వెంకటసుబ్బయ్యగారి కుమార్తెఅని వరలక్ష్మిని రామిరెడ్డిగారి ఆడంగులు ఎక్కువగా ఆదరించారు. కాని ఆమెను చూడగానే అక్కడనున్నవారిలో గుసగుసలు బయలుదేరినవి. "మొగుడు విడిచిపెట్టా"డని తనను చూచిన వారంతా అనుకుంటున్నట్లుగా ఆమె అలంకుపడ్డది.

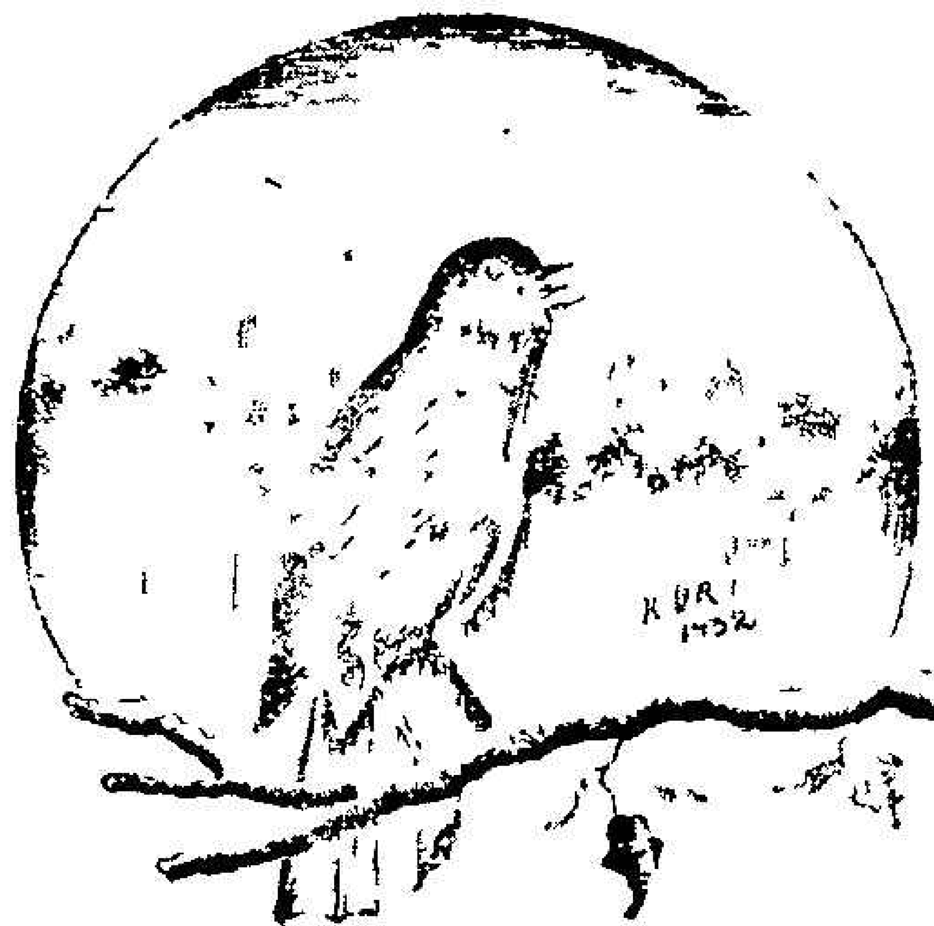
పేరంటాండ్రలో చాలమంది పొరుగూళ్లవాళ్లు. అరవైసంవత్సరాల ముత్తైదువ గంగమ్మ వరలక్ష్మి మెడలో

నున్న జూటకాసులదండ చేతితో లాగి పట్టుకొని చూస్తూ "మీ అత్తవారేవూరమ్మా?" అంది. వరలక్ష్మి సిగ్గుతో తలవంచుకుంది. "పిల్లలెంతమందమ్మా?" అన్నది మరొక ఆవిడ. వరలక్ష్మిముఖము వివర్ణము జెందింది. ఆమె మాట్లాడలేదు.

వరలక్ష్మి ప్రశ్నపరంపరలకు గురిగావడం, సమాధానము చెప్పలేక బాధపడడం రామిరెడ్డిభార్య గ్రహించి, తెలివిగలది గనుక వరలక్ష్మిని దూరంగా తీసుకొనిపోయి తనకుమార్తెతో జతచేసింది. రామిరెడ్డి కుమార్తె నాగమ్మ, వరలక్ష్మి ఒక్కయీడువారే. ఒక బళ్లోనే చదువుకున్నారు. నాగమ్మ అత్తవారు సామాన్యస్థితిపరులే. ఆమె పండువంటి నలుగురు బిడ్డలతోను, భర్తతోను తండ్రిగారియింట్లో శుభకార్యమని వచ్చింది. నాగమ్మచంటిపిల్లవాడు నాగమ్మ ఒళ్లో కూర్చుని ఆడుకుంటున్నాడు. ఆ పిల్లవాణ్ణి వరలక్ష్మి తనదగ్గరకు లాగుకొని, ముద్దుపెట్టుకొని తన ఒడిలో కూర్చోబెట్టుకుంది. చంటిపిల్లవాని స్పర్శచే ఆమెఒళ్లు పులకరించింది. ఆమె హృదయతంతువు ఒకటి కదిలింది. అంతపనితొందరలోను నాగమ్మ తనభర్తసౌఖ్యాలను విచారించడం వరలక్ష్మికి ఆశ్చర్యముగా కనబడ్డది. ఆమె నాగమ్మను చూచి సిగ్గుపడ్డది. నాగమ్మ, వరలక్ష్మి గదిలో కూర్చుని యుండగా నాగమ్మభర్త కోటిరెడ్డి లోపలికివచ్చాడు. కోటిరెడ్డి కురూపి అంటానికి వీలులేదుకాని నాగమ్మకు తగినభర్తకాడు. వెంకటరావుకు కోటిరెడ్డికి యెక్కడా పోలికలేదు. నాగమ్మకు కోటిరెడ్డియందు గల భక్తిశ్రద్ధలు వరలక్ష్మికి విపరీతంగా తోచింది. వారి అన్యోన్యము వరలక్ష్మికి అర్థంకాలేదు.

వరలక్ష్మి చిన్నబోయిన ముఖముతో ఇంటికి వచ్చింది. ఆమెఒంటిమీద ఇప్పుడు నగలులేవు. ఆమె పూర్వమువలె అలంకరించుకోవడం మానివేసింది. ఆమెకు అలంకారములయందు ఆసక్తితోపాటు శరీరంకూడా క్షీణించడం ప్రారంభించింది. అజీర్ణవ్యాధి ప్రవేశించింది. ఎన్నిమందులు ఇప్పించినా రోగము కుదిరేటట్టు కనబడలేదు. ఆమెరోగస్వభావమును చక్కగా గ్రహించింది ఆమెతల్లి వెంకమ్మ ఒక్కతే. తమ తప్పిదములను మన్నించి, తనకుమార్తెను పరిగ్రహించవలసిం దని పెద్దమనుష్యులద్వారా వెంకటరావుకు ఆమె కబురుచేసింది. వరలక్ష్మిని తాను విడిచిపెట్టలేదనీ, తననే వరలక్ష్మి విడిచిపెట్టిందనీ, అయినను వరలక్ష్మియందు తన కెట్టిద్వేషము లేదనీ, కాని తన హృదయంలో వరలక్ష్మికి తావులేదనీ వెంకటరావు అన్నాడు. వచ్చినపెద్దలు వెంకటరావుకు సమాధానము చెప్పలేక వెళ్లిపోయారు.

వెంకటరావు పాలిటిక్సులో ప్రవేశించి శాసనసభాసభ్యుడు అయ్యాడు. యశోదాబాయిని గవర్నమెంటువారు స్త్రీలతరఫున శాసనసభకు నామినేటు చేశారు. వెంకటరావు, యశోదాబాయిగార్లు కలిసి ఇప్పుడు విడియాకులచట్టముకొరకు కృషిచేస్తున్నారు.

ఒ హా ర కం

'గిరి'

"త్వమసి మమ భూషణం,
త్వమసి మమ జీవనం......"

౧

నాకిదం తేమీ తెలీదు నిజంగా. ఎప్పుడూ నాఫ్రూలూ, నాపాటలూ, నాగొడవే నాకు గాని యితర్ల యెక్క డేం చేస్తోన్నారో కనిపెడ్తోండడం నా స్వభావం కాదు. నాది అట్లాంటి స్వభావమే అయితే మావారు గోపాలకృష్ణుడి అవతారమైనందుకు ఈ కళ్ళతో యింకా యెన్ని దృశ్యాల చూసేదాన్నో, యీ చెవులతో యెన్నివిషయాల వినేదాన్నో!

డాక్టరుగారి కాంపౌండులో ఆపడమరవేపు మూల కున్న పొగడచెట్టంటే బలేసరదా నాకు. మధ్యాహ్నంపూట దానినీడలో మట్టసంగా కత్తిరించిన గరకమీద చల్లగా అడ్డమొరిగి చదువుతోనో, పాడుతోనో వుంటే నా కమితానందం కలిగేది. ఆవాళ మధ్యాహ్నంకూడా అక్కడే ఉన్నా. వాళ్ళ బుజ్జి ఆకుతో ఆకుతో అట్లాగే నాపక్కన గరకమీద నిండుగా పూసిన తెల్లగులాబిమొక్కపక్కన నిదర పోయింది. బోర్లగా ఆచల్లనిగరకమీద పడుకొని గరక పోచ నొకదాన్ని పళ్ళమధ్య కొరుకుతో యేదో ఆలోచిస్తోన్నా. నిశ్శబ్దం అంతటా. ఊరబిచ్చుకలు కొన్ని 'కిట్, కిట్' మంటూ యేరుకోతింటోన్నాయి అక్కడక్కడ. అకస్మాత్తుగా కుడివేపుకి మళ్లా. దట్టంగా అల్లుకున్న మల్లెతీగెల్లోంచి వాళ్ల పడకగది, పెద్దకిటికీ, దానికి దగ్గిరగా వున్న పెద్ద మంచంపరుపూ అవుపడుతోన్నాయి. నేనట్లా చూస్తోండగనే జారిపోయే పైటని సైతం లెక్కపెట్టకుండా పద్మావతి రోజుతో వొచ్చి మంచంమీద కూలబడి దిండులో తలదాచుకొని యేడుస్తోంది. వెనకాలే మాఆయనగూడా వొచ్చి ఆమె పక్కన కూచున్నాడు. ఆమెభుజంమీద చెయ్యేసి తన వేపు తిప్పుకుంటూ, "యాదవకమ్మ పద్మావతీ!" అంటోన్నాడు. ఏడుపుమానటంలే దామె. చివరకి బలవంతంగా ఆమెని లాగి తనపై వొరిగించుకొని తన కుడి చేత్తో కళ్లని తుడుస్తో మెల్లగా నాలుగుమాట లేవో అన్నాడు. అవి వినపళ్లా నాకు గుండె ఝల్లుమంది. వాళ్లు నన్ను చూస్తారేమో నని యీవేపు మళ్లా. ఏం చూశానా అని విచారించా. నిజంగా అట్లా చూశానా, లేక భ్రమా? ఆముహూర్తాన నా హృదయం పొందిన అవస్థని వర్ణించడం నాతరంకాదు. ఒక్కనిమిషం తరువాత మళ్లీ ఆవేపు చూశా. వాళ్లిద్దరూ.....కళ్లు మూసుకున్నాయి. ఎడమవేపు తిరిగి ముఖాన్ని గరకలో దాచి యేడ్చా. ఎందు కేడ్చానా అంటే నాకే తెలీదు. రెండు నిమిషాలు గావును అట్లా వున్నా. తిరిగి ఆకిటికీవేపు చూశా. వట్టి మంచమే వుంది. వాళ్లు లేచిపోయారు.

మాఆయన్ని గురించి యెన్నోసార్లు యెందరో చెప్తే అంతా అబద్ధ మని తోసేసా. సానివాళ్లకు గూడా డబ్బు తగలేస్తా డని విన్నా. కాని యేవీకూడా నమ్మలేదు. నన్నొక దేవతలా ఆరాధిస్తో పువ్వులా చూసుకుంటూ తిరిగే ఆయన్నిగురించి యిట్లాంటివి నమ్మటమే! నన్నమాంతం తన రెండుచేతుల్లో యెత్తుకొని తన హృదయానికి అదుముకుంటూ, "నువ్వు నా దానివవటం పూర్వజన్మ సుకృతం కామూ, నాది" అంటోంటే యితర్లు చెప్పుకునే విషయాలు నిజమేనా అనికూడా. అనుమానపడటానికి గుండె లొస్తాయా? ఆయన నన్ను సంతోష పెట్టడాని కట్లా ప్రేమప్రకటన గావిస్తాడా, లేక నిజంగా హృదయపూర్వకంగానా అని పరీక్షించాకూడా యెన్నోసార్లు. ఒక్క నువ్వగింజంత కపటమైనా ఆహృదయంలో అవుపడదు. అలాంటాయన యితరస్త్రీలకోసం ఆశపడ్తాడంటే యేమాత్రం నమ్మలేదు. మరిప్పుడో? నాకళ్లని నమ్మకుండా తోసే

యటంకూడా సులభంకాదు. ఒకసారి కాదు, రెండు తడవలా చూశా.

ఎంతసే పక్కడున్నానో తెలీదు. "అరే బుజ్జి యిక్కడే నిద్రపోయిందే" అనే డాక్టరుమాటలు వినపడ్డాయి. చప్పున లేచా. ఆయన నాపక్కనే నుంచున్నాడు, బుజ్జివేపు చూస్తో.

"ఇప్పుడే వొస్తోన్నారా హాస్పిటాలునుంచి?

"అవును."

నావేపు తిరిగి నాపక్కన పడున్న గులాబి రెక్కలకేసి చూసి నిర్ఘాంతపోయాడు. ఒకటి రెండు రెక్కల్ని చేత్తో యెత్తి, "ఎక్కడివివి?" "ఏం, ఆ మొక్కవి." చేతిసూరంలో వున్న ఆమొక్కని చూపించా. ఉగ్రుడై తన చేతుల్లోని రెక్కల్ని నేలకికొట్టి, "నా ఆర్నెల్ల కృషిని గంగలో కలిపారు. వందరూపాయిల మందుల్తో నిన్నపొద్దున్నే ఇంజెక్షన్ ఇచ్చా యీమొక్కకి. గంటగంటకి పూలల్లో కలుగుతోండే మార్పుని రికార్డు చేస్తోన్నాను."

"క్షమించండి, నాకు తెలీ దివంతా."

"ఇదేమిటి పెద్దపెద్ద అక్షరాల్తో చీటీగూడా తగలేశాగా" అంటో ఒక్కఅడు గావేపేసి మొక్కకు వేళ్లాడుతోన్న చీటీని లాగి నాముందు పడేశాడు. 'ఈచెట్టుని ముట్టుకోగూడదు' అని వుంది దాంట్లో.

"ఏదో ఆలోచన్లో వుండి ఆచీటీని చూళ్లేదండీ" అన్నా. నిజంగా చూళ్లేదు. ఆపూలని నాచేతులు తెంపిందికూడా నాకు తెలీదు. ఇంతట్లోకి ఆయనమాటల వల్ల బుజ్జి లేచింది. తోటమాలి వొచ్చి, "మీకోసమెవరో వొచ్చారు" అన్నాడు. తనకి తెలీనట్టే మెల్లగా వెళ్లిపోయినాడు డాక్టరు. రోగి, గులాబి యీ రెండే యీ ప్రపంచంలో ఆయన గణించేది.

"ఎందు కత్తయ్యా, నాన్నకు కోపమొచ్చింది?" అంది బుజ్జి.

ఏమని చెప్పను దాంతో? "మీ అమ్మేదో చెడ్డపని చేసిందట, అందుకని కోప్పడుతోన్నాడు."

తల కిందికీ, మీదికీ ఆడిస్తో, "పుస్తకంలోని బొమ్మల్ని చింపిందా?"

"అవును, మీనాన్న బొమ్మని చింపేసింది."

౨

"నాలుగైదు రోజు లుంటామని వొచ్చాంకదా, యీవాళే తిరిగివెళ్ళట మెందుకు?" అన్నా డాయన బుజ్జిని తన కాళ్లపై వుయ్యాలూగిస్తో.

"ఏమో నాకు బాగనిపించటం లే దిక్కడ."

బుజ్జిని వొదిలి, "అసలు కారణమేమిటో చెప్పు, కామూ. నాతో చెప్పటాని కేం?"

ఆ 'కామూ' అనేముక్క ఆ కంఠంలోంచి బైటపడటంతోటే నాహృదయం కరిగిపోయింది. నాపక్కన వొచ్చి కూచోని నాముఖాన్ని తనవేపు తిప్పుకుంటూ, "ఎందుకుకామూ, యేడవటం? నాకు తెలుసు, నిజంగా నిన్నేదో బాధిస్తోంది. నాతో చెబ్తావుగదూ!" చప్పున ఆదృశ్యం మళ్లీ జ్ఞాపకమొచ్చింది. పద్మావతినికూడా యిట్లానే తనపై వొరిగించుకొని బుజ్జగించాడు. ఆయనదేహం, చేతులు ముళ్లకంపలా అనిపించాయి. చప్పున ఆయన్ని వొదిలించుకొని కిటికీదగ్గిరకెళ్లి బైటికి చూస్తో నుంచున్నా. బైట పద్మావతి మల్లెపొదదగ్గిర నుంచోని పూలని తెంపుతో, "సత్యాపతి ఆన మీరగలరా..." అనే పాటని, దాంట్లోని భావాన్ని, ప్రాణాన్ని బొత్తిగా చంపేసి తబలాద్రోగుడికి అనుకూలించేట్టు కూనరాగంతో పాడుతోంది.

"ఉండు పద్మావతీ నేనొస్తోన్నా" అంటో ఆకిటికీలోంచి దూకి పద్మావతిని చేరుకున్నా. ఏమేమిటో మాట్లాడుతో పూలు తెంపుతోన్నాం, అర్థం లేకండా నవ్వుతో, పాడుతో. ఆధోరణిలో పద్మావతంది: "ఇలా మీ రిక్కడికొచ్చివున్న మూడునాలుగు రోజులు స్వర్గంలా వుంటుంది నాకు. లేకపోతే ఖైదే ఒహవిధంగా."

"అవును, నేను రాక మాఆయన వొకడే వొచ్చివుంటే మహాస్వర్గం" అనుకున్నా మనసులో. పై

కన్నా: "అవును మనకి కావాల్సినవాళ్లు లేక యెందరుంటే నేం ?"

"డాక్టర్ గారు పొద్దునా, సాయంత్రం హాస్పిటాలుకి వెళ్తారా; మధ్యాహ్నం తీరుబడి వున్నప్పుడంతా ఆగులాబిమొక్కలూ, ఇంజెక్షన్లు అవీను. ఇహ యెవర్తో మాట్లాడను నేను ?"

"ఆయన ప్రపంచమే వేరు."

నిజంగా అట్లాంటి మహానుభావుడు ఇట్లాంటి వాళ్లని ముడిపెట్టుకోడమే తప్పు!

మాఆయన వొచ్చి పద్మావతి వేపు చూస్తో అన్నాడు: "ఏమండీ డాక్టరుగా రెక్కడ ?"

ఆమె వెనక్కి తిరిగి "స్నానం చేస్తోన్నారు."

"మే మెనిమిదిగంటల బండిలో వెడ్తోన్నాం."

చెట్టుమల్లే నిలిచిపోయింది పద్మావతి. నేను కూడా నిర్ఘాంతపోయి ఆవేపు చూశా. "ఏం ?" అంది.

"రేపు చాలాముఖ్యమైన పనుంది మా కక్కడ. ఇక్కడి కొచ్చేప్పుడు మరిచా ఆవిషయం."

"నాలుగురోజు లుంటా మన్నారుకదూ ?"

"చెప్పాగా ఆవిషయం ముందు జ్ఞాపకంలేదని."

"కిన్నెరగుట్టల్లో రేపటిరోజంతా గడుపుదామనుకున్నాం" అంది దీనంగా. ఆశాభంగం కలిగిన ఆముఖం చూస్తే యెంతటి కఠినహృదయులకైనా దయ కలుగుతుంది; పాప మనిపిస్తుంది.

కిన్నెరగుట్టలు వాళ్ల వూరికి దాదాపు పదిమైళ్ల దూరంలో పెద్ద అడవిమధ్య వుంటాయి. చాలా అందమైనవి నిజంగా అవి. అన్నిటికన్నా పెద్దవి రెండు గుట్టలు ఒహదానిపక్క నంకొహ టున్నాయి. వాటి రెండిటి మధ్య విశాలమైన అల్లనేరిడిచెట్లు, వెలగచెట్లు, పారిజాతపుచెట్లు, రకరకాల పూలపొదలు, వాని గాఢమైన నీడల్లోంచి మెత్తని యిసుకపరుపుల్లో వంకరటింకరగా పారే స్వచ్ఛమైన ఊటకాలువలూ తలుచుకుంటే హృదయం అనుభవంకోసం తల్లడిల్లుతుంది. ఉడతలు, కుందేళ్లు, లేడిపిల్లలు, కోతులు ఆకాలవల్లో నీళ్లు తాగటాని కొచ్చి మనల్ని ఒక్కచూపు చూసి వెనక్కి మళ్లి పరుగెత్తుతో మనం వాట్ని వెంబడిస్తోన్నా మేమోనని మెడల్ని మెలేసి వెనక్కి తిరిగి చూస్తో పరుగెత్తుతోంటే యెంతో బాగుంటుంది. నెమిళ్లు, జంటలుగా తిరిగే అడవిపావురాలు, అడవికోళ్లు, యింకా అనేకరకాల పక్షులు తమదే ప్రపంచం అన్నట్టు విహరిస్తో మనల్ని చూసి బెదిరిపోతోంటాయి. ఒకరోజంతా అట్లాంటి ఆగుట్టలమధ్య గడపాలనీ, ఆనీడల్లో వూటకాలవలపక్కనే వంటుకోతినాలనీ ఎన్నాళ్లనుంచో ఉవ్విళ్లూరించుకుంటో ఆనాడు ఏర్పాటుచేసుకున్నాం. అట్లాంటి అమూల్యతరుణం నామూలాన్నే జారిపోతోందని నాకు తెలుసు. అట్లా జారిపోవడం మాఆయనకిగూడా విచారంగానే వుంది. అందుచేతే పద్మావతిమాటకి జవాబుచెప్పక మల్లెపొదవేపు చూస్తోన్నాడు.

"క్యాంపుకి వెళ్లొచ్చి రేపుసాయంత్రం వెళ్లొచ్చు" అన్నా.

ఆయన నావేపు చూసాడు. అతని ఆచూపులు నాకళ్లగుండా నా హృదయాన్ని చూశాయి. పద్మావతికూడా నాకేసి చూసింది, ఆతీర్పంతా నాచేతుల్లోనే వున్నట్టు. అట్లాగే సూటిగా నాలోకి చూస్తో అన్నాడాయన: "వీల్లేదు, చాలా ముఖ్యమైనపనది."

డాక్టరు, చంకలో నవ్వుతో బుజ్జి వొచ్చారు. వచ్చే రావటంతోనే బుజ్జి మాఆయనవేపు చేతులు కొడ్తో, "నువ్వు అమ్మని యెత్తుకో మామయ్యా" అంది. పద్మావతి బుజ్జిని పొడిచేసేట్టు ఒక్క వాడిచూపు చూసింది. కాని బుజ్జి ఆవేపు చూస్తేనా! "అమ్మేం బుచ్చి పిల్లా నీమల్లే" అన్నాడు అమాయకపు డాక్టరు. "మరి పొద్దునె..." మాటలొచ్చే పసిపిల్లల్తో చాలా కష్టం. వాళ్ల ముందు చాలా జాగ్రతగా వుండాలి. పద్మావతి అమితంగా తెలివి కల్గి. ఆమెకి తెలుసు, బుజ్జి యే మనబోతోందో. అందుకనే బుజ్జిని మాట్లాడనివ్వకండా గట్టిగా "వీ ల్లీపూట వెళ్లిపోతారట" అంది డాక్టర్తో.

ఆయన నావేపు చూసి "ఏం?" అన్నాడు.

"రేపు చాలా ముఖ్యమైన పనుంది" అన్నాను. నాకడుపులో వుడుకుతోం దసలు.

"ఇక్కడి కొచ్చేటప్పుడు జ్ఞాపకం లేదు. ఈపూట వెళ్లితీరాలి" అన్నాడు మాఆయన.

నన్ను లొంగదీసేపద్ధతి పద్మావతికి బాగా తెలుసు. "రేపటిదినమంతా ఆ తేటనీటికాల్వల యిసుకల్లో చిన్నిఉడతలమై విహరిద్దా మనుకున్నా" అంది. అయినా ఆమెకన్నా మొండిదాన్ని నేను మరి. అదీ ఆబుజ్జిమాట విన్నాకనా లొంగిపోవటం నేను! "ఏంచేస్తాం మరి వీలుపడనప్పుడు!" అన్నా.

"పోనీ, మళ్లీ యెప్పుడైనా వెడ్దాం. పర్షియా నుంచి తెప్పించిన గులాబిచిత్తుల్ని పరీక్షించాల్సుంది రేపు నాకుగూడా." అని డాక్టరన్నాడు.

ఆయన్ని చంపిపారేయా లన్నంతకోపమొచ్చింది పద్మావతికి.

రైల్లో కొంతదూరం వెళ్లాక ఆయన్తో అన్నా: "నిజంగా యేంపనండీ రేపు?"

"నాకేం తెలుసు, నీకే తెలియాలి."

"అంటే?"

"నువ్వు వెళ్లొద్దా మన్నావు గాబట్టి వొచ్చాం."

"ఎన్నాళ్లనుంచో తలపెట్టుకున్న క్యాంపింగుని నిజంగా నాకోసమేనా మానుకుంది మీరు?"

నా రెండుచేతుల్ని తన చేతుల్లో పట్టుకొని, "నిన్ను ప్రసన్నురాలిని జేయటంతప్ప వేరేం కావాలి నాకు కామూ!"

ఆతన్ని వొదిలించుకొని నా రెండుచేతులూ ఆయనమెడచుట్టూ అల్లుకున్నాయి.

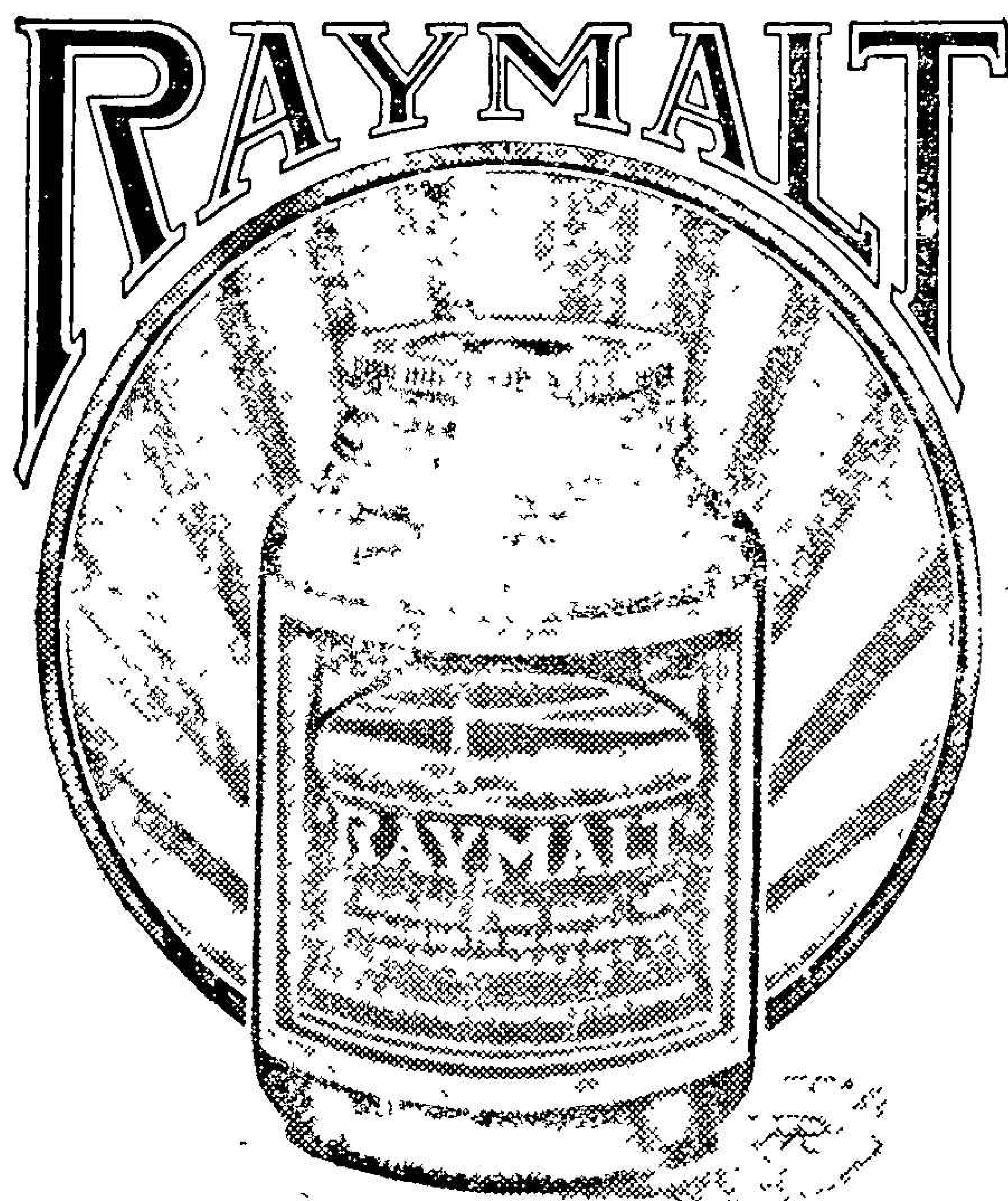
3

ఎందుచేతోకాని ఆవాళ సాయంత్రం చాలా అలిసిపోయా. చేతులు, కాళ్లు కదల్చడం కష్టంగా తోచింది. చల్లగా స్నానంచేసేసరికి దేహాన్ని వూగించేట్టు నిద్ర కమ్ముకుంది. అలాగే నాలుగుమెతుకులు గొంతులో పడేసుకొని గదిలో కెళ్లా. ఆయన టేబిల్ ముందు కుర్చీలో కూచున్నాడు. దీపం పెద్దగా వెలుగుతోంది. ముందరేదో లావాంటి పుస్తకం తెరిచుంది. కాని దానివేపుగూడా చూట్టంలేదు. ఆ సగం మూతబడ్డ కళ్లు యెటో చూస్తోన్నాయి. మంచి సారాయిత్రాగిన వాడి ముఖంమల్లే వుంది ఆయనముఖం. నా చప్పుడు వినటంతోటే బరువుగా నాలుగడుగులేసి నాముందు నుంచున్నాడు. నా రెండురెట్టలూ పట్టుకొని యింకా మూసుకోపోయే కళ్లగుండా ఎగాదిగా చూసాడు పెద్దపులిలాగ. భయమేసింది. మెల్లిగా చేతుల్ని వొదిలించుకోపోయా. చప్పున మహోద్రేకంతో నిరాకరిస్తోన్నా వినిపించుకోకుండా నన్నంతా తనకి అదుముకొని నలుపుతో ముద్దెట్టుకున్నాడు. వొళ్లంతా నొప్పెట్టింది. అమాంతం మంచంలో పడిపోయా. మళ్లీ దగ్గరకి రాబోతోంటే కాలితో తన్నేసా. నిజంగా ఆవొక్కక్షణం శ్వాస ఆగిపోయింది. వొళ్లంతా ప్రెస్సులో వొత్తినట్టయింది. "ఛీయేమి టీపశుత్వం? ఈపందిబలం వున్నందుకేనా మొగాడి ఆధిక్యత?" ఇంకా యేమేమో అనేశా గబాగబా. అట్లాగే వుండిపోయాడు. పెద్దమార్పు. ఆ మత్తు, ఉద్రేకం అన్నీపోయి దయాపూరితదృక్కుల్తో చూస్తోన్నాడు. పశ్చాత్తాపం ఆ ముఖాన్ని ఆవరించింది. మెల్లిగా దగ్గిరి కొచ్చి, "క్షమించు కామూ, ఏదో పిచ్చి ప్రపంచంలో వుండి నువ్వొహ దేవతవని మరిచి అలా ప్రవర్తించా." అన్నాడు. నే నావలివేపు ముఖం తిప్పుకున్నా. లేకపోతే స్త్రీలలో పట్టుదల వుండవనరు మరి!

అట్లాగే స్టూలుమీద కూచున్నాడు.

కాస్త మెలకు వొచ్చేప్పటికి పక్కగదిలోని గడియారం పన్నెండు కొట్టింది. ఆవేపు చూస్తే స్టూలుపైన అట్లాగే కూచున్నాడు ఆలోచిస్తో. కనికర మనిపించింది. "పడుకుంటే? మళ్లీ పొద్దున్నే లేవాలి."

పెద్ద తప్పుచేసిన కుఱ్ఱాడిలాగా లేచొచ్చి నా పక్కన నన్ను తగలకుండా దూరంగా ముడుక్కొని పడుకున్నాడు.

మధురమైన విటమిన్ ఆహారము

మాల్టుసారమును, శాంతివంతమైన పాలక్రొవ్వును ఏ. బి. సి. డి. విటమినులు విరివిగాగల యితర పదార్థములును, యిందు మిళితమైయున్నవి.

అమూల్యమైనది

ఎదిగేపిల్లలకు ఆరోగ్యము నిచ్చుటలోను, దంతములను, ఎముకలను చక్కగా నిర్మించుట యందును, అసమానమైనది.

రేయాల్టు

కృంగి కృశించెడివారికిని, పాండురోగమునకును, సామాన్య దుర్బలత్వమునకును, గర్భిణ సమయమందును, ప్రసవానంతరమును సరియైన పోషణ నొసగుటకును ఉపయోగించును.

Bengal Chemical & Pharmaceutical Works, Ltd.,

CALCUTTTA.

మద్రాసుస్టాకిస్టులు:—యస్. దేశాయిగౌండర్, బందరువీధి,

చిల్లరప్రదర్శనశాల:—చైనాబజార్ రోడ్డు, రాజుగారి ప్రతిమకు యెదురుగా.

రెండు గంటలకి మెలకువొచ్చింది. ఆయన లేడు. నా కఠినప్రవర్తనకి విసుగెత్తి యేదైనా అఘాయిత్యం చేసాడేమో నని భయమేసింది. లేచి గదిబైటి కొచ్చా. తోట్లోని బాయివేపు వెళ్లా. తలుపు తెరుచుంది. కాళ్లు వొణికాయి. ఏడ్పు గుత్తుకలో కొచ్చింది. సరాసరి బాయివేపు పరుగెత్తా. మూలవేపు తిరగటంతోనే బాయిదగ్గిర గచ్చుమీద తోట్లో పనిచేసే మాల లచ్చి, ఆయన.........

*　　*　　*　　*

ఏమిటో అసహ్యమేసింది. మాటకూడా మాట్లాట్టం మానుకున్నా. కాని ఆయనప్రవర్తనలోమాత్రం భేదం రాలేదు. ఇంకా తన జీవితమంతా నాకోసమే అన్నట్టు మెదిలేవాడు. మొదటిరోజుల్లో నేననుకున్నా యిట్లా నాప్రవర్తనని మార్చడంవల్ల పశ్చాత్తాపపడతాడేమో, బాధపడతాడేమోనని. నాదగ్గిరి కొచ్చి క్షమించమని ఏడుస్తాడేమోననికూడా అనుకున్నా. కాని తనుకూడా విచిత్రంగా మెదలడం ఆరంభించాడు. సాధ్యమైనంతవరకు నన్ను చూట్టంగాని నాతో మాట్లాట్టంగాని అవసరంకాకుండానే ప్రవర్తించేవాడు. విధిలేక ఎప్పుడైనా వొకటిరెండు ముక్కలేవో మాట్లాడాల్సొస్తే తీయగా హృదయం కరిగిపొయ్యేట్టు మాట్లాడేవాడు. తన చిన్నమంచం లైబ్రరీలో వేయించుకొని పడకకూడా అక్కడనే ఆరంభించాడు. "లోపలెందుకు పడుకో" రని నేనూ అడగలా. వంట అయిందంటే రావటం, పెట్టిందేదో తిని వెళ్లటం. మా కారుని, డ్రైవరుని నాకోసం వొదలేసి తను నడిచో, లేక స్నేహితుల కార్లోనో వెళ్లేవాడు. ఇదంతా యెందుకు, ఆ యిల్లూ సంసారం అంతా నాదై తను నా నౌకరైనట్టు మెదలటం మొదలెట్టాడు.

నెలరోజులు గడిచా యిట్లా. ఆయేడు యెండలు విపరీతం. టైఫాయిడు వొచ్చింది నాకు. పెద్దపెద్ద డాక్టర్లని తీసుకొచ్చాడు. ఉపచారం చేయటానికి నర్సునొకామెని ఏర్పాటు చేసాడు. కాని మాఆయన్ని ఈమధ్య కొంత అర్థం చేసుకున్నప్పటినుంచి ఏ పరస్త్రీ మా యింటి కొచ్చినా నాసవతిమల్లే అవుపడేది నాకళ్ళకి. దాంట్లో ఇంగ్లీషు చదివి టిప్‌టాప్‌గా ఉండే నర్సునా నేను మాయింట్లో భరించడం ! నర్సు వొద్దని చెప్పేసా మాఆయన్తో. తక్షణమే ఆమెని చాలించి ఆఫీసుకి సెలవుకోసం రాసి ఆ నర్సుచార్జి తను పుచ్చుకున్నాడు. ట్రేనైన ఆ నర్సుకన్న యెన్నోరెట్లు శ్రద్ధగా, వోపికగా అన్ని ఉపచారాలు చేయటం ఆరంభించాడు. రాత్రంతా నిద్ర లేకుండా కాచుకో కూచోడంచేత రోజురోజుకీ తీసిపోతోన్న ఆయనముఖం చూస్తే ఆయన చేసిన పనులన్నీ మరచి హృదయం తరుక్కోపోతుంది. కాని యేమిటి చేయడం ?

ఆనాడు పొద్దున ఆరుగంటలైవుంటుంది బహుశా. చల్లగా గాలి వీస్తోంది. కళ్లువిప్పి చూసేప్పటికి నాకాళ్ల దగ్గిర కుర్చీలో కూచుని ముందుకు వొంగి తలని రెండుచేతుల్లో పట్టుకున్నాడు. పక్కన చిన్న గుండ్రని టేబిల్ మీద మందు సీసాలు, టైంపీసు, థర్మామెటరు యింకా యేమేమో వున్నాయి. నేను కాస్త కదిలాను గావును, నాముఖంవేపు చూసాడు. జాజుమల్లె యెఱ్ఱబారిన కళ్లల్లోంచి నీటిచుక్కలు కారుతోన్నాయి. చప్పున లేచి షర్టుకప్పుతో కళ్లు తుడుచుకొని నాతలకి దగ్గరగా నేలమీద కూచొని ఒకచేత్తో నొసలు ముట్టుకొని నవ్వుముఖంతో, "ఎలా వుంది కామూ ?" అన్నాడు. నేను పెదిమలు కదల్చకముందే డాక్టరు మెకన్జీ గదిలోకి రావటంవల్ల ఆయన లేచి నుంచున్నాడు. గదిగుమ్మంలో నౌకర్లు నుంచొని నావేపు తొంగి చూస్తోన్నారు. డాక్టరు నన్నొకపదినిముషాలు పరీక్షించి "చాలా నయంగా వుంది. నాడి సక్రమంగా నడుస్తోంది" అని చెప్పి ఆయన్తోకూడా బైటికెళ్లాడు. ఒక ఐదు నిముషాల తరువాత ఆయన తిరిగొచ్చి ముందటిమల్లే తలదగ్గిర కూచొని ముఖానికి దగ్గిరగా "నయంగా వుందిగదూ కామూ ?" అని అడిగాడు మెల్లిగా. ఆయనదీనమైన ముఖాన్ని చూస్తే ఏమిటో అనిపించింది. నావొళ్లు వశంలో వుంటే ఆబుచ్చిముఖాన్ని వళ్లోని కదుముకొని కంటి నీ రాతలపై బడేటట్టు ఏడ్చేదాన్ని. కాని చేతి వేలినికూడా కదల్చలేకపోయా. "ఏడ్వెందుకు ?"

అన్నా, గొప్ప ప్రయత్నంచేత. తనచేతిని నా మీదేసి మెల్లిగా "ఏడుపు గాదు, సంతోషాతిశయం" అన్నాడు.

చిన్నస్పూన్‌తో పాలు తాగిస్తోంటే గదిలో మూలనున్న మరికిగుడ్డల కుప్పమీద కెళ్లింది దృష్టి. ఎంతో ప్రేమతో బొంబాయినుండి తెచ్చుకొన్న ఆయన పట్టుకండవాలు దాంట్లో అవుపడ్డాయి. ఆయన వాటిని నాకోసమే పాడుచేసుకున్నాడన్న జ్ఞానమే నాహృదయాన్ని పూ పేసింది. ఆయనకోసం యిన్నాళ్లు నాలో దాగుండిన ప్రేమంతా వొక్కసారికే బైటికి పొంగొచ్చిన ట్టయింది. ఆతని కళ్లకేసి చూస్తో "మీరు నిజంగా నన్నిట్లా ప్రేమిస్తా రనుకోలే" అన్నా. స్పూన్ని కప్పులో వుంచి మెల్లగా నాచెంపమీద తడిని తుడుస్తో, "ఈపాలల్లో కలిపిన మందువల్ల నిద్ర వొస్తుంది. ఒకగంటసేపు నిద్రపోయావంటే చాలా నయమవుతుంది" అన్నాడు మృదువుగా. ఆ విషయమే మరిచిపోవా లనుకున్నా. కాని రెండునిమిషాలతరువాత, "అప్పుడప్పుడు నేను మాసిందంతా అబద్ధమనేయండీ, నమ్మతా."

"నిజాన్ని అబద్ధమని ఎలా అనను కామూ?"

"మరి?"

నావీపుమీద చేయేసి దగ్గిరగా జరిగి "కోకిలకు వసంతమాసంమల్లే నాబ్రతుకంతటికీ నువ్వే ఆధారం కామూ. నువ్వే నాసర్వస్వం. నాకు తెలుసు నువ్వు కేవలం మానవస్త్రీవి కావని. ఈరూపంలో దాగున్న నాయిష్టదేవతవి. నేను పూర్వజన్మాన చేసుకున్న ఆమహాపుణ్యానికి ఫలితంగా ఆదేవుడే నీరూపాన యీప్రపంచానికొచ్చాడు నాకోసం."

అవి కేవలం నాటకాల్లో అనే మాటలు గావు. ఆతని హృదయాన్ని చీల్చి బైటపడ్డ వాక్కు లవి. "మరి ఆ పన్లేమిటి?" అని అడిగా.

"నేను దుర్బలుడిని కామూ. నాలోని పశుత్వం నన్ను అప్పుడప్పుడు పూర్తిగా దాసుణ్ణి చేసుకొని ఎన్నో దుష్కార్యాలని చేయిస్తుంది.ఎంతప్రయత్నించినా దాన్ని జయించడం నాతరంకాదు."

మరీ దగ్గిరగా జరిగి దీనంగా చూసాడు. నీళ్లు కారే ఆతని కళ్లగుండా చూస్తే ఏమిటో అనిపించింది. మెల్లిగా వినీ వినపడనట్లు మళ్లీ అన్నాడు: "నాకు తెలుసు. నీహృదయం అమితంగా విశాలమైంది; మహాసముద్రంలాంటిది; మురికినదుల్లో బురదతో కొట్టుకొచ్చిన తామరలని కడిగి తనలో లీనం చేసుకుంటుంది."

మెల్లిగా నాచేతిని లేపి ఆతని చెంపని తాకా. ఆచేతిని అట్లానే పెదిమల కదుముకొని, "దేవతవి. దేవతని నువ్వు, కామూ." అన్నాడు, కృతజ్ఞత ఆ కళ్లనుండి వొలికిపోతోండగా.

అయిపోయింది.

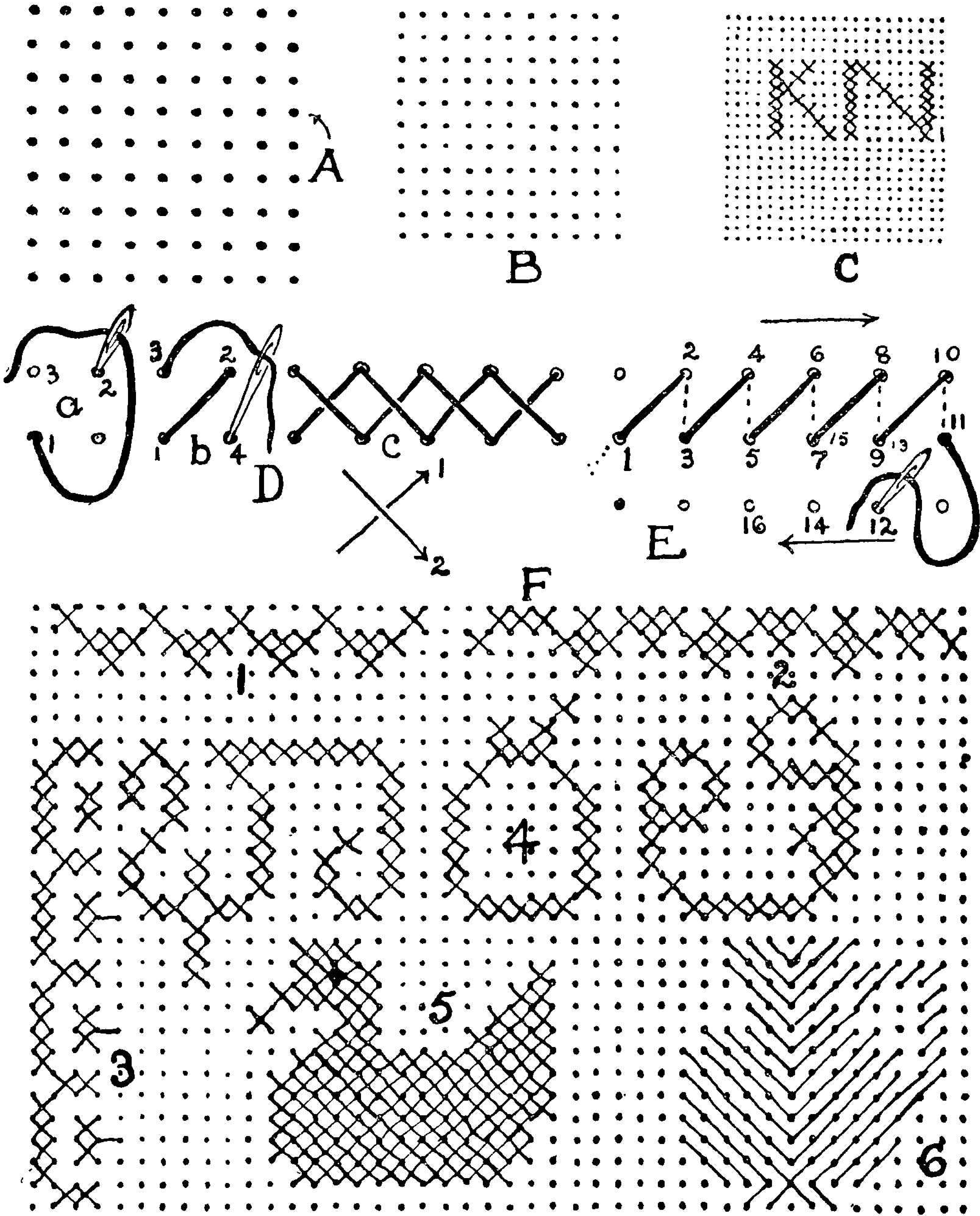

రంధ్రముల అట్టపై కుట్టుట

కొ. నరసింహాచారి

రంధ్రముల అట్ట (Perforated card) లనేకవిధములు కలవు (చిత్రములు A,B,C). రంధ్రములు క్రిక్కిరిసిగాని, దూరదూరముగ గాని యుండుటనుబట్టి ఈభేదములు కలుగుచున్నవి. దూరదూరముగ రంధ్రములుగల అట్టపై (చిత్రము A) ఉల్లుతో కుట్టుట చిన్న బిడ్డల కభ్యాసమునకు తగియుండును. రంధ్రములు చిన్నవిగా నుండినయెడల ఉల్లుదారమునందలి పురి విప్పగా వచ్చెడి సన్ననిపోగులతో, కుట్టదగియుండును. మిక్కిలి దగ్గరగా నుండు రంధ్రముల అట్టపై పట్టుదారముతో కూడ కుట్టవచ్చును.

కుట్లు రెండువిధములు : (1) క్రాసుకుట్టు, (2) ఒంటమూలకుట్టు. క్రాసుకుట్టునందు ఒక మూలకుట్టుపై ఇంకొక మూలకుట్టు అడ్డముగా వచ్చును. ఈకుట్టునందు చిత్రములు దట్టముగా కానబడును. ఎప్పుడును కుట్టుప్రారంభమునందు సూదిని అట్టఅడుగునుండి పైకి తేవలెను. అపుడు దారపుకొన అడుగువైపున నుండును. కుట్టెడువిధ మెట్లనగా (చిత్రము D— a, b, c) చిత్రము a యందు వలె 1 వద్ద దారమును వెలికి లాగి, 2 వద్ద సూదిని గ్రుచ్చి, చిత్రము b యందలి విధముగ 8 వద్ద వెలికి లాగి, 4 వద్ద గ్రుచ్చవలెను. ఇట్లు చిత్రము c యందలి విధముగ సంఖ్యల వరుసను కుట్టుచు వచ్చిన క్రాసుకుట్లు ఏర్పడును. ఇట్లు కుట్టుటలో 1 ఈటె గుర్తుగల మూలకుట్టు ఎల్లప్పుడును ముందుగాను, తర్వాత దాని కడ్డముగా 2 ఈటె గుర్తుగల మూలకుట్టును వేయుచువచ్చినయెడల కుట్టు అందముగా నుండును. ఒంటిమూలకుట్టు చిత్రము E యందు అంకెలవరుసను కుట్టుచువచ్చినయెడల ఏర్పడును. చుక్కగీతలు అట్ట కడుగున ఉల్లు పడెడిరీతిని చూపును.

చిత్రము F నందు 1, 2, 3 అంచుల (Borders) కు దృష్టాంతములు. 4 అక్షరములను కుట్టుటకు దృష్టాంతము. ఈరీతిగ పేరులను అందముగా కుట్టవచ్చును. 5 ఒక బాతుయొక్క చిత్రము. ఇంతవరకును క్రాసుకుట్టు చిత్రములుగా నున్నవి. 6 ఒంటిమూల కుట్టున కుట్టబడిన యొక కూజాచిత్రము. ఈ దృష్టాంతములవలె ఎన్నియైన అందములగు

రూపములను కుట్టవచ్చును. గొప్ప కట్టడములనుగాని, భూమిదృశ్యములు (Landscapes) గాని కుట్టవలెనన్న ముందుగా చిత్రమును పెనసలుతో అట్టపై గుర్తించుకొని, తర్వాత ఆయాభాగములను వాటికి తగిన రంగుదారములతో కుట్టవచ్చును. కుట్టబడిన అట్టలను అద్దపు చట్టములందు బిగించవచ్చును.

భారతీయ విద్యాచరిత్రము

మారేమండ రామారావు, బి. ఏ. (ఆనర్సు) బి. ఇడి.

మొదటి అధ్యాయము

[ఆధారములు:—

Macdonell - History of Sanskrit Literature.

Rapson - Cambridge History of India, Vol. I.

Smith - Early History of India.

Kaey - Ancient Indian Education.

Venkateswar - Indian Culture through ages.

Ray Chowdary - Political History of Ancient India.]

హిందూవిద్య

ఆధునిక ప్రపంచమునందలి విశేషభాగ మాదిమస్థితియందుండి యనాగరికముగ నుండినసమయమున సకలవిద్యానిదానమనియు, సర్వవైభవోపేతమనియు, నుత్కృష్టమగు నాగరకత కాలవాలమనియు పేరెన్నికగాంచినది భారతదేశము. ఈదేశమునందు పెక్కువేలసంవత్సరములనుండి మానవసాధ్యములగు విద్యలెన్నియో పెంపొందింపబడుచుండినవి. నేటికిని విదేశీయు లనేకు లీదేశమున కేతెంచి తమ విద్యాపిపాసను బాపుకొని కృతార్థులగుచున్నారు. ఇట్టి భారతీయ విద్యావైదుష్యముల చరిత్రము విశేషముగ దేశచరిత్రపై నాధారపడియుండును. కాన నీచరిత్రమునందును దేశచరిత్రమునందువలెనే హిందూ, బౌద్ధ, మధ్య, మహమ్మదీయ, బ్రిటిష్‌యుగములను గుర్తింపవలసియున్నది.

భారతదేశచరిత్రమునకు ప్రారంభస్థాన మాధునిక పరిశోధనలమూలమున నానాటికిని మార్పుజెందుచున్నది. ప్రాచీనార్యు లీదేశమున బ్రవేశించిననాటినుండియు నీదేశపు చరిత్ర మారంభమగుననియు నంతకుబూర్వపుస్థితి వేదవాఙ్మయమునుండియు, బూర్వచారిత్రక (Pre-historic) శిథిలములనుండియునే తెలియవగినదనియు నింతవరకును జరిత్రకారు లభిప్రాయపడియుండిరి. కాని యిటీవల పంజాబుప్రాంతమున మొహన్‌జొదారో, హరప్పా మున్నగుస్థలముల బయలుపడిన ప్రాచీనశిథిలములనుండి యార్యు లీదేశమునకు వచ్చుటకుబూర్వమే యిచ్చట మహోన్నతమగు నాగరికత ప్రబలియుండెననియు, నయ్యది క్రీ.పూ. నాలుగైదువేల సంవత్సరములకు బూర్వపుదైన నయియుండు ననియు స్పష్టమగుచున్నది. చరిత్రమున కీనూతనపరిశోధనలు ముఖ్యములేయైనను వానినిగూర్చి సునిశ్చితములగు విశేషాంశములు తెలియువరకును భారతీయవిద్యాచరిత్రమున కార్యులప్రవేశమునే ప్రారంభస్థానముగ గైకొనవలసియున్నది. ఈ విషయమునుగూర్చియు జరిత్రకారులలో నభిప్రాయభేదము లున్నవి. అయినను క్రీ. పూ. ౨౦౦౦ ప్రాంతమున నార్యు లీదేశమునకు వచ్చియుండిరనుటను సామాన్యముగ నెల్లరు నంగీకరించుచున్నారు.

నాటినుండి సుమారు క్రీ. పూ. ౨౦౦ వరకు, ననగా నశోకచక్రవర్తి రాజ్యారంభమువరకును గల కాలమును హిందూమహాయుగముగ గుర్తింపవచ్చును. ఈకాలమున వేదములును, వైదికవాఙ్మయమును నిర్మింపబడి, దత్సంబంధమగు విద్యయు, హిందూమతమును బ్రబలినవి. అశోకునికాలమునుండి శ్రీహర్షుని రాజ్యాంతమువరకును (క్రీ. శ. ౬౪౭) గల కాలమున హిందూబౌద్ధమతము లీదేశమున ప్రబలినవి. దానజేసి రెండుప్రత్యేక

విద్యావిధానములు బయల్వెడలినవి. మొత్తముమీద నీ కాలమున బౌద్ధమతము విశేషప్రఖ్యాతి నందియుండుటచే నీకాలమునకు బౌద్ధయుగ మనునామము నొసంగవచ్చును. దీనినుండి క్రీ. పూ. ౪౦౦౦ నుండి క్రీ. శ. ౬౪౭ వరకునుగూడ నీదేశమున హిందూవిద్యావిధాన మవిచ్ఛిన్నముగ సాగినదని స్పష్టమగుచున్నది. ఇటుపై నీవిద్యావిధానమును పైయుగవిభాగము ననుసరించి పరిశీలింపవలసి యున్నది.

I. క్రీ. పూ. ౨౦౦౦-౨౦౦

పరిస్థితులు:— తమ యాదిమనివాసస్థానములను వీడిన యార్యులు కేవల కుక్షింభరులై దేశముల ద్రిమ్మరుచు బాహుబలముచే నచ్చటివారల దరిమి వారిదేశమునందు వసించుచుండిరి. ఎచ్చటనైనను సస్యశ్యామలమును, సుభిక్షమును నగు దేశము గన్పడినచో నీయాగంతుకులలో గొందర చ్చట స్థిరపడుచుండిరి. మిగిలినవారలు యథాపూర్వముగ శస్త్రోపజీవులై దేశాంతరముల కేగుచుండిరి. ఇట్టి వారిలో నొకశాఖ ప్రకృత పర్షియాదేశమునకు వలస వచ్చి యచ్చట స్థిరపడినది. కొంతకాలమునకు బిమ్మట దీనినుండి యొక యుపశాఖ బయల్వెడలి భారతదేశమునకు బశ్చిమోత్తరముననున్న బర్వతపంక్తుల నతిక్రమించి పంజాబున ప్రవేశించినది. విశ్వవిఖ్యాతము లగు భారతీయ నాగరికతాధినివేశములను నిర్మించిన దీ యార్యశాఖయే. సింధునదీతీరమున కేతెంచిన కొంతకాలము వరకు నీ యార్యులు సుఖమనుదాని నెరుంగక నంతకు బూర్వమే యచ్చట బ్రబలులుగ నుండిన దేశీయులతో నిరంతరమును బోరుచుండిరి. అందువలన వారలు దమ బలశౌర్యములను బెంపొందించుకొని మహాశూరులుగ బ్రఖ్యాతి నందియుండిరి. వేదములనుండి యాకాలమున ఋషులు సహితము ఖడ్గమును, గలమునుగూడ నద్వితీయ సామర్థ్యముతో నుపయోగించుచు, నొకవంక వేదమంత్రములను, మరియొకవంక శత్రుబలముల దెగటార్చుచు,నిర్మించుచు జయించిన భూభాగముల సేద్యము జేయుచు జీవించుచుండిరని తెలియుచున్నది. కొలదికాలమునకే యార్యుల యదృష్టము బయల్వడ వారిదాడి కోర్వజాలక దేశీయులు పలాయితులు కాజొచ్చిరి. దానజేసి యీ యాగంతుకులకు సస్యశ్యామలమును, సువిస్తృతమును నగు నొకభూభాగము లభ్యమయ్యెను. అంతటినుండియు వారికి విశేష మగు క్షాత్రవృత్తి యనవసరమయ్యెను. పంజాబునందలి శీతోష్ణస్థితి సమముగ నుండుటచేతను, భూమి సారవంత మగుటజేసి సునాయాసముగనే సర్వ వస్తువులును సమకూడుటచేతను ఆర్యులు కాయకష్టమునుమరచి సౌఖ్యమున కలవడజొచ్చిరి. అందువలన వారలమానసిక ప్రవృత్తి యనేకవిధముల బయల్వెడలినది. తినుటకు వలసినంత యన్నమును, వసించుటకు జాలినంత దేశమును, శాంతిసౌఖ్యములు నొనగూడుటచే నార్యులు దమ పరిసరములనుండు వస్తువులనుగూర్చియు, దత్రస్థము లగు ప్రకృతి వైచిత్ర్యములను గూర్చియు తాత్త్వికవిమర్శనము నారంభించిరి. ఈ యాదృచ్ఛిక కౌతూహలమే వైదికవాఙ్మయమునకు మూలము. వారలా కాలమున గృషైకజీవనులుగ నుండుటవలనను, యీసేద్యము కేవలము బ్రకృతిపై నాధారపడియుండుటచేతను ఆర్యులు ప్రథమమున బ్రకృతి నారాధించుచుండిరి. ప్రకృతిని ప్రసన్నను జేసికొని యందలి వైచిత్ర్యములను గనుగొనుటకే వారి బుద్ధికౌశల ముపయోగింపబడుచుండెడిది. ఈ ప్రకృత్యారాధనమే ప్రాచీనార్యుల మతనిర్మాణమునందలి ప్రథమసోపానము. వేదములలో బ్రాచీనతమ మగు ఋగ్వేదమునందలి మంత్రములన్నియు నీవిషయమునే స్పష్టీకరించుచున్నవి. ఈ యుపాసన మభివృద్ధినందుటచే తదంగములుగ యజుస్సామాథర్వములను మరిమూడువేదములు నిర్మింపబడినవి.

పై వైదికయుగ మంతమగునాటికి దేశమునందనేకములగు మార్పు లొదవినవి. ఆర్యులు సింధుమైదానము నతిక్రమించి మధ్యదేశము నాక్రమింప దొడగిరి. క్రమముగ వారికి గంగానదీతీరమునకును, దక్షిణమున వింధ్యపర్వతములవరకును గల భూభాగ మంతయు స్వాధీన మయ్యెను. ఇం దనేక రాజ్యము లుత్పన్నము లైనవి. జీవితసౌకర్యార్థమై తమతమ యిచ్ఛాప్రకృతులనుబట్టి యొక్కొక్క రొక్కొక్క కార్యమును నిర్వహించువ ల్లేర్పరుపబడినది. యజ్ఞయాగాదికముల నొనర్చి దైవానుకూల్య

మును బడయుటయు, పరిలబ్ధము లగు భూభాగములలో శాంతిని నెలకొల్పి యింకను గ్రొత్తభూములను జయించుటయు, భూమినిదున్ని పంటలను పండించుటయు నాకాలమునం దార్యులకు ముఖ్యకర్తవ్యములుగ గన్పించినవి. వానిని సాధించుటకై యప్పటిసంఘము నాల్గువిభాగములుగ నొనర్పబడినది. ఇవియే చతుర్వర్ణములు. ఈ విభజనము కేవలము వారువారొనర్చు పనులనుబట్టియే జేయబడి యుండినది. ప్రకృతమున ప్రతివారికిని దమ యిచ్చవచ్చినవృత్తుల ననుగమించుటకెటుల స్వాతంత్ర్యము గలదో యటులే యాకాలమునం దీవర్ణవిభజనము వృత్తిభేదమునే సూచించునదిగ నుండెను. అందుచే నేవ్యక్తికిని, నేకార్యమును జేయుటకైనను విధినిషేధములు లేకుండెడివి. ఈకాలమున బ్రత్యేకముగ గొందరు దేవతారాధనమునకై నియోగింపబడి యుండుటచే వీరి నిరంతర కృషివలన వైదికవాఙ్మయము సర్వతోముఖముగ నభివృద్ధి నందినది. వేదములందలి మంత్రములను, కర్మకాండను వివరించి వానిని సుగమముల నొనర్చుటకై వేదాంగములు నిర్మింపబడినవి. ఈకాలమునం దార్య లెక్కుడభివృద్ధిని గాంచిరి. జాతివైషమ్యము లాకాలమున లేకుండినవి. బుద్ధికుశలతయును, మేధాసంపదయు గలవారందరును జీవితపరమావధిని గూర్చియు జీవితతత్త్వమును గూర్చియు జర్చించుచుండిరి. క్షత్రియుడగు జనకరాజునొద్దను బ్రహ్మనిష్ఠాగరిష్ఠులగు ఋషులనేకులేగి పరమార్థ రహస్యములను దెలిసికొనుచుండిరి. వేదాంగములగు నుపనిషత్తులనుండి యాకాలపు టార్యుల పారమార్థిక జిజ్ఞాసనుగూర్చి విశేషాంశములు దెలియుచున్నవి. స్త్రీలయెడ నాకాలమున విశేషగౌరవము జూపబడుచుండెడిది. వారిలో విద్యావతు లనేకు లుండిరి. గార్గి, మైత్రేయి మున్నగువారలు తత్త్వజిజ్ఞాసలలో బాల్గొనుచుండిరి.

హిందూయుగమునందలి మూడవ యుపవిభాగము సూత్రయుగము. ఈకాలమునం దార్యులలో వర్ణభేదములు ప్రబలి శాశ్వతసాంఘికవిభాగములుగ నేర్పడినవి. ఈవర్ణముల కర్తవ్యములను వివరించుటకును, సంఘమును సంస్కరించుటకును శ్రౌత, ధర్మ, గృహ్యాది సూత్రములు నిర్మింపబడినవి. రాజకీయముగగూడ నీసమయమునం దనేకపరిణామము లొదవినవి. ఆర్యావర్తమునం దేర్పడిన వివిధరాజ్యము లొండొంటితో గలహించుచుండుటచేతను, విదేశీయులగు పర్షియనుల దండయాత్రలమూలమునను దేశమునం దధికమగు సంక్షోభ మొదవెను. కాలక్రమమున కాశి, కోసలము, మగధ యను మూడురాజ్యములు ప్రబలినవి. అనంతరము మగధరాజ్య మితరప్రత్యర్థులనోడించి యేకచ్ఛత్రాధిపత్యమును వహించెను. క్రీ. పూ. ౬-వ శతాబ్దమున గౌతమబుద్ధు డుదయించెను. ఇప్పటికే వైదికవాఙ్మయమును, వైదికమతమును అతిక్లిష్టములు, బహుళములునై ప్రజాసామాన్యమున కగమ్యములుగ నుండినవి. దానజేసి బుద్ధుడు ప్రజాసామాన్యము తమజీవితమును సౌఖ్యముగ సాగించి యిహమున శాంతి ననుభవించుట కుపకరింప గల మార్గము నన్వేషించి యహింసాసౌభ్రాత్రమూలక మగు నూతన సిద్ధాంతమును బోధించెను. ఈ మతమును అజాతశత్రుడు మున్నగు మగధరాజు లాదరించిరి. ఇంతటినుండియు బౌద్ధమత మీదేశమున బ్రబలజొచ్చినది. ఇదేసమయమున వర్ధమానుడను మరియొక క్షత్రియవీరుడు బయల్వెడలి, యిచ్ఛారాగములే సర్వదుఃఖములకును మూల మనియు, వానిని ద్యజించి, కష్టసహనమూలకముగ మనస్సును నిగ్రహించుటవలననే సౌఖ్య మొనగూడు నని మరియొక సిద్ధాంతమును బోధించెను. ఇదియే జైనమతము. ఉత్తరాపథమునం దిటులు మతసంఘర్షణము జరగుచుండినకాలమున గ్రీకులు విఖ్యాతవిజేతయగు నలెగ్జాండరు నాయకత్వమున భారతదేశముపై దండెత్తివచ్చిరి. తత్ఫలితముగ నీదేశమునందలి పశ్చిమోత్తరప్రాంతమున యవనరాజ్యములు స్థాపింపబడినవి. హిందూమతమును, హైందవస్వాతంత్ర్యమునుగూడ బ్రమాదమునకు లోనైయుండిన యాక్లిష్టసమయమున గౌటిల్యుని సాహాయ్యమున జంద్రగుప్తమౌర్యుడు మగధసింహాసనము నధిష్ఠించెను. ఈతని బాహుబలమువలనను, గౌటిల్యుని రాజనీతివలనను యవనులవలని ప్రమాదము తొలగింపబడి దేశమున శాంతి

సౌఖ్యములు నెలకొల్పబడినవి. చంద్రగుప్తుడు హిందూమతమునుగూడ నుద్ధరించెను. అతని పౌత్రుడగు నశోకచక్రవర్తి బౌద్ధమతమునం దాసక్తిగలిగి యామతము ననేకవిధముల నాదరించెను. ఇదియే హిందూమతక్షైణ్యమునకును బౌద్ధమతప్రాబల్యమునకును ప్రారంభము.

విద్యాచరిత్రము:—ఇంతవరకును క్రీ. పూ. ౨౦౦౦-౨౦౦ నడుమగల భారతదేశచరిత్రమును సంగ్రహముగ జెప్పియుంటిమి. ఇటుపై నీకాలమునందలి విద్యావిధానమును వర్ణింపవలసియున్నది. జాతీయచరిత్రమునకును, దదీయవిద్యావైదుష్యములకును సన్నిహితసంబంధము గలదని ప్రపంచచరిత్రము దెల్పుచున్నది. ఆకాలపు సాంఘికనియమములనుబట్టి యొక్కొక్కవర్ణము వారల కొక్కొక్కవిధమగు విద్య విధింపబడియున్నది. ప్రథమమున వైదికవిద్యయే సర్వగమ్యముగ నుండినను, పిమ్మట నేతెంచిన జాతిభేదములనుబట్టి యీవిద్యయందును భేదములు కల్పింపబడినవి.

బ్రాహ్మణవిద్య:—ప్రాచీనార్యులు మొదటిలో ప్రకృత్యారాధకులుగ నుండి యందలి వైచిత్ర్యముల నభివర్ణించుచు ప్రకృతిలక్షణములను ప్రత్యేకవ్యక్తులుగ భావించి వానిని గీర్తించుచుండిరి. ఈ సందర్భమునం దనేకములగు మంత్రములు రచింపబడినవి. అటుపై నీ వైయక్తికదేవతల నారాధించుటకై యజ్ఞయాగాదికములు నిర్ణయింపబడినవి. ఇందు నడుపవలసిన కర్మకాండనుగూడ మంత్రములలోనే చేర్కొనిరి. అందుచే ఋగ్యజుస్సామాథర్వము లను నాల్గువేదములును ప్రాచీనహైందవవాఙ్మయసౌధమునకు బునాదులుగ నుండినవి. ఆకాలపుటార్యులకు దమ వైదుష్యమును లిఖించి జాగ్రతపరచుకొను నాచారము లేకుండెడిది. కాన నీ వేదవిద్య మౌఖికముగనే వ్యాపించుచుండెను. తండ్రినుండి పుత్రుడును, గురువునుండి శిష్యుడును దానిని గ్రహించుచుండిరి. కాలక్రమమున వాఙ్మయ మభివృద్ధి నంది కర్మకాండ పెరుగుటచే నెంత మేధావంతునకైనను దాత్కాలిక వైదుష్యమునంతటిని యవధరించుట కష్టసాధ్యముగ నుండెను. అందుచే నీవిద్యాభ్యాసమున ప్రత్యేకపరిశ్రమ మొనర్చు టవసరమయ్యెను. తదనుసారముగ యాగములలో హోతృవృత్తిని నెరవేర్చువారలు ఋగ్వేదమును, అధ్వర్యులు యజుర్వేదమును, ఉద్గాతలు సామవేదమును బఠించుచుండిరి. వివిధవేదపారగు లగు బ్రాహ్మణులు సుప్రశాంతములగు నరణ్యముల నివసించుచు యజన యాజనాదిక మొనర్చుచుండిరి. బ్రాహ్మణయువకు లీవేదపారగులవద్దకు బోయి యా విద్యను గ్రహించుచుండిరి. సుస్నాతులయి నిశ్చలమనస్కులయి గురుశిష్యులొక ప్రశాంతస్థలమునం దాసీనులగుచుండిరి. పిమ్మట గురువు వేదమంత్రము నొకదానిని బఠింప శిష్యు లాతని ననుసరించుచుండిరి. దీనికి "విధి" యని పేరు. ఇటులు నాలుగైదుపర్యాయములు పాఠప్రవచనను లయినపిమ్మట నాచార్యుడు మంత్రార్థమును బోధించుచుండెను. దాని "కర్థవాద" మని పేరు. ఈ వాక్యప్రవచనములనుండియే శిక్షావ్యాకరణాదివేదాంగములు బయల్వెడలినవి. ఆకాలమున భాండాగారములును, లేఖనసాధనములును ఉపయోగింపబడకుండుటచే విద్యయంతయు గంఠస్థముగనే యుండెడిది. ఇటులు విషయములను మనోగతముల నొనర్చుకొను నెడ నుపకరించుటకై యనేకములగు బునశ్చరణపద్ధతు లాకాలమునం దుండెడివి. ప్రత్యేణ, నిర్భుజ, ఉభయమంతరేణ, సంహిత, పద, క్రమ, ఘన, జట—అనున విట్టివే. ఇంతియగాక శబ్దములన్నియు బాహుళ్యమునుబట్టియు, వత్తు (Accent) ను బట్టియు, నక్షరసంబంధమునుబట్టియు "మాత్ర, బలము, సామము, సంతానము" విధముల విభజింపబడినవి. వేదములందలి యారణ్యకభాగములనుండి ప్రాచీనార్యవిద్యావికాసమునుగూర్చి తెలియనగున దింతియే.

ఆరణ్యకములకుపిమ్మట నిర్మింపబడిన బ్రాహ్మణములనుండియు, నుపనిషత్తులనుండియు గొన్ని విశేషాంశములు తెలియుచున్నవి. ఉపనయనసంస్కారము జరగినపిమ్మటగాని బ్రాహ్మణునికైనను వేదాధ్యయనాధికారము లేకుండెడిది. ఈయుపనిషత్కాలమునకు వైదికవాఙ్మయ మెక్కుడుగ నభివృద్ధినందినది. నాల్గు వేదములు, ఇతిహాసపురాణములు, రాశి యను గణితము, ఏకాయతనమను నీతిశాస్త్రము, దేవవిద్యయను శబ్ద

శాస్త్రము, శిక్ష, వ్యాకరణము, ఛందస్సు, జ్యోతిషము కల్పము, నిరుక్తము నను వేదాంగములు-ఇవియన్నియు నాకాలమున బఠనీయములుగ నుండెడివి. తలిదండ్రులు బాలున కుపనయనమునొనర్చి వానిని యోగ్యుడగు నొక గురునిగృహమునకు గొనిపోయి యచ్చట విడచుచుండిరి. ఆత డచ్చట నుండి గురుశుశ్రూషను జేయుచు బ్రహ్మచర్యమునూని పండ్రెండుసంవత్సరములవరకును విద్యను నేర్చి యటుపిమ్మట గురునిచే ననుజ్ఞాతుడై స్వగృహమునకు మరలుచుండెను.

సాధారణముగ విద్యాభ్యాసము శ్రావణ శుద్ధ పూర్ణిమనాడు ప్రారంభింపబడుచుండెడిది. ఉషఃకాలముననే లేచి స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానములను నిర్వర్తించుకొని బాలురందరును గురువునొద్దకు జేరుచుండిరి. అచ్చట వీరలు కొన్నినియమములను బాటింపవలసియుండెను. గురునకు భక్తిపూర్వకముగనమస్కరించి,యాతనిచే ననుజ్ఞాతులై యాత డాసీనుడైనపిమ్మట శిష్యులు దామును గూర్చొనుచుండిరి. అప్పుడు తమపాదములను గురునివైపున కుంచకుండునటుల జాగరూకతతో నుండవలసియుండెను. పిమ్మట నాచార్యు డుచ్చరించిన మంత్రాదికములను బాలురు జాగరూకతతో ననువదించుచుండిరి. అటుపై నాత డొనర్చు వ్యాఖ్యార్థములను శ్రద్ధగ నాలకించి దానిని మనోగతముగ జేసికొను చుండిరి. ఈవిధమున ప్రాతఃకాలమున విద్యాభ్యాసము ముగియుచుండెడిది. సాయంసమయమునందు బాలు రుదయమున నేర్చినదానిని పునశ్చరణచేసి గట్టిపరచుకొనుచుండిరి.

ప్రాచీనార్యులు, విద్యాభ్యాసమువలన విద్యార్థికి కేవలము మనోవికాసమేగాక చక్కని శీలముగూడ నేర్పడవలెనని నిశ్చయించియుండిరి. అందువలననే బ్రహ్మచర్యవ్రతమునకును విద్యాభ్యాసమునకును అవినాభావసంబంధము నేర్పరచిరి. ఇంతియగాక నీకాలమున బయల్వెడలు తామసరాజసప్రవృత్తుల నణచి విద్యార్థియొక్క మానసమును సాత్త్వికమార్గముననే కేంద్రీకరించుటకై యనేకములగు నేర్పాటులు గావింపబడినవి. ధర్మసూత్రములలో గాంచనగు నిట్టి విధులలో నీక్రిందివి ముఖ్యములు:—

౧. మధురపదార్థములు, సుగంధ ద్రవ్యములు, దివానిద్ర, పాదరక్షలు, వాహనములు మున్నగు రాజసములను వర్జించుట,

౨. ప్రణయమును, కోపమును దరికి రానీయకుండుట,

౩. వాక్కును, హస్తములను, క్షుధను సాధించి స్వనియామకత్వమునం దుంచుకొనుట,

౪. సత్యమునే పల్కుట, పరుషవాక్యముల నాడకుండుట,

౫. నిష్కళంకముగ బ్రహ్మచర్యమును బూనుట,

౬. వినయవిధేయతలతో బ్రవర్తించుట.

౭. గురువును, గురునికుటుంబమును భక్తిగౌరవములతో జూచుట,

౮. అనన్యమనస్కుడై విద్య నేర్చుట.

గురుశిష్యులకు గల సంబంధమును బలపరచి వారి సౌమనస్యము నభివృద్ధిపరచుటకుగూడ ప్రాచీనులచే కొన్నినియమము లేర్పరుపబడినవి. విద్యార్థి తన విద్యాభ్యాసము పూర్తియగువరకు నాచార్యుని విడువరాదు. గురుని గృహము నూడ్చియు, నాతని దేవతారాధనకై పుష్పములను, సమిధలను, జలమును దెచ్చియు సపర్యల నొనర్పవలెను. భిక్షాటన మొనర్చి యన్నమును సంపాదింపవలెను. అటులనే గురువులును శిష్యులను దమబిడ్డలవలె ప్రేమాభిమానములతో జూచుకొని, మృదుమధురభాషణములచే వారి మానసములను రంజింపజేసి, పరిపూర్ణమగు శ్రద్ధనువహించి వారికి విద్యను నేర్పుచుండిరి. గురుకులమునందుండి బాలురు నేర్చెడి విద్య యుచితముగనే చెప్పబడుచుండెడిది.

క్షత్రియవిద్య :— విద్యావిధాన మంతయు బ్రాహ్మణుల యధీనమునందే యుండిన వైదికయుగమున సహిత మితరజాతులవారలలో ననేకులగు విద్వాంసు

లుండిరి. కాని కాలక్రమమున సంభవించిన సాంఘిక రాజకీయాదిపరిణామములచే బ్రాహ్మణుల పలుకుబడి హెచ్చి క్షత్రియ వైశ్య శూద్రుల విద్యాభ్యాసముకూడ వారి యధీనమునందే యుండెను. ఇంతవరకును బ్రాహ్మణబాలకుల విద్యావిధానమును వర్ణించియుంటిమి. ఇటుపై నితరజాతుల కెట్టివిద్య నేర్పబడుచుండెడివో పరిశీలింపవలసియున్నది.

గౌతముడు క్షత్రియులకు వేదత్రయమును, తర్కము, ధర్మశాస్త్రము, పురాణములు, నీతిశాస్త్రము మున్నగువానిని నేర్పవలెనని చెప్పియున్నాడు. ఇంతియగాక వారలకు యుద్ధవిద్యయందుగూడ శిక్షణమొసంగబడుచుండెడిది. క్రీ. పూ. ౫౦౦-౩౦౦ నడుమ నీదేశమున రాజనీతినిగూర్చి యనేకగ్రంథములు రచింపబడినవి. వానిలో నగ్రగణ్యమగు గౌటిల్యుని యర్థశాస్త్రమునం దీక్రింది క్షత్రియవిద్యాప్రణాళిక యొసంగబడియున్నది:

౧. శైశవమున దలిదండ్రులొసగు శిక్షణము.

౨. అక్షరాభ్యాసము - ప్రారంభవిద్య.

౩. ఉపనయనము.

౪. సాంఖ్య, యోగ, లోకాయతనములు గల "ఆన్వీక్షకీ" విద్య. దీనిని దగు నాచార్యులయొద్ద నేర్వవలసియుండెను.

౫. వార్త - కృషి, గోరక్షణ, వాణిజ్యములు గలది. రాజపుత్రులు వీనిని రాజకీయోద్యోగులవద్ద నేర్చుచుండిరి.

౬. దండనీతి - సుప్రసిద్ధులగు రాజ్యాంగవేత్తలు దీనిని నేర్పుచుండిరి.

సాధారణముగ యువకులు ప్రాతఃకాలమున దేహపరిశ్రమను జేయుచు నాయుధవిద్య నభ్యసించుచుండిరి. సాయంసమయములందు వారలు గురువులవద్ద కేగి విద్యను నేర్చుచుండిరి. అట్టి సమయములందు వీరి కితిహాసపురాణములును, ఇతివృత్తమును, నీతిని బోధించు కథలు, ధర్మశాస్త్రము, అర్థశాస్త్రమును బోధింపబడుచుండెడివి. (cf. విష్ణుశర్మ సుదర్శన రాజపుత్రులకు నేర్పినవిద్య). ఆకాలమున కౌటిల్యుని యర్థశాస్త్రమును, కామందకుని నీతిసారమును, హితోపదేశ పంచతంత్ర కథాసరిత్సాగరములును, భారత రామాయణములును బఠనీయగ్రంథములుగ నుండెడివి.

వైశ్యవిద్య:— బ్రాహ్మణబాలురకు బోధింపబడు వైదికవాఙ్మయమున గొంతమాత్రమే క్షత్రియులకు నేర్పబడి వారల విద్యాప్రణాళికయందు విశేషముగ జాతీయవృత్తి కనుగుణములగు విషయములే జేర్పబడినవి. వైశ్యులకు నేర్పబడు విద్యలో నేమాత్రమైనను వైదికవాఙ్మయము లేకుండెడిది. వారివృత్తి కనుగుణము లగు వాణిజ్యము, కృషి, భూగోళశాస్త్రము, గణితము, భాషలు మున్నగునవిమాత్ర మీజాతియువకులకు బోధింపబడవలెనని సుక్రుడు, మనువు మున్నగువారలు వ్రాసియున్నారు. వారి నైతికజీవితమును పెంపొందించుటకై పురాణేతిహాసములును, నీతిదాయకములగు కథలునుగూడ వారలకు బోధింపబడుచుండెడివి. తండ్రులును, పెద్దలును వాణిజ్యమును జేయుచుండ వారివద్దనే యుండి యువకులు యథార్థజ్ఞానమును సంపాదించుచుండిరి.

ప్రాచీనకాలమున వైశ్యులకు సంఘమునం దెక్కుడు ప్రాముఖ్య ముండెడిది. ఆకాలమున వర్తకసంఘము లనేకము లుండినటుల ప్రాచీన వాఙ్మయమునుండి తెలియుచున్నది. ఈ సంఘముల కనేకనామము లుండెడివి. మనుస్మృతిలోని 'శ్రేణి' యను పదమునకు మేధాతిథి, గోవిందరాజ, నందన మున్నగు వ్యాఖ్యాతలు, వర్తకసంఘ మని యర్థముచెప్పిరి. మహాభారతముగూడ నీ యర్థమునే దెలుపుచున్నది. కాశికావృత్తి, వీరమిత్రోదయము, వివాదరత్నాకరము మున్నగువానిలో 'పూగ' యను పద మీయర్థమునం దుపయోగింపబడినది. బౌద్ధవాఙ్మయమునగూడ పదునెనిమిది వర్తకసంఘములు పేర్కొనబడినవి. ఈసంఘము లుత్తమపద్ధతులపై నిర్మింపబడి నేటి నిధులు (Banks) నిర్వర్తించు కార్యముల నన్ని

టిని జేయుచుండెడివి. వీనికి బాలురను వివిధవ్యాపారములలో శిక్షితుల నొనర్చు టొకకర్తవ్యముగ నుండెడిది.

వృత్తివిద్య :—పరిశ్రమోపజీవులగు తురీయవర్ణపు బాలురకు వాఙ్మయ మనవసర మని తలచి ప్రాచీనులు వారలకు పారంపర్యముగ వచ్చు వృత్తివిద్యనే యేర్పరచిరి. వర్తకసంఘములవలెనే మనదేశమున బూర్వము వృత్తిసంఘము లనేకము లుండెడివి. ధర్మశాస్త్రిగులును, శాసనములును వీనినిగూర్చి విశేషాంశములను దెలుపుచున్నవి. కర్షకులు, నర్తకులు, మణికారులు, స్వర్ణకారులు, లోహకారులు, వడ్రంగులు, శిల్పులు, చర్మకారులు, సాలెవారు, తిలఘాతకులు, కుమ్మరులు, మేదరులు, దంతపుపనివారు, పసులకాపరులు మున్నగు వారెల్లరకును ప్రత్యేకసంఘము లుండెడివి. కొన్నికొన్ని గ్రామములు కొన్నికొన్ని పరిశ్రమల నభిమానించుటయు, నగరములలో నొక్కొక్క భాగమునం దొక్కొక్క వృత్తియు, పరిశ్రమయు పోషింపబడుటయు గూడ నుండెడివి మానసారము మున్నగు వాస్తుశాస్త్రము లీవిషయమును దెల్పుచున్నవి. ఈవృత్తిసంఘములు వర్తకసంఘములకంటె పాటవము గల్గియుండినవి. వీనికిగూడ సభ్యుల బాలురకు దగినవృత్తిశిక్షణము నొసంగుట ముఖ్యకర్తవ్యముగ నుండెడిది. దీనిని గూర్చి పెక్కు నిబంధనలు గలవు. తనజాతియొక్క వృత్తిని నేర్చుకొనగోరు యువకుడు బంధువుల యనుమతిని గైకొని, విద్య నభ్యసింపవలసినకాలము నేర్పరచుకొని యొకగురువువద్ద కేగి విద్యాభ్యాసాంతము వరకు నచ్చట నుండవలెనని నారదుడు వ్రాసియున్నాడు. గురువు శిష్యుని తన పుత్రునివలె జూడవలెను. అతని నితరకార్యముల నియోగింపరాదు. నిర్దిష్టకాలముగుటకుపూర్వమే యువకుడు గురువును విడువగూడదు. అటుల జేసినచో నాతడు శిక్షుకపాత్రుడు. ఆతనిబంధువు లాతనిని రప్పించుకొనినయెడల గురువు వారిపై చర్య తీసికొనవచ్చును. నిర్దిష్టకాలములో బాలునికి విద్యరానిచో నాతడు మరికొంతకాల ముండవలెను. అంతకు బూర్వమే యాత డుత్తీర్ణుడైనను గురువునాజ్ఞ లేక యింటికి మరలరాదు. ఈ శిక్షణకాలమున శిష్యుని పరిశ్రమచే లభ్యములగు వస్తువులపై గురువునకు సర్వస్వామ్య ముండెడిది. ఈవిద్య కేవలము మౌఖికమేగాక వాస్తవముగూడ నైయుండెడిది. గురువు దా నేదేనొక పనిని జేయుచు శిష్యునిచే గూడ జేయించుచు, ప్రమాదములను సరిచేయుచు నాతని కావృత్తిని నేర్పుచుండెను. శిష్యుడు గురువునెడ వినయవిధేయతలను గలిగి యప్రమత్తుడై విద్యను నేర్వవలసియుండెను.

బౌద్ధవాఙ్మయమునుండి యొక్కొక్క రనేక వృత్తులను నేర్చుచుండిరని తెలియుచున్నది. హేయములును, గౌరవ్యముతో గూడినవియు దక్క నితరవృత్తులన్నియు సగౌరవములుగనే బరిగణింపబడుచుండెడివి.

విద్యాసంస్థలు :— ఇంతవరకును క్రీ. పూ. ౮౦౦౦ - ౨౦౦ ల నడుమ గల ప్రాచీనార్యవిద్యావిధానమును సంగ్రహముగ బేర్కొనియుంటిమి. ఈ విద్యావిధానమునకు గొన్ని సంస్థలు ముఖ్యాధారములుగ నుండినవి. దైవోపాసనాంగములగు యజ్ఞయాగాది క్రతువులను నిర్వహించుటకై యార్యులు నిర్జనములు, ప్రశాంతములు నగు నరణ్యములలో నేర్పరచిన యాశ్రమములే యీ దేశమునందలి ప్రథమవిద్యాసంస్థలు. ఒక్కొక్క యాశ్రమమున కొక్కొక్కఋషి కులపతిగ నుండెను. ఈతనియొద్ద కనేకులగు శిష్యులు జేరి వేదవిద్య నభ్యసించుచుండిరి. అప్పుడపుడీ ఋషులు సంచారము జేయుచు నొకరొకరిని గలసికొనుచు వేదార్థమును గూర్చియు, నితరాధ్యాత్మికవిషయములను గూర్చియు వాక్యార్థములను జేయుచుండిరి. ఈసమయములలో శిష్యులు వారి ననుగమించుచుండుటచే వారలకు విశేషాంశములను దెలిసికొన నవకాశము లొదవుచుండెడివి. ఈ యాశ్రమవాసులకు గల్గు బాధలను నివారించి వారివలన రాజులు ధర్మోపదేశము నందుచుండిరి.

కాలక్రమమున వైదికవాఙ్మయ మభివృద్ధి నందుటచే విద్వాంసు లొక్కొకవేదముననో, వేదాంగముననో ప్రత్యేకముగ గృషిచేయుచుండిరి. ఇట్టివారలు

గ్రామములలో నివసించుచు, విద్యనభ్యర్థించుచు దమ వద్ద కేతెంచిన యువకులకు విద్యను నేర్పుచుండిరి. ఇట్టి పండితుల గృహములు గురుకులము లనుపేరిట వాసికెక్కి ముఖ్యములగు విద్యాసంస్థలుగ నుండినవి. ఇచ్చట విద్యార్థులకు విద్యయు, భోజనము నుచితము గనే లభించుచుండెడివి. గురువునకు శుశ్రూష జేయుచు ననన్యమనస్కులై యిచ్చట బండ్రెండు సంవత్సరము లను గడపి బాలురు విద్యను నేర్చుచుండిరి. అటుపై నాచార్యుడు వీరినెల్లరను జేరదీసి వారలు ముందు, గృహముల కేగి గృహస్థాశ్రమమున బ్రవేశించినపిమ్మట బ్రవర్తింపవలసిన రీతులను వారలకు బోధించి యాశీర్వ చనపూర్వకముగ వీడుకోలుపుచుండెను. ఇట్టి యుపదే శమే తైత్తిరీయోపనిషత్తునందలి "వేదమనూచ్యాచా ర్యోఽన్తేవాసిన మనుశాస్తి" యను భాగమున జేర్కొ నబడియున్నది. ఉపనయనానంతరము వటువులుగ గురుకులమున కేతెంచినబాలురు స్నాతకులుగ వాని నుండి మరలుచుండిరి. ఈ యాచారము ప్రస్తుతము విశ్వవిద్యాలయములలో నేటేటను యువకులకు పట్ట ముల నిచ్చుచో జేయబడు సమావేశోపదేశములకు సరి యగును.

ఆశ్రమములకును గురుకులములకును బిమ్మట జేర్కొనవలసిన విద్యాసంస్థలు పరిషత్తులు. ఇం దనేక శాస్త్రవేత్త లగు పండితులు జేరి విద్యావిషయ కములును, మతవిషయకములును నగు సమస్యలను నిర్ధా రించుచు సామాన్యముగ విజ్ఞానమును వ్యాపింపజేయు చుండిరి. ఈ పరిషత్తులలో తత్త్వసిద్ధాంతధర్మశాస్త్ర వేత్తలగు నిరువదియొక్క బ్రాహ్మణపండితులు సభ్యు లుగ నుండిరి. వేదాంతపారగులు నల్వురును, ధర్మ శాస్త్రజ్ఞులు ముప్పురును, మరిముప్పురును ఇందుండవలెనని గౌతముని యభిప్రాయము. వసిష్ఠ బోధాయను లీ సమావేశములలో నొకమీమాంసకుడును, ఒక వేదపారగు డును, గృహస్థ వానప్రస్థ సన్యాసాశ్రమముల నుండు వారలు మరిముప్పురు నుండవలెనని వ్రాసియుండిరి. ఇతర ధర్మశాస్త్రకారులు భిన్నాభిప్రాయముల నొసంగియుం డిరి. ఇందలి సభ్యులందరును బండితులు, నధ్యాపకులు నై యుండిరి. వార లీ పరిషత్తుల కేగునపుడు శిష్యులు కూడ నేగి యాసమావేశములం దొదవు వాదోపవాద ములనుండి విశేషాంశముల ననేకములను గ్రహించుచుం డిరి. ఈసమావేశములు గ్రామములలోనో, లేక నగరము లందో జరగుచుండెడివి. రాజులును, శ్రీమంతులును వీనికి దానధర్మముల నొనర్చుటేకాక, నితరవిధముల ననేకము లగు సౌకర్యముల నొనగూర్చుచుండిరి.

విద్యాపీఠములు :— కాలక్రమమున నీదేశమున గొన్ని ప్రత్యేక విద్యాస్థానములు బయల్వెడలినవి. అట్టి వానిలో బదరికాశ్రమ మగ్రగణ్యము. ఇయ్యది హిమా లయముపై హరిద్వారమునకు ౨౫౦ మైళ్ళ దూరమునం దున్నది. వేదాంతవిద్య కీస్థలము పెట్టినది పేరుగ నుండెను. వేదాంతసారము లగు బ్రహ్మసూత్రములను, పంచమవేద మగు భారతమును వ్యాసమహర్షి యిచ్చటినుండియే బ్రచారముచేసె నని హిందువుల నమ్మకము. గంగో త్పత్తిస్థాన మగుటచే నీస్థలము హిందూ పుణ్యక్షేత్రము లలో నగ్రగణ్యము. వేదములకును, బ్రస్థానత్రయము నకును బ్రత్యేకవ్యాఖ్యానములను రచించి బ్రత్యేక సిద్ధాంతములను స్థాపించిన శంకరరామానుజ మధ్వాభిధు లగు నాచార్యులు ముప్పురు నిచ్చటి కేతెంచి తమ వ్యాఖ్యానముల నిచ్చట వేదవ్యాసునకు వినిపించి యాతని యనుజ్ఞనందియే జనులకు బోధించిరి.

వేదాంతమునకు బదరికవలెనే నైమిశారణ్యము పురాణేతిహాసముల కుత్పత్తిస్థానము. యజ్ఞయాగాది సమయములందును, పర్వకాలములందును ఇచ్చట వాని ప్రచారము జరగుచుండెడిది. జను లెల్లరు నిచ్చట జేరి యిచ్చటి ఋషిపుంగవులవలన దమ సందియము లను బాపుకొనుచు తత్త్వమును దెలిసికొనుచుండిరి.

చరిత్రకాలమునకు కాశీక్షేత్రమును, బశ్చిమోత్త రమున దక్షశిలానగరమును ప్రఖ్యాత విద్యాపీఠములుగ నున్నవి. గౌతమబుద్ధుని కాలమునకే తక్షశిలానగరము పేరెన్నిక గాంచియుండెనని చెప్పబడియుండుటచే దీనియుత్పత్తి క్రీ. పూ. ౫-వ శతాబ్దికి బూర్వమైయుండ వలెనని స్పష్టమగుచున్నది. మహాపురుషు లనేకు లీ విద్యాపీఠమును పవిత్రమొనర్చిరి. రామాయణ మహా

భారతములలో నీనగరము ప్రశంసింపబడియున్నది. ఇచ్చట వైద్యశాస్త్ర మభిమానవిద్యగ నుండెడిది. నగరము చుట్టును పదునేను మైళ్ళదూరమున మూలికావనము లుండెడివి. జీవకు డనునాత డిచ్చట నేడుసంవత్సరములు కృషిసల్పి యాయుర్వేదమునందలి రహస్యముల నెల్ల గ్రహించెను. ఈతడు మగధరాజ్యాధీశుడగు బింబిసారునకును, బుద్ధునకునుగూడ చికిత్సజేసెనని చరిత్రము దెల్పుచున్నది. ఆకాలమునం దాత్రేయు డిచ్చట నాచార్యుడుగ నుండెను. ఆతనికి బిమ్మట చరకు డాచార్యపదవిని వహించి వైద్యవిద్యను పెంపొందించెను. కాయచికిత్సామూలక మగు నష్టాంగ వైద్య మీతనిచే వ్యాప్తి నందింపబడెను. మౌర్య రాజ్యస్థాపకుడగు చంద్రగుప్తునికి గురుడు, మంత్రియునై, రాజ్యాంగవేత్తలలో నగ్రగణ్యుడుగ నుండిన యాచార్య చాణక్యు డీ తక్షశిలానగరముననే విద్య నభ్యసించెను. అశోకునికాలమునం దీ విద్యాలయము విశేషవిఖ్యాతిని బడసియుండె ననుటకు యవనచరిత్రకారులవ్రాతలును, విదేశీయు లనేకు లిచ్చట విద్యార్థులుగ నుండుటయునే ప్రబల నిదర్శనములు. సంస్కృత వ్యాకరణమును రచించిన పాణిన్యాచార్యుడుగూడ నిచ్చట జదివియుండెను. బుద్ధు డవతరించి తనసిద్ధాంతములను బోధించిన పిమ్మట నీ తక్షశిలావిద్యాలయము బౌద్ధవిద్యనుగూడ బోధించుచుండె నని ఫాహియాన్ వ్రాసియున్నాడు. ఈ విశ్వవిద్యాలయము క్రీ. శ. ౪-వ శతాబ్దమువరకును నిలచియుండి యటుపై క్షీణించెను. చరిత్రకాలమునకు పూర్వమే బయల్వెడలి యనేక పరిణామములను గాంచి, నేటికిని సజీవముగ నున్నది కాశీవిద్యాపీఠము. ఇచ్చట గంగానది యుత్తరవాహినియగుటచే నీస్థలము విశేష ఫలప్రదముగ నెంచబడుచున్నది. అనాదినుండియు నీ వారణాశీక్షేత్రము హిందూపుణ్యక్షేత్రములలో నగ్రగణ్యముగ నుండినది. వివిధప్రాంతములనుండియు జను లిచ్చటి కేతెంచుచుండిరి. సాధారణముగ నాధ్యాత్మికచింతకులును, పండితులు నిట్టి పుణ్యక్షేత్రములనే వసించుచుండిరి. బుద్ధునికాలమున కీ నగరము వేదశాస్త్రాదుల కాలవాలమై ప్రాచీన హిందూ వైదుష్యమునకు కేంద్రముగ నుండినది. గౌతము డిచ్చటి కనతిదూరమున గల సారనాథ్ వద్దనే తన ప్రథమమతబోధలను గావించెను. పుణ్యక్షేత్రము, పండితనివాసము నగుటచే నిచ్చటి కనేకులగు విద్యార్థు లేతెంచుచుండిరి. విద్యత్పోషణము నొక ముఖ్యకర్తవ్యముగ నెంచుచుండిన రాజు లీ విద్వాంసుల కనేకసౌకర్యములను గల్పించుచుండిరి. అప్పటినుండి నేటివరకు నీ కాశీక్షేత్రము వైదుష్యమున కగ్రస్థానముగ నున్నది. నేటికిని పండ్రెండు సంవత్సరములకాలము నిరంతర కృషిజేసినగాని యొకశాస్త్రమున సరియగు నభినివేశము లభింపదని యిచ్చట విద్యాభ్యాస మొనర్చిన పండితులు చెప్పుచున్నారు

II. క్రీ. పూ. ౨౦౦ నుండి క్రీ. శ. ౬౪౭ వరకు

ఇంతవరకును క్రీ. పూ. ౫౦౦౦-౨౦౦ నడుమ నీదేశమునం దభివృద్ధినందిన విద్యావిధానమును, తదంగములగు విద్యాపీఠములును వర్ణితములయినవి. క్రీ. పూ. ౨౦౦ సంవత్సరప్రాంతమునుండి క్రీ. శ. ౬౪౭ వరకును గలకాలము భారతీయవిద్యాచరిత్రమునందలి రెండవ విభాగము. విషయప్రాముఖ్యమునుబట్టి యీ విభాగమును బౌద్ధయుగమని పేర్కొనదగును. ఈకాలమున రెండు విద్యావిధానము లీదేశమున ప్రబలినవి. కొన్ని సమయములందును, కొన్ని స్థలములందును బౌద్ధమతముతోబాటుగ బౌద్ధవిద్యయు, మరి కొన్నిట హిందూవిద్యయు నభివృద్ధినందినవి. ఈ హిందూవైదుష్యము పూర్వోక్తమగు వైదికవిద్యయొక్క పరిణామ మేయగుటవలనను, విషయము సులభముగ బోధపడుట కనుకూలముగ నుండుటవలనను ఇటుపై బౌద్ధయుగమునందలి హిందూవిద్యాచరిత్రము పేర్కొనబడుచున్నది. రాబోవు నధ్యాయమున బౌద్ధవిద్యాచరిత్ర మభివర్ణింపబడును.

పరిస్థితులు:—ఈయుగమునందలి హిందూవిద్యాచరిత్రమును దెలిసికొనుట కీకాలమునందలి హిందూమతముయొక్క చరిత్రమును, సాంఘికరాజకీయాదిపరి

స్థితులను సంక్షేపముగ గమనింపవలసియున్నది. ఈయు గారంభమున పాటలీపుత్రమునుండి మౌర్యవంశీయు లుత్తరదేశముపైనను, దక్షిణాపథమునందలి విశేష భాగముపైనను ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యమును వహించియుండిరి. కడపటిమౌర్యుల కాలమున బక్ట్రియోత్తరమునుండి విదేశీయు లనేకు లీదేశమున ప్రవేశించి, జాతిభేదములను పాటింపక మానవకల్యాణమును జేకూర్ప యత్నించు చుండిన బౌద్ధమతము వీరల నాకర్షించుటవలనను, మౌర్యుల యాదరమును బడయుటవలనను బౌద్ధమతము ప్రబలి తాత్కాలికహిందూమతము క్షీణించెను. మౌర్య చక్రవర్తులకు బిమ్మట మగధరాజ్యము నేలిన సుంగకణ్వ వంశజులు హిందూమతమును పునరుద్ధరించి యవనులను నిర్జించిరి. యవనసంపర్కమువలన హిందువుల శిల్ప నాటకాదికళలును, గణితజ్యోతిషాదిశాస్త్రములు నభివృద్ధి జెందినవి. క్రీస్తు శకారంభమున యవనశకపహ్లవు లీదేశమున బక్ట్రియోత్తరభాగము నెల్ల ఆక్రమించి పాలింపసాగిరి. పిమ్మట కుషాను లీదేశముపై దండెత్తి వీరినెల్లరను, దేశీయపాలకులనుగూడ నిర్జించి తమ సామ్రాజ్యమును నెలకొల్పిరి. వీరిలో నగ్రగణ్యుడగు కనిష్కచక్రవర్తి బౌద్ధమతము నుద్ధరించెను. ఈకాలమున దక్షిణాపథమున రాజ్యమేలుచుండిన శాతవాహన వంశజులలో నగ్రగణ్యుడగు గౌతమీపుత్రశాతకర్ణి బ్రాహ్మణమతమును పునరుద్ధరించెను. పిమ్మట మగధరాజ్యము గుప్తవంశీయుల పాలనమునకు లోనయ్యెను. వీరికాలమున హిందూమత మపూర్వమగు నభ్యుదయమును గాంచెను. పురాణేతిహాసాదులును, చక్కని ప్రబంధములును, శాస్త్రము లనేకములు నీకాలమున రచింపబడినవి. హిందూమతమును, సంస్కృతభాషను గుప్తచక్రవర్తులు విశేషముగ నాదరించి వానికి నూతనతేజమును గల్గించిరి. పిమ్మట హూణు లీదేశముపై దండెత్తివచ్చి క్రీ. శ. ౬-వ శతాబ్దమున గుప్తసామ్రాజ్యము నంతమొందించిరి. అటుపై ౬౦౬-౬౪౭ నడుమ శ్రీహర్షు డుత్తరదేశమును పాలించి హిందూ బౌద్ధమతముల రెండిటిని, సంస్కృతభాషనుగూడ విశేషముగ నభివృద్ధికి దెచ్చెను. ఈకాలమునం దేతెంచిన విదేశీయు లందరు నిచ్చటనే స్థిరపడి దేశీయులతో గలసి వారి మతాచార వ్యవహారముల నవలంబించి భారతదేశమునే దమ మాతృభూమిగ జేసికొనిరి. అందుచే నీకాలమున హిందూదేశమునకు విదేశపాలన దౌర్భాగ్యము లేకుండినది. మతాచారవ్యవహారముల సంఘర్షణమువలనను, మహాకవుల వాఙ్మయసేవనమువలనను, శాంతిసౌఖ్యము లెల్లెడలను ప్రబలుటచేతను జాతీయజీవితము నూతనోత్సాహముతో నూతనమార్గముల సాగుచుండెను. ఇప్పటి సాంఘిక జీవితము నిర్దుష్టముగ నుండినది. వర్ణభేదములు వైషమ్య కారకములుగ నుండక వృత్తిభేదమునే జూపుచుండెడివి. స్త్రీలలో బాల్యవివాహములు లేవు. వారిలో ననేకులు విద్యావతులుగ నుండిరి. ఇప్పటికే హిందూ మత తత్త్వము పరమగహనమగుటచే జనసామాన్యము యొక్క యుపయోగార్థమై విగ్రహారాధన మాచరణలోనికి వచ్చెను.

విద్యాచరిత్రము :— క్రీ. పూ. ౨౦౦ – క్రీ. శ. ౬౪౭ నడుమ హిందూవిజ్ఞాన మనేకవిధముల నభివృద్ధి నందినది. అదియంతయు విద్యలనియు, కళలనియు రెండుగ విభజింపబడెను. నాల్గువేదములు, షడంగములు, మీమాంస, న్యాయము, ధర్మశాస్త్రము, పురాణము, ఆయుర్వేదము, ధనుర్వేదము, గాంధర్వము, అర్థశాస్త్రము ననునవి అష్టాదశవిద్యలు. స్మృతి, నాస్తిక వాదము, కామశాస్త్రము, శిల్పము, అలంకారశాస్త్రము, కావ్యము, యవనసిద్ధాంతము, తంత్రము మున్నగునవి కళలు. కాళిదాసాది మహాకవు లీ విద్యలను, కళలను పేర్కొని యున్నారు. అప్పటి హిందువులు మహోన్నతమగు నాగరికత ననుభవించుచుంటిమని తలంచు నాధునికులకు సహిత మాశ్చర్యమును గల్గించు విశేషములను గన్గొని యుండిరి. ఆధునిక వైద్యవిజ్ఞానమునందలి Anatomy, Physiology అను భాగములు "ఆకృతి" యను పేరిటను, Therapeutics, Medicine అనునవి "చేష్ట" యనుపేరిటను ప్రాచీన వైద్యశాస్త్రమున గాంచనగు చున్నవి. చరకుడు, సుశ్రుతుడు ననువార లీ శాస్త్రము నభివృద్ధిపరచిరి. మన ప్రాచీనులు ధ్వనులను స్వర (Voice), కాల (Time), స్థాన (Vocal position),

ప్రయత్న (Muscular effort) ము లనువానినిబట్టి విభజించి శబ్దశాస్త్రమును నిర్మించియుండిరి. సాంఘిక నైతికజీవితమును చక్కజేయుటకై ధర్మశాస్త్రము లాకాలమున నిర్మింపబడినవి. కాళిదాసభవభూత్యాది మహాకవులు నాటకముల నభివృద్ధిపరచిరి. ఇటీవల ల్యూడర్స్ అను పండితుడు కనిష్కునికాలమున రచింపబడిన రెండు నాటకములను గన్గొనినటుల దెలియుచున్నది. నాటకకళ యాకాలమున రాజాదరమును బడసెను. చరిత్రమును దెల్పుటకును, ప్రజాసామాన్యమునకు ప్రబోధమును గల్గించుటకునుగూడ నీ కళ యెక్కుడుగ నుపయోగించుచుండెడిది. (cf. మాళవికాగ్నిమిత్రము, ముద్రారాక్షసము etc.) ఇటుల విద్యలును, కళలునేకాక ఈయుగమున పరిశ్రమలుగూడ విశేషముగ నభివృద్ధి జెందినవి.

హిందూవిజ్ఞాన మీవిధమున సర్వతోముఖాభివృద్ధిని బడయుటకు ప్రత్యేకపరిశ్రమ మొక ముఖ్యకారణము. ఒక్కొకచో నొక్కొకశాస్త్రమున గృషిసేయబడుచుండెడిది. ఇయ్యది సారస్వతమునగూడ గాంచనగును. ఉత్తరదిశ శ్లేషకావ్యములకును, పశ్చిమ మర్థగౌరవమునకును, దాక్షిణాత్యు లుత్ప్రేక్షకును, గౌడులు అక్షరడంబరమునకును ప్రసిద్ధులుగ నుండిరని దండిమహాకవి చెప్పియున్నాడు. ఉత్తరదేశమున వాఙ్మయమును, దక్షిణమున కావ్య, శిల్ప, చిత్రలేఖన, సంగీతములును వ్యాప్తి నందినవి. పల్లవమహేంద్రవర్మ శిల్పకళాపోషణము దక్షిణదేశమున పేరెన్నిక గాంచినది. మొత్తముమీద నీకాలమున వైదుష్యము సర్వసామాన్యముగ నుండెను. సంగీతసాహిత్యకళావిహీనులు ద్విపాద పశువు లని యీకాలపు కవి యొకడు వ్రాసియున్నాడు.

ఈకాలపు కవులయొక్కయు, వారి రచనముల యొక్కయు ప్రశంసలేనిదే యీకాలపు హిందూవిద్యావైదుష్యముల చరిత్రము సమగ్రము కానేరదు. ఇప్పటికవులలో కాళిదాసమహాకవి కగ్రస్థానము నొసంగవలసియున్నది. కవితామాధురియందును, పదప్రయోగము నందును, ప్రకృతిసిద్ధములగు వర్ణనలయందును, భావనాశక్తికి నీతనికి సరియగు కవి నేటివరకు నీదేశమున బుట్టలేదు. ప్రపంచమునందలి కవికుంజరులలో నీతని కగ్రస్థాన మొసగబడియున్నది. ఈతడు రచించిన కుమారసంభవ, మేఘదూత, రఘువంశాదికావ్యములును, శాకుంతల, మాళవికాగ్నిమిత్ర, విక్రమోర్వశీయ నాటకములును సంస్కృతసారస్వత ముండునంతకాలము నుండగలవు. కిరాతార్జునీయరచయితయగు భారవియును, దశకుమారచరితమును రచించిన దండియు, కాదంబరీహర్షచరితములను నిర్మించిన బాణకవియునుగూడ నీకాలమునందే యుండిరి. నీతిబోధకములగు కథలలో నగ్రగణ్యమై యనేకభాషలలోనికి బరివర్తింపబడిన పంచతంత్రమును, హైందవసాంఘికనైతికజీవితములకు బట్టుకొమ్మయైనదగు మనుధర్మశాస్త్రము నీకాలపు రచనములే. సంస్కృత సారస్వతముతోబాటుగ జ్యోతిశ్శాస్త్రముగూడ నీకాలమునం దభివృద్ధినందినది. ప్రఖ్యాతజ్యోతిషికులగు గర్గపరాశరు లీకాలముననే యుండిరి. క్రీ. శ. ౬-వ శతాబ్దినాటివాడగు వరాహమిహిరుడు తనకు బూర్వ మీదేశమున బ్రహ్మ, వైశ్య, సూర్య, వాసిష్ఠ, అత్రి, కాశ్యప, నారద, మరీచి, మను, ఆంగీరస, రోమక, పులిశ, చ్యవన, యవన, భృగు, శౌనకులపేరిట వేరువేరు సిద్ధాంతము లుండినవని వ్రాసియున్నాడు. ఆతనికి బూర్వ ముండిన ఆర్యభటుడు మిగుల ప్రజ్ఞాశాలి. భూమియే సూర్యునిచుట్టును దిరుగుచుండుననియు, సూర్యచంద్రగ్రహణములకు జంద్రుడును, భూచ్ఛాయయునే కారణములనియు నీతడు కనిపెట్టెను. వరాహమిహిరుని బృహత్సంహిత, పంచసిద్ధాంతము ఖ్యాతివహించిన జ్యోతిష గ్రంథములు. గణితశాస్త్రమునగూడ నీదేశమున విశేష పరిశ్రమ జరిగినది. బీజగణితమునను, ఖగోళశాస్త్రమునను, రేఖాగణితమునను దాని నుపయోగించువిధము నీదేశముననే గన్గొనబడినది. భారతవర్షము వైద్యశాస్త్రమునకాచార్యత్వమును వహించినది. వేదములలోగూడ దీని ప్రశంస గలదు. అథర్వవేదమునం దాయుర్వేదము శల్యతంత్ర, శాలాక్యతంత్ర, కాయచికిత్సా, భూతవిద్యా, కౌమారభృత్యా, అగద, రసాయన, వాజీకరణములను నెనిమిదిభాగములుగ విభజింపబడినది. తరువాతి కాల

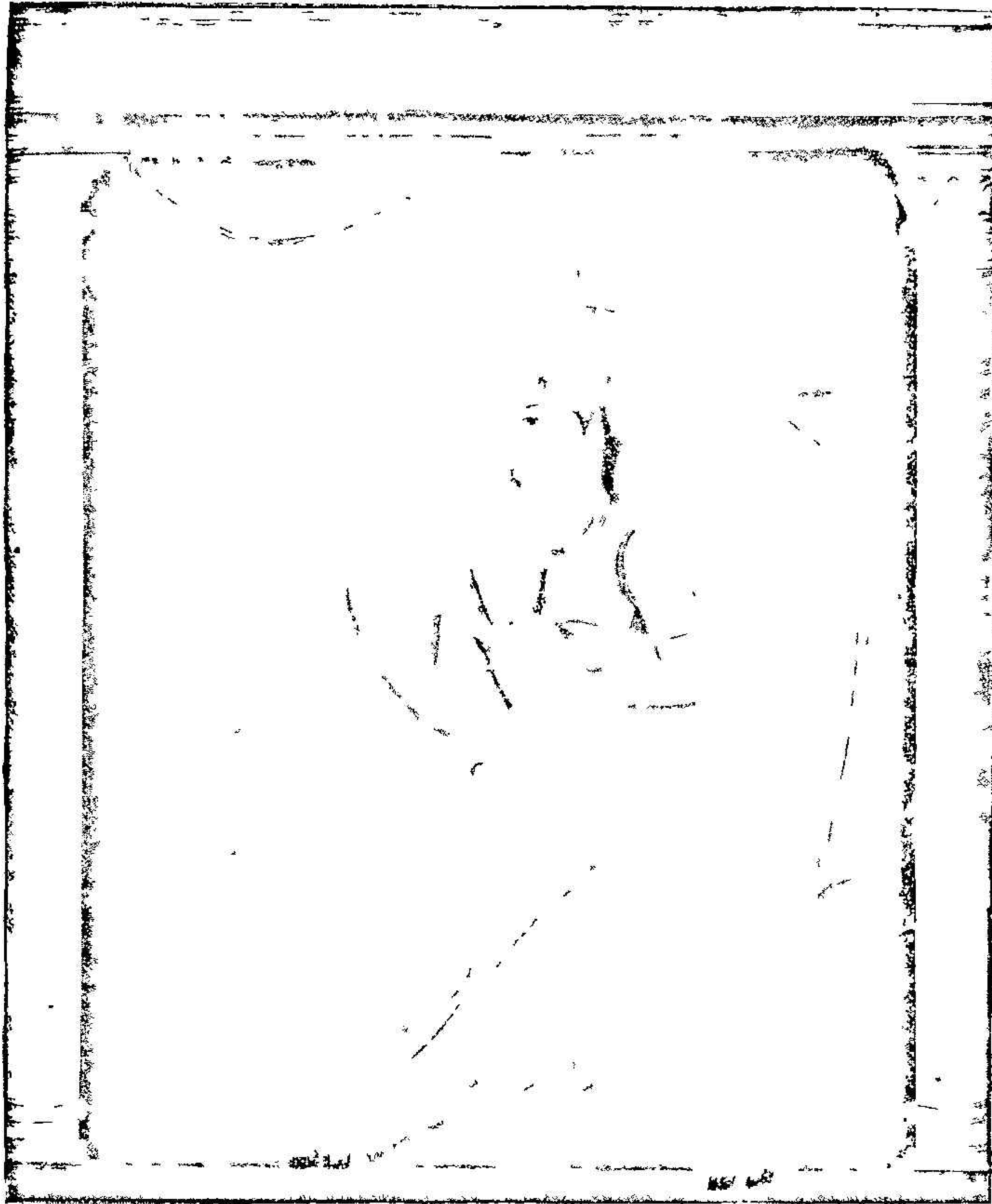
మునం దగ్నివేశల, భేల, జతుకర్ణ, పరాశర, హారిత, క్షారపాణులనువారలు వైద్యగ్రంథములను రచించిరి. కుషాన్‌చక్రవర్తియగు కనిష్కుని యాస్థానవైద్యుడుగ నుండిన చరకుడు తనపేరిట నొకసంహితను రచించెను. ఇందు వ్యాధులును, వానిని వారించు నౌషధక్రియలును వర్ణింపబడియున్నవి. పిమ్మట సుశ్రుతునిచే రచింపబడిన సుశ్రుతసంహిత వైద్యప్రపంచమున మిగుల ప్రఖ్యాతమగు గ్రంథము. శస్త్రచికిత్సను వివరించు నీగ్రంథము శస్త్రసాధనములనుగూర్చియు, వాని యుపయోగమునుగూర్చియు విశేషాంశములను దెల్పుచున్నది. ఇంతవరకు నీబౌద్ధయుగమునందలి విద్వాంసులను గూర్చి సంక్షేపముగ వ్రాసియుంటిమి. ఇంక ననేకు లాకాలమున జీవించియుండి యెన్నియో యుద్గ్రంథములను రచించిరి.

ఈ వైదుష్యప్రాదుర్భావమునకు విద్వాంసులు, రసజ్ఞులు నగు రాజు లొసంగిన యాదరణమే కారణము. ఈకాలమున పుష్యమిత్ర, హాల, గౌతమీపుత్ర, సముద్రగుప్త, చంద్రగుప్త, విక్రమాదిత్య, శ్రీహర్ష, మహేంద్రవర్మాది విద్వద్రాజన్యులు విద్వాంసుల ననేకవిధముల గౌరవించి వారిచే ననేకగ్రంథములను వ్రాయించుచుండిరి. ఇట్టి విద్వత్సమ్మాన మానాటి రాజాస్థానములకు ముఖ్యకర్తవ్యముగ నుండెడిది. పండిత, కవి, గాయకులు రాజసభలకు ముఖ్యాంగములుగ నుండెడివారు. పాండితీ ప్రదర్శనములును, శాస్త్రవాదములును ఆకాలమునం దాయాస్థానములందు జరుగుచుండెడికార్యక్రమమున ముఖ్యభాగములుగ నుండెడివి. సర్వవిధముల నీ రాజాస్థానములు విద్యాస్థానములుగ నుండినవి.

విద్యాపీఠములు:—బౌద్ధయుగమునందలి హిందూ విద్యాచరిత్రమును ముగించుటకుబూర్వ మీకాలపు విద్యాపీఠములనుగూర్చి ప్రశంసించు టవసరము. ఈ కాలమునం దార్యావర్తమున బౌద్ధ విశ్వవిద్యాలయములు విఖ్యాతి నందుచుండ దక్షిణాపథమున ఘటికలును, ద్రవిడదేశమున సంగములును విద్యావ్యాపనము నొనర్చుచుండినవి.

ఘటికలు:—వీనిప్రశంస విశేషముగ దక్షిణాపథమునందలి శాసనములలో గన్పడుచున్నది. వేంగీనగరమునుండి యాంధ్రదేశమును బాలించిన తూర్పుచాళుక్యరాజగు మొదటిజయసింహవల్లభుని (క్రీ. శ. ౬౩౩-౬౬౬) కాలమునాటి నిడమర్రుశాసనమునుండి అసనపురమనుస్థలమున నొకఘటిక యుండెడిదనియు, నందుపై జయసింహునినుండి నిడమర్రుగ్రామమును దానముగ బొందిన కాటిశర్మతాతయగు మండశర్మ "ఘటికాసామాన్యుడు"గ నుండెననియు దెలియుచున్నది. దక్షిణమున కాంచీపురముగూడ నొకఘటికాస్థానముగ నుండెనని మరికొన్ని శాసనములనుండి తెలియుచున్నది. కదంబవంశనిర్మాతయగు మయూరశర్మ తానొక సుప్రసిద్ధతార్కికుడు గావలెనను నుద్దేశ్యముతో ననేకఘటికాస్థానములకేగెనని యొక కదంబశాసనము దెల్పుచున్నది. కాంచీనగరమున రాజ్యము చేసిన రెండవనరసింహవర్మయను పల్లవరాజు కంచిలో నొక బ్రాహ్మణఘటికను నిర్మించెను. పై యాధారములనుండి యీఘటికాస్థానములు విద్యలకు, విద్వాంసులకు నాలవాలములై యుండెడివనియు, వీనిని రాజు లనేకవిధముల బోషించి ప్రోత్సహించుచుండిరనియు స్పష్టమగుచున్నది. ఈఘటికలలో జరిగెడి వాదప్రతివాదములలో జయమునందినవారికి "ఘటికాసాహసు" లను బిరుద మొసంగబడుచుండెడిదట.

సంగము:—'సంగము' అనునది 'సంఘ' మను సంస్కృతశబ్దమునకు ద్రవిడరూపము. ప్రాచీనకాలమునుండియు ద్రవిడదేశము ప్రత్యేకముగనుండి, యుత్తరాపథమునను, బిమ్మట దక్షిణాపథమునను జరగిన సాంఘిక, రాజకీయ పరిణామములతో సంబంధము లేకుండినది. ద్రవిడవాఙ్మయము ప్రత్యేకముగ నభివృద్ధి నందినది. భక్తులు, కవులు ననేకులు ద్రవిడమునం దుత్కృష్టములగు గ్రంథములను రచించిరి. ప్రాచీన ద్రవిడరాజవంశములలో పాండ్యవంశము మిగుల ముఖ్యమైనది. ఈవంశమువారికి మధుర ముఖ్యపట్టణము ఈరాజు లనేకులు విద్వాంసులుగను, విద్యాభిమానులుగను నుండిరి. వీరి ప్రోత్సాహముచే విద్వత్సంఘములు

శుక్ల ప్రతిపత్తు

దేశమున బయల్వెడలినవి. ఇవియే సంగములు. ద్రవిడ వాఙ్మయమునుండి యిట్టివి మూడుసంగము లుండెడివని తెలియుచున్నది. ఇందు సుప్రసిద్ధులగు కవులు, నితర పండితులు సభ్యులుగ నుండిరి. ద్రవిడమున రచింపబడిన ప్రతికావ్యము నీసంగములయెదుట ప్రదర్శింపబడు చుండెడిది. అందలి విద్వాంసు లీగ్రంథములను విమర్శించి యవి నిర్దుష్టములుగ నుండినచో ప్రకటనార్హములుగ నిర్ణయించుచుండిరి. అంతియగాక కావ్యపురాణాదులను రచింపవలసిన పద్ధతులనుగూడ నీవిద్వత్సంఘములు సూచించుచుండెడివి. పెరియపురాణము, మణిమేఖలై మున్నగు సుప్రసిద్ధద్రవిడగ్రంథము లీసంగములచే ప్రవర్తింపబడినవే.

(సశేషము)

భక్తిగీతము

కూచి రామలక్ష్మమ్మ

భక్తిగీతాల నెన్నెన్నొ పాడుకొనెదు
కవిముఖంబున, నెల్లజగంబులందు,
లలితగంగాతరంగిణీసలిలమందు,
శ్రావ్యసుమనోజ్ఞసంగీతరవమునందు,
పారమేలేని నీదయాభావమెకద
వింతమహిమముతో ప్రభవించుచుండు?—
మబ్బుటుయ్యేలలూగగ మనసుపుట్టి
మాయమేఘాలచాటున మాయమగుచు
నాశలూరెడు నీలిమాంకాశసౌధ
నీమ వెలుగొందు హిమకరు నేమ మరయ
నీమహోన్నతశాసననియతిగాదె?—
దుఃఖరాసులు కొండలై దొరలుగాక
శోకవార్ధులు మిన్నంటి లోకములను
ముంచి యుప్పొంగి పైపైని పొరలుగాక
మధురమధురంపు భవదీయకథలె స్వామి!
హృదయమును మోదవార్ధిలో నెపుడు దేల్చు;
దేవ, నీసుధామధురంపు దివ్యమూర్తి
పరమభక్తిని నాహృదబ్జమున నిలిపి
పతితపావన, నీకయి పవలు రేలు
వేచియుండెద నీజాడ జూచుకొరకు.

---

10. 7- 10 28

నేటి రష్యా

నార్ల వెంకటేశ్వరరావు

[ఆధారములు

1. New Russia by A. De Monzie.
2. The Economic Organisation of the Soviet Union by Scott Nearing & Jack Herdy.
3. Soviet Russia and her Neighbours by R. Page Armot.
4. Village Life under the Soviets by Karl Borders.
5. Liberty under the Soviets by Roger N. Baldwin.
6. Soviet Trade Unions by Robert W. Dunn.
7. Health Work in Soviet Russia by Anna J. Haines.
8. How the Soviets Work by H. N. Brailsford.
9. Religion under the Soviets by Julius F. Hecker.
10. New Schools in New Russia by Lucy L. W. Wilson.
11. Soviet Russia by Jawharlal Nehru.
12. The Mind & Face of Bolshevism by Rene Fulop-Miller.
13. Modern Review.
14. Indian Review.
15. People.
16. Free Press Journal.
17. Bombay Chronicle.
18. Indian Express.
19. Advance.
20. Liberty.
21. Swarajya.]

తొలిపలుకు

రష్యానుగూర్చి వివిధవ్యక్తులు వివిధవిధములు వక్కాణించుచున్నారు. కొందరు దానిని భూతలస్వర్గ మనుచున్నారు. మరికొందరు దానినే నరకకూప మనుచున్నారు. అసలు సత్యమేమన, రష్యా పైరెంటిలో నేదియును కాదు. నేడు రష్యా ప్రపంచచరిత్రలో నింతవర కెన్నడును ప్రయత్నింపబడియుండని యొక బ్రహ్మాండమైన ప్రయోగమును గావించుచున్నది. అందుచే నాప్రయోగము నామోదించువారు దానిని కొండపై నెక్కింపజూచుటయు, తద్వ్యతిరేకులు పడపెట్టుటయు సంభవించుచున్నది. ఈ పరిస్థితులలో రష్యావిషయమై సంపూర్ణసత్యము నెరుగగోరువారు అది ప్రస్తుతముగావించుచున్న వినూత్న ప్రయోగమునుగూర్చి స్వకీయాభిప్రాయములను దాత్కాలికముగనైనను విస్మరించి, దాని నైసర్గిక, రాజకీయ, సాంఘిక, ఆర్థికాదిస్థితిగతులను సమగ్రముగ పరిశీలింప వలసియున్నది. ఇట్టి సమగ్రపరిశీలన గావించుటయే యీవ్యాసముముఖ్యోద్దేశము.

విస్తీర్ణము

సోవియటురష్యా విస్తీర్ణము సుమారు ౮౦ లక్షల చదరపుమైళ్లు. అనగా, అది భూతలములో నారవ వంతును, అమెరికాసంయుక్తరాష్ట్రములకు మూడు రెట్లును, భారతదేశమునకు నాలుగున్నర రెట్లును కలదు. బ్రిటిషుసామ్రాజ్యముతర్వాత సోవియటు రష్యాయే విస్తీర్ణమైన రాజ్యమని చెప్పవచ్చును. ఇట్లు రష్యా కడువిస్తీర్ణముగ నుండుటయేగాక ఆసియా, యూరపుఖండములమధ్య నున్నది. అందుచేత దాని సభ్యతలో ప్రాచ్య, పాశ్చాత్య సభ్యతాసమ్మేళన చిహ్నములు కానుపించును.

జ న సం ఖ్య

౧౯౨౬-వ సం. ము డిసెంబరునెలలో గైకొనబడిన జనాభాలెక్కలప్రకారము సోవియటురష్యా జనసంఖ్య సుమారు ౧౪౭ కోట్లు. ఈ జనసంఖ్య సగటున సంవత్సరమునకు 3౫ లక్షల చొప్పున పెరుగుచున్నది. ఇట్లు ౧౯3౦-వ సం. ము వచ్చుసరికది ౧౬ కోట్లకుపైగా పెరిగెను. ఇప్పటికిది మరింతవృద్ధి నందియుండవలెను.

మొత్తము ప్రజలలో నూటికి ౧౬ మంది పట్టణములలోను, తక్కినవారు గ్రామములలోను నివసించుచున్నారు. ఈవిషయములో రష్యాకును, భారతదేశమునకును చాలదగ్గరపోలిక కలదు. భారతదేశములో కూడ నూటికి సుమారు ౧౦ మందిమాత్రమే పట్టణములలోను, తక్కినవారందరును గ్రామములలోను నివసించుచున్నారు.

రష్యాయొక్క ప్రాచ్యభాగమునందు సగటున చదరపుమైలునకు ౫ గురు చొప్పునను, పాశ్చాత్య భాగమున ౬౫ మంది చొప్పునను, దేశముమొత్తముమీద ౧౮ మంది చొప్పునను నివసించుచున్నారు. ఈయంకెలను క్రిందిపట్టికలోని వానితో సరిపోల్చి చూచినప్పుడు రష్యాలో ప్రజాసాంద్రత (density of population) చాలతక్కువగ నున్నదని తెలియగలదు:—

	చదరపుమైలునకు గల జనసంఖ్య
బెల్జియము	౬౫౪
ఇంగ్లాండు, వేల్సు	౬౪౯
నెదరులాండ్సు	౫౪౪
జర్మనీ	33౨
జపాను	౨౧౫
ఆస్ట్రియా	౧౯౯
ఫ్రాంసు	౧౮౪
ఇండియా (౧౯౨౧)	౧౭౭
స్పెయిను	౧౦౭
అమెరికాసంయుక్త రాష్ట్రములు	3౨

ఇట్లు రష్యాలో ప్రస్తుతము విస్తీర్ణతకు తగిన జనసంఖ్య లేదు. కనుక దానిలో ప్రజాభివృద్ధి జరుగుటకు చాలనవకాశము కలదు.

స హా జ న సం ప ద

సోవియటురష్యా కడుసారవంతమైన రాష్ట్రము. సాగుబడి కుపయుక్తమైన భూమి దానిలోనున్నంత మరెచ్చటనులేదు. దీనిని క్రిందిపట్టికవలన గ్రహింపవచ్చును:—

	సాగుబడి కుపయుక్తమగు భూమి (లక్షలయెకరములలో)
రష్యా	౧౪౧,౪౭
అమెరికాసంయుక్త రాష్ట్రములు	౮౭,౮౮
ఆర్జెంటైను	౫3,౭౮
ఇండియా	౪౬,౫౭

సారవంతమగు భూమితోబాటు రష్యాలో సాంద్రారణ్యములుకూడ కలవు. దానిలో మొత్తము ౧3౦ కోట్ల యెకరములకుపైగా విస్తీర్ణముగల అడవులు కలవు. వీనిలో వెంటనే కలపకొట్టుటకు తగినవాని విస్తీర్ణము 3 కోట్ల ౯౦ లక్షల యెకరము లున్నవి. వానినుండి యేటేట ౨ కోట్ల ౧౧ లక్షల ఘనపుటడుగుల కలపను కొట్టవచ్చును. ఇట్టియడవులు వివిధప్రాంతములలో నెంతెంత విస్తీర్ణములో నున్నదియు, వానిలో నేటేట నెంతెంత కలప కొట్టవచ్చునదియు క్రిందిపట్టికలో చూపబడినది:—

	ఎకరములు,	ఘనపుటడుగులు
	(లక్షలసంఖ్యలో)	
ఉత్తరప్రాంతము	౨,౫౨౦	౧౨౭
మధ్యప్రాంతము	౫3౦	౬౭
దక్షిణప్రాంతము	౧౪౦	౧౭
	3,౧౯౦	౨౧౧

కెనడా, అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రముల రెంటియందును కలసి యెంత అడవి కలదో ఒక్కరష్యాయం

దంత కలదు. ఈ విశాలాటవినుండి సర్వప్రపంచమునకు వలయు కలపను కడుసులభముగ నెగుమతి గావింప వచ్చును.

ఇంతేగాక, రష్యాలో బొగ్గు, ఇనుము, రాగి, వెండి, బంగారము, ప్లాటినము మున్నగు ఖనిజములు కూడ విరివిగ లభించును. ఆధునిక పరిశ్రమకును, దైనందిన జీవితమునకును ముఖ్యావసరమైన పెట్రోలు, కిరసనాయిలు వగైరా సహితము దానిలో సమృద్ధిగ దొరకును. ఇట్లు రష్యాకు నిరుపమానమైన సహజ సంపత్తి కలదు. తదితరములైన కొన్ని పాశ్చాత్య దేశములవలె రష్యా ముడివస్తువులనిమిత్త మన్యదేశ ములపై నాధారపడనక్కర లేదు. కాని పూర్వదినము లలో దాని సహజసంపత్తి సదుపయోగ మొనర్పబడ లేదు. అందువలననే రష్యాదేశ మార్థికముగ చాల వెనుక బడియున్నది. ప్రస్తుతము సోవియటురష్యా తన యధీన ములో నున్న సహజసంపత్తినంతయు నెట్లుపయో గించుచున్నదియు ముందు పేర్కొనబడును.

రా జ్యాం గ వి ధా న ము

నేడు సోవియటురష్యాలో నారు స్వతంత్ర రాష్ట్రము లున్నవి. అవేవన:—

౧. రష్యను సోషియలిస్టు ఫెడలు సోవియటు రిపబ్లికు,

౨. యూక్రేనియన్ సోషియలిస్టు సోవియటు రిపబ్లికు,

3. ట్రాన్సుకాకేషియను సోషియలిస్టు ఫెడలు సోవియటు రిపబ్లికు,

౪. వైటురష్యను సోషియలిస్టు సోవియటు రిపబ్లికు,

౫. యూజ్బెక్ సోషియలిస్టు సోవియటు రిపబ్లికు,

౬. టర్కొమెనియన్ సోషియలిస్టు సోవియటు రిపబ్లికు.

ఈ ఆరు స్వతంత్రరాష్ట్రములలోను తిరిగి అంత ర్భాగము లున్నవి. ట్రాన్సుకాకేషియను సోషియలిస్టు ఫెడలుసోవియటు రిపబ్లికునందు మూడు స్వతంత్ర రాష్ట్రము లున్నవి. అట్లే రష్యను సోషియలిస్టు సోవియటు ఫెడలురిపబ్లికునందు పదకొండు స్వతంత్ర రాష్ట్రము లున్నవి.

ఈవివిధ స్వతంత్రరాష్ట్రముల సమాఖ్యయే సోవియటురష్యా. సమాఖ్యలో నేరాష్ట్రమైన నిచ్ఛాను సారముగ జేరవచ్చును, లేదా విడిపోవచ్చును. *

సోవియటురష్యాలో జాతి, మత, వర్ణాదుల విచక్షణ లేకుండ మైనారిటీదాటిన ప్రతి కర్షకునికి, సైనికునికి, నావికునికి, వేయేల, కాయకష్టముపై జీవించు ప్రతివానికిని ఎన్నిక హక్కు కలదు. ఎన్నిక హక్కుగల ప్రతివ్యక్తికిని అభ్యర్థిగ నుండుటకుకూడ హక్కు కలదు. అన్యుల కష్టముపై బ్రతుకువారికిని, వర్తకులకును, సన్యాసులకును, పూజారులకును పిచ్చి వారికిని మాత్రము ఎన్నికహక్కు లేదు.

సోవియటు ప్రభుత్వపుపునాది గ్రామమని చెప్ప వచ్చును. గ్రామస్థులందరును కలసి నూర్గురి కొక ప్రతి నిధిచొప్పున గ్రామసంఘము (Village Soviet) నకు సభ్యుల నెన్నుకొందురు. ఈ గ్రామసంఘములన్నియు కలసి 300 మంది కొక ప్రతినిధిచొప్పున తాలూకా సంఘము (Cantonal Soviets) లకు సభ్యుల నెన్ను కొందురు. అయితే, తాలూకాసంఘ సభ్యుల సంఖ్య యెప్పుడును ౫౦కి మించరాదు. తిరిగి తాలూకాసంఘ ములు జిల్లాసంఘము (District Soviets) లకు సభ్యుల నెన్నుకొనును.

గ్రామములలో సంఘము లున్నట్లే పట్టణము లలోకూడ కలవు. సాధారణముగ కార్మికులు పట్టణ

* ఇది కడు గమనార్హమైన విషయము. బ్రిటిషువారు మనకు ప్రసాదింపనున్న రాజ్యాంగవిధానమునందు సమాఖ్యలో నొకసారి చేరినపిదప విడిపోవుటకు వీలులేదు. ఇది చాల సంకుచితమైన నిబంధన. సమాఖ్యలో చేర కుండునట్లు బర్మాను వేరించునిమిత్త మిది ముఖ్యముగ గావింపబడినదని పెక్కుమంది రాజనీతిజ్ఞుల అభిప్రాయము.

సంఘము (Town Soviets) లకు సభ్యుల నెన్నుకొందురు. పట్టణపు జనసంఖ్య ౧౦ వేలకు మించనప్పుడు ప్రతి ౧౫ మంది ఎన్నికదారుల కొక ప్రతినిధి యుండును. కాని మాస్కో, లెనిన్‌గ్రాడ్‌లోవలె జనసంఖ్య ౧౦ వేలకు మించినప్పుడు ప్రతి ౪౦౦ మంది ఎన్నికదారుల కొక ప్రతినిధిచొప్పున నుండును.

జిల్లాసంఘములలో తాలూకాసంఘ ప్రతినిధులు, పట్టణసంఘప్రతినిధులు కలసియుందురు. తాలూకా సంఘములు ౧౦౦౦ మంది కొకనిచొప్పునను, పట్టణ సంఘములు ౨౦౦ మంది కొకనిచొప్పునను ప్రతినిధులను జిల్లాసంఘములకు పంపుచుండును. సోవియటు ప్రభుత్వము గ్రామములకన్న పట్టణములకును, కర్షకులకన్న కార్మికులకును ప్రాధాన్య మొసగుచుండును.* ఇది పైన పేర్కొనబడిన యెన్నికపద్ధతియందు స్పష్టముగ గోచరించుచున్నది.

జిల్లాసంఘములు రాష్ట్రీయసభ (Provincial Soviets) లకు ప్రతినిధుల నంపును. రాష్ట్రీయసభ యందు జిల్లా, పట్టణసంఘముల ప్రతినిధు లుందురు. జిల్లాసంఘములు ప్రతి ౧౦ వేల ఎన్నికదారుల కొక ప్రతినిధిచొప్పునను, పట్టణసంఘములు ప్రతి ౨ వేల మంది ఎన్నికదారుల కొక ప్రతినిధి చొప్పునను రాష్ట్రీయ సభకు పంపుచుండును. ఇక్కడకూడ పట్టణముల కొసగబడిన ప్రాధాన్యము తేటతెల్లముగ కానుపించుచున్నది. పట్టణములు కొందరు ప్రతినిధులను సరాసరి యెన్నిక (Direct election) వలనను, మరికొందరిని తాలూకా సంఘముల (Indirect election) ద్వారాను రాష్ట్రీయ సభలకు పంపవచ్చును. గ్రామముల కిట్టిసౌకర్యము లేదు.

రాష్ట్రీయసభలు సోవియటు యూనియను కాంగ్రెసునకు ప్రతినిధుల నంపును. ఈ కాంగ్రెసునందు ౧౫౦౦ మంది సభ్యులుందురు. దీనికి సర్వాధికారము కలదు. శాసనముల గావించుట, శాసనముల నమలునందుంచుట దీని కర్తవ్యములు. సోవియటు రాజ్యాంగ విధానమును మార్చుటకు దీనికి మాత్రమే అధికారము కలదు. కాని సాధారణముగ నిది శాసనముల గావించుట, వాని నమలునందుంచుట మున్నగు కార్యముల నొనర్పదు. సంవత్సరమున కొకసారి సమావేశమై రాజకీయ, సాంఘిక, ఆర్థికనీతిని మాత్ర మిది నిర్ణయించుచుండును.

శాసనము లొనర్చుట, అమలునందుంచుట మున్నగు కార్యకలాపము లన్నియు సోవియటు యూనియను కాంగ్రెసుచే నియమింపబడు కేంద్రకార్యనిర్వాహకవర్గము (Central Executive Committee) హస్తములలో నుండును. ఈకేంద్రకార్యనిర్వాహకవర్గము రెండుభాగముల (Chambers) క్రింద నుండును. మొదటిదానిలో ౩౬౧ మంది ప్రతినిధు లుందురు. రెండవదానిలో సమాఖ్య సభ్యులగు వివిధరాష్ట్రములచే నొక్కొకదానికి ౫ గురుచొప్పున నెన్నుకొనబడిన ప్రతినిధు లుందురు. కాని పైరెంటిలోను మొదటి దానికే అధికార మధికముగ నుండును.

కేంద్రకార్యనిర్వాహకవర్గపు సమావేశముల మధ్య కాలములో నధికారమంతయు కార్యనిర్వాహకవర్గపు అధ్యక్షమండలి (Presidium of the Executive Committee) హస్తములలోను, ప్రజాప్రతినిధిసభ (Council of the People's Commissars) హస్తములలోను ఉండును. మొదటిదానిలో ౨౧ మంది సభ్యులుందురు. రెండవదానిలో నొకయధ్యక్షుడును, ఉపాధ్యక్షుడును, పదిమంది సభ్యులును ఉందురు. ఈరెంటిని కూడ కేంద్రకార్యనిర్వాహకవర్గమే యెన్నుకొనును.

కార్యనిర్వాహకవర్గపు అధ్యక్షమండలి శాసనముల గావించుచుండును. అది ప్రధానన్యాయస్థానముగ కూడ వర్తించుచుండును. వివిధరాష్ట్రములలోని న్యాయస్థానముల తీర్పులపై దానికే "అప్పీలు" చేసుకొన

* సోవియటురష్యా ప్రస్తుత మొనర్చుచున్న సామ్యవాద ప్రయోగము (Communistic Experiment) జయప్రదముగ జరుగవలెనన్న పారిశ్రామికముగ దేశము కడు వృద్ధి నందవలెను. అందువలన సహజముగ కార్మికుల కెక్కుడు ప్రాధాన్య మొసగబడును.

వలెను. ఇక ప్రజాప్రతినిధిసభ శాసనముల గావించుట తోబాటు పరిపాలననుకూడ కొనసాగించుచుండును. ప్రతి ప్రజాప్రతినిధి (Commissar)కి సహాయ మొనర్చుట కొకసలహాసంఘ ముండును. వీరే విదేశ వ్యవహారములు, యుద్ధకార్యాలయము, వ్యాపారము, తంతి – తపాలు మున్నగు ముఖ్యమైన ప్రభుత్వశాఖల నన్నిటిని పరిపాలించుచుందురు.

ఈవిధముగ నధికారము పెక్కుసంస్థలమధ్య విభజింపబడియున్నప్పుడు ప్రభుత్వమెట్లు సక్రమముగ సాగునని కొందరికి సహజముగనే సందేహము కలుగ వచ్చును. ఇట్టివారి సందేహనివృత్తికొరకు విషయ విస్తరమును పాటింపక నాలుగైదువాక్యములను వ్రాయ వలసియున్నది. రష్యాలో సామ్యవాదపక్ష(Communistic party) మొకటికలదు. ఇది ప్రభుత్వములో నొకభాగము కాదు. ఐనను దీనికి ప్రభుత్వముపై ప్రబల మగు నధికారము కలదు. ఆవిరియంత్రపు సాదృశ్య మును తెచ్చినచో సామ్యవాదపక్షము ఆవిరియనియు, ప్రభుత్వము యంత్రమనియు చెప్పవచ్చును. ఇందుచే నధికారము వివిధప్రభుత్వసంస్థలయందు ఎక్కుడెక్కు డుగ విభజింపబడియున్నను పరిపాలన సక్రమముగను, నిర్విఘ్నముగను జరిగిపోవుచుండును.

రష్యారాజ్యాంగవిధానమునందు కొన్ని చక్కని విషయములు గనుపట్టును. సమాఖ్యలో సభ్యత్వముగల వివిధరాష్ట్రములును అంతరంగికపరిపాలనము నందు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమును కలిగియుండును. రాష్ట్ర విభజన కేవలము పరిపాలనసౌకర్యములనుబట్టిగాక నైసర్గిక, ఆర్థికస్థితిగతుల ననుసరించియుండును. తది తరదేశములందువలెగాక విప్రతినిధియైన నతడు ప్రజా విశ్వాసమును గోల్పోయినవెంటనే సభ్యత్వమునుండి తొలగించుటకు వీలుండును. మొత్తముమీద భారత దేశపు కాంగ్రెసు మహాసభా నిర్మాణమునకును, రష్యా రాజ్యాంగ విధానమునకును పెక్కువిషయములలో పోలికలున్నట్లు కానుపించును.

వ్యవసాయము

సోవియటురష్యాలో వ్యవసాయమే ప్రధాన వృత్తి. రష్యాప్రజలలో నూటికి ౮౦ మంది కర్షకులే. అందుచే రష్యాదేశసౌభాగ్యమునకు వ్యవసాయాభివృద్ధి ముఖ్యావసరమని వేరుగ చెప్పనక్కరలేదు.

గత జర్మనుసంగ్రామమునకుపూర్వము వివిధను లైన ధాన్యములను క్రిందపేర్కొనిన ప్రమాణములో పండించుచుండెడిది:—

ప్రపంచపు మొత్తములో (నూటికి)

గోధుమలు	౨౯.౬	వంతులు
వడ్లు	౨౫.౦	,,
ఓట్సు (Oats)	౧౫.౦	,,
రై (Rye)	౧౩.౮	,,
యవలు (Barley)	౯.౪	,,

అప్పుడది క్రిందివిధముగ ధాన్యాదుల నెగుమతి చేయుచుండెడిది:—

ప్రపంచపు మొత్తపు ఎగుమతులలో (నూటికి)

వడ్లు, గోధుమలువగైరా	౨౫.౦	వంతులు
వెన్న	౨౧.౦	,,
కోడిగ్రుడ్లు	౩౪.౦	,,
ఎల్లగిసెనార (Flax)	౯౯.౦	,,

ఈ యంకెలను గాంచి రష్యాలో నప్పుడు వ్యవసాయము చాల నుచ్చదశలోనున్నదని దురభి ప్రాయము పడుట కవకాశము కలదు. కాని రష్యా దేశమునకు గల సహజసంపత్తితో సరిపోల్చిచూచి నప్పుడు పైన పేర్కొనబడినపంట చాలతక్కువయని తెలియగలదు. యూరపుఖండమంతటిలోను రష్యా భూములే కడుసారవంతమైనవి. ఐనను వానియందొక యెకరములో పండినపంటకంటె ఆస్ట్రియా, ఫ్రాంసు దేశములందొకయెకరములో ౨ రెట్లును, ఇంగ్లండు

జర్మనీదేశములలో ౩ రెట్లును, డెన్మార్కులో ౪ రెట్లును పండుచుండెడిది. యుద్ధమునకు పూర్వము అమెరికాలో సగటున యెకరమునకు రు. ౬౦౦ లు సాలీనాఆదాయము వచ్చెడిది. కాని రష్యాలో రు. ౯౦ లకుమించి వచ్చెడిదికాదు.

ఇట్లు రష్యా వ్యావసాయికముగ వెనుకబడి యుండుటకు పెక్కుకారణము లుండెడివి. వానిలో ముఖ్యమైనది సరియైన నీటివసతి లేకుండుట. జారు ప్రభుత్వకాలమున దేశమందంతటను కేవలము ౫౫౦ మైళ్ల నిడివిగల కాల్వ లుండెడివి! దీనినిబట్టియే తక్కిన శోచనీయమగు పరిస్థితులనుకూడ మనము కడుసులభముగ నూహించుకొనవచ్చును.

జర్మనుయుద్ధకాలమున పరిస్థితులు మరింత అధ్వాన్న మయ్యెను. భూములను వదలి కోటిమంది రైతులు యుద్ధరంగమున కేగవలసివచ్చెను. అందువలన సాగుబడిలోనున్న భూమివిస్తీర్ణము కొన్నికొన్ని ప్రదేశములలో నూటికి ౩౦ వంతులుకూడ తగ్గిపోయెను. పోగా మిగిలిన భూమినైనను సవ్యముగ సాగు చేయుటకు వీలులేకపోయెను. ఆదినములలో రష్యా వ్యవసాయపరికరములను విదేశములనుండి తెప్పించుకొను చుండెడిది. యుద్ధమువలన వానిని తెప్పించుకొనుట దుస్సాధ్యమయ్యెను. ౧౯౧౭-వ సం. ము సెప్టెంబరు నెలలో ౫౦ లక్షల కొడవళ్లు అత్యవసరముగ కావలసి వచ్చెను. కాని ౨౦ వేలకుమించి సప్లయి కాలేదు. ఈ కారణము లన్నిటిచేతను వ్యవసాయ మడుగంటెను. పూర్వమువలె విదేశములకు ధాన్యాదుల నెగుమతి చేయు టట్లుండ, ప్రజల క్షుద్బాధ తీరుటయే కష్ట మయ్యెను.

పరిస్థితు లిట్లు కడువిషమముగ నున్నప్పుడు సోవియటుప్రభుత్వ మధికారములోనికి వచ్చెను. అధికారము చేజిక్కినంతనే అంతవనుక జమీందారులు, పెద్ద రైతులు మున్నగువారి స్వాధీనములో నున్న భూమి నంతయు ప్రజ లాక్రమించుకొనవచ్చు నని నూత్న ప్రభుత్వ మొకప్రకటన గావించెను. తదుపరి ౧౯౧౮-వ సంవత్సరము ఫిబ్రవరి ౧౮-వ తేదీని రైతుల హక్కులను నిర్వచించునట్టి చట్టమొకటి గావింపబడెను. దానిలో రైతులందరును స్వయముగ కష్టించి సేద్య మొనర్చవలెనే గాని భూమిని కట్టుబడికిచ్చుట, కూలిచే సాగుచేయించుట మున్నగునవి కావింపగూడ దనియు, అట్లు గావింపలేక పోయినచో భూమిని వదలుకొనవలెనేగాని, దాని నమ్ముకొనుట, అన్యాక్రాంత మొనర్చుటవగైరా చేయగూడదనియు విధింపబడెను. ఈ నియమముల నమలులోనికి తెచ్చుబాధ్యత గ్రామసంఘముల (Village Soviets) పై నుంచబడెను.

కాని సోవియటుప్రభుత్వమిట్లు వ్యవసాయమును పునరుద్ధరించుటకు గావించిన ప్రయత్నములు సఫలము కాలేదు. విదేశప్రభుత్వములతో ౧౯౧౮ - ౧౯౧౯ సం. ములలో జరిగినయుద్ధములవలనను, తదుపరి చెలరేగిన అంతఃకలహములవలనను వ్యవసాయమునకు మరింత దెబ్బ తగిలెను. తుదకు ౧౯౨౧-వ సం.మున రష్యా చరిత్రలో నదివర కెన్నడును కానుపింపనంతటి ఘోరమైన కరవువచ్చెను. ఆదినములలో సోవియటుప్రభుత్వము రణరంగమందున్న తనసైనికుల పోషణనిమిత్తము ప్రతికర్షకునివద్దనుండియు నిర్బంధముగ నిర్ణీతప్రమాణములో ధాన్యాదులను ప్రోగుజేయ వలసివచ్చెనుకూడ!

ఈక్రింద పేర్కొనబడిన యంకెలవలన రష్యాలో నప్పుడు ప్రబలిన విపరీతపరిస్థితులను కడుసులభముగ నూహింపవచ్చును:—

	ఏయే సం. ముల మధ్య	తగ్గుదల (నూటికి)
సాగుబడిలోనున్న భూమి	౧౯౧౬-౨౧	౪౦ వంతులు
గోధుమలు	౧౯౧౩-౨౧	౭౫ ,,
ప్రత్తి	౧౯౧౩-౨౨	౯౭ ,,
గుడ్డిములు	౧౯౧౬-౨౨	౮౦ ,,
ఎడ్లు, ఆవులు	,,	౩౪ ,,
మేకలు, గొఱ్ఱెలు	,,	౫౧ ,,
పందులు	,,	౫౦ ,,

ఇట్లే తక్కినపంటలు, పశువులు వగైరాలసంఖ్య తగ్గిపోయెను. దశదిశలను క్షుద్బాధాపీడితుల ఆక్రందనములతో ప్రతిధ్వనింపసాగెను !!

ఇంతలో సదృష్టవశమున విదేశప్రభుత్వములతో యుద్ధములును, అంతఃకలహములును సమసిపోయి, దేశమున శాంతినెలకొనెను. అప్పుడు సోవియటుప్రభుత్వము వ్యవసాయాభివృద్ధికై కొన్ని సంస్కరణములను గావించెను. వానిలో ముఖ్యమైనదేమన, రైతులు కూలినాలి పెట్టికూడ సేద్యము గావించుకొనవచ్చుట. ఈ సంస్కరణములపిదపకూడ భూమిని కట్టుబడి కిచ్చుట, తాకట్టు పెట్టుట, అమ్ముకొనుట, అన్యాక్రాంత మొనర్చుట వగైరా కూడదను నియమములుమాత్రము యథాతథముగ నమలునం దుండెను.

ఈ సంస్కరణములను ప్రవేశపెట్టకముందు రైతునకు కుటుంబపోషణ నిమిత్తము కావలసిన ధాన్యమును వదలి తక్కినదాని నంతయును ప్రభుత్వము గైకొనుచుండెడిది. కాని సంస్కరణములు ప్రవేశపెట్టబడినవెనుక పంటతో నిమిత్తములేకుండ కొంతశిస్తు వేయబడెను. ఈశిస్తులో నూటికి ౯౩ వంతులు ప్రభుత్వమునకును, తక్కిన ౭ వంతులును స్థానికసంస్థలకును చేరవలెననికూడ నియమింపబడెను.

తదుపరి సోవియటుప్రభుత్వము వ్యవసాయాభివృద్ధికి క్రిందివిధముల ప్రయత్నింపసాగెను:—

౧. వ్యవసాయపద్ధతుల నభివృద్ధి గావించుట,

౨. పశుపోషణ శాస్త్రానుగుణముగ నొనర్చుట,

౩. మరనాగళ్లు వగైరాలను వాడుకలోనికి తెచ్చుట,

౪. సాగుబడిలో సహకారపద్ధతు నవలంబించుట,

౫. వ్యవసాయప్రయోగశాలలను నెలకొల్పుట.

పై పద్ధతుల నవలంబించుటవలన దేశమునకు చాల లాభము కలిగెను. యుద్ధమునకు పూర్వము రష్యాలో ౫౦౦ మరనాగళ్లుమాత్రమే యుండెడివి. కాని ౧౯౨౫-వ సంవత్సరమునకు వానిసంఖ్య ౧౨,౫౦౦ వరకును, ౧౯౨౬-వ సం. మునకు ౩౨,౫౦౦ వరకును హెచ్చెను. ౧౯౧౩-వ సం. ములో దేశము మొత్తము మీద ౧,౭౮౦ వ్యవసాయప్రయోగస్థానము లుండెడివి. కాని ౧౯౨౫-వ సం. మునకు వానిసంఖ్య ౨,౫౧౫ వరకును, ౧౯౨౬-వ సం. మునకు ౩,౧౪౭ వరకును పెరిగెను.

ఇట్లే సహకారవ్యవసాయసంస్థలు (Collective farms) కూడ వృద్ధినందెను. సోవియటుప్రభుత్వమే ప్రప్రథమమున సహకారపద్ధతిపై సాగుబడి చేయుటను ప్రవేశపెట్టెను. దేశము మొత్తముమీదనున్న ౨ కోట్ల ౬౦ లక్షలమంది రైతులలోను ౧౯౨౭-వ సం. మునకు ౭౦ లక్షలమంది సహకారసంఘములందు సభ్యులక్రింద చేరిరి. దీనివలన రైతులకును, ప్రభుత్వమునకునుకూడ విశేషలాభము కలిగెను.

తదుపరి ౧౯౨౮-వ సం. ములో "పంచవర్ష పద్ధతి" (Five year plan) యొకటి ప్రవేశపెట్టబడెను. వ్యవసాయమునకు సంబంధించినంతవరకీపద్ధతియొక్క ముఖ్యోద్దేశములు క్రింద నుల్లేఖింపబడినవి:—

౧. సహకార వ్యవసాయ సంఘములను విరివిగ నేర్పరుచుట. వానికై ఆధునిక వ్యవసాయపరికరముల నన్నిటిని సేకరించుట.

౨. ఆదర్శప్రాయముగ నుండునట్లు ప్రభుత్వము తరఫున కొన్ని వ్యవసాయసంస్థలను నెలకొల్పుట.

౩. కూలినాలిపెట్టి వ్యవసాయము చేయించుచు, విపరీతముగ లాభమును బడయు మోతుబరు రైతుల హాత మార్చుట.

ప్రబల ప్రయత్నమువలన పై యుద్దేశములు చాల వరకు నెరవేరినవి. పంచవర్ష పద్ధతి ప్రవేశపెట్టబడిన మూడుసంవత్సరములలోనే దేశమునందు మొత్తము ౨ లక్షల సహకార వ్యవసాయసంఘములు నెలకొల్పబడెను. ప్రభుత్వముతరఫున ౫౦ వేల వ్యవసాయ సంస్థలు ప్రారంభింపబడెను. ఈ కాలములోనే మొత్తముమీద సాగుబడిక్రింద నున్న భూమి విస్తీర్ణము ౫ లక్షల

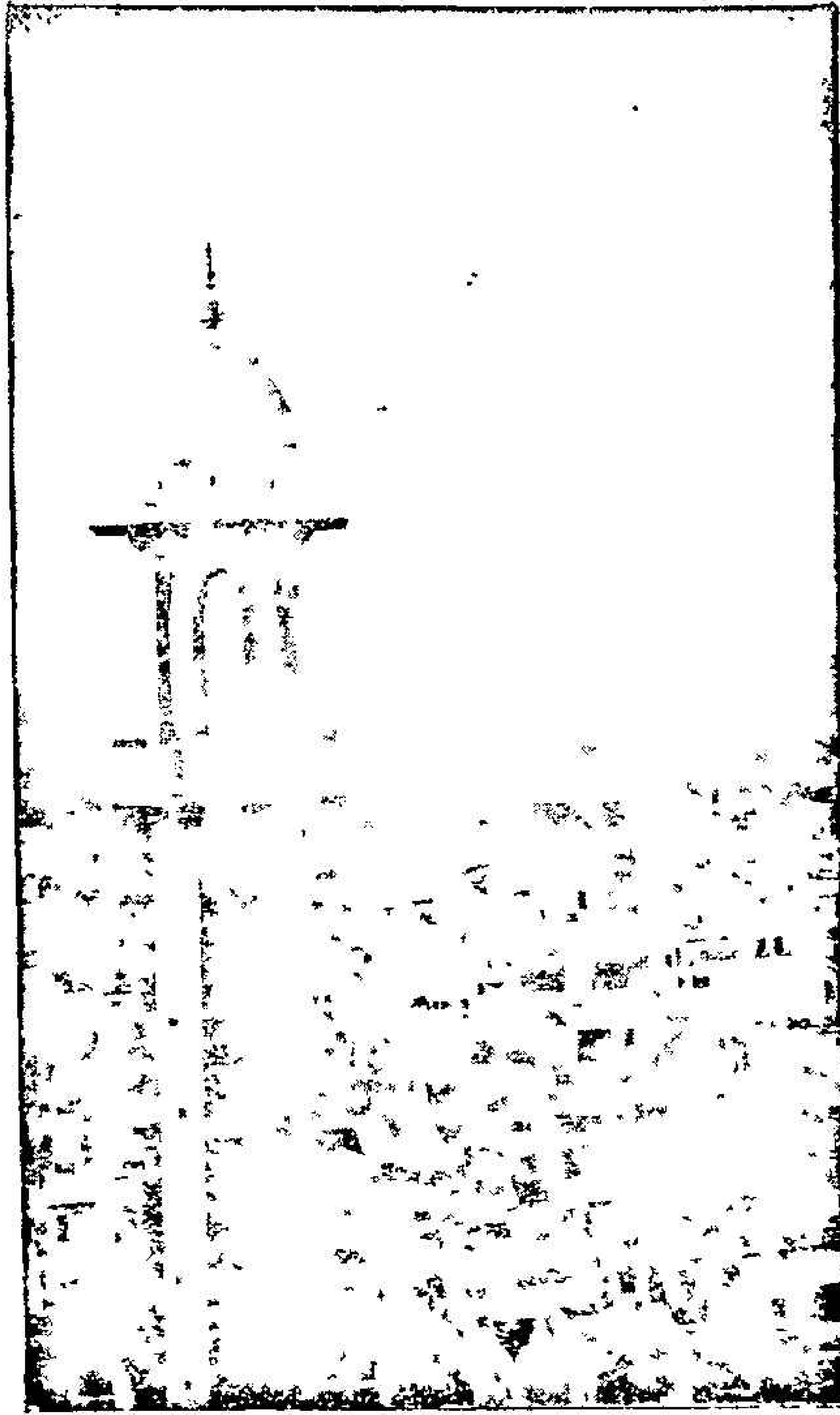
౨౦ వేల యెకరములకుపైగా పెరిగెను. మోతుపరు రైతుల ప్రాబల్యముకూడ పూర్తిగ నశించిపోయెను.

ఈ ప్రథమ పంచవర్ష పద్ధతివలన అంచనావేయ బడినదానికంటె మూడురెట్లు అధికముగ ఫలితము కలిగెను. అందుచే ద్వితీయపంచవర్ష పద్ధతి త్వరలో ప్రవేశపెట్టబడనున్నది.

మొత్తముమీద రష్యాదేశము నేడు ధాన్య లక్ష్మితో నేత్రానందకరముగ నొప్పారుచున్నది.

(సశేషము)

కాశీ - పడమటివైపు

(గంగగట్టుననున్న ఔరంగజేబు మసీదునుండి)

—సి. జి. జగన్నాథదాసు.

నానాజాతిసమితి అనగానేమి? అది చేయునదేమి?

సి. యస్. లక్ష్మి

నిర్మాణము

ప్రపంచయుద్ధము ముగిసినతరువాత జర్మనీకిని మిత్రజాతులకును జరిగిన పారిసు(రాజా) సంధిపత్రమున సంతకములు జరిగిన ౧౦-౧-౨౦ తేదినే "జాతుల సమితి" కూడ నిర్మింపబడినది. జర్మనీ, ఆస్ట్రియా హంగరీ, బల్గేరియా దేశములతో జరిగిన సంధిపత్రము లన్నియు సమితిప్రణాళికతో ప్రారంభమై సమర మొనరించిన జాతులప్రతినిధుల సంతకములతో ముగియుచున్నవి. అట్లు సంతకములు చేసినవారిలో కనడా, ఆస్ట్రేలియా, న్యూజిలండు, దక్షిణాఫ్రికా, ఇండియా దేశముల ప్రతినిధులుకూడ నున్నారు. ఆవిధమున సమితినిర్మాణమున బ్రిటిషుసామ్రాజ్యమునకు అంతల బాధ్యత యున్నది. స్వతంత్ర-హక్కులతో, సామ్రాజ్యాంతర్గత భాగములు సంతకములుచేసిన యానాటి నుండియు బ్రిటిషుసామ్రాజ్యమున నవీనయుగము ప్రారంభమైనది.

సమితియొక్క విధానమును నిర్ణయించుచు నిర్మింపబడిన 'సూత్రప్రణాళిక' ౧౯౧౯-వ సంవత్సరమున పారిస్ నగరమున జరిగిన శాంతిసమావేశమునందలి మిత్రజాతుల ప్రతినిధుల సంఘముచే తయారుచేయబడినవి. దానియం దిరువదియారు సూత్రము లున్నవి. వాటిలో నొకభాగము వివాదముల నిరోధించుటకును, పరిష్కరించుటకును ఉద్దేశింపబడినది. సమితిసూత్రప్రణాళికలో వ్రాయబడినప్రకారము యుద్ధేతరములైన అన్నివిధానములును, విఫలములైననేగాని యుద్ధమునకు దొరకొనమనియును, సమితితీర్పులకు—కొలదివిషయములుదక్క—మారుమాటాడక బద్ధులమగుదుమనియు సమితిసభ్యు లంగీకరించియున్నారు. సమితితీర్పులకు వ్యతికరించు సభ్యజాతిని వాణిజ్య ధనవ్యవహారసంబంధము మాని ఆర్థిక ధనబహిష్కరణవలనను, అవసరమైనచో సైనిక నౌకాదళముల మార్గమునను, కట్టకడపట సమితిలోనుండి వెడలగొట్టబడుట మూలమునను శిక్షింపవచ్చును. సమితిసభ్యులందరును తమసంధిపత్రములను సమితికార్యస్థానమున ప్రచురణ నిమిత్తము రిజిష్టరు చేయవలయుననియు, కానిచో నవి రహస్యసంధిపత్రములై, ఎవరినిగూడ బాధించవనియు నొక ముఖ్యమైన సూత్రమున్నది. ఆసూత్రము ననుసరించి యిప్పటికి సుమారు ౨౫౦౦ సంధిపత్రములు రిజిష్టరు కాబడియున్నవి. సమితి యార్థిక జనహిత వ్యాపారములపరించిన సూత్రములుకూడ కొన్నియున్నవి.

సభ్యత

సమితిలో నిప్పుడు ౫౮ రాజ్యములు సభ్యులుగ నున్నవి. బ్రిటిషుసామ్రాజ్యాంతర్గతాధినివేశరాజ్యములును, భారతదేశమునుకూడ నందు స్వతంత్రసభ్యులై వోటునిచ్చుటకు హక్కుగలిగియున్నవి. సమితియందు సభ్యతగన్న రాజ్యములందలి ప్రజలసంఖ్య ప్రపంచమందలి జనాభాలో మూడవవంతు. ప్రపంచమందలి ముఖ్యదేశములలో రష్యా, అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రములు సమితియందు సభ్యులుగ చేరకయున్నవి. కాని, సమితివారిచే నాహూతములై లోకసంగ్రహము కొరకు ప్రయత్నించు ఆయుధవిసర్జన, ఆర్థిక, సాంఘిక, పురోవృద్ధి విషయక సమావేశములలో నారాజ్యములును పాల్గొనుట తమమంచికే యని యెరుగ గలిగినవి. జాతులసమితి ప్రారంభించిన కార్యము చాల బాగుగ నిర్వహింపబడుచుండుటచే పేరాజ్యముగాని సమితితో నెంతమాత్రమును సంబంధములేకయుండుట సాధ్యముకాదు. అయినను పైనుదాహరించిన రాచకార్యములును, సమితిలో సభ్యులుగజేరి, బాధ్యత వహింపకపోవుటచేత సమితియొక్క కార్యనిర్వాహక సామర్థ్యమును, సమితిపరిష్కారముల గౌరవమును కొంత కుంటుపడినదని యొప్పుకొనక తప్పినదికాదు.

సమితి నిర్వహించిన విషయములు

జాతులసమితి ఏమిచేయును ?

ఎల్లరకును శాంతిని నిలుపుటకును, ఆర్థికధన సహకారము నభివృద్ధిపరచుటకును, మానవారోగ్య మును, యోగక్షేమములను నభివృద్ధి నొందించుటకును చేసిన పనులు కొన్ని చూతము :

I రాజకీయము :

సమితి చేయవలసినదానిలో ముఖ్యమైనది యుద్ధేతరమార్గముల వివాదపరిష్కారము. చాలవర కైరోపా ఖండమునందే ౫,౬ పర్యాయము లది నిర్వహింపబడి నది. స్థానిక కారణములచే ప్రపంచయుద్ధము జరుగవచ్చు ననుమాట మనతరమువారికి వేరెచెప్పనక్కరలేదు. తుములుచున్న దేశము తన కెంతదూరమున నున్నను ఏమాత్రమాలోచనగల మనుష్యుడైనను, తనసంబంధము కాదని నిశ్చింతగ నుండజాలడు.

౧౯౨౦-వ సంవత్సరములో స్వీడన్, ఫిన్లాండు రాజ్యము ఆలండ్ ద్వీపముల భుక్తమును గురించి విరోధపడుచుండగా బ్రిటిషురాజ్యము సమితి కావిషయమును దెలిపి పరిష్కరింపుమని కోరెను. సమితి ఇరుతెగలవారి హక్కుభుక్తములను, చట్టమును న్యాయముగ, సంపూర్ణముగ, నిష్పక్షపాతముగ విచారించి ఆద్వీపములను ఫిన్లాండున కిప్పించి 'స్వీడ్' మాతృభాషగాగల ప్రజలకు ప్రత్యేకహక్కుల నిర్ణయించినది. ఈతీర్పును రెండు రాజ్యములు నంగీకరించినవి. చిలికి చిలికి గాలివానగాకుండనే గోటద్రుంచవలసినదానికి గొడ్డలి యవసరములేకుండనే వ్యవహారము శాంతముగ పరిష్కరింపబడినది.

౧౯౧౨-వ సంవత్సరములో జుగోస్లావియా ఆల్బేనియారాజ్యములు యుయుత్సువులై (యుద్ధసన్నద్ధములై) యుండగా సమితి యుద్ధమును నిరోధించితీరుదు నని బెదరించినంతనే క్రోధములు చల్లారినవి.

ఈ మధ్య అక్టోబరు నెలలో, అంతకంటె గొప్ప అపాయము సమితి కలుగజేసికొనుటచేత ఆగిపోయి నది. గ్రీసు, బల్గేరియాదేశముల సరిహద్దువిషయమై వివాదములు సంభవించి, ప్రజ్వరిల్లుటకు సిద్ధమైనవి. రెండురాజ్యముల సైన్యములును, ఒండొరుల రాజ్యములలో ప్రవేశించినవి. గ్రీసుదేశము బల్గేరియా దేశమునకు యుద్ధప్రకటనము పంపినది. బల్గేరియా రాజ్యము సమితికి ఆసంగతి తెలిపి, వ్యవహారము పరిష్కరించుమని కోరినది. వెంటనే యుద్ధమాపివేయ వలసినదని అవసరసమావేశపులీగ్ సభవారు ఉత్తర్వులు పంపించగా యుద్ధమాగిపోయినది. తరువాత నిరుపక్షములకు నచ్చునట్టుగా పరిష్కారమైనది. మరల ౧౯౨౫ లోకూడ కొంచెమించుమించుగ నిటులనే జరిగినది.

ఇంకను అనేకవివాదములు పరిష్కరింపబడినవి. టర్కీ ఇరాక్ దేశముల మోసుల్ సరిహద్దు వివాదము ౧౯౨౫-వ సంవత్సరములో సమితినిధానముమూలమున శాంతిమార్గమున పరిష్కరింపబడినది. ఈసందర్భమున ఒకఉపసంఘము నేర్పరచి, సరిహద్దును, అంతర్జాతీయ శాశ్వతన్యాయస్థానమువారి సలహాయభిప్రాయముతో పరిష్కరింపబడినది.

II న్యాయస్థానము :

ఉపసంఘములద్వారా పరిష్కరించుటకు అంతగా వీలు లేక న్యాయస్థానమున, న్యాయాధిపతులచే పరిష్కరింప బడవలసిన రకముల వివాదములు కొన్ని యున్నవి. వాటిలో చాలవరకు అంతర్జాతీయ శాశ్వత న్యాయస్థానమునకు పంపబడినవి. ఈన్యాయస్థానము ౧౯౨౧-వ సంవత్సరమున స్థాపింపబడినది.

దీనియందు ౧౫ గురు న్యాయాధిపతు లున్నారు. వారందరును తమతమదేశములలో అంతర్జాతీయముగ చాల కీర్తిని గడించినారు. వీరియుద్యోగము ౯ సంవత్సరములవరకు నుండును. సామాన్యముగ న్యాయస్థానమున క్రమముగ పనిజరుగుచునే యుండును. అవసరమయినచో అవ్యవధిగ న్యాయాధిపతులను సమావేశపరచి పనిజరిపించవచ్చును.

సామ్రాజ్యాధిపతులయిన ఆంగ్లేయపరాసురాజ్యములనడుమ ౧౯౨౩-వసంవత్సరములో ఒకవివాదము

సంభవించినది. ఆవివాదము పరాసుసామ్రాజ్యసంరక్షణములోనున్న మొరాక్కోట్యూనిస్ రాజ్యములందలి యాంగ్లేయప్రజలు సైన్యమునజేరి పనిచేయవలయునా, లేదా యను సమస్యవిషయమైనది. మొట్టమొదట పరాసుసామ్రాజ్యము వివాదము, మధ్యవర్తులద్వారా పరిష్కారమునకు ఒప్పుకొనలేదు. కాని జాతులసమితివారి సమక్షమున నీవిషయము ప్రస్తావింపబడినప్పుడు అంతర్జాతీయ శాశ్వతన్యాయస్థానమువారు సలహానొసంగుటకును ఈ విషయము ఒక పరాసుసామ్రాజ్యమునకే సంబంధించినది మాత్రమే కాదనియు, అందువలన నాన్యాయస్థానమువారి తీర్పునకు తాము కూడ బద్ధులమగుదుమనియు పరాసుసామ్రాజ్యము ఒప్పుకొనినది. న్యాయస్థానము తీర్పునొసంగెనది. వ్యవహారమంతయు శాంతియుతముగ న్యాయస్థానమున బరిష్కరింపబడినది.

"ఇచ్ఛావిధి" కి సంతకముచేయుటచే తనులో తమకు సంభవించిన ప్రతివివాదమును అంతర్జాతీయ శాశ్వతన్యాయస్థానమునకు పంపుదుమనియు, వారి తీర్పులకు బద్ధులమగుదుమనియు రాజ్యములు అంగీకరించుచున్నవి. బ్రిటిషుసామ్రాజ్యముతోపాటు ౩౫ రాజ్యములు ఇచ్ఛావిధికి సంతకము చేసినవి. ఇంతవరకును ఈన్యాయస్థానము ౧౭ తీర్పులను, ౧౯ సలహాలను ఒసంగియున్నది. అట్టి కొన్ని సలహాలమూలమున అల్పసంఖ్యాకుల విరోధభావము పోయినది.

III ఆయుధవిసర్జనము:

అనేకశతాబ్దములనుండి ప్రపంచమునందలి మేధావులకు సాధ్యముకాని యీ ఆయుధవిసర్జనసమస్యపై ౧౦ సంవత్సరములకుపైగా "జాతులసమితి" తనదృష్టిని ప్రసరించుచున్నది. ౧౯౨౩-వ సంవత్సరమున ఏదేశమైనను దండెత్తబడినచో నాదేశమునకు తక్కిన యన్ని దేశములును సహాయము చేయుదుమని "పరస్పరసహాయసంధి" జరిగినది. అందువలన నిర్భయముగా గొంతవరకు ఆయుధవిసర్జన జరుగునని యూహింపబడినది. కాని కొన్ని రాజ్యముల కవి చాలినదికాదు. అందువలన ౧౯౨౪-వ సంవత్సరములో అంతకంటె విశాలమైన విధానము "ప్రోటోకోల్" సమితి సూచించినది. దానిప్రకారము ఏదేశము మధ్యవర్తిత్వముద్వారా రాజీగా పరిష్కరించుకొనుటకొప్పుకొనినదో, ఆదేశము దండెత్తినట్లు ఎంచుకొనవలయునని స్థిరపరుపబడినది. ఈమారు ఇందులోని షరతులవలన తమపై విధింపబడిన ధర్మవిధులు చాలఎక్కువ అని కొన్ని రాజ్యములు అభిప్రాయపడినవి. కాబట్టి ౧౯౨౫-వ సంవత్సరములో ఆరవమహాసభ మధ్యవర్తిత్వము, పరస్పరసాహాయ్యము, ఆయుధవిసర్జనము- ఈమూడే ప్రధానసూత్రములని నిర్ణయించినది. ప్రపంచ-ఆయుధవిసర్జనసమావేశమునకు గావలసిన సమాచారములను సమకూర్చుటకును, ముందుగా జరుగవలసినపనిని చేయుటకును ఆవిషయమున పండితులతో నొక "తయారు ఉపసంఘమును" సమితి స్థాపించినది. ఒకప్రత్యేక ప్రదేశమున సమితి నిర్వహింపగల విషయమును బాగుగా చూపుటకు, వీలైన "లోకార్నో" సంధులు ౧౯౨౧-వ సంవత్సరమున జరిగినవి. దండెత్తబడిన సమయమున పరస్పరసహాయ మొనరించుటకును జర్మనీకిని, ఇరుగుపొరుగువారికిని సంభవించెడి ప్రతివివాదమును మధ్యవర్తిత్వముమూలముననను, ఇతరశాంతిమార్గముననను పరిష్కరించుకొనుటకును, సమితి ఆయుధవిసర్జనమువిషయమున చేయు ప్రయత్నములకు సహాయమొనరించుటకును ఆసంధుల ప్రకారము బద్ధులయియున్నారు. జర్మనీ ఫ్రాన్సు బెల్జియము దేశముల నడుమ యుద్ధమును "వెలివేసిరి." ఈసంధులే ౧౯౨౮-వ సంవత్సరమున జరిగిన, కెల్లాగ్ సంధికి బీజము. ఆసంధి ప్రకారము యుద్ధముగాని, మరియేఅశాంతికరమార్గముగాని అంతర్జాతీయ వివాదములను పరిష్కరించుకొనుటకు సాధనము కాదనియు, శాంతిమార్గముల మధ్యవర్తిత్వముద్వారా పరిష్కరించుటయే నిజమగు సాధనమనియు నందు స్థిరపరుపబడినది. ౧౯౩౦-వ సంవత్సరాంతమునకు ౬౧ రాజ్యము లాసంధియందు సంతకము జేసినవి. ౧౯౨౫-వ సంవత్సరము మొదలు ౧౯౩౦ వరకును అమెరికా రష్యారాజ్యములలో కలిసి, సమితి విశ్వప్రయత్నములు

చేసి ఆయుధవిసర్జన సమావేశమునకు నొక చిత్తుకార్యక్రమమును విషయనిర్ధారణమును తయారుగావించిరి. ౧౯౩౨-వ సంవత్సరము ఫిబ్రవరిలో ఆయుధవిసర్జన సమావేశము ప్రారంభమైనది. ఇంకను చర్చలు జరుగుచునే యున్నవి. ౯ రాజ్యములమధ్య "జనరల్ ఆక్టు" అని యొకసంధి జరిగినది. ఆసంధిప్రకారము ఆయా రాజ్యముల వివాదములు పరిష్కరించుటకు మార్గములు ఆదర్శముగా చూపబడినవి. అందువల్ల మరికొంత సంరక్షణముకూడా నారాజ్యములకు గలిగినది.

IV జనహిత కార్యములు:

ఒక్కొక్క రాజ్యమే తనంతటతాను, నిర్వహించలేని, అంతర్జాతీయ, జనహితకార్యములకు సహాయమొనరించియు, ప్రారంభించియు సమితి నిర్వహించుచున్నది. దేశదేశముల చట్టములను నిర్మించి వ్యభిచారస్త్రీ వ్యాపారమును, నల్లమందువ్యాపారమును, బాలయువజనుల సంరక్షణమును జరుపుచున్నది. మనిషికి ౧౫ రూపాయలు ఖర్చుపెట్టి సుమారు నాలుగులక్షల యాభైవేలమంది యుద్ధమున బంధులుగానున్నవారు రష్యా దేశమునుండి వారివారిదేశములకు పంపివేయబడిరి. అంతర్జాతీయ కార్మిక సంఘమువారి సహాయముతో రష్యావిప్లవమునకు జడిసి పారిపోయివచ్చినవారికి తగిన పనులు సమితి చూపెనది. అనటోలియా దేశమునందలి గ్రీకుప్రజలను కాపాడినది.

అనేకపర్యాయములు ఈమధ్య యూరపున అంటువ్యాధులు సర్వజనభయంకరముగ వ్యాపించినవి. ౧౯౨౧-వ సంవత్సరములో కరువులో బాధపడుచున్న రష్యాలో "టైఫాయిడ్" తుడిచిపెట్టినది. అచటి పరిస్థితు లతిభయంకరముగాగ గుంపులుగుంపులుగా రష్యా దేశస్థులు పశ్చిమయిరోపాఖండమున ప్రవేశించి ఆచట గూడ నీవ్యాధిని వ్యాపింపజేసిరి. అందువలన ప్రపంచమందలి ప్రతిదేశమునగూడ నీవ్యాధి వ్యాపించునని భయముగలిగినది. సమితిసహాయముతో పోలండుదేశము వార్సానగరమున సమావేశము నాహ్వానించినది. రాజకీయాభిప్రాయభేదముల మరచి జర్మనీ రష్యా దేశములు ప్రతినిధులను పంపినవి. సమితి యీవ్యవహారమునంతను తానే పైనవేసికొని నిర్వహించినది. జినీవా సింగపూర్ నగరములలో సక్రమముగ ఆరోగ్యసంరక్షణసమాచారములను పంపుటకుగాను ఒక చారశాఖ స్థాపింపబడినది. అది వెనుకబడిన రాజ్యములకు సలహాలిచ్చుచు, చలిజ్వరము, రాచ కురుపు మొదలయిన భయంకర వ్యాధులనుగురించి పరిశోధనలను జరుపుచున్నది.

V సంరక్షణములు:

పూర్వపు జర్మన్ అధినివేశరాష్ట్రములును, తురుష్కసామ్రాజ్యమునందలి-టర్కీ తప్ప-భాగములును నేడు బ్రిటిష్, ఫ్రెంచి, బెల్జియమ్, జపానురాజ్యముల సంరక్షణలో నున్నవి. స్వరాజ్యార్హతనుబట్టి అవి మూడు రకములుగా భాగింపబడినవి. సంరక్షణపద్ధతి రాజ్యమును కలుపుకొనుటకాదు. తమసంరక్షణలోనున్న రాజ్యములను సంరక్షించువారు "నాగరికతకొరకు ధర్మాదాయము" గా సమితితరపున భావింతుమని వాగ్దానముగావించియున్నారు. అన్ని సంరక్షకరాష్ట్రములందును సామాన్యవిషయము తమధర్మాదాయము నెట్లు పరిపాలించుచున్నారో సమితి మహాసభవారికి పాలకులు నివేదికను ప్రతిసంవత్సరమును సమర్పించుచుండవలెను. సాధారణముగ పరిపాలనము పాలితుల స్వదేశీయాభివృద్ధికై యుండవలెను. ఈమధ్యను మరియొక అంగీకారపత్రము బానిసవ్యాపారవిషయమై ౪౪ రాజ్యములవారు సంతకముచేసిరి. కాని అది సక్రమముగ నమలులోనున్నదా యని సందేహముగనున్నది. లైబీరియా దేశమునందు తప్పనిసరిగ కూలిచేయువిషయమై చాల చెడ్డగా సమితివారి ౧౯౩౦-వ సం.పు నివేదిక తెలుపుచున్నది. నల్లమందు, నిషాద్రవ్యములు, మారణయంత్రములు మొదలగువాని వ్యాపారము మితిమీరియుండరాదు. స్వదేశసంరక్షణార్థము మాత్రమే సిపాయీలను తయారుచేయవలయును కాని పాలితులను సైనికులుగ యుద్ధమునకు పాలకులు తయారుచేయరాదు. ఈవిధముగ నంతర్జాతీయ కార్మికసంఘమువారితో కలిసి సమితి పనిచేయుచు ప్రతిసంగతిని ప్రచురించుచున్నందునను సమితికిని పరిపాలకులకు సంబంధముండుటవలనను, సంరక్షణ

రాష్ట్రములలోని పరిపాలనము అధినివేశరాష్ట్రముల పరిపాలనతో సరిసమానముగనున్నది.

VI పునర్నిర్మాణవిధానము:

సమితి నిర్వహించుచున్న కార్యములలో ముఖ్యమైనది ధనసంస్కరణము; అందువలన నార్థికసంస్కరణము. ఆర్థికసంఘమువారు ౨౩-వ సూత్రముప్రకారము పరిశోధన గావించుచు క్రమముగ పురోభివృద్ధికి తోడ్పడుచున్నారు.

ఆస్ట్రియా దేశమునందు దేశీయసహాయముతో ఆర్థికపునర్నిర్మాణమును సమితి జరిపినది. ఇటువంటిగొప్ప విషయములలో నిదియే మొదటిది. ౧౯౨౨-వ సం.ములో ఆస్ట్రియాదేశము దివాలాతీయుటకు సిద్ధముగ నుండెను. వారి చలామణి పూర్తిగ పడిపోయెను. వారి పరిశ్రమలను నడపుటకు కావలసిన ముడిపదార్థములను కొనుటకు వారికి ధనము లేకపోయెను. ఉద్యోగస్థులకు జీతములు లేవు. అందువలన దేశమున నశాంతియు, నల్లకల్లోలమును ప్రబలుచుండెను. అందువలన విదేశ దండయాత్రలు వచ్చితీరెడివి. వారి యార్థికమంత్రి తనదేశపు చట్టనిర్మాణ సభకు నివేదించెను. కాని లాభము లేకపోయెను. అంతట "నానాజాతిసమితి" నామంత్రి యర్థించెను. రెండునెలలైన కాకముందే సమితి ఆస్ట్రియాస్వాతంత్ర్యమునకు భంగము రాకుండునట్లును, అప్పిచ్చినవారికి జోక్యముండునటులను ఒక విధానమును తయారుచేసి విదేశములవా రప్పిచ్చునట్లుచేసెను. ఆవిధముగ నాదాయవ్యయములు సరిపుచ్చబడెను. ౧౯౨౬-వ సం.ములో సమితి జోక్యము వదలిపోయెను. ప్రస్తుత మాదేశము ఇతర రాజ్యములవలెనే యున్నది.

హంగేరీదేశమున కూడ సమితి యీవిధానమునే ౧౯౨౪-వసం.మున అనుష్ఠించెను. ఒకసంవత్సరములో దేశపరిస్థితులు బాగుపడెను. సమితి జోక్యము వదలుకొనెను.

టర్కీరాజ్యమునందలి ౧౦ లక్షల గ్రీకుప్రజలు తిరిగిరాగా వారికొరకు సమితి సుమారు ౨౦ కోట్ల రూపాయలు అప్పుయిప్పించి వారికి చక్కని పరిస్థితులను సమకూర్చెను. ఇపుడు గ్రీసువారే ఆవ్యవహారమును నిర్వహించుకొనుచున్నారు. బల్గేరియా విషయమునగూడ నిదేవిధమున జరిగినది. వార్తావహనము ప్రయాణ విషయమున పరిపూర్ణస్వాతంత్ర్యము సమకూర్చుటకు గాను ఒక శాశ్వతసంఘము పనిచేయుచున్నది. వాణిజ్య వ్యాపారవివాదములు మధ్యవర్తిత్వమున పరిష్కరించుటకును, అక్రమపోటీని, సుంకముల తీసివేయించుట అంతర్జాతీయ కార్మికసంఘమువారి సహకారముతో వ్యాపారమును, నిరుద్యోగమును న్యాయముగ పరిష్కరించుటకును సమితివారి యుపసంఘములు పనిచేయుచున్నవి. అంతర్జాతీయ వాణిజ్యమునకు భంగకరములైన పరిస్థితులను సంస్కరించుటకు జినీవానగరమున రెండుసమావేశములు జరిగినవి. ౧౯౨౭-వ సం. ములో జరిగిన సమావేశములో నన్నిదేశములవారును-అమెరికారూష-పాల్గొనిరి. కొన్నిచర్చలు జరిపి తీర్మానములు గావించిరి. విదేశీ వస్తువులపై విధింపబడు సుంకముల తగ్గించుట మొదలయిన విషయముల తీర్మానములును, పండితుల యభిప్రాయములును అంగీకరింపబడినవి. పండితుల సంఘములు స్థిరముగ స్థాపింపబడినవి. సమితి ఆర్థికసమస్యా పరిష్కారవిషయమై యొక విధానమునొసగుచున్నది. అభివృద్ధిమాత్రము అనుకొనినంత లేదు. అంతర్జాతీయ సహకారవిషయమున సమితి యొక మార్గమును త్రొక్కుచున్నది.

అంతర్జాతీయ కార్మికసంస్థ:

ఇది నానాజాతిసమితిలో నొక ముఖ్యాంతర్భాగము. సంధిపత్రములో దీనినిర్మాణవిధానము కార్మిక ప్రణాళిక అని ౧౩-వ భాగముగ నున్నది. సమితిలోని సభ్యరాజ్యములు కార్మికశాంతి లేకున్న జగచ్ఛాంతి లేదని గ్రహించి కార్మికులకు న్యాయమైనదియు, దయాపూర్వకమైనదియునగు విధమున మాచెదమనియు, అందుకుగాను న్యాయమైన జీతములనిత్తుమనియు, వారమునకు ౪౮ గంటలే పనిచేయింతుమనియు, చిన్నపిల్లలను పనిచేయనీయమనియు, కర్మాగారములను తనిఖీ చేయింతుమనియు సభ్యరాజ్యములు వాగ్దానముచేసినవి. ఈ కార్మికసంస్థ సాధ్యమైనంతవరకు—దేశముయొక్క

శీతోష్ణపరిస్థితులు, ఆచారవ్యవహారముల కనుగుణముగా- కార్మికచట్టములనన్నింటిని అన్నిదేశములందును, ఏకోన్ముఖమునకు దెచ్చుటకు ప్రయత్నించుచున్నది. ఆవిధమున ఒకదేశము మరియొకదేశముకన్న ఎక్కువ పని చేసి పోటీపడకుండుట తలపెట్టించును. ప్రతిసాంవత్సరిక సమావేశమునను ప్రభుత్వకార్మిక యజమానుల ప్రతినిధులు కొన్నితీర్మానముల గావించి అవి తమతమ దేశములందు చట్టములుగా శాసనసభలచే నామోదింపజేయుటకు పూనుకొందురు. ఆవిషయమై ఏమిచేసినది ప్రతిసంవత్సరమును నివేదింపవలయును. ఇంతవరకు జరిగిన తీర్మానముల ప్రకారము రోజునకు ౮ గం. పనిచేయుట, నిరుద్యోగవిషయము, కార్మిక, వ్యవసాయపు కూలిస్త్రీలయు బాలురయు సంరక్షణ, నావికుల పరిస్థితుల చక్కబరచుట, కార్మికులకు ఇచ్చుఅధీనము, తెల్లసీసముతో రంగువేయకుండుట మొదలగునవి పరిష్కరింపబడినవి. ఇంకను నిరుద్యోగసమస్య, వలస, కార్మికరోగములు, నావిక వ్యవసాయపరిస్థితుల విషయమై సలహా లీయబడినవి. వీనిని సుమారు ౪౦౦ సంస్థలంగీకరించినవి. సంధివలన క్రొత్తగా నిర్మింపబడిన రాజ్యములుకూడ నీవిధానము నంగీకరించినవి. ఇండియాదేశములో పనికాలము గం. ౮౦-౭౨ నుండి ౬౧ కు తగ్గించబడినది. ఇంతవరకును ౯ సం. లు దాటిననే కర్మాగారమున కూలిగనుండవచ్చును గాని యిపుడు ౧౨ సం. దాటిననేగాని వీలులేదు. ఇంకను చట్టములు నిర్మింపబడుచున్నవి.

నానాజాతిసమితి విధానము

౧. మహాసభ: సభ్యరాజ్యముల ప్రతినిధులు ప్రతిసంవత్సరమును సమావేశమగుచుందురు. ఒక్కొక రాజ్యమున కొకవోటున్నది.

౨. సభ: ఇది సం. మునకు మూడుమార్లు సమావేశమగును. గ్రేటుబ్రిటను, ఫ్రాన్సు, ఇటలీ, జపాన్, జర్మనీలు శాశ్వతసభ్యులు. ఇంకను ౯ మంది ఎన్నుకొనబడుదురు.

3. కార్యనిర్వాహకవర్గము: సమితి యుద్యోగులన్ని జాతులవారున్నారు. జినీవానగరము కార్యస్థానము.

౪. పండితుల సంఘములు: సభకును మహాసభకును అన్నివిషయములలోను సలహానొసంగుచుందురు.

౫. అంతర్జాతీయ శాశ్వతన్యాయస్థానము: హేగ్ నగరమున ౧౫ మంది న్యాయాధిపతులతో నున్నది. అందరును అంతర్జాతీయముగ సుప్రసిద్ధులు.

౬. అంతర్జాతీయ కార్మికసంస్థ: సాధారణముగ ప్రతిసంవత్సరమును సమావేశమగును. సభ్యరాజ్యముల నుండి ౨ ప్రభుత్వప్రతినిధులు, ఒక యజమాని, ఒక కార్మికప్రతినిధి. ఎవరివోటు వారిది. పరిపాలకవర్గము సాధారణముగ సం. మునకు ౪ పర్యాయములు సమావేశమగును. ఇండియావంటి ముఖ్యకార్మికజాతులు ౮ స్థిరసభ్యులు. ౧౬ గురిని 3 ఏండ్లకొకమారు ఎన్నుకొందురు.

అంతర్జాతీయ కార్మికస్థానము, కార్యదర్శివర్గము, కమిషన్‌లు, పండితుల సభలు.

నానాజాతిసమితికి సహాయమొనరించుటెట్లు?

నిజముగ శాంతి స్థిరముగ స్థాపింప బడవలెనన్నచో సమితియనిన పూర్తిగా తెలిసిన అత్యుత్సాహసమన్వితమైన సహాయముండవలెను కావున ప్రతిచోటను League of Nation Unions స్థాపించి ప్రజాభిప్రాయమును సమితివైపునకు త్రిప్పుకొనవలయును.

దొంగపెండ్లి

కీ. శే. జనమంచి వెంకటరామయ్య

దొంగఁబట్టెద ననుచుఁ బోయి దొంగనే పెండ్లాడితే?

౧

ముంగిలాగునఁ బాలుద్రావిన మూతిమెంగిలితో నిటుల్
దొంగపెండిలి కూఁతురా, మముఁ దొంగిచూడఁగ వచ్చితే?
దొంగఁబట్టెద ననుచుఁ బోయి దొంగనే పెండ్లాడితే?

౨

వెడలఁబెట్టుటొ జిహ్వాతృప్తిని, వెక్కిరించుటొ మమ్ములన్
తడవికొనుటో మోవికెంపుల నడఁచిపుచ్చు తలంపుతో?

౩

ఏమి సొమ్ములు పెట్టెనే నీ కేమికోకలు సుట్టెనే
ఏమి అవికెలు తెచ్చెనే యే మిచ్చి నిన్నెద గ్రుచ్చెనే?

౪

ఒడలునిండను నగలుకావే యూరుపల్లెలు దోచిపెట్టెడి
గడనకానిని జెట్టపట్టిన గడుసుదానికి కొదవయే?

౫

కోకకొంగున దుడిచికొన్నను క్రొత్తరంగులు మాసెడున్
నాకు సొమ్మొనరింపనిందును, నీకుఁ గడుపు ఫలించెడున్

౬

పాయసాన్నము దశరథేశ్వరు పత్ని లోకమెతుకేనియుం
బాయవిడిచిరె కరవుగొంటులపగిదిఁ దినిరేగా కిఁకన్.

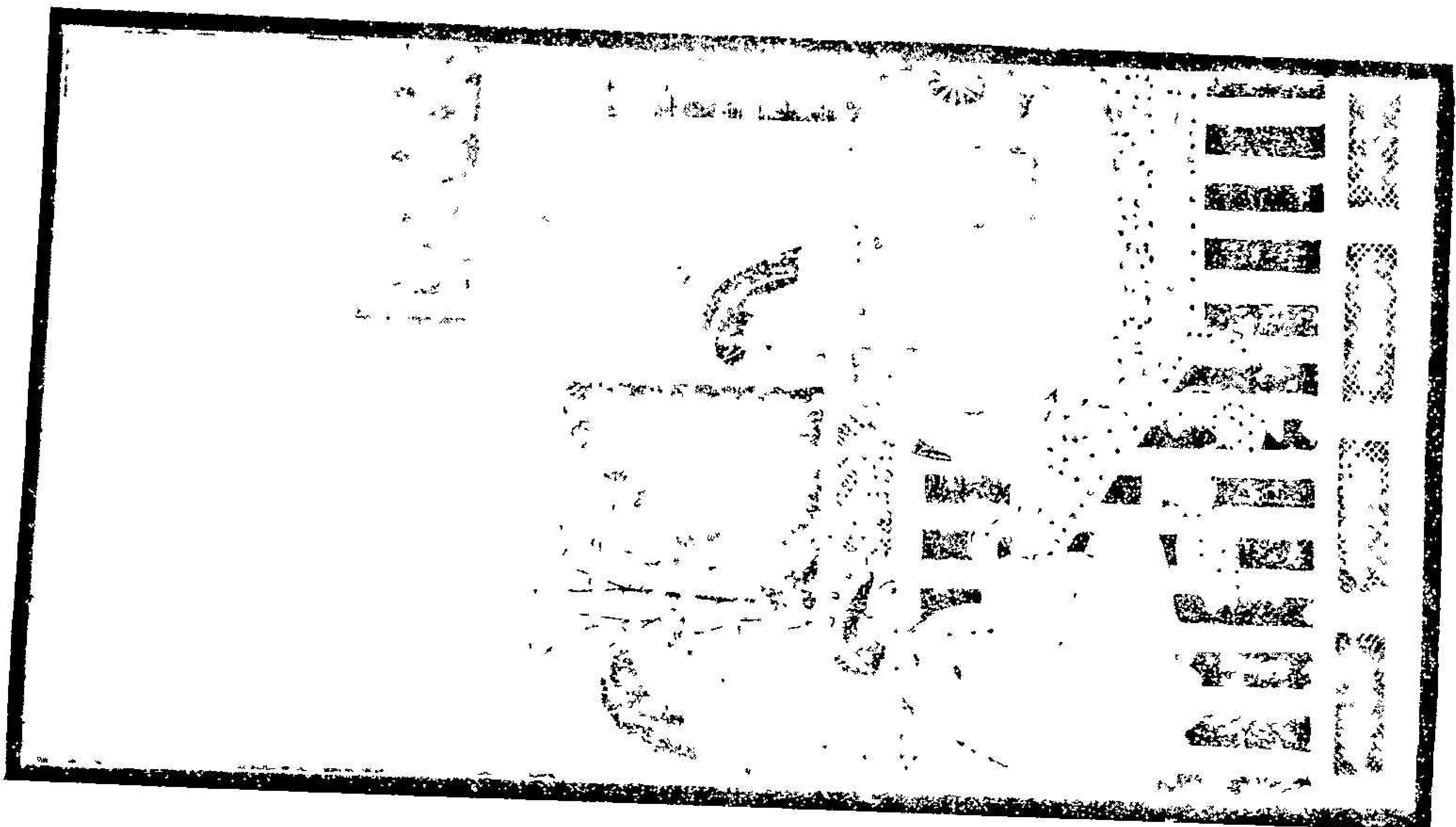

శృంగారనాయికలు

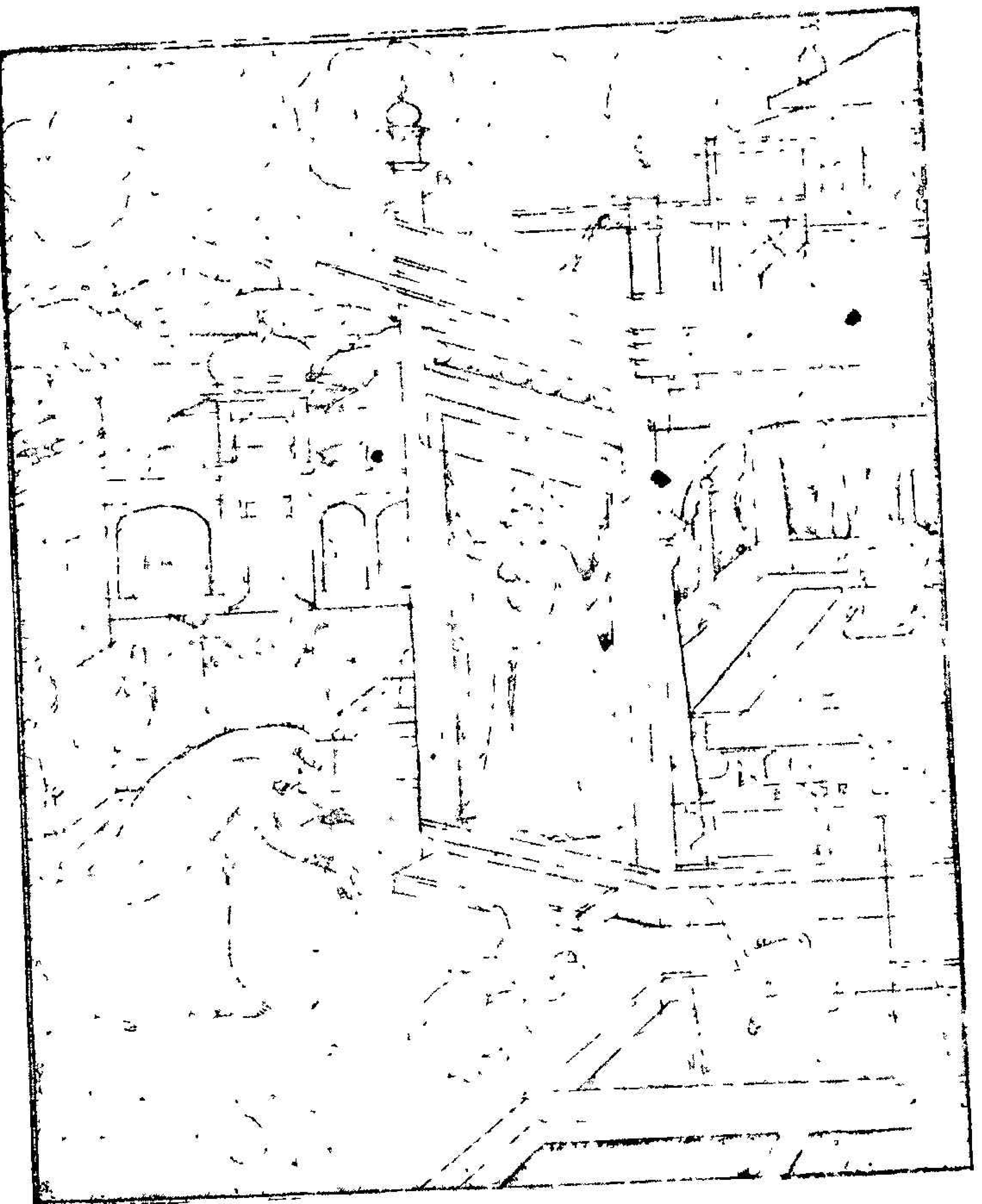
(ప్రాచీన చిత్రములు)

౭. విప్రలబ్ధ

౮. స్వాధీనపతిక

౩. వాసకసజ్జిక ౧

౪. అభిసారిక ౧

హిందూదేశము: రిజర్వుబ్యాంకు

చా. వెం. హనుమంతరావు, యమ్.ఏ., బి.ఇడి.,

మనదేశమందు రిజర్వుబ్యాంకుసంస్థ నేర్పాటు చేయుటనుగురించి చర్చించుటకును, దానికి అవసరమగు విధానము నేర్పాటుచేయుటకును ప్రస్తుతము గట్టిప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. ఈవిషయముల నాలోచించుటకు మన దేశస్థులను కొంతమందిని ప్రభుత్వమువారు లండనునగరమున కాహ్వానించి యున్నారు. కాన రిజర్వుబ్యాంకును గురించిన కొన్ని ముఖ్యవిషయములు ప్రజలందరును తెలిసికొనవలసిన ఆవశ్యకత గలదు.

మొట్టమొదట రిజర్వుబ్యాంకు అననేమి యను ప్రశ్నను గురించి చర్చింతము. ప్రస్తుతము మనదేశమందు ఆర్థికసంబంధమగు విషయములన్నియు—అనగా రూపాయమారకమునెట్లు నిర్ణయించుట, వాటిని నిలుపబెట్టుట, కర్రెన్సీనోట్లు అచ్చువేయుట, ప్రభుత్వపు అప్పువ్యావహారములు నిర్వహించుట మొదలగునవి—ప్రభుత్వమువారి ఆర్థికశాఖవారిచే చేయబడుచున్నవి. ఇవన్నియు చాలముఖ్యములగు పనులు. ప్రత్యేకనిపుణత్వముగల వారిచే మాత్రమే ఇవి జయప్రదముగ కొనసాగింపబడగలవు. ప్రభుత్వమువారిచేతనైన సరే, ఆపనులు చేయబడుటవలన దేశమునకు చాలనష్టము కల్గుటకవకాశములు కలవు. అందునను విదేశస్థులచే నడుపబడు ప్రభుత్వముచే ఈ పనులు మనదేశమందు చేయబడుట హిందూదేశమునకు మరింతనష్టము. ఎందువల్లనన ఆ ప్రభుత్వమువారు సాధారణముగ ప్రతివిషయమునందును వారి దేశక్షేమమునుమాత్రము ముందిడుకొని ఆర్థికవిధానము నేర్పాటుచేయుచుందురు. కాని మనదేశక్షేమమును గమనించి చేయరు. మనదేశక్షేమమునే వారు పెంపొందింపవలెననినను, ఆ ప్రయత్నములో వారి దేశక్షేమమున కేమైన నష్టము వచ్చునట్లు తోచినయెడల దానిని విరమించుకొనవలసిన ఆవశ్యకత కలుగుచుండును. ప్రభుత్వము విదేశప్రభుత్వమనుమాట యటుంచినను మనము వేరొకసంగతికూడ గమనింపవలసియున్నది. ప్రభుత్వవిషయములు సర్వసాధారణముగ ప్రజాప్రతినిధులగు మంత్రులచే నడుపబడుచుండును. వీరిలో కొంతమందికి పైన సూచింపబడిన అతిక్లిష్టములగు విషయములలో కొంతప్రవేశ ముండినప్పటికిని చాలమందికి ఆర్థికవిషయముల నిర్వహించుటలో తగు సమర్థతకాని, తెలివితేటలుకాని లేకుండ యుండవచ్చును. మనదేశమునందు కొలదికాలములో ఇట్టి ప్రజాప్రభుత్వపద్ధతి ఏర్పాటు కాబడనున్నదికాన ఈ సూచన మనదేశపు పరిస్థితులకు కూడ అన్వయించును. అట్టిసందర్భములలో ఆర్థికవిషయములను నిర్ణయించుటకును, వాటినిగురించి క్షేమకరమగు విధానము నేర్పాటుచేసి దానిని సమర్థతతో నిర్వహించుటకును, ఆ విషయములను బాగుగ పరిశీలించి, వాటియం దెక్కువ యనుభవము కలవారిచే నడుపబడు సంస్థ యొకటి యుండుట అవసరము. వారు ప్రజాప్రతినిధియగు ఆర్థికమంత్రికి ఏయే సమయములం దెట్టి ఆర్థికవిధానము నేర్పాటుచేయవలెనో, ఎట్లు దానిని ఆచరణయం దుంచవలెనో మొదలగువిషయములనుగూర్చి సలహా నిచ్చుచుందురు. అదియు కాక ఇంకొకవిషయముకూడ జ్ఞాపకముంచుకోవలసియున్నది. ప్రజాప్రతినిధిప్రభుత్వమనిన అర్థము పక్షప్రభుత్వము; అనగా ఏ రాజకీయపక్షమువారు తాత్కాలికముగ శాసనసభయందు హెచ్చుబలము కలిగియుందురో, ఆ పక్షమువారు ప్రభుత్వమును నడపుచుందురు. పక్షపుపట్టుదలలలో, పోట్లాటలలో ఆర్థికవిధాననిర్ణయముకూడ సాధారణముగ పక్షపద్ధతుల ననుసరించియు, పక్షలాభముల ననుసరించియు నుండును గాని ప్రజలకందరకనుకూలముగ నుండునట్లు, దేశక్షేమమునకు సహాయభూతముగ నుండునట్లు ఉండకపోవచ్చును. కాన ఏ దృక్పథమునుండి చూచినను రిజర్వుబ్యాంకుసంస్థ ప్రభుత్వాధీనముగాక స్వతంత్రముగ వ్యవహరింపగల సమర్థులగు వారిచే నడపబడవలె ననువిషయము చాలముఖ్యముగ కాన్పించుచున్నది.

యుద్ధానంతరము బయల్వెడలిన ప్రపంచ-ఆర్థిక కష్టములలో రిజర్వుబ్యాంకుసంస్థవంటి సంస్థయొక్క-ప్రాముఖ్యము ప్రతిదేశమందును అంగీకరింపబడినది. ఆర్థికదుస్థితి ప్రపంచమునందు ప్రబలుటతో ప్రతిదేశమందును ప్రభుత్వములు తమతమ జాతీయ-ఆర్థికవిధానములను సరియగు కట్టుదిట్టమైన పద్ధతులపై ఏర్పాటుచేసికొనలేకపోవుటతో, రిజర్వుబ్యాంకులు పైన సూచింపబడిన అధికారములతో నెలకొల్పుటయే, ఆ దుస్థితిని బాపుటకు తగుమార్గమని గ్రహింపుట ప్రతివారికిని కల్గినది. మనదేశములోసంగతి చూచిన రిజర్వుబ్యాంకు ఏర్పాటునుగురించి 1918-వ సంవత్సరమువరకు తీవ్రమైన ఆలోచన లేదనియే చెప్పవచ్చును. ఆసంవత్సరములో మనదేశపు ఆర్థికవిధానమును గురించి ఆలోచించుట కేర్పరుపబడిన చాంబర్లేనుకమీషనువారు, వారిలో నొక సభ్యుడగు కేన్సుగారిచే ప్రతిపాదింపబడిన, అప్పటికున్న మూడుప్రెసిడెన్సీబ్యాంకులను కలిపి ఒకకేంద్రప్రభుత్వ-బ్యాంకును ఏర్పాటుచేయవలెనను విధానమునుగురించి కొంతచర్చ జరిపిరి. ఆ కమీషనువారు కేంద్ర-బ్యాంకింగుసంస్థ నేర్పాటుచేయుటను గురించి ఇదమిత్థమగు సూచనలుచేయకపోయినప్పటికిని 1920 లో ఏర్పాటుచేయబడిన ఇంపీరియల్ బ్యాంకు సంస్థ వారి ప్రతిపాదనయొక్క ఫలితమేయని తలంపవచ్చును. అప్పటినుండియు ఆ ఇంపీరియల్ బ్యాంకే హిందూదేశపు కేంద్ర-బ్యాంకింగుసంస్థగా పనిచేయుచున్న దనుటలో తప్పేమియు లేదు. కాని 1927 లో మనదేశమునకు వచ్చిన హిల్టను యంగుకమీషనువారు మరల రిజర్వుబ్యాంకువిషయమును ముందునకు తీసుకొనివచ్చిరి. వారు ఇంగ్లండునందు తీసికొనిన సాక్ష్యములో స్వతంత్రముగ నిర్వహింపబడునట్టి కేంద్రరిజర్వుబ్యాంకు ఇండియాలో ఏర్పాటుకాబడవలెనను విషయము చాలమంది నొక్కిచెప్పిరి. అట్లు ఆప్రతిపాదనను సమర్థించిన వారిలో బ్యాంకుఆఫ్ ఇంగ్లండు మేనేజింగు గవర్నరగు మాంటేగూనార్మనుగా రొకరై యుండిరి. అంతకుపూర్వమే ఇండియాప్రభుత్వమువారు తనుకుగల కర్రెన్సీనోట్లను అచ్చువేయు అధికారము ఇంపీరియల్ బ్యాంకువారికి మార్చుట కభిప్రాయపడుచుండిరి. కాని హిల్టన్‌యంగుకమీషనువారి రిపోర్టులో రిజర్వుబ్యాంకు అనుపేరుతో ఒకసంస్థను తప్పక ఏర్పాటుచేయవలెనను సూచనవలన ఏ సంస్థ కాయధికార మీయవలెనను విషయమునుగూర్చి క్రొత్తగ ఆలోచింపవలసివచ్చుటచే ఆ అభిప్రాయము కొనసాగింపబడలేదు.

హిల్టన్‌యంగుకమీషనువారి రిపోర్టు అనంతరము రిజర్వుబ్యాంకునుగురించిన వ్యవహారములు తీవ్రగతిని దాల్చుటతో 1927 లో అప్పటి ఆర్థికసభ్యుడగు సర్. బాసిల్ బ్లాకెట్‌గారు రిజర్వుబ్యాంకుబిల్లు నొకదానిని తయారుచేసి శాసనసభయందు ప్రవేశపెట్టిరి. "ఆర్థికసంబంధమగు విశాలహృదయమున కిది నిదర్శన"మని బిల్లునుగురించి బ్లాకెట్‌గారు చెప్పిన వాక్యమును అసెంబ్లీయందన్నిపార్టీలవారు నామోదించిరి. కాని బ్యాంకు ఏ పద్ధతులపై ఏర్పాటు కాబడవలెననువిషయమును గురించి ప్రభుత్వప్రజాపక్షములకు తీవ్రభేదాభిప్రాయము లుండుటచే, భారతశాసనసభ సెలెక్టుకమిటీవారు బిల్లునందలి సూత్రములను ప్రభుత్వమువారి కెంతమాత్రము ఇష్టములేనివిధముగ మార్చివేసిరి. ప్రభుత్వమువారు వాటాదార్ల యాజమాన్యముక్రింద నుండునట్టి బ్యాంకు ఏర్పాటుకాబడవలెనను అభిప్రాయముతో నుండగా ప్రజాపక్షమువారు పూర్తిగ ప్రభుత్వయాజమాన్యము క్రింద నుండునట్టి సంస్థ కావలెనని పట్టుపట్టిరి. ప్రభుత్వమువారు డైరెక్టర్ల సంఘము ఏవిధముగ రాజకీయసంబంధము లేకుండ యుండునట్లు చేయవలెనని చెప్పగా ప్రజాపక్షమువారు శాసనసభాప్రతినిధులకు డైరెక్టర్ల సంఘములో స్థాన ముండవలెనని తీర్మానించిరి. ప్రభుత్వమువారి అభిప్రాయములు కొనసాగకపోవుటచే వారు రిజర్వుబ్యాంకు బిల్లును తాత్కాలికముగ నుపసంహరించుకొని తరువాత సమావేశములో వేరొకబిల్లు నుపపాదించుటకు ప్రయత్నించిరి. కాని శాసనసభాధ్యక్షుడు అట్లుచేయుట కంగీకరించకపోవుటచే వారి ప్రయత్నము విఫలమయ్యెను.

పైన చెప్పబడిన విషయములు జరిగినకొంతకాలము వరకు రిజర్వుబ్యాంకువిషయము వెనుకబడెను. తరువాత రౌండుటేబిల్ సమావేశములందు ఆర్థికపుకట్టుబాట్లనుగురించిన చర్చలలో రిజర్వుబ్యాంకు మొట్టమొదట ఏర్పడినకాని ఆర్థికస్వాతంత్ర్యము నిచ్చుటకు వీలులేదని ఫెడరల్ స్ట్రక్చరుకమిటీవారు తీర్మానముచేయుటచే మరల ఆసమస్య ప్రాముఖ్యమును వహించెను. ఆకమిటీవారీక్రిందవిధముగ తమ రిపోర్టునందు తెల్పియుండిరి:—

"హిందూదేశపు ఆర్థిక, కరెన్సీవిధానములు సరియగు పద్ధతులపై నడుపబడుచున్న వనునమ్మకము కల్గుటకు, రాజకీయసంబంధ మెంతమాత్రమును లేక స్వాతంత్ర్య పద్ధతులపై నడుపబడునట్టియు, గట్టి పునాది కల్గియుండునట్టియు రిజర్వుబ్యాంకు ఎంతత్వరలో వీలైన అంత త్వరలో ఏర్పాటుచేయబడవలెనని ఈ సంఘమువారు సూచించుచున్నారు. ఆబ్యాంకునకు ఆర్థికవిధానము, మారకపువిధానము స్థిరపరచు అధికార ముండవలెను. మరియు వెంటనే సరిపోవునట్టి నిల్వబంగారము మూలధనముగల బ్యాంకును ఏర్పాటుచేయుట కష్టమని ఈకమిటీవారు అభిప్రాయపడుచున్నారు. అందువలన అట్టి పరిస్థితు లేర్పడువరకును ఈవిషయములనుగురించి సరియగు విధానము నేర్పరచి దానిని పరిపాలించుటకు గవర్నరుజనరలుకు కొన్ని ప్రత్యేకాధికారము లిచ్చుట అవసరము."

రెండవరౌండుటేబిల్ సమావేశమునందు సర్. పురుషోత్తమదాస్ ఠాకూర్ దాసుగారి పట్టుదలపై రిజర్వుబ్యాంకుస్థాపన భారతీయశాసనసభవారి చట్టప్రకారము జరుపబడవలెనను సిద్ధాంత మంగీకరింపబడెను. ఆయనసూచనపైనసే రిజర్వుబ్యాంకు స్థాపింపబడునంతవరకు గవర్నరుజనరలుకు ఆర్థికవిషయములలో ప్రత్యేకాధికారము లుండవలసిన అవసరములేదు, మామూలుగ నున్న అధికారములు చాలునను సిద్ధాంతముకూడ అంగీకరింపబడెను. ఇంకొక్కవిషయముకూడ ఇచ్చట చెప్పవలసియున్నది. మొదటి రెండురౌండు టేబిల్ సమావేశములందునుకూడ 'ఫెడరేషన్' స్థాపింపబడుటకుముందుగానే రిజర్వుబ్యాంకు స్థాపింపబడి పని చేయుచుండవలె ననువిషయ మెవ్వరును నొక్కి కోరియుండలేదు. కాని మూడవరౌండుటేబిల్ సమావేశమునందు ఆర్థికపుకట్టుబాట్ల సంఘమువారు ఈ విధమగు క్రొత్తషరతునుకూడ ఒకదానిని ప్రవేశపెట్టిరి. పైన ఉదాహరింపబడిన షరతుల నన్నిటిని వా రంగీకరించుటయే కాక, "ఫెడరేషన్ విషయమై బ్రిటిష్ గవర్నమెంటువారు పార్లమెంటులో బిల్లు ప్రవేశపెట్టుటకుపూర్వమే హిందూదేశములో రిజర్వుబ్యాంకు ఏర్పాటుకాబడి పనిచేయుచుండవలె" ననియు, "ఆరిజర్వుబ్యాంకు స్థాపనవిషయమై వీలైనంతత్వరలో భారతశాసనసభలో చట్టము ప్రవేశపెట్టబడవలె" ననియు తమరిపోర్టునందు వ్రాసియుండిరి. ఈ సూచనల యర్థము భారతదేశప్రతినిధులకు గ్రాహ్యముకాకపోలేదు. సర్ తేజ్ బహదూర్ సప్రూ, జయకర్ గార్లప్పుడే వాటిని గురించి తీవ్రమగునసమ్మతిని తెల్పియుండిరి. తరువాత బ్రిటిష్ గవర్నమెంటువారి శ్వేతపత్రము వెలువడి దానియందు కూడ పై షరతులే మరింత గట్టిగ వక్కాణింపబడెను. శ్వేతపత్ర సూచనప్రకారము, "ఆర్థికవిషయములందు బాధ్యత హిందూదేశస్థులకు మార్చుటకుముందు షరతుగా మొదటి ఫెడరల్ మంత్రివర్గము వా రధికారములోనికి వచ్చునప్పటికే రాజకీయసంబంధ మేమియు లేనట్టి రిజర్వుబ్యాంకు హైందవశాసనసభవారి చట్టప్రకారము ఏర్పాటు కాబడియుండవలె" నని యుండెను.

పైన చెప్పబడినదానినిబట్టి మూడవరౌండుటేబిల్ సమావేశము ఫలితముగ రిజర్వుబ్యాంకుసందర్భములలో ఒక ముఖ్యమైనమార్పు ఏర్పడిన దని తెలుచున్నది. మొదటిసమావేశములో రిజర్వుబ్యాంకు ఏర్పాటుకాబడని సందర్భములో కొన్ని ప్రత్యేకాధికారములు గవర్నరు జనరలున కిచ్చుటకు ఆలోచన జరిగెను. రెండవసమావేశములో గవర్నరు జనరలు ప్రత్యేకాధికారములకు బదులు ఒక "ఆలోచనసంఘము" నేర్పాటుచేయుట బాగుండునని ఆలోచింపబడెను. రెండవ సమావేశము సమయమున ఆర్థికపరిస్థితులు చాల క్లిష్టముగ నుండుట వలన రౌండుటేబిల్ ప్రతినిధులు రిజర్వుబ్యాంకుఏర్పాటు

తొందరగ జరుగునదికాదని తలంచుటలో ఆశ్చర్యమేమియు లేదు. మూడవసమావేశమునాటికి ఆర్థికస్థితి ఇంగ్లండు ఇండియాదేశములలో చాలవరకు బాగుపడినప్పటికిని రిజర్వుబ్యాంకుఏర్పాటు కాబడకపూర్వము "ఫెడరేషను" రాజ్యాంగవిధానము నేర్పాటుచేయుటకు వీలులేదని ఎందులకు తలంపబడెనో గ్రహించుట కష్టము. దీనికి ఒక్క కారణముమాత్రము మన మూహింపవచ్చును. ప్రస్తుతపు భారతశాసనసభవారే రిజర్వుబ్యాంకుచట్టము నేర్పాటుచేయవలెనని షరతు నేర్పాటు చేసిన వారిచే తమ కనుకూలముగ నుండిన పద్ధతులపై బ్యాంకుఏర్పాటు చేయించవచ్చునని బ్రిటిష్‌ప్రభుత్వము వారు తలంచియుండవచ్చును. అదియుకాక ఫెడరేషను విధానమును, దానితో కేంద్రబాధ్యతయు వెంటనే ప్రవేశపెట్టకుండ ఆలస్యముచేయుట కిది యొక మిషనూడ అయి యుండవచ్చును.

మన హిందూదేశమునందు రిజర్వుబ్యాంకును పెట్టుటలో బ్రిటిష్ గవర్నమెంటువారు నియమించుచున్న షరతులు నానాజాతిసమితివారు యుద్ధానంతరము ఆర్థిక-చిక్కులలో నున్నదేశములకు సహాయము చేయుటకుముందు నియమించిన షరతులపోలిక నున్నవి. ఆషరతులు యుద్ధమునందోడిపోయిన దేశముల యాత్మగౌరవమునకు భంగకరములుగ నున్నవనిన వాటి నిజస్థితి తెలిసికొనవచ్చును. కాని హిందూదేశవిషయములో నియమింపబడిన షరతులు కొన్నివిషయములలో అంతకన్న అధ్వాన్నముగ నున్ననియే చెప్పవలసియున్నది. ఎందువల్లనన యూరపియన్ దేశముల విషయములో సెంట్రల్ బ్యాంకులు ఆయాదేశముల ఆర్థికస్థిరత్వము నేర్పాటుచేయుటకును, దేశముల ఆదాయవ్యయభేదములను సరిచేయుటకును తోడ్పడునట్టి సంస్థలుగా ఏర్పాటుకాబడిన మనదేశమందీపరిస్థితులు మున్ముందుండినగాని రిజర్వుబ్యాంకు ఏర్పాటు కాగూడదని ప్రభుత్వమువారు చెప్పుచున్నారు. ఆముందుషరతులను మూడవ రౌండుటేబిల్ సమావేశపు ఆర్థికరక్షణల సంఘమువారీక్రిందివిధమున సంక్షిప్తముగ వ్రాసియున్నారు:—"రిజర్వుబ్యాంకు ఏర్పాటుకాబడకముందు హిందూదేశపు ఆదాయవ్యయములు సరిపడియుండవలెను; లండనులోను, ఇండియాలోను కొద్దికాలములకు చేసిన జాతీయఋణము చాలవరకు తగ్గింపబడవలెను; మూలధనము హెచ్చుగ సేకరింపబడియుండవలెను; హిందూదేశపు వర్తకము బాగుపడి మామూలు విధముగ దేశపు ఎగుమతుల ఖరీదు దిగుమతుల ఖరీదుకన్న హెచ్చుగ నుండవలెను." రిజర్వుబ్యాంకులు ఏర్పాటుచేసికొనిన ఎన్నిదేశములలో ఈవిధమగు షరతులు పూర్తిగ ఆచరణయందేర్పడినవని చూచిన, చాల కొద్దిదేశములందే అట్లు జరిగినదని చెప్పకతీరదు. ఎందువల్లనన, పైన చెప్పినట్లుగా, చాలదేశములలో రిజర్వుబ్యాంకులు ఆయాదేశముల ఆర్థికపునరుద్ధారణ, పునర్నిర్మాణములకు మార్గములుగ ఏర్పాటుకాబడినవిగా నున్నవి. ఇట్టి స్థితిగతులలో, ఆర్థికముగ యూరపియన్ దేశములలో చాలవాటికన్న స్థిరత్వమును, బలమును ఎక్కువగ కల్గియున్నట్టి మనదేశమువిషయములో ఇట్టి షరతులు కోరబడుట చాలదుర్భరవిషయము.

1929 లో హిందూదేశపు ఆర్థికసభ్యుడగు సర్ జార్జి షూస్టర్ గారు లెజిస్లేటివ్ అసెంబ్లీలో రిజర్వుబ్యాంకువిషయమై ప్రసంగించుచు కొన్నిసంగతులను చెప్పినట్లు కేంద్రపుబ్యాంకింగు విచారణసంఘమువారు తెల్పియుండిరి. ఆయన చెప్పిన దేమనః—"ఆధునిక-ఆర్థికానుభవము ననుసరించి కరెన్సీ, ఆర్థికవిధానములను నడపుటకై హిందూదేశములో కేంద్రపుబ్యాంకు నేర్పాటుచేయుట చాలముఖ్యమగు సంస్కరణయైయున్నది. కాని ఈ విషయములో ప్రభుత్వమువారు ముందడుగువైచుటకుముందు రెండుషరతులు చాల ముఖ్యములని తలంచుచున్నారు: ఒకటి, ఆబ్యాంకు బలమైన పునాదులపై ఏర్పాటుకాబడవలెను; రెండు, ప్రభుత్వమువారు చేయు ఏర్పాట్లకు ప్రజలలో అధికసంఖ్యాకులు సమ్మతించినట్లు నిదర్శనము లుండవలెను."

ప్రస్తుతమున్న లెజిస్లేటివ్ అసెంబ్లీవారు ప్రభుత్వమువారి అభిప్రాయములకు వ్యతిరేకముగ నుండురను భయమునకు కారణము లేనందునను, సంయుక్తరాజ్య

విధానపు టేర్పాటు రిజర్వుబ్యాంకుస్థాపనపై ఆధారపడియుండుటవలనను, సూక్ష్టర్‌గారి షరతులు పరిపూర్తినొందినవి. అదియుగాక 1933-34 సంవత్సరపు ఆదాయవ్యయపట్టికను అసెంబ్లీలో ప్రవేశపెట్టుచు సూక్ష్టర్‌గారు హిందూదేశపు ఆర్థికపరిస్థితులు అన్ని విధముల అనుకూలముగ నున్నవనియు, చాల ఇతరదేశములకన్న హిందూదేశపు స్థితి వేయిమడుంగులు బాగుగ నున్నదనియు చాలసార్లు చెప్పియుండుటచే వెంటనే రిజర్వుబ్యాంకుస్థాపనకు అవసరమగు చర్య తీసికొనుట కెట్టి యభ్యంతర ముండరాదు. దానికి సంబంధించిన విషయము లిదివరలోనే కొంతవరకు చర్చింపబడి వాటిపై చర్య తీసికోబడినది. సెంట్రల్ బ్యాంకింగు విచారణసంఘమువారు "ప్రభుత్వమువారిచే పెట్టుబడి పెట్టబడినట్టియు, స్వతంత్రులగు భారతీయులు డైరెక్టర్లుగా కల్గినట్టియు బ్యాంకు ఏర్పాటుచేయుట మంచి" దని వ్రాసియుండిరి. ఆసంఘపు అధికసంఖ్యాకుల రిపోర్టునందు ఈసమస్యనుగురించి ఇంకను అనేకములగు ఇతరసూచనలును, సలహాలునుకూడ నున్నవి. 1928 లో ప్రతిపాదింపబడి ఉపసంహరించుకోబడిన బిల్లును ఈసలహాలనుబట్టి మార్చి వేరొక క్రొత్తబిల్లును తయారుచేసిన దానిని ప్రతివారు నామోదింతురనుటలో సందేహము లేదు. పూర్వపుబిల్లు సందర్భములో వచ్చిన డైరెక్టర్ల ఎన్నికపద్ధతులనుగూర్చి వచ్చిన ప్రతిఘటన, సంఘర్షణ ఇప్పుడు వచ్చునని తలంచుట కవసరములేదు. ఎందువల్లనన, ప్రజాపరిపాలన, కేంద్రబాధ్యతాయుత ప్రభుత్వసూత్రములు కొంతవరకైన రాబోవు సంస్కరణముల వలన వచ్చుటతో, శాసనసభవారు డైరెక్టర్లలో కొంతమందిని ఎన్నుకొనుట కధికార ముండవలెనను విషయమున కంత ప్రాముఖ్య ముండదు. *

ఈ వ్యాసము ముగింపక పూర్వము ఒక్కవిషయము చెప్పవలసియున్నది. హిందూదేశమునకు రిజర్వుబ్యాంకు కావలెననియు, అది వెంటనే స్థాపింపబడవలెననియు ఏకగ్రీవముగ అంగీకరింపబడిన విషయమే. కాని దానినిబట్టి హైందవులకు ఆర్థికస్వాతంత్ర్య మీయబడిన, వారు తమదేశమునకు నష్టముగనుండు ఆర్థికవిధానమును ఏర్పాటుచేయుదురనియు, దానివలన హిందూదేశమునకు అప్పిచ్చినవారికి తీరనినష్టము కల్గ చేయుదురనియుతలంచుట చాలపొరపాటు. ఎంతపాడుగ, తెలివితక్కువగ మనదేశీయులు మన ఆర్థికవ్యవహారములు నిర్వహించినను, ఇంతవరకును బ్రిటిష్ఆర్థికమంత్రులు వ్యవహరించినదానికన్న అరిష్టదాయకమగు విధానమును వా రాచరింతురనుటకు కెట్టి అవకాశము లేదు. కాని ఇప్పుడుకూడ బ్రిటిష్ మంత్రివర్గమువారు మనదేశస్థుల శక్తిసామర్థ్యములయందు నమ్మకములేకుండ అనవసరములగు షరతుల నియమించుట వారి అహంభావమును, భారతీయుల మంచితనమును గురించి అపనమ్మకమును తెల్పునుగాని వేరుకాదు. ఈ సందర్భములలో భారతీయులు ఈషరతులను నియమించుటలో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారి అభిప్రాయములు పూర్తిగ ఆర్థికసంబంధమగునవే కాక రాజకీయములుకూడ-వాటిని పురికొల్పుటలో కొంత పాల్గొన్నవని తలంచుటలో తప్పేమియు లేదు. కేంద్రపుబ్యాంకింగు సమస్యలు ఇప్పటికాలములో పూర్తిగ చర్చింపబడినవగుటచే ఏదేశమైనను ఆచర్చల సారాంశముల నాధారముచేసికొని తమతమ పరిస్థితులకు సరిపోవునట్టి సంస్థలను చాలతేలికగ తెలిసికొని ఏర్పాటుచేసికోవచ్చును. హిందూదేశపరిస్థితులు, హిందూదేశపు బ్యాంకుసమస్యలుకూడ ఇదివరకే క్షుణ్ణముగ చర్చింపబడియుండుటచే ఇంక మిగిలిపోయినది ఆచర్చలనుబట్టి హిందూదేశపు రాజకీయ పరిస్థితులను ఎట్టిబ్యాంకు మన కవసరమో నిర్ణయించి, దానిని త్వరితముగ ఏర్పాటుచేయుటయే యైయున్నది.

---

* 1928 బిల్లు ఉపసంహరింపబడుటకైనను ఇది కారణము కాదనియు, దానికి వేరుకారణములు కలవనియు మొదటి రౌండుటేబిల్ సమావేశమునందు జిన్నాగారు గట్టిగ చెప్పిరి.

సెలవు

మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి

ఏడుగురు నేకమై ముదముగొల్పుచును,
నన్నుఁగూడి చరియించు నామిత్రులార,
దయతప్పెనొక్కొ నాపయి నేఁడు మీకు?
కనుట కింపగుదానిఁ గనుచున్న వేళ,
వినుట కింపగుదాని వినుచున్న వేళ,
నాకుఁ దోడయి నిల్చి నన్నుఁ బ్రోచినారు;
నాతోడునీడలై నన్నుఁ గూడినారు.
కష్టంబులగు పనుల్ గావించువేళ
నాయందుఁ దయఁజూపి నన్నుఁ గాచినారు;
కాలమెల్లపు డొక్క-గతి నుండఁబోదు;
కష్టముల్ గల్గెడు కాలంబునందు
మిత్రులు శత్రులై మెలఁగుచుండెదరు.
ధైర్యసాహసము లుత్సాహంబుఁగూడి
నాతోడఁబుట్టులై నడిచిన వేళ,
మీరందఱును నాకు మిత్రులే-కాని,
కాలంబు మాఱె, కష్టాలు చేకూఱె;
ధైర్యసాహసములు తగ్గుచునుండె;
నుత్సాహశక్తియు నుడిగిపోసాగె;
మీమైత్రి యేమయ్యెఁ? మీపని యేమి?
కనువేళ, వినువేళఁ, జనువేళ మీరు
దవ్వుదవ్వుల నిల్చి తాఱుచున్నారు.
మీరు నామిత్రులు కారంచు నిపుడు
నిశ్చయంబుగఁ జెప్ప నేరనుగాని,
నెయ్యంబు క్రమముగా నీరసమౌట
కనుపట్టుచున్నది—
కాలంపు మహిమ!—
మీమైత్రి యూఁతగా మేటికార్యములు
సలుపఁజాలితిఁ దొల్లి—
జయము నొందితిని,
ఆజయం బుత్సాహ మమరించె నాకు;
తలకుమించినపనుల్ తలపెట్టినాను,
చేతవాతనుగాక చెడిపోయినాను,
కారణం బేమి?—
మీకారుణ్య మకట
యించుకించుక తగ్గి యిట్లు కావించె.
అహహ, యాదినముల మహిమ యేమందు?—
నామాటయే మాటమై మేటియయ్యె!
కనుట కంతము లేదు, కనుచు నేయుంటి,
వినుట కంతము లేదు, వినుచు నేయుంటి,
కలమెత్తి వ్రాయంగ గమకించునపుడు
చేయెత్తి పనిసేయ సిద్ధమౌనపుడు;
ఆయాస మింతైన నపుడు లేకుండె,
మీరు నామిత్రులై మెలఁగినా రపుడు.
కలమెత్తి వ్రాయంగఁ గష్టమౌ నిపుడు
చేయెత్తి పనిసేయఁ జీకాకు నేఁడు;
వినుటకుఁ గనుటకుఁ జనుటకు శక్తి
యుత్సాహమును దగ్గుచున్నవి—మీకు
నెయ్యంబు నాపైని నీరసించినది.

*　　*　　*

ఆడినయాటయే యాటమైనపుడు,
పాడినపాటయే పాటమైనపుడు,
మాట నూరువరాల మూట మైనపుడు,
మూట వేయివరాలపాటి మైనపుడు,
మీరందఱును నాకు మిత్రులే—నాఁడు—

వినఁగఁ గష్టంబైన వింతను వింటి;
పాడఁ గష్టంబైన పాటపాడితిని;
చేయఁ గష్టంబైన చేఁత చేసితిని;
చూడఁ గష్టంబైన చోటు చూచితిని;
నాపాటివారు కన్పట్ట రఁ కీర్తి
గడియించినాను మీకరుణ నానాఁడు—
ఆనాఁటికరుణ యేమయ్యె మీకిపుడు?

వినఁగోరెదనుగాని, విన శక్తి తగ్గె;
కనఁగోరెదనుగాని, కన శక్తి తగ్గె;
వ్రాయంగఁ జేయంగ బలమును దగ్గె;
శక్తితోఁ దగ్గె నుత్సాహధైర్యములు;
బలముతోఁ దగ్గెను గలిమియంతయును—

బలిమి, యుత్సాహంబు, కలిమి, ధైర్యంబు,
తరలుచునున్నవి—దయ మీకుఁ దప్పె—
బ్రతికియున్నాను జీవచ్ఛవంబట్లు
బ్రతికియుండక చేయవలసిన దేమి?

పోయినదినము లెప్పుడు మఱిరావు,
మఱిరాదు మీతోంటి మైత్రి నాపైని;
ఇంచుకించుక మీరు నేనునుగూడ
దవ్వుదవ్వుగ వీడి తరలిపోయెదము—

నను వీడి దవ్వుగాఁ జనెదరుకాని,
ననుఁ దలంతురె, యెందుఁ జనినను మీరు?
తలఁతురో మీరు నన్ దలఁపరో కాని,
నే మిమ్ముఁ దలఁపక నిలువఁగాలేను.

మీమైత్రిఁ జేసిన మేటికార్యములు,
మీమైత్రిఁ జూచిన మేటిదృశ్యములు
మరణమౌదాఁక నే మఱచిపోలేను;
మిముఁ దలంపక నేను మెలఁగంగలేను.

మీసహాయములేక మెలఁగినవేళ
మీసహాయపు శక్తి వాసి కన్పట్టు.

అయినది యేమైన నైనదేకాని,
మీరు నొక్కొక్కప్డు మిత్రులే—నిజము—
కనుముక్కుఁజెవులును, దనువు నాలుకయు,
నగుచు నా కుత్సాహ మమరించినారు;
కాలుసేయాదిమై కరుణ చూపించి,
యేవేళ నాచెంత నే నిల్చినారు.

మఱచిపోలేను మీమైత్రిని, మిమ్ము—
నను వీడిపో మీకు మనసయ్యెఁ గాన
మిము నిల్పుకొనలేను; మీకేల వంత—
ఇచ్ఛకువచ్చినయెడ కేగుఁ డింక—
పనుగురు మీరు—మీపైనున్న ప్రేమ
యొక్కచోటికిఁ దెచ్చి, యొక్కెడ నుంచి,
యొక్కండఁ గూర్చుండి, యొక్కనిఁ జూచి,
చింతసేయుదు; వేఱెచింత నాకేల?
అతఁడె నామిత్రుఁడౌ నన్నివేళలను;
కనుగొంటిరో మీరు కనలేదొ కాని,
ప్రేమతో మీరు నన్ వీక్షించువేళఁ
బ్రక్కనే యాతండు నక్కి కంచుండె;
నను మీరు దయతోడఁ గనుచున్నవేళ
నాతఁ డాప్రక్కనే యరయుచునుండె.

నేఁడు మీదయ యిట్లు నీరసంబైన,
నాతంతు చేరువ కరుదెంచినాఁడు.

ఈక్రేవ నీక్షింపుఁ డిదిగో, యీక్రేవ—
నాసుఖంబులయందు ననుఁ గూడినారు,
నాకష్టములయందు నను వీడినారు
మీరందఱును; గాని, మిత్రుఁ డీతండు
కష్టంబులందు, సుఖంబులయందు
నను విడనాడక, నాముాల నిల్చి,
నామేలు కోరి, న న్గాపాడుచుండు;
మీరు నాతో మైత్రి మెలఁగినవేళఁ
దలఁపలేనైతి నాతని ప్రేమమహిమ;
మిమ్ము నమ్మితి—వానినెమ్మి గ్రుమ్మితిని.
కడచె నాదినములు—కడచె మీమైత్రి.

సెలవుగైకొనుఁడు; మీచిత్తమైనపుడు—
సెలవొసంగుఁడు నాకు—

చేతనారీతి

నీయేకమిత్రుని నీక్షించుచుందు;
ఇతనితోఁ గాలంబు నేగించుచుందు;
ఇతనితో నేకమై యెలమిమై నుందు;
ఇతనిలోఁ గరఁగి నే నేమొమై యుందు;
సెలవుగైకొనుఁడు, నే నిఁకఁతు నొక్కఁడనె—
తలఁచుచుండుఁడు నన్ను—

సెలవిందు—

సెలవు—

(తేనెపట్టునుండి)

గంగానదిలో పడవలు

—సి. జి. జగన్నాథదాసు.

చందనవృక్షము

(Santalum, album)

క్రమధాటి వెంకటగిరి

చందనవృక్షము హిందూదేశములో అమూల్యమైన వృక్షములలో నొకటి. ఈ చెట్టు నిలువు నిలువెల్ల వాసనావిలసితము; నిలువునిలువెల్ల ఉపయోగకారి. పూర్వమునుండి హిందూదేశమునందును, చైనాదేశమునందును ఇది చాలగా కొనియాడబడుచున్నది. టేకు, దేవదారు మొదలైనవృక్షములకంటె ఇది దీర్ఘకాల ముండును. దీనిని విగ్రహాదులు, దేవస్థానములు, రాజనగరులు మొదలైనవాటి కవాటములు చేయుటకు అమితముగ వాడుచున్నారు. ఇదిగాక హిందూ, చైనాదేశములందు మృతదేహములకు సంస్కారమొనర్చుటకు ఈచందనపు చెక్కలను కొందరు ఉపయోగించుచున్నారు. దీనినుండి తీసిన నూనె పలువిధముల అన్నిదేశములందును వాడబడుచున్నది.

సదా పచ్చనిఆకులతో గూడి రమ్యముగానుండు ఈ చందనవృక్షము సాధారణముగా 40 అడుగుల ఎత్తుపెరుగును. మరియు భూమి సారవంతమైనచో ఈ చెట్టు 100 అడుగులయెత్తును, 6 అడుగుల చుట్టుకొలతయు గలిగి చాలత్వరలో పెరుగును. ఇట్లు శీఘ్రకాలములో పెరిగిన వృక్షములందు సువాసనాయుతమైన చెక్క చాలకొద్దిగా నుండునని తెలియుచున్నది.

మనదేశమున ఈ చందనవృక్షములు నీలగిరి కొండలనుండి ప్రారంభమై, మైసూరుదేశపు పశ్చిమోత్తరదిక్కులవరకు 240మైళ్ల నిడివియు, 16 మైళ్ల వెడల్పును గల విశాలావరణమును చుట్టుముగా నలముకొని యున్నవి. ఈ ప్రదేశమందు సముద్రమట్టమునుండి 4000 అడుగుల ఎత్తుప్రాంతములందు ఈ చెట్టు చాల సొంపై, ఉన్నతముగ పెరుగుచున్నది. ఈ వృక్షముల ఆవరణపు మొత్తమువిస్తీర్ణము 6000 చదరపుమైళ్లు. ఇందులో మూడువంతుల ప్రదేశము మైసూరుదేశమునందును, తక్కినది (Coorg)లోను కొడగు బొంబాయి రాజధానిలో కొంత, మదరాసునందు కొంతభాగము ఉన్నది. ఉత్తమమైనమ్రాను మైసూరు, కొడగుదేశములందు దొరకును.

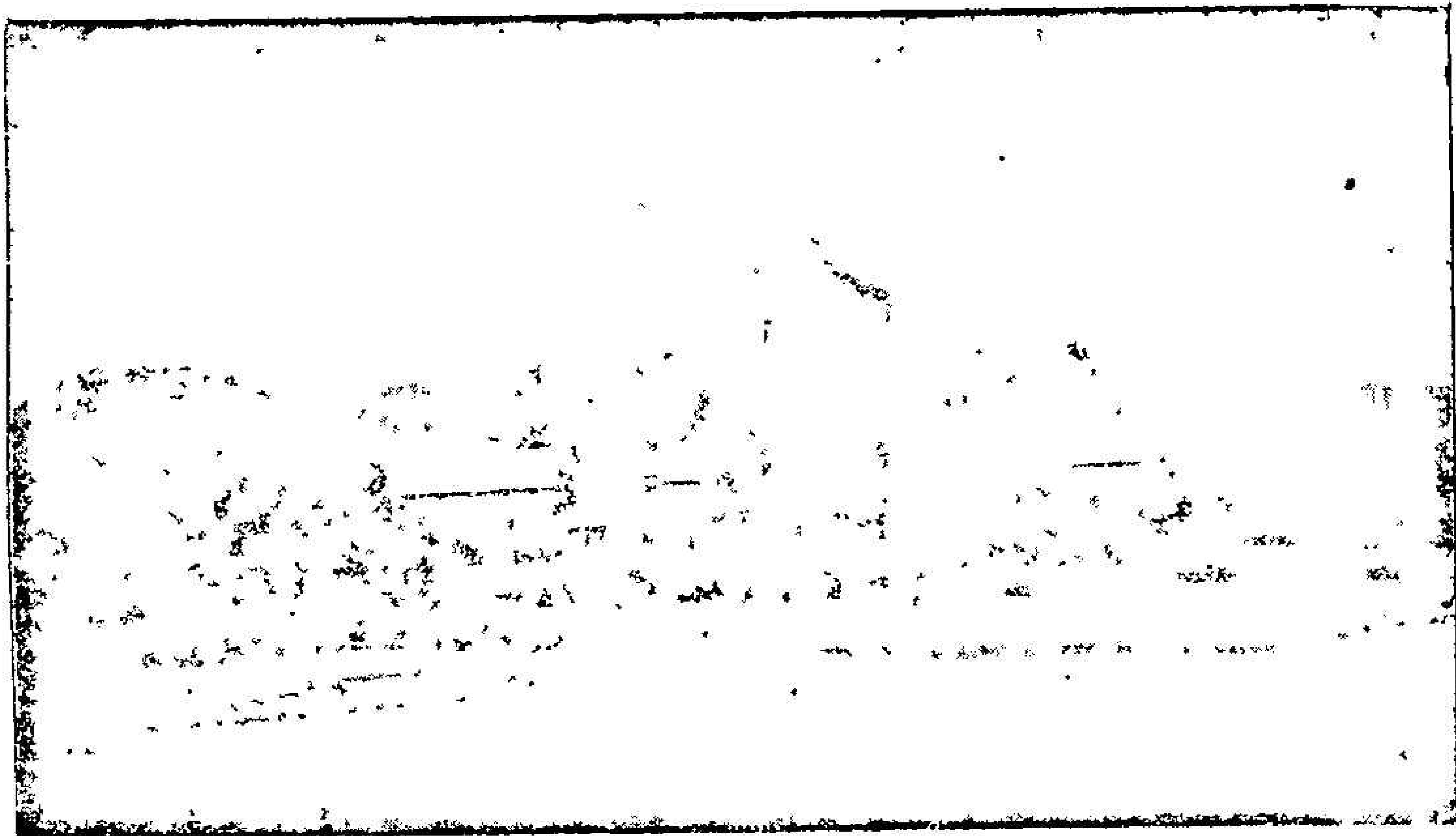
ఈ చందనవృక్షముల మూలమున మైసూరురాష్ట్రమునకు చాలఆదాయము కలుగుచున్నది. కొన్నిసంవత్సరముల క్రింద వేలమునందు ఈ చెట్లన్నియు అమ్మబడి, యూరోపు, అమెరికాదేశములకు ఎగుమతిచేయబడుచుండెడిది. చందనపునూనె ఆదేశములందలి బట్టీలలోనె తయారు చేయబడుచుండెను. ప్రస్తుతము మైసూరు, బెంగుళూరులందు కర్మాగారము లేర్పరచి, మైసూరుప్రభుత్వమువారే చందనపునూనెను తయారుచేయుచున్నారు.

చెట్లను పెంచెడివిధము

ఈ చెట్లను వృద్ధిచేయుటకు, చెట్లయందు బాగుగ పండి, తాజాగానున్న పండ్లను కోసి వర్షాకాలమువరకు భద్రపరచియుంచి, తదనంతరము విత్తులను వేరుచేయవలెను. గంధపుచెట్లు పరాన్నభుక్కులగుటచే, విత్తులను పోషకవృక్షముల విత్తులతోగూడ నాటవలెను. ఇవి చక్కగా యెదుగుటకు దాదాపు 100 లేక 120 సంవత్సరములకాలము పట్టును. ఈ అవధిలోపుగా మ్రానుయొక్క ఉపరిభాగమునకు రెండుఅంగుళములలో నుండు మధ్యచెక్క (Heart wood) ఏర్పడును.

ఈ మధ్యచెక్క పసుపుతోగూడిన బూడిదరంగు కలిగి, చాల ఘాటుగా పరిమళించుచుండును. ఈ స్థితికి వచ్చినపిమ్మట మ్రానును కోసి, చెట్టుయొక్క పట్టను, పసరుభాగములను తీసివేసి, మధ్యచెక్కను ముక్క

లుగా కోయుదురు. తర్వాత చెక్కముక్కలనుండి నూనె తయారుచేయుదురు.

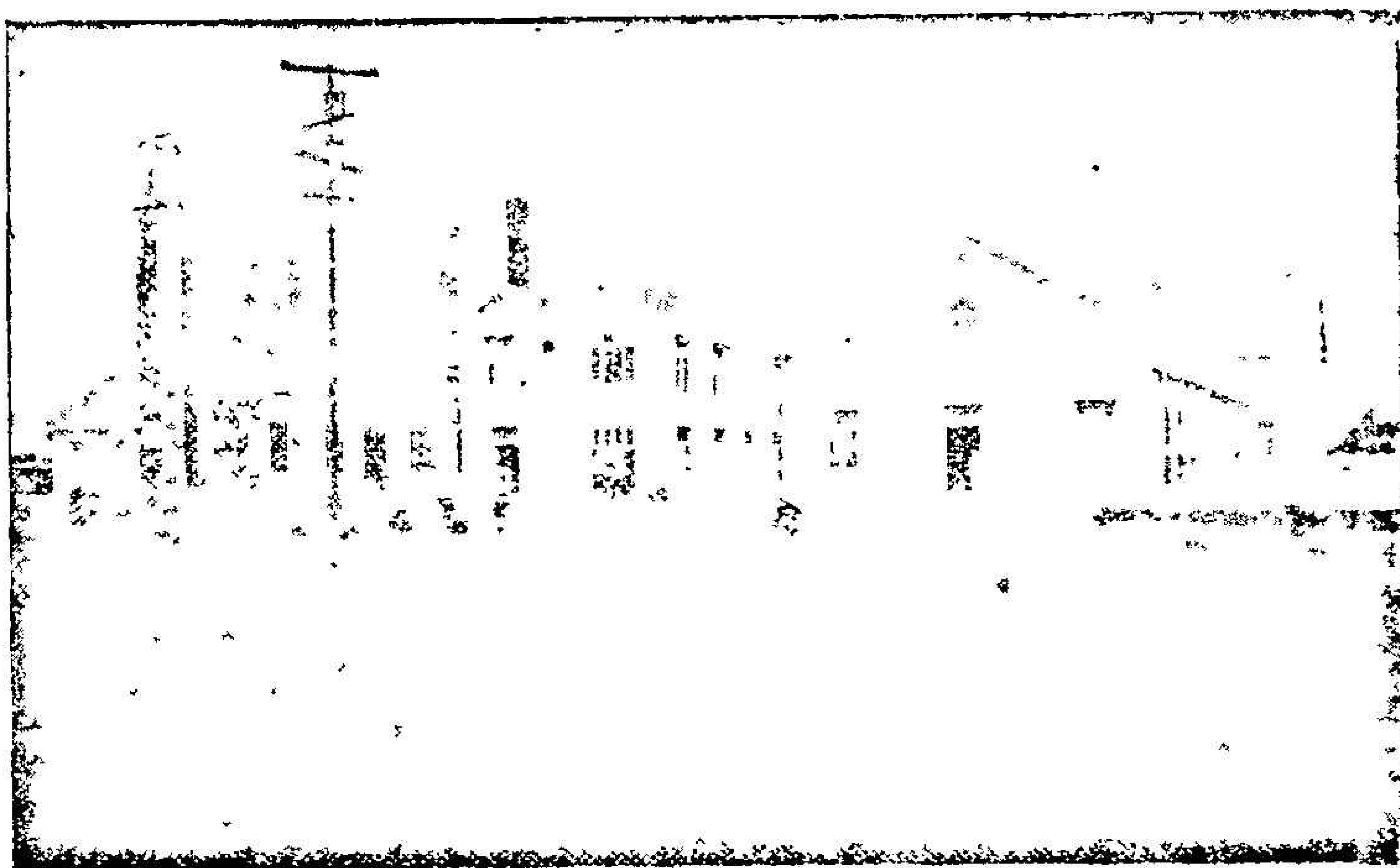

౧. బెంగుళూరునందలి చందనపునూనెను తయారుచేయు కార్ఖానా.

ఈ చందనవృక్షము ఇతరవృక్షములపై ఆధారపడి పెరిగెడు స్వభావముకలది. మొలకవచ్చిన కొద్ది మాసములకే దీనివేర్లు సమీపమున పెరిగియుండు గడ్డి మొదలైన చిన్నిచిన్ని మొక్కల వేర్లలో చొచ్చి ఆహారమును గైకొనును. ఇట్టిగుణము కలిగియుండుట వలన ఈ చెట్లను పెంచునపుడు, ఇతర పోషక వృక్షములయొక్క మొక్కలనుగూడ సమీపమున నాటి పెంచవలెను. ఇట్లు ఈ చందన వృక్షమునకు ఆధారముగనుండు వృక్షములు సుమారు 140 కలవని తెలియుచున్నది. వీటిలో ముఖ్యమైన పోషక వృక్షములు - తంగేడు చెట్టు (Cassia Auriculata), ప్రత్తి చెట్టు (Gossypiam Herbeceum), వేపచెట్టు (Melia Azadirachta), వావిలిచెట్టు (Vitex Negundo), రేగుచెట్టు (Zizyphus Jujuba Plum tree), జమ్మిచెట్టు (Acacia Suma), నూగు తుమ్మచెట్టు (Acacia Farnesiana).

చందనతైలము

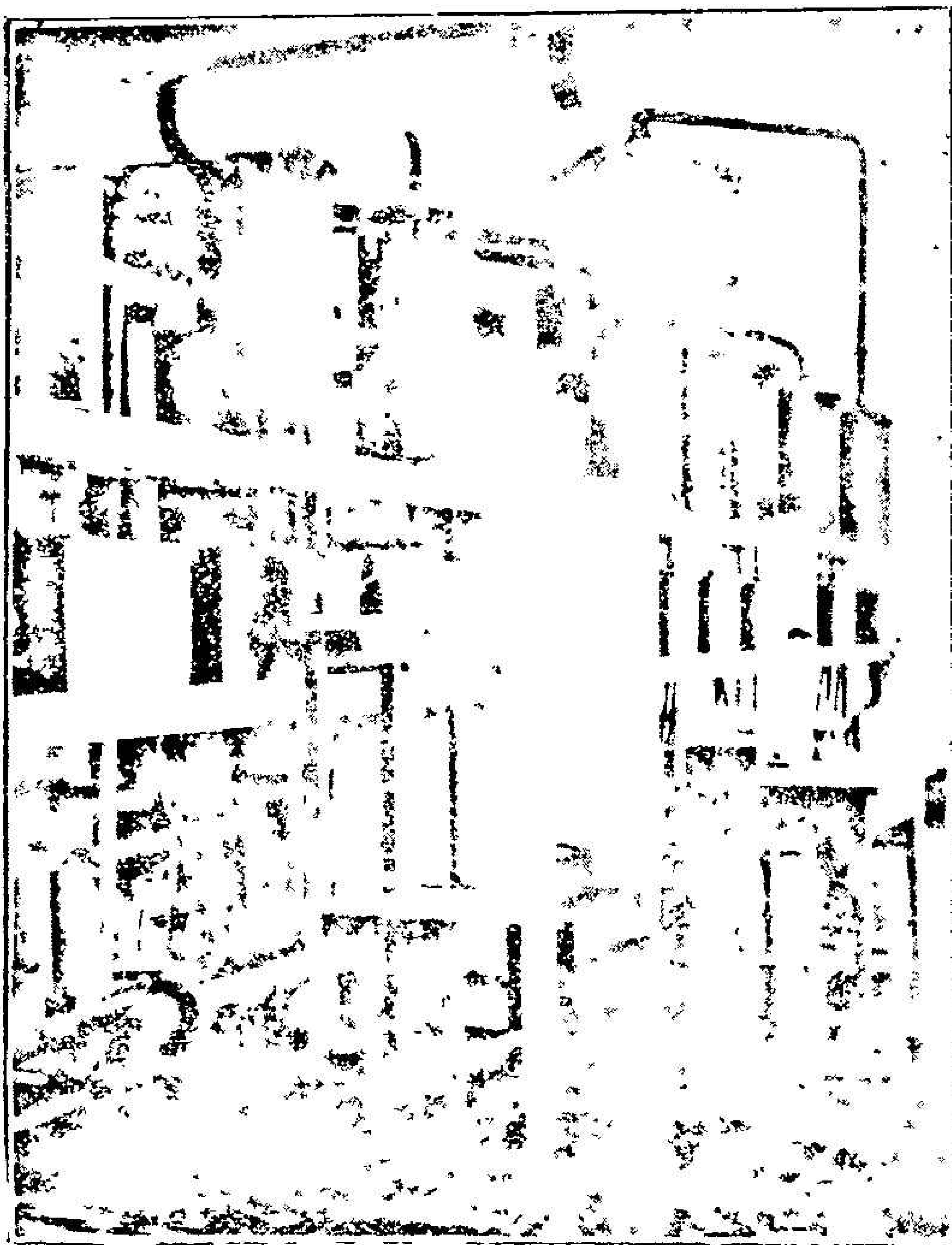
చందనతైలమును తయారు చేయు పరిశ్రమము హిందూదేశమున, మిక్కిలి అభివృద్ధి గాంచుచున్న దేశీయపరిశ్రమలలో నొకటైయున్నది. 1916-వ సంవత్సరమున మైసూరుప్రభుత్వమువారు శాస్త్రీయములైన నూత్నమార్గములతో ఈ పరిశ్రమను ప్రారంభించిరి. చందనతైలమును తయారు చేయుటకు, మైసూరుప్రభుత్వవారొక కర్మాగారమును బెంగుళూరులో నేర్పరచిరి. ఆ మరుసంవత్సరమే మైసూరునందు కూడ నట్టిదొకటి యేర్పరుపబడెను. ప్రస్తుతము ఈ రెండు కార్ఖానాలయందు సంవత్సరమునకు 1,500 టన్నుల చెక్కనుండి తైలము తీయుచున్నారు. ఇదిగాక ప్రభుత్వమువారు అమెరికా మొదలగు ఇతరదేశములందును తైలము తయారుచేయుటకు ఏర్పాట్లు చేసినారు. సంవత్సరమునకు 200000 పౌనులనూనె తయారు అగుచున్నది. 1927-28-వ సంవత్సరమున $22\frac{1}{4}$ లక్షల రూపాయల విలువగల చందనతైలము, జపాను,

౨. మైసూరునందలి చందనపునూనెను తయారుచేయు కార్ఖానా.

ఫ్రాన్సు, అమెరికా మొదలగు దేశములకు ఎగుమతిచేయబడెను. మైసూరుదేశమం దుత్పత్తియగు చెక్క అంతయు, ఈ రెండు కార్ఖానాలలోను, అథవా న్యూయార్కు (New York) నందుండు వీరి ఏజెంట్ల మూలముగాను బట్టీచేయబడుచున్నది.

చందనతైలము, దుంగలను స్వేదనము (Distillation) చేసి తీయబడును. మొదట మ్రానంతయు పొడిచేసి నీటిలో నానబెట్టుదురు. అటుపిమ్మట ఆ నానినపొడిని తామ్రపుబట్టీలో నుంచుదురు. కొద్దిరోజు

3. బెంగుళూరు కార్ఖానాలో తైలమును తీయు యంత్రములు.

లయినపిమ్మట ఆ నూనెను వడియగట్టి, దానియందలి మడ్డియంతయు అడుగునచేరుటకై ఒకసంవత్సరకాలము అట్టేకదలింపక ఉంచుదురు. ఇట్లు తయారుచేసిన నూనె మిక్కిలి స్వచ్ఛమై, పసుపురంగుతో మంచి సువాసన కలిగియుండును.

రోగము

స్పైక్ అను ఒకవిధమైన రోగము (Spike Disease) గంధపుచెట్లకు వచ్చును. 1900-వ సం. నుండి ఈ భయంకరమైన రోగము ఈ మహోపయోగకరమయిన వృక్షమును నాశపరుప మొదలిడెను. ఉపయోగించక పోవుటయే కాక ఉపయోగించువస్తువులను సర్వనాశము చేయు స్వభావము ప్రకృతివస్తువులకు సహజముకాబోలు!

ఈ రోగము ప్రప్రథమమున ఆకులకు, కొమ్మలకు వచ్చి తర్వాత సర్వత్ర వ్యాపించును. ఈ రోగమువలన నందనవృక్షములు నాశనమయి మైసూరు గవర్నమెంటువారికి ప్రతిసంవత్సరము 5, 6 లక్షల రూపాయల నష్టము కలుగుచున్నది.

రోగలక్షణములు

ఈ రోగవ్యాపనమువలన క్రొత్తగాచిగిరించు ఆకులు, కొమ్మలు వాని సహజమయిన ఆకారమును, మృదుత్వమును వీడి బిరుసుబిరుసై చిన్నగా కొయ్యలవలె పెరుగును. ఈ బిరుసుస్వభావమును, ఈ ఆకృతిని అనుసరించియే ఈ రోగమునకు ఆంగ్లమున స్పైక్ (Spike) రోగము అను పేరు వచ్చెను. ఈ రోగము వ్యాపించినకొలది, రానురాను ఆకులు, కొమ్మలు అన్నియు ఇట్లే బిరుసెక్కి మేకులవలె చిన్నచిన్నవిగా మారి చెట్టు నానాటికి కృశించి నశించిపోవును. ఈ రోగము వచ్చినచో కుదురుట దుష్కరము.

ఈ రోగము వచ్చిన చందనవృక్షములు పూవులను పూయవు; కాయలను కాయవు. ఈ రోగము లేని వృక్షము ఎంతగుబురుగా పెరిగి మాడసొంపుగా నున్నదో, రోగము తగిలిన వృక్షము ఎంతఎండి, వాడి వక్కలయి పోయినదో చిత్రములలో చూడవచ్చును. రోగమువచ్చిన చెట్లవేళ్లు శిథిలములై మ్రగ్గి పండిపోవును.

౪. స్పైక్ రోగము తగిలిన చందనవృక్షముయొక్క మొదటిస్థితిని చూపు చిత్రము.

A. రోగము తగిలిన కొమ్మ.

B. పోషకవృక్షము: నూగు తుమ్మచెట్టు.

ఈ రోగము ఒకచెట్టునుండి ఇంకొక చెట్టునకు అంటుకొని క్రమముగా తోటఅంతయు వ్యాపించును. రోగమునకు కారణము ఇదనిమిత్తమని ఏశాస్త్రవేత్త నిరూపించలేదు. ఇదివరలో మైసూరు గవర్నమెంటు వారు, ఈ దుష్టరోగమునకు కారణములను సహేతుకముగా కనిపెట్టినవారికి బహుమాన మొసగబడునని ప్రకటింప అనేకపరిశోధనలను శాస్త్రవిదులు సలిపిరి. కాని ఆపరిశోధనలన్నియు బూడిదలోపోసిన పన్నీరాయెను.

రోగవ్యాపనముపై పరిశోధనలు

సి. టి. మెకార్తిమహాశయుడు ఈ రోగలక్షణములను, దాని వ్యాపనమును విశదీకరించుచు పత్రికయందు ప్రకటించెను. ఈ రోగవ్యాప్తి మిక్కిలి చిత్రము. వేరుల మూలమున ఒకచెట్టునుండి ఇంకొకచెట్టునకు రోగము వ్యాపించుచున్నదని కొందరు సిద్ధాంతీకరించిరి. కాని రోగమువచ్చిన దగ్గరి చెట్లకేకాక దూరమునయున్న చెట్లకుకూడ ఈరోగము సంక్రమించుచున్నది. దీనికి కారణము తెలియరాలేదు. రోగపు విచిత్ర వ్యాప్తికి కారణములు నిరూపించుటకు ఎన్నియోవిధముల వృక్షశాస్త్రజ్ఞులు పరిశీలనము చేసినారు. కొందరు శాస్త్రజ్ఞులు, ఈ రోగము అంటురోగమయి యుండవచ్చునని అభిప్రాయపడి, రోగపుచెట్ల యాకుల రసమును దీసి ఆరోగ్యముగానున్న చెట్లలోనికి యా రసమును సూది మూలమున ప్రవేశింపచేసి పరిశోధించిరి. కాని ఈ యుపాయముతో రోగమును ప్రవేశపెంచుటకు వీలులేకపోవుటచే ఈ రోగము అంటురోగము కాదని దృఢపడెను.

లంటానా

(Lantana)

దీనిని నూరువరహాలచెట్టు అని అందురు. ఈ చెట్లు పెరిగియుండు స్థలములందుండు గంధపుచెట్లకు ఈ రోగము విశేషముగా వచ్చుచుండును. అందుచేత లంటానాచెట్లను ఆ తావులనుండి తొలగించిన ఈ రోగవ్యాప్తికి నిరోధము కలుగునని కొందరు పరి

శోధకులు పరిశోధించి సూచించినారు. కాని గంధపు చెట్లు పరాన్నభుక్కు లగుటచే స్వయంవర్ధనములు కావు. తమ ఆహారమును లంటానా చెట్లనుండి తీసికొనుచుందురు గనుక ఆచెట్లను తీసివేయవలెనన్నచో లంటానాచెట్లవలె ఉపయోగించు మరియొకరకపు చెట్లను ఆస్థలమున పెంపొందింపవలెను.

౫. A. రోగము తీవ్రముగా తగిలిన చందనవృక్షము.
B. ఆరోగ్యముననుండు చందనవృక్షము.
C. పోషకవృక్షము : నూగు తుమ్మచెట్టు.

1917-వ సం.ములో డాక్టరు కోల్మనుగారు (Dr. Coleman) మైసూరురాజధానిలో కొన్ని ముఖ్యమయిన పరిశోధనలను గావించినారు. వారి పరిశోధనల సారాంశము, రోగమువచ్చిన చెట్టుయొక్క చిన్న కొమ్మ నొకదానిని ఆరోగ్యముగానున్న చెట్టుకొమ్మకు అంటకట్టినయెడల దానికి ఈ రోగము అంటుకొనును. ఇట్లు అంటకట్టిన చెట్లకు రోగము మొదట అంటకట్టిన కొమ్మకు వచ్చి నెమ్మదినెమ్మదిగా ఆచెట్టునంతయు వ్యాపించిపోవును. వీరి పరిశోధనలవలన ఈరోగము వేరులగుండా వ్యాపించునది కాదని తేటతెల్లమగుచున్నది. ఇంతియేగాక డాక్టరు కోల్మనుగారు, ఈ రోగము శిలీంధ్రములవలనగాని, పురుగులవలనగాని వచ్చుటకు నిదర్శనములు ఏమియు లేవని నిశ్చయించి బహుశః ఈ రోగము ఒకవిధమయిన విషపురీటివలన పుట్టుచున్నదని యుద్దేశించినారు. ఈ యుద్దేశ్యము ననుసరించి వీరు రోగమువచ్చిన యాకులను, కొమ్మలను మర్దించి రసమును తీసి యారసమును సూదియూలమున రోగము లేని వృక్షములోనికి ఎక్కించి, రోగమును కల్పింప యత్నించిరి. ఆ యత్నములుకూడ వ్యర్థాయాయెను. ఇన్ని పరిశోధనలు చేసినను ఈరోగ వ్యాప్తికి కారణములు తేటతెల్లము కాలేదు.

రోగనిరోధకములు

౧. గంధపుచెట్లను పోషించు చెట్లను జాగ్రత్తగ వృద్ధిపరచవలయును.

౨. గంధపుచెట్ల సమీపమున నున్న ఎండి, కుళ్లిపోయిన చెట్లను నాశముచేయవలయును.

3. గంధపుచెట్లు తగినంత నీడగల ప్రదేశములలో పెరుగునట్లు చేయవలయును. ఇట్లు చేసినచో ఎండ వేడిమివలన కలుగునష్టములు తొలగిపోవును.

౪. గడ్డి మొదలగు మొక్కలను ఆప్రదేశమునందు పెరుగకుండ చేయవలయును.

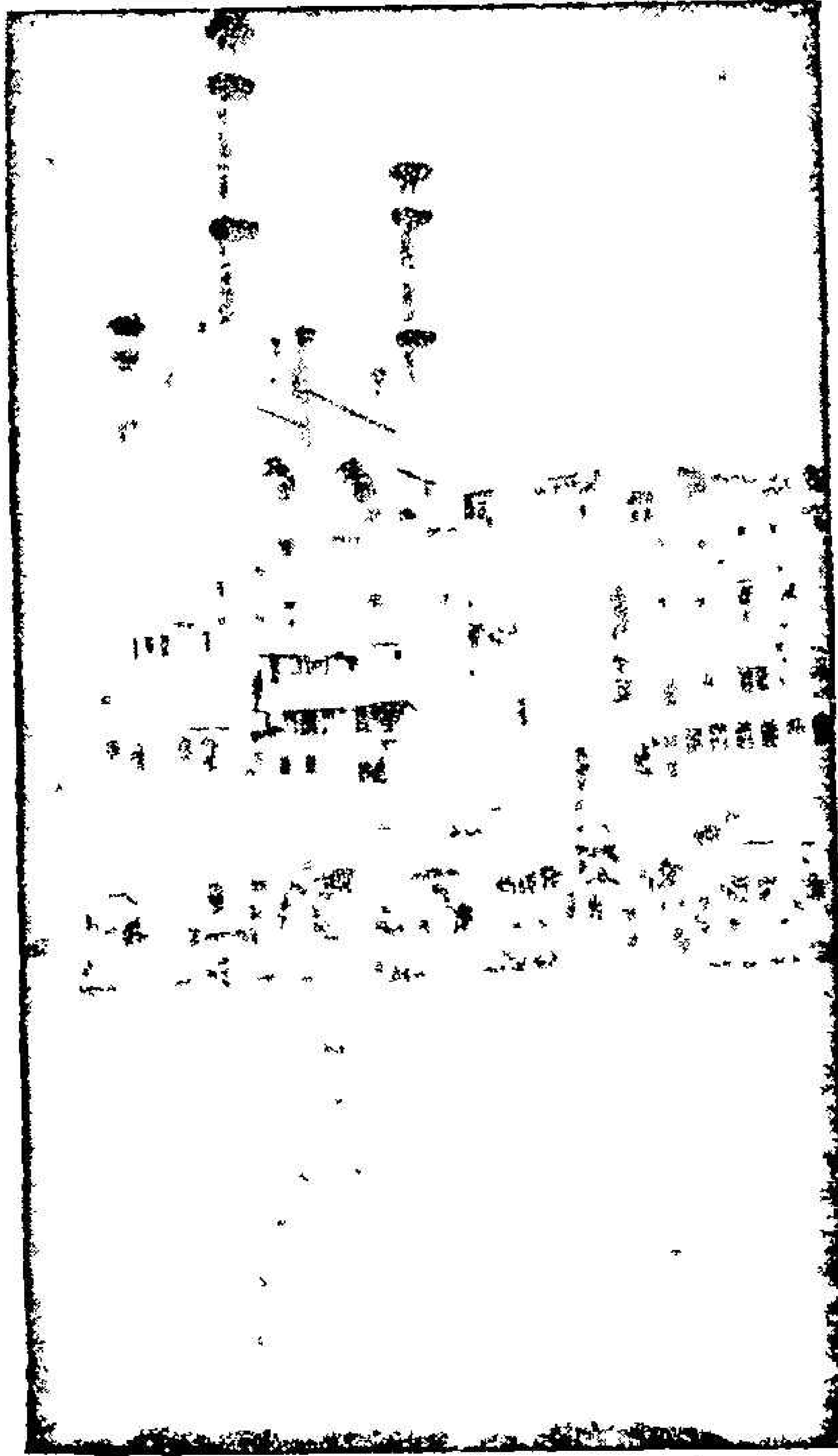
డాక్టరు కోల్మన్ మొదలగు శాస్త్రవేత్తల శాస్త్రానుసారముగ ఇంకను పరిశోధనలు గావించి రోగముయొక్క మూలకారణములను కనిపెట్టుట అత్యావశ్యకము. ఈ రోగమును నివారించు నుపాయములను కనుగొనవలయును. ఇందువిషయమయి శ్రద్ధవహించి మదరాసుగవర్నమెంటువారు బెంగుళూరు నందలి భారతవిజ్ఞాన కళాశాలయందు ఈ రోగమునకు సంబంధించిన విషయములపై పరిశోధనలు గావింప ఆశాస్త్రములలో ప్రావీణ్యమును కాంచినవారిని నియమించినారు. వారు ౯, 6 వత్సరములనుండి యీ విషయమై శ్రద్ధావిశేషముతో, కుశాగ్రబుద్ధితో పరిశోధనలు

గావించి యీ రోగమును నివారించు నుపాయములను వెదకుచున్నారు.

నూతన పరిశోధనలు

బెంగుళూరు భారతవిజ్ఞాన కళాశాలయందు కనుగొన్న నవీన పరిశోధనలలో గంధపుచెట్లు పెరుగు ప్రదేశములలో సున్నమును జల్లినయెడల ఈ రోగమునుండి విముక్తి కలుగునని నిరూపించినారు. మరియు గంధపుచెట్లకు పోషకముగా ఉపయోగపడు చెట్లయొక్క ప్రకృతులను పరిపూర్ణముగా పరిశీలించి, పోషకవృక్షములు రెండు విధములని తెలిసికొన్నారు. ఇందులో ఒకజాతిచెట్లు గంధపుచెట్లకు రోగమువచ్చునట్లు చేయును. మరియొకజాతిపోషకవృక్షములు రోగమును కలిగింపక పెరుగుదలకు, పుష్టికి మూలకందములగును. ఇంకను ఈ రోగము వ్యాపింపకుండునట్లు యత్నములు సలుపుచున్నారు. ఈ పరిశోధనలే కాక రోగమును తెలిసికొను పద్ధతులను కనిపెట్టినారు. ఈ యుపకరణములవలన రోగము పైకి తేలకుండగనే ఆరోగ్యముగల వృక్షములనుండి రోగవృక్షములను వేరు చేయుటకు సాధ్యమగుచున్నది. శీఘ్రకాలములోనే పరిశోధకుల పరిశ్రమలవలన ఈ రోగమును సమూలముగ నాశము చేయుటకు మరికొన్ని ఉపాయములు, చికిత్సలు వెలువడును.

మణికర్ణికాఘట్టము, కాశీ

—సి. జి. జగన్నాథదాసు.

మంచివ్యవసాయము

(Improved Agriculture)

రావుబహద్దర్ దువ్వూరి బాలకృష్ణమూర్తి

మంచివ్యవసాయమునకు ముఖ్యమార్గములు మూడే:

౧. మంచివిత్తముల నెంచుట

మంచివిత్తనముల విశేషము:—తల్లినిబట్టి పిల్ల విత్తును బట్టి పంట. కులమెరిగి పిల్లను తెచ్చుకొనునట్లు మంచి విత్తనములనే చల్లవలయును. రైతులు విత్తనముల విషయమై తగుశ్రద్ధ తీసుకొనుట లేదు. కోతలకు ముందు వారి చేలను చూచితిమేని మూడు ముఖ్య లోపము లగుపడును: (i) కల్తీపైర్లు, (ii) తెగుళ్ల వల్ల పైర్లు చెడుచుండుట, (iii) జబ్బు మొలకవలన నష్టము.

(i) ఒకేచేలో ఒకేపైరులో అనేకరకము లుండి వేరువేరుకాలములలో పండును. కొన్ని త్వరలో పండునవి, కొన్ని ఆలస్యముగా పండునవి. ఈ రకము లన్నీ చేనంతా చెదరియుండుటచే ఒకేకాలములో పండువాటిని ఏరికోయుట దుర్లభము. వ్యయప్రయాస లెక్కువ. ముందుగా పండినవాటితో చేనంతా కోసినయెడల ఆలస్యముగా పండే మొక్కలగింజలు ముదరక చెడిపోవును. ఆలస్యముగా పండే మొక్కలు తయారగువరకు నుంచినయెడల ముందు పండినవాటి గింజలు రాలిపోయి నష్టము గలుగును. పైరు చాలా కాలము చేలో నిలచియుండినయెడల కాపలాకూలి హెచ్చగును. పక్షులు, ఎలుకలు విశేషనష్టమును కలుగజేయును. కనుక అనేకరకములతో గూడిన పైరు సరాసరిగా పండక ఒకేకాలమందు కోతకురాదు. కల్తీ గింజలకు సరియైన ధరకూడ రానేరదు.

(ii) విత్తనము మంచిది కానప్పుడు తెగుళ్ల వల్ల పైరుచెడి పంటకు చాలానష్టము కలుగును. ఈ తెగుళ్లు చుట్టుప్రక్కల నుండు ఇతరుల చేలలోనికి ప్రాకి వాటికికూడ నష్టమును కలుగజేయును. "కాలుజారినగాని గంగానమ్మకూడ కొట్టదు" అను సామెత నిజమగును.

(iii) సరియైన మంచివిత్తనముల నేరక కళ్లములలో రాశిలోని గింజలను విత్తనముగా నుపయోగించినప్పుడు అవి సరిగా మొలవక చేలో పూర్తిఅయిన పైరు పుట్టకపోవుటవల్ల పంట తగ్గుటయేగాక ఖాళీస్థలములలో విశేషముగా కలుపు పెరిగి నష్టముకలుగజేయును.

ఈ లోపములను నివారణచేయు మార్గము:

"మంచికూడల కాశపడితే మంచిఆవు తుండవలెను; నట్టె
మంచిపంటల కాశపడితే మంచివిత్తన మెంచికట్టుడి."

మంచివిత్తనము మంచిపంట నిచ్చును. రహితులు తమవిత్తనములు కల్తీవి అయినయెడల మంచి రకపు విత్తనములను శ్రద్ధతో జాగ్రతజేయు ఇతరరైతులవద్ద తీసుకొనవలయును. లేదా, వ్యవసాయపు డిపార్టుమెంటువారి వద్దనుండి ప్రశస్తమైన విత్తనములను తెచ్చుకొనుచుండుట మేలు. తరువాత తగుశ్రద్ధతో తమతమ పంటలలోనుండి మంచివిత్తనములను ఏరుకొనుచుండవలెను. ఎన్నడును కళ్లములో రాశిలోని గింజలను ఎంతమాత్రము విత్తనము కట్టకూడదు.

తమచేలు పండినప్పుడు చేనంతా జాగ్రతతో పరీక్షించి, బాగా పండినచోట్లను, తెగులులేని ప్రదేశమందును, బాగుగ పెరిగి చక్కగ దుబ్బుచేసిన మంచి మొక్కలనుండి భారీగా నుండునట్టియు, బాగా గింజలు పట్టినట్టిన్ని గట్టిగానుండి పొల్లులేని గింజలుగల మంచివెన్నులు మాత్రమే యేరి చక్కగ ఎండనిచ్చి, కుండలోగాని, యితరవిధముగాగాని తిరిగి విత్తేసమయమువరకు పొడిగా నుండుచోట్ల భద్రపరచి చల్లే

కాలములోనే వెన్నులను నలిపి పాల్లుచెరిగి మంచి గట్టిగింజలనుమాత్రమే చల్లుచుండవలెను.

తనకు కావలసినదానికన్న ఎక్కువగానే విత్తనములను జాగ్రత చేసుకొనవలయును. ఏ కారణముచేతనైనను మొదటనిత్తిన విత్తనము చెడిపోయిన అదునుపదును దాటిపోకుండ తిరిగి చల్లుకొనుటకు వలయునంత విత్తినము చేతిలో నుండవలయును.

చల్లేకాలమునకు ముందుగానే తమవిత్తనముల మంచిచెడ్డలను కనిపెట్టుటకు కొద్దిగింజలను చిన్నమడిలోగాని, మూకుళ్లలోగాని మొలకకట్టి చూచుకొనుట మేలు. ఈ మహదర్థము ప్రజలకు బోధపడునిమిత్తము మనపూర్వులు ప్రతిశుభశోభనాదులలోను నవధాన్యములయొక్క అంకురార్పణ యేర్పరచి యుండిరి. రానురాను దాని యాథార్థ్యమును గ్రహింపలేక యీ అంకురార్పణపద్ధతి నామమాత్రముగ ఆచరణలో నుండి నిరుపయోగమైనదిగా పరిణమించినది.

ఈ రీతిగా మంచివిత్తనములను భద్రపరచుకొనినయెడల గింజలు సరిగా మొలచి తెగుళ్లులేక మంచిపంట నెక్కువగా నిచ్చును.

"అగ్రేవాపీ సాంద్రవాపీ గోపోషీ బీజసంగ్రహీ
సాయం ప్రాత స్సస్యదర్శీ ప్రళయేపి న నశ్యతి"

అను వరాహమిహిరుని హితబోధ ననుసరించి ప్రతిరైతు మంచివిత్తనముల ప్రాముఖ్యమును చక్కగ గ్రహించి బాగుపడవలెను.

"విత్తనములోలేనిది విశ్వములో లేదు."

౨. కలుపుతీసి నేలను శుభ్రపరచుట

మంచిపంటలు పండుటకు కలుపుతీయుట అగత్యము. దొంగలున్నారు జాగ్రత !

కలుపుమొక్కలే చేలలోని దొంగలు.

"రహితు బీద-పొలము బీద."

"చేలలోని కలుపే చెడువ్యవసాయపు లక్షణము. రైతుఅశ్రద్ధను అతనిపైరే మరుగుపరచక, అడుగకనే చెప్పును.

నేలఖామందులు స్వయముగా వ్యవసాయము చేయక ఇతరత్ర కాపురముండుటవల్లను శ్రద్ధతో, వ్యవసాయము చేయని రైతులకు కవుల్లిచ్చుట వల్లను, పెద్ద వ్యవసాయదారులు సేద్యమును సరిగా గమనించక విద్యాగంధములేని అజ్ఞానులైన బీదలచేతిలో విడిచిపెట్టుటచేతను, అగ్రవర్ణములవారు వ్యవసాయమును నిరసించుటచేతను మనదేశపు నేలలలో కలుపు హెచ్చుగా నుండుట తటస్థమగుచున్నది.

"కలుపు మానుప పంట, మిడుతల మానుప మంట." పంటలను బాగుచేసి కలుపును బాపవలయును. కలుపు సరిగా తీయకపోవుటవలన మనదేశములో పండుపంటలలో నాల్గవవంతుకు పైగా పంట తగ్గిపోవుచున్నది. "పాటేగౌరవహేతువ" అను పాఠమును బాగుగ నేర్చుకొనవలయును. శుభ్రముగా సేద్యముచేసి కలుపును నిర్మూలముచేయవచ్చును.

దైవముతరువాతిది పరిశుభ్రతయే.
(Cleanliness is next to Godliness)

కలుపుతీయక పోవుటవలన పైర్లకు నాలుగువిధముల నష్టము:

(i) ఆదాయమునిచ్చు పైరుమొక్కలు పెరుగవలసినచోటును కలుపుమొక్కలాక్రమించుకొని నష్టము కలుగజేయును.

(ii) పైర్లకువలెనే కలుపుమొక్కలకు కూడ ఆహార మవసరము. చేలోని సస్యాహారమును, వేసిన యెరువును కలుపుమొక్కలు హరించి పైర్ల కందనీయక అవి సహజముగా బలవత్తరములగుటచే ముందుగా పెరిగి నీరసముగా నుండువాటిని అణచివేయును.

(iii) పచ్చిమొక్కలన్నిటికి పదును కావలయును కదా! ముఖ్యముగా వర్షములు తక్కువగా కురియుచోట్ల నేలలోని పదునునంతను కలుపుమొక్కలే ఉపయోగ పరచుకొని పైర్లకు లేకుండ జేయును. పదును తక్కువైనప్పుడు నేల బిగిసి పైర్లు సరిగా పెరుగజాలవు. ఆహార సంగ్రామములో ఉపయోగరహితమైన కలుపుమొక్కలే గెలిచి పైర్లను అణగద్రొక్కును.

(iv) అన్నిజీవరాసులకు వలెనే మొక్కలకుగూడ వెలుతురు, గాలి అవసరము. కలుపుమొక్కలు చురుకుగాను, ఎత్తుగాను పెరుగుటచే పైరుమొక్కలు నీడను పడి బలహీనములై సరిగా పెరుగజాలవు. కనుక పైరుమొక్కలకు బదులుగా కలుపుమొక్కలను పెరుగనిచ్చుట తెలివితక్కువ. రైతులు ముందుగ సమయోచితముగ కలుపుతీసి పైర్లకు కొంత చేయూత యొసగినయెడల తరువాత పైరుమొక్కలు వారికి సహకారులై కలుపును అణచివేయ గలవు. పైర్లను వత్తుగా, నేలను త్వరలో మూసివేయునట్లు చల్లి ఉపద్రవము తగ్గింపవచ్చును.

కలుపుమొక్కలు ముఖ్యముగా రెండురకములు: విత్తులవలన మొలచునవి, నేలలోని దుంపలవలన, కాడలవలన పెరుగునవి. వాటి స్వభావములను సరిగా తెలుసుకొని తగుసాధనములవలన నివారణ చేయవలయును. మొదటిరకమును మొక్కలుపూచి గింజలు కట్టకమునుపే కలుపుతీసినయెడల తిరిగి పెరుగజాలవు. కలుపుమొక్కలను లేతప్పుడే తీయుటవలన వ్యయప్రయాసలుకూడ తగ్గును. రెండవరకమును లోతుగా దుక్కిదున్నిగాని, నేలను త్రవ్విగాని వేళ్లను ప్రోగుచేసి యెండనిచ్చి తగులబెట్టవలెను. చేను కోసినవెంటనే యెండకాలములో లోతుదుక్కివల్లను, బెల్లువిరుచుటవల్లను లోతుగ వేళ్లుప్రాకు కలుపుమొక్కలను నశింపచేయవలెను. ఖర్చుకు లోభించి చేలలోని కలుపుతీయక సకాలములో శుభ్రపరచనియెడల కలుపు వృద్ధియై తరవాత వాటి నణచుట కష్టసాధ్యమగును. ఒకకలుపుమొక్కను చేలో విడిచినయెడల దానినుండి చాలగింజలు రాలి కలుపు హెచ్చుట వలన విశేషనష్టము వాటిల్లును. కొన్నిచేలలో కలుపు చాలహెచ్చుగా నుండి పైరు తక్కువగా నున్నప్పుడు కలుపుతీయుటవలన ప్రయోజనముండదు. నేలను శుభ్రపరచుటకుగాను కలుపుమొక్కలసహితముగా పూర్తిగా దున్నివేయుటవలన తరువాత పైర్లకు విశేషలాభము కలుగును. ముందు కొంతనష్టమున్నను తరువాత లాభముకలుగుట నిశ్చయము.

3. పశువుల యెరువును భద్రపరచుట

(i) గోష్ఠము లక్ష్మిస్థానము. గోమయము, మూత్రము పవిత్రములు. కనుకనే "పంట పశువుల ముడ్డిలో నున్నది" అనుసామెత.

(ii) చంటిపిల్లలకు తల్లిపాలవలె అన్నినేలలకు వివిధములైన పైర్లకు పశువులయెరువు సంజీవి.

(iii) పశువుల యెరువుతో పండిన ధాన్యాదులలో ఎక్కువ సత్తువ కలదు. ఆగింజలు చక్కగ మొలచి మంచిపంట నిచ్చును.

(iv) పంటపండిననేల ప్రసవించిన స్త్రీవలె నుండును. తిరిగి ఫలవంతమగుటకు తగిన ఎరువు వేయవలెను.

(v) పేడకన్న మూత్ర మెక్కువసారము కలది. దానిని పీల్చుటకు చెత్తచెదారములు చేర్చి ఎరువును వృద్ధిచేయవలెను. అవి దొరకనిచోట్ల పొడిమన్ను వేసిమూత్రముతో ఊరినదానిని పేడతో కలిపి పెంటగోతిలో వేయవలెను.

(vi) పశువులఎరువును ఎండకుఎండి వర్షపునీటితో సారము కొట్టుకొనిపోకుండునట్లు కాపాడవలెను.

(vii) ఒకజతపశువులవలన ఒకసంవత్సరములో ఒక యకరమునకు సరిపోవు పదిబండ్ల మంచియెరువు తయారగును. శ్రద్ధలేనిచో సారహీనమైన ఎరువు ఇందులో సగముకూడ దొరకదు.

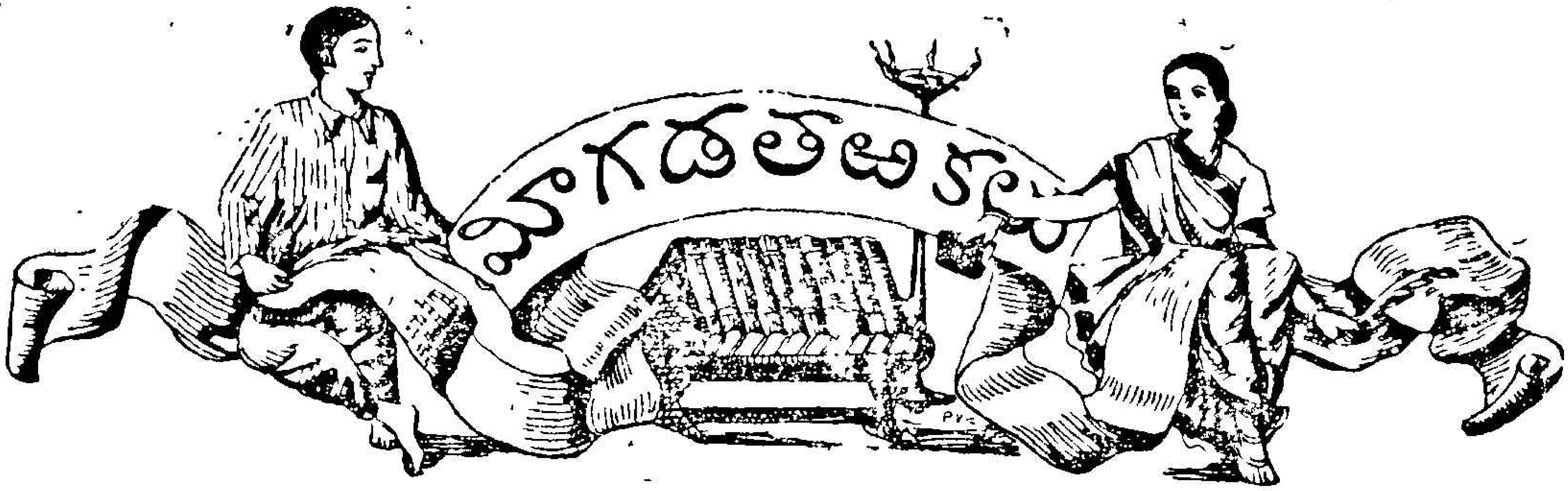
(viii) పశువుల మేతనుబట్టి ఎరువుసత్తువ మారును. పశువులను బాగుగ పోషించిన ఎరువుకూడ సారము కలదిగ నుండును.

(xi) మన నేలలో అంగసంబంధమైన వస్తువులు చాలతక్కువ. పశువుల యెరువుతో ఆలోపముతగ్గి నేల గుల్లపారి పదును చక్కగనిల్చి సరియైనబలము కలుగును.

మంచిపద్ధతులపై పశువుల యెరువును భద్రపరచి పంటలు హెచ్చుచేసి దేశైశ్వర్యమునకు తోడ్పడుడు.

వివరమును వ్యవసాయశాఖవారి వలన తెలిసికొనుడు.

స్వాభావికాసౌకర్యములు!!!

ఆంధ్రోద్యమము ప్రారంభమై యిరువదియేండ్లైనది; గాని ఆంధ్రరాష్ట్రము ఏర్పడలేదు.

తక్కినఆశలును ఫలింపలేదు.

తుదకు ఆంధ్రోద్యమమే సన్నగిల్లిపోయినది.

కారణము...?

మనము భావోద్రిక్తులము. మనకు వర్తమానమే సజీవము. గతము గతమే. మరి భవిష్యత్తు అయోమయము.

మనకు అలసత మెండు. ఉద్బుద్ధుల మైతిమా—ఆరంభశూరులము!

మనకు స్వయంనిర్ణయశక్తి లేదు. ఏప్రాంతము నుండియైన ఒక నవీనోద్యమము వచ్చినదా—ప్రవృత్తిలో నున్నకార్యక్రమ మెక్కడిదక్కడ విడిచి ఆక్రొత్తదానిని స్వీకరింతుము.

మరల కొన్నిదినములు అందు మునిగిపోదుము.

మనమేయుద్యమమును సొంతముగా ప్రారంభించలేదు. ప్రారంభించి సొంతముగా పరమావధినిచేర్చలేదు.

అయితే: జాతియంతయు నిట్టిదగుట సంభవమా?

ఇది గొప్పప్రశ్న. నిజమే; గాని తత్వవిచారము నట్లుంచిన మన కగుపడునది అట్టిదే.

మనజాతియంతయు నొక్కతీరుననే యున్నది.

అటు బరంపురముమొదలు ఇటు బెంగుళూరి వరకును, మరియు నిటు మదరాసువరకును ఈనిర్వచనమును పూర్వపక్షము చేయగల సన్నివేశము లేదు.

"ఇది అపసిద్ధాంత" మని శంఖము పూరింప జాలిన పురుషుడు కనపడడు.

మన జాతియెడల నెవరికిని లక్ష్యము లేదు. "అయ్యో, మనల నెవ్వరును పాటిసేయరే" యని మనకు ఆవేదనయు లేదు.

ఇది ఈశ్వరనిర్ణయమా?

ఇట్టి యాకాంక్షచేసికొనుటకు మనకు అధికారములేదు. ఏమంటే? మనము ఎప్పుడును పురుషకారమును పూర్తిగా వెల్లడించలేదు.

ఇది మనకుమనమే విమర్శించుకొనవలసిన విషయము; మనకుమనమే సిగ్గుపడవలసిన పరిణామము.

కాని వాస్తవముగా మనజాతి పునరున్నతిని పడయజాలకుండుటకు స్వాభావికములగు కొన్ని అసౌకర్యము లున్నవి.

ఇరుగుపొరుగుజాతుల ప్రవృత్తిని పరిశీలించిన మనకు అవి విశదములగును.

మహారాష్ట్రులను చూతము:

వారి సామ్రాజ్యము అస్తమించి యెంతోకాలము కాలేదు.

శివాజీపదాంకములు వారి కింకను స్ఫుటముగనే కన్పించుచున్నవి.

పీష్వాల యాస్థానమున రాజకార్యములు నవరించిన ముస్సద్దీలు వారి కిప్పటికిని అక్షరాభ్యాసము కావించుచునే యున్నారు.

ప్రతికుటుంబము వారును "మానాయన, మాతాత ఘలానాయుద్ధమున అంత పరాక్రమముచూపినా" డని

చెప్పుకొని ఉప్పొంగు అదృష్టము వారికింకను దూరము కాలేదు.

ఇట్లు "నేను, నాది" అను మమత విస్మృతము కాకపూర్వమే ఆదేశమున తిలకు ఆవిర్భవించి ఆజాతికి వశక్తి సంఘటించినాడు.

గుజరాతీలను చూడుడు:

తురకలతోడి సంఘర్షణము వారికిని మాంద్యము రాకుండజేసినది.

పార్సీలతోడి సాహచర్యము వారిని జాగ్రదవస్థలో నుంచినది.

కరాచీ బొంబాయిరేవులు ఆంగ్లేయులతో ముందు వారికే పరిచయము కలిగించినవి.

సహజముగ వారు ధనవంతులు.

• వారు సోమరులు కారు; సంపాదనా చతురులు.

ఇట్టి స్థితిలో నౌరోజీ, పటేలు, గాంధిగారు వారికి తత్త్వదర్శనము గావించినారు.

బంగాళీలసంగతి:

తురకలకు వారికి, తురకలకు ఆంగ్లేయులకు అక్కడ జరిగినంత సంఘర్షణము మరియెక్కడను జరుగలేదు.

వారి ముఖ్యపట్టణము భారతదేశమున కంతకును ప్రధాన నగరముగా నుండినది.

బ్రిటిషిండియా కంపెనీకును పెద్దయుద్యోగి వారి నగరమున కొలువు తీర్చినాడు.

కోట్లకొలది పెట్టుబడులతో వ్యాపారముసాగించు ఓడేయవర్తకు లక్కడ అంగడులు తెరచినారు.

ఆంగ్లేయ పండితులు అక్కడ తమ విజ్ఞానమును వెదచల్లినారు.

వివేకానందుడు, సురేంద్రనాథుడు, విపినచంద్రుడు, ఆసుతోషు, చిత్తరంజనుడు వారికి వెన్నెముకగా నిలిచినారు.

అన్నిటికిని! జీవగఱ్ఱగా కర్జనుప్రభువుకశాఘాతము వారిని ఉద్బుద్ధులను గావించినది.

నేడు బంగాళము భారతదేశమునకు జ్యోతివలె నున్నది.

అరవల సంగతియు చూడదగినదే:

మొన్నటివరకును నాయకరాజులు వారిని దిద్దినారు.

అత్యద్భుత శిల్పచాతుర్యముగల అసంఖ్యదేవాలయములు, మ్రోడులను చిగిరింపజేయు త్యాగరాయల వారి గానలహరి వారిని కార్యవాదులను గావించినవి.

తురకలకు ఫ్రెంచివారికి, ఫ్రెంచివారికి ఆంగ్లేయులకు అక్కడ సంకులసమరములు సాగినవి.

సహజముగు ప్రగమనశీలత ఆంగ్లేయులతో వారికెక్కువ పరిచయము కలిగించినది.

ఇన్నికారణములవలన, ఇంతవరకు వారిలో నొక్కమహాపురుషుడైన నవతరింపక పోయినను జాతియంతయు తనమేలు తాను గుర్తెరిగి, సాధించుకొనగల స్థితిలో నున్నది.

ఇట్లు ఆత్మవిజ్ఞానముగల నాలుగుజాతుల అభ్యున్నతికి గల కారణములను దెలిసికొనినపిదప ఇక మన సంగతి.

మన భూతపూర్వచరిత్ర చాల గంభీరమైనదే; గాని దాని ప్రభావము ఇంతవరకును ప్రసరింప జాలదు.

మన విజయనగరసామ్రాజ్య మస్తమించి అనేకశతాబ్దము లైనది.

మనపేరుగా నొక్క స్వతంత్రసంస్థానముగ్గు లేదు.

మనదేశమున లక్షజనసంఖ్యగలదైన నొక్క నగరము లేదు.

మహమ్మదీయుల కాలమున ప్రభువు మన నడుమ నివసింపలేదు.

ఆంగ్లేయప్రభువుగూడ మనకు దూరమునందే ఉండిపోయెను.

దక్షులగు యూరపియనులతో మనకు పరిచయము లేదు.

రాజధానిలో నివసించుటకు మనకు సాహసము లేదు.

ఇప్పటికిగూడ రాజధానిలో మన కేవిషయము నందును పలుకుబడిలేదు.

మనలను ఎంతసేపును గుడుగుడుగుంచము లాడుకొనవలసిన పరిస్థితులే ఆవరించియున్నవి.

వీటి కన్నిటికిని సాయము మనకు అలసత మెండు; మాంద్యము హెచ్చు.

అయితే: మనకు గొప్పఆశయములు, పెద్దఆశలు గలవు; గాని వాని నాచరణమున పెట్టుటకు అవకాశములు లేవు.

ఇక మనకు నవీనోన్నతి యెట్లు కలుగును?

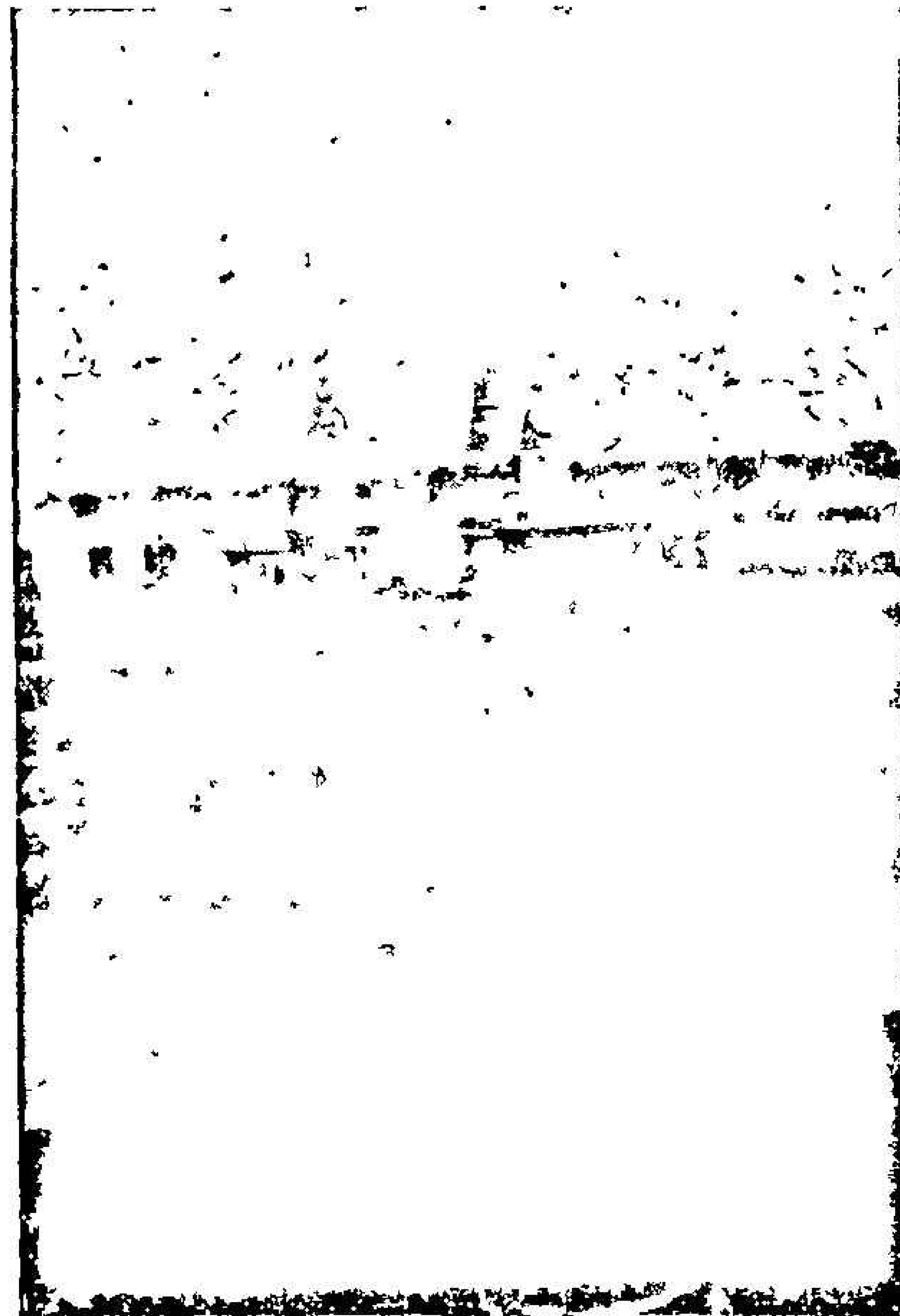
చూచినకొలది కన్నులు అశ్రుపూరితము లగుచున్నవి. తలచినకొలది హృదయము విదారితమైపోవుచున్నది.

స్వాభావికములగు నిట్టి అసౌకర్యములను సరిపుచ్చుకొనలేని మనము అరవల ప్రతిఘటనములను, ఉత్కళుల దురాక్రమణములను జయింపగలమా?

అయితే: మనగతి యిక ఇంతేనా?

—శాస్త్రి

చంద్రభాగానది, పండరిపురము

—వి. యస్. గోపాలదేశికాచారి.

వ్రజనిగూఢరసము

యలమంచిలి శ్రీరాములు

ఈచిన్న వ్యాసమున వంగీయ వైష్ణవులకు వ్రజనిగూఢరసమునెడల గల భక్తి విశ్వాసములను వివరింప బూనుకొంటిని, గోపికలు నందనందనుని గూర్చి చేసిన భజనకు వ్రజభజనయని పేరు. గోపికల ననుసరించి భక్తులు భగవంతుని నారాధింపవచ్చును. అందు రాధాభావమున భగవంతుని సేవించుట సర్వోత్తమమైనదని వైష్ణవుల విశ్వాసము. రాధాభావమున సాధ్యము కాకపోయినను ఆమె చెలికత్తెయనుభావమున భగవంతుని సేవింపవచ్చుననియు, యశోదాభావమున శక్యముకాకపోయినను ఆమె చెలికత్తెయను భావమున భగవంతుని కైంకర్యము చేయవచ్చుననియు, నావిధముగ నందనందనునితో వ్రజవాసులు నెఱపిన లీలల ననుభవింప నవకాశము గలదనియు వారి దృఢవిశ్వాసము. తానె రాధనుకొని శ్రీకృష్ణుని గాఢాలింగనము జేసికొనుటగాని, యశోదననుకొని యాతని వదనమున వెన్నముద్ద నుంచుటగాని సామాన్య మానవునకు ప్రారంభదశలో సాధ్యముకాకపోవచ్చుననియు, రాధచే శ్రీకృష్ణుని గౌగిలింపజేసియో, యశోదచే నాతనికి వెన్న పెట్టించియో వ్రజవాసు లనుభవించిన మహానందములో గొంతభాగ మనుభవింపవచ్చుననియు, నా కొంతభాగముచేతనే మానవులు ప్రేమవాహినిలో దేలియాడ నవకాశ ముండుననియు వా రందురు.

రాధాకృష్ణలీలలు రూపకవర్ణనముకాదనియు, నవి యథార్థములనియు నొకశ్రేణి వైష్ణవుల విశ్వాసము. మఱొకశ్రేణివా రీలీలల యొక్క సత్యాసత్య విచారణతో ప్రయోజనమంతగా లేదనియు, వ్రజనిగూఢరసము ననుభవించుటకు చరిత్రవిచారణ మవసరములేదనియు, నెవరు గాఢముగ భగవంతుని ప్రేమింతురో వారి హృదయములలో లీలాస్ఫూర్తి యగుననియు, నాహృదయములే బృందావనక్షేత్రము లగుననియు నందురు.

తాను స్త్రీనని భక్తుడు భావించుకొని భగవంతుని భర్తృభావమున తనయెదుట నిలుపుకొని భజింపవలెనేగాని నిరాకారభగవంతుని ప్రాణనాథా యని పిలుచుట నిర్జీవకవిత్వమువంటిదని వైష్ణవులుచెప్పెదరు. నిష్కామప్రేమభక్తితో సాకారపూజ యెటులచేయవలెనో యాదర్శస్వరూపిణియై రాధ, లోకమునకు బోధించెను. వ్రజనిగూఢరసము రసాస్వాదనపరులగు భక్తుల కమృతతుల్యమైనది. వ్రజనిగూఢరసము ననుభవింప నవకాశమొసగు భగవల్లీలలు బుద్ధునివద్దగాని, మహమ్మదువద్దగాని, క్రీస్తువద్దగాని లేకపోయెనని వైష్ణవులు సగర్వముగబలుకవచ్చును.

వ్రజరసస్ఫూర్తికై నిభృతనికుంజవనములు, మురళీగానము, నవ్యానురాగము, పుష్పశయ్య, అభిసరణము, మేలనము, మానము, విరహము. రాసప్రభృతులు శ్రీ నందనందనుని కవసరము లయ్యెను.

వ్రజలీలలు విశ్వసింప జాలకపోయినను ప్రయత్నముతోనయినను భగవంతుని భజింపబూనుకొన్నయెడల క్రమముగా నవిశ్వాసము తొలగిపోయి వ్రజలీలాచిత్రము మనస్సులో నిండిపోవునని వైష్ణవులు చెప్పెదరు. భాగవత గ్రంథమునకు ప్రాణప్రతిష్ఠయొనర్చిన శ్రీ చైతన్యదేవుని బోధకూడ నిదియే.

భగవత్ప్రేమపద్ధతులలోగూడ భేదములు గలవు. దాస్యప్రేమకంటె సఖ్యప్రేమయు, దానికంటె వాత్సల్యప్రేమయు, దానికంటె కాంతాప్రేమయు నున్నతమైనదని వైష్ణవుల విశ్వాసము. కాంతాప్రేమకే మఱొకనామము మధురభావము. మధురభావములో దాస్య సఖ్యవాత్సల్య కాంతాభావములు నాల్గు నిమిడియున్నవి. ఆకారణముచేత నే యిది సర్వోత్తమమైనది. కాంత తన కాంతునకు దాసురాలివలెను, మిత్రునివలెను, మాతవలెను. విలాసవతివలెను నుపయోగపడునుగదా.

యశోదాభావమున ననగా వాత్సల్యరసమున వల్లభాచార్యమతస్థులు బాలగోపాలుని బూజింతురు. ఆంధ్రుడగు శ్రీ వల్లభాచార్యుడే యామతప్రబోధకుడు. ఈయన భారతవర్షమంతట పర్యటనముచేసి శిష్యబృందమును సంపాదించెను. ఆయన తన తుదిరోజులలో వాత్సల్యప్రేమ కాధిక్య మొసగి రచించిన భాగవతవ్యాఖ్యానమున కామోదమును శ్రీ చైతన్య స్వాములనుండి సంపాదింపబూని నీలాచలము వచ్చెను. అక్కడ శ్రీ చైతన్యునితో చర్చించి శ్రీ వల్లభుడు తన పూర్వాభిప్రాయములను మార్చుకొని కాంతాప్రేమ సర్వోత్తమమైనదని యంగీకరించెను. ఆయన తన శిష్యులతో తన యభిప్రాయములలో గల్గిన మార్పును జెప్పకపూర్వమే నందనందనుని సాన్నిధ్యమును జేరుటచేత వల్లభాచార్యమతములో మార్పు కలిగినది కాదు. అంతమంది గోపికలు శ్రీ నందనందనుని భజించినను, ఆయనతో రాసలీలలు నెఱపినను భగవంతుని సంపూర్ణముగ సంతృప్తి పఱచనేరక పోయిరి గాని రాధ యాయన ప్రేమపిపాసను శాంతింపజేయగలిగెననియు, నందుల కామెయొక్క పరాకాష్ఠను బొందిన నిష్కామప్రేమయే కారణమనియు వైష్ణవుల విశ్వాసము. నిష్కామప్రేమకే పరకీయప్రేమయని కూడ పేరు గలదు. భార్యాభర్తలొండొరులు ప్రేమించుకొందురు. అయినను పరస్పరలాభముల నాశించి వారు ప్రేమించుకొనుచున్నారు. అట్టి ప్రేమ సహేతుకప్రేమ, లేక స్వకయప్రేమయని చెప్పబడును. రాధకు స్వార్థమనునది లేదు. ఆమె స్త్రీపురుషభేదము నెఱుగకుండ, శ్రీ నందనందనునినుండి యేమియు నపేక్షింపకుండ నాయనను ప్రేమించినది. భర్తనుండి భార్య యపేక్షించు సౌఖ్యము లేమియు రాధ యపేక్షించియుండలేదు.

వైష్ణవులలో బహుళవ్యాప్తి నొందిన గీత మొకటి గలదు. శ్రీకృష్ణుని గొనితెండని చెలికత్తెల బంపు సందర్భమున వారితో నా గీతమును రాధ చెప్పినది. దానిభావ మిది: "ఒండొరులను చూచుకొన్నంతనే ప్రేమగలిగినది. ఆప్రేమ నానాట వర్ధిల్లుచున్నది; తుదిసీమ గానవగుటలేదు. స్త్రీపురుషులు పరస్పరము ప్రేమించుకొందురని జనులందురు. నే నందుకు భిన్నమైనదానిని. ఆయన పురుషుడని గాని, నేను స్త్రీననిగాని జ్ఞానమే నాకు లేకుండెను. సృష్టిలో స్త్రీపురుషభేద మున్నదనియే నే నెఱుగను. నాకు కృష్ణునియందు గల ప్రేమ కేమని పేరిడవలెనో తెలియకున్నది."

శ్రీకృష్ణుని సౌఖ్యమేగదా రాధకు గావలసినది. ఆమెకు స్వార్థమనునది లేదుగదా! ఆయననుండి ప్రతిఫల మామె యపేక్షించినది లేదు. అయినను ఆమెమనము ఆయనను నిమిషమైనను విడిచియుండెడిది కాదు. నేవకు లొకసారి శ్రీ కృష్ణుని మధుర నుండి బృందావనము కొనితెత్తుమనినప్పుడు రాధ యిట్లన్నది: "ఆయనయెడబాటు నాకు దుస్సహముగ నున్న విషయము యథార్థమే గాని స్వర్ణసింహాసనమున నుండి మహారాజ భోగముల ననుభవించుచుండిన యాయనను నీయడవికి గొనివచ్చుట స్వార్థపరత్వ మగును గనుక వలదు."

చెలికత్తెలు శ్రీకృష్ణుని బంధించితెత్తు మన్నపుడొకసారి రాధ విస్మయముతో నిట్లన్నది: "బంధించి తెచ్చుటలో విశేషమేమున్నది? నే నాయనను బంధించుదాననుగాను; నాకై వినియోగించుకొనుదాననుగాను. స్వార్థపరుల మధ్య నాయనకు సౌఖ్యము లభింపనేరదు. ఆయనను స్వార్థరహితప్రేమ, అనగా నిష్కామప్రేమ రంజింపజేయును. నిష్కామ ప్రేమపరుల నన్వేషించుకొనుచు విచ్చేసి ఆయన వారిమధ్య సుఖించును." నిష్కామ ప్రేమకు రాధ యాదర్శస్వరూపిణి కాదని యెవ్వరనగలరు?

భగవంతుడనగా పురుషప్రకృతుల సమ్మేళన మనియు, నందు రాధ ప్రకృత్యంశ మనియు వైష్ణవులు చెప్పెదరు. భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుని భక్తులు నిష్కామప్రేమభక్తితో రాధాభావమున భజించు టుత్తమమని వైష్ణవులు చెప్పెదరు. రాధ ప్రేమవంటిది జీవులకు గల్గుట మహాభాగ్యమనియు, నెల్లరు బడయ సాధ్యమైనది కాదనియు వైష్ణవు లొప్పుకొందురు. ఐనను సర్వజీవులు రాధాకృష్ణ లీలా రసమును గ్రోలి ప్రేమరూప పంచమ పురుషార్థమును బొంద సాధ్యమని వైష్ణవుల విశ్వాసము.

ఆత్మహత్య

"ప్రసాద్"

కడచిన రెండు సంవత్సరములందు జరిగినన్ని ఆత్మహత్యలు ఈమధ్యకాలమున భారతదేశమునందు, మరేదేశమందుగాని జరిగియుండలేదు. కాని కొందరు ఆత్మహత్య చేసికొనుటయందు కృతకృత్యులు కాలేదు. దీనికి అనేకకారణము లుండును. ఆత్మహత్య చేసికొనెడి సందర్భమున కొందరికి మనోదౌర్బల్యము గలుగును. ఏబండకత్తిపీట పెట్టియో గొంతుకకోసికొనబోవ అది తెగకపోవుట సాధారణముగా తటస్థించును. మందు మ్రింగిన అది సరిగా పనిచేయకపోవచ్చును. ఇట్టివే మరి అనేకకారణము లుండును. ఏది యెట్లున్నను ఈ సంవత్సరముమాత్రము ఆత్మహత్యలు విరివిగా జరుగుచున్నవి.

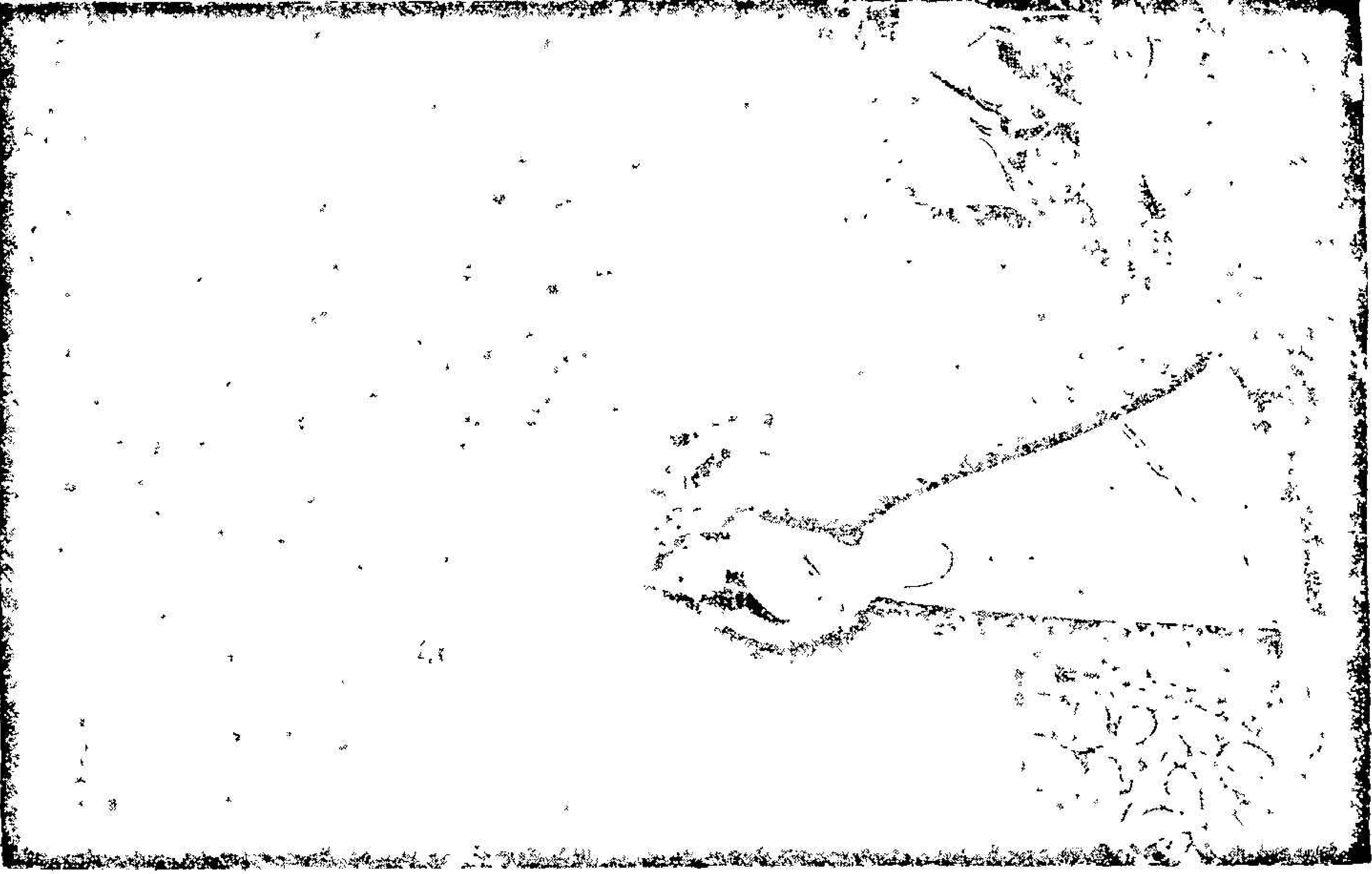
సాధారణముగా ఆత్మహత్యకు మూడు కారణములుండును: బీదతనము, మనశ్శాంతి లేకపోవుట, మనోవైకల్యము. ఈ మూడింటి యందు ఏదో ఒకటి సర్వసాధారణముగా ఆత్మహత్యకు కారణ మగుచున్నది. కాని ఎక్కువగా బీదతనమువలననే. ఆత్మహత్యలు భాగ్యవంతులయందుకన్న బీదవారియందే ఎక్కువ జరుగుచున్నవి. ముఖ్యముగా భారతదేశమునందు ఆత్మహత్య ఒనరించుకొనెడి వారియందు ఎక్కువమంది బీదవారు.

కాని వ్యక్తికి ఆత్మహత్య చేసికొనుటకు హక్కులేదు. సర్వసాధారణముగా "నాప్రాణములమీద ఒకరిపెత్తన మేమిటి నేనాత్మహత్య చేసికొనిన ఒరుల కేమి హాని?" అని అనుట సహజము. కాని చట్టము దాని నొప్పుకొనదు. ఎవరయినను ఆత్మహత్య చేసికొన ప్రయత్నించినట్లు తెలిసిన ప్రభుత్వము వారిని శిక్షించును. దానికి కారణము వ్యక్తి సంఘమునందు ఒకభాగ మగుట. కొందరు వ్యక్తులు గలిసిన గాని ఒకసంఘము కాదు. వ్యక్తి జన్మించినతోడనే సంఘమునకు చెంది సంఘచట్టములకు బద్ధుడై యుండవలెను. స్వవిషయమునందు గాని, పరులవిషయమందు గాని తన ఇచ్ఛవచ్చినట్లు ప్రవర్తింపగూడదు. సంఘజీవన మనుటతోడనే వ్యక్తియొక్క స్వాతంత్ర్యము కుదింపబడును. అదియునుగాక ప్రతివ్యక్తియు ఆత్మహత్య గావించుకొనిన సంఘము కృశించిపోవును. సంఘము వ్యక్తుల అన్యోన్యతమీాద ఆధారపడియున్నది. అందువలన ఆత్మహత్య నేరముగా పరిగణింపబడుచున్నది.

ఇది బాగుగనే యున్నది. ఒక విషయము గమనింపవలయును. ఒకవ్యక్తి బీదవాడు; తినుటకేమియు దొరకదు. వానికి జీవితము దుర్భరముగాదోచును.ఆత్మహత్యకు ప్రయ

శృంగార నాయికలు

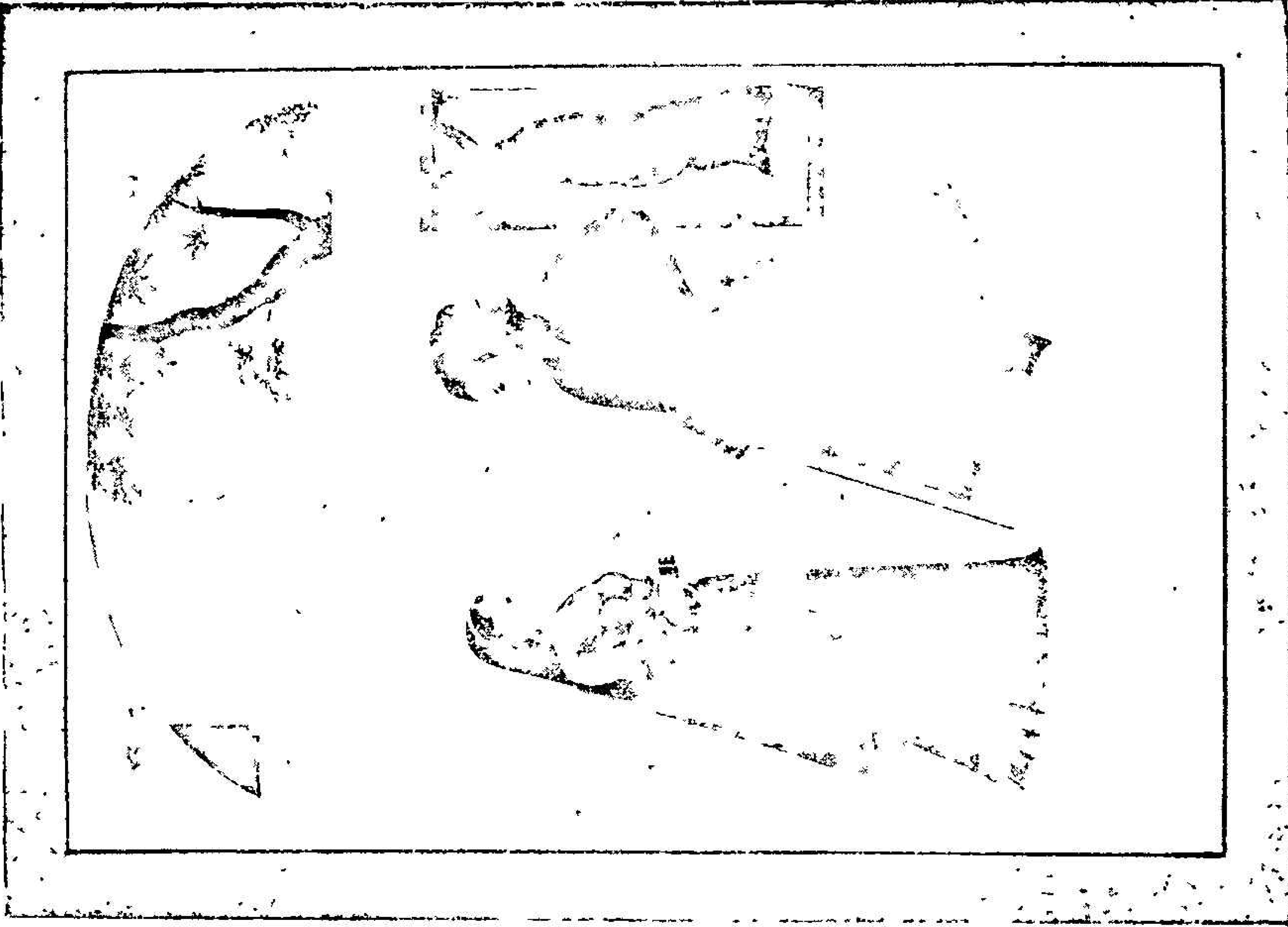
(ప్రాచీన చిత్రములు)

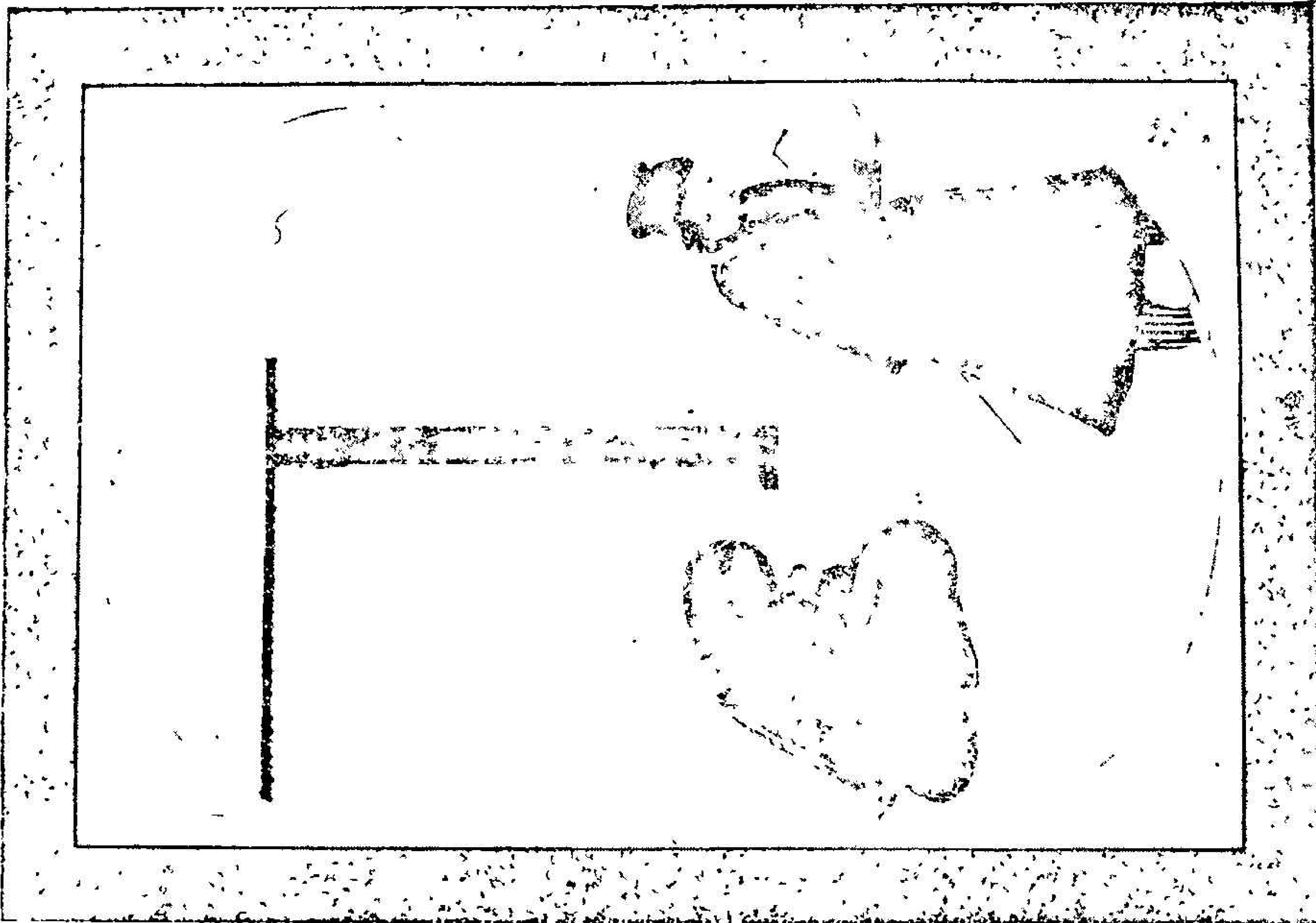
౬. విరహోత్కంఠిత ౨

౫. విరహోత్కంఠిత ౧

౫. ఖండిత

౬. అభిసంధిత

త్నింపవచ్చును. అటువంటిసమయమున అతని శిక్షించుటయం దర్థము లేదు. శిక్ష అతని జీవితమును ఏమాత్రము సంతోషకరముగా జేయదు. శిక్ష అతనికి ఉద్యోగము నివ్వదు.

ఆర్థికదారిద్ర్యము తగ్గిన ఆత్మహత్యలు చాలవరకు తగ్గును. కాబట్టి బీదతనమువలన ఆత్మహత్య కావించుకొన ప్రయత్నించెడి వారిని శిక్షింపక వారికి జీవనోపాధి కల్పించుట ప్రభుత్వపు విధియై ఉన్నది.

ఇది బీదవానివిషయమున. మనశ్శాంతి లేకను కూడ ఆత్మహత్య గావించుకొనెడి వారు గలరు. కొద్దికాలముక్రిందట లాహోరు నందు ఒక వంటవాడు జీవితమునందు ఆనందము లేదని ఆత్మహత్య గావించుకొనెను. ఒకవేళ కృతకృత్యుడు కానియెడల అతనిని శిక్షించినను లాభముండదు. వానికి జీవించిన కొలది జీవితము దుర్భరముగా నుండునే గాని శిక్షమూలమున అతనికి జీవితమునందు ఆనంద ముండదు. భార్యబిడ్డ లున్నవారి గతి యేమి కావలయును? అని ప్రశ్నించుట సహజము. మానవుడు స్వభావసిద్ధముగా స్వార్థపరుడు. తనకు ఉపయోగములేనిదానియందు జోక్య ము కల్గించుకొనడు. భార్యబిడ్డలు తనవా రయినను తనక్షేమము తరువాతనే వారి క్షేమము. వారివలన సుఖము, ఆనందము లేన పుడు వారివిషయమైకూడ బాధ్యత వహింప జాలడు.

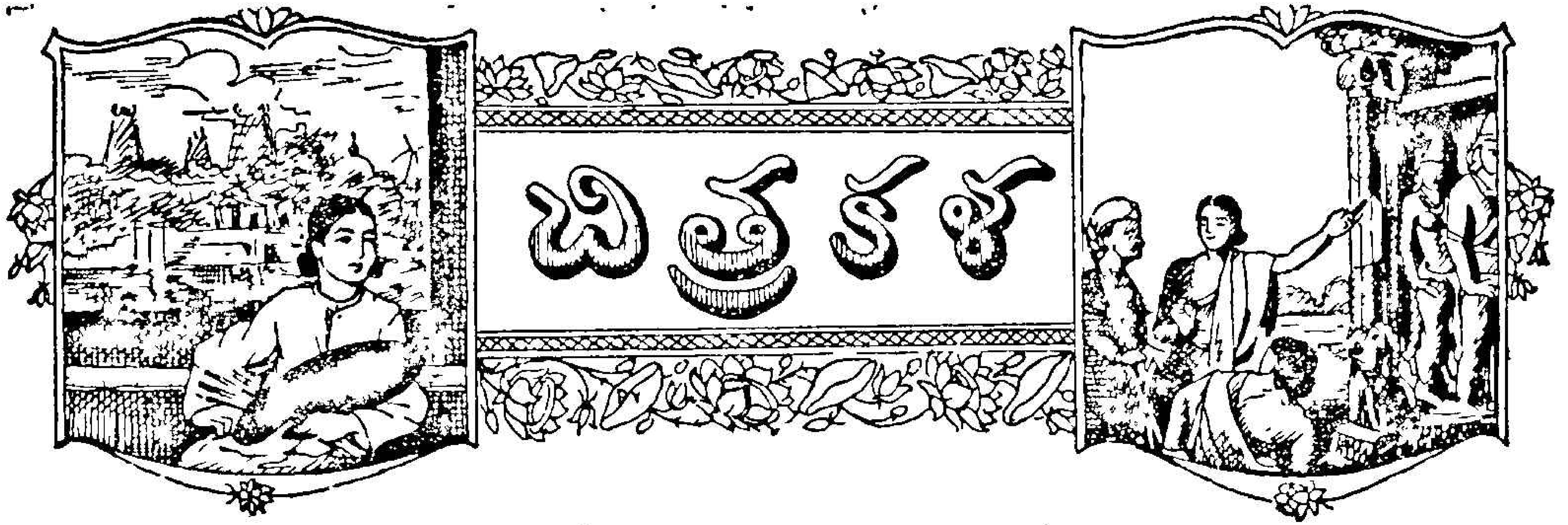

నిశ

చావలి బంగారమ్మ

నిన్ను బోలిన దాన నంచును
నివ్వెరపడిపోయినావ?
చివ్వునను తెల్లారురోజులు
రివ్వునన్ రావ?
ఏది యోచన చేయుచుంటివె
ఎవరి నారాధించుచుంటివె
ఏదె నీలక్ష్యంబు జెప్పుము
సాదరంబుగను?
ఎంతసే పిటు వేచియుండెదె?
వింతదోచెను నిన్ను జూడగ
చింతతోడనె నాకు తోడై
చెంత నీ వుంటన్.

భారతదేశపు తొలిచిత్తరువులు

తలిశెట్టిరామారావు, బి. ఏ., బి. యల్.,

భారతీయ చిత్రకళ యేనాడు ప్రారంభమయ్యెనో, తన ప్రత్యేకరచనావిధానము నెప్పుడు పొందెనో చెప్పుట కింకను ప్రమాణములు లభించలేదు. కాని, యిది చాలాప్రాచీనమైనదనియు, తక్కిన దేశముల రచనతోనో, లేక యంతకుపూర్వమో ప్రారంభమైనదనియు చెప్పుట కనేకములగు నిదర్శనములు కలవు. ఇటుల చెప్పుట కిదివరకు వాఙ్మయముపైని, యూహలపైని యాధారపడవలసివచ్చెనుకాని యిటీవల భారతదేశమునందు చాలచోట్ల అతిప్రాచీనములైన చిత్రములు కానవచ్చుటచే ఈవిషయమై సంశయములు చాలవరకు నివృత్తియైనవి.

ఇప్పటికి లభించినట్టి చిత్రములు వ్రాయబడిన కాలమున మానవులు గృహములను నిర్మించుకొనుచుండిరో లేదో తెలియదు. చిత్రములను వ్రాయజాలినంతటి నాగరికులు గృహములను నిర్మించుకొని యలంకరించుకొనుచుండిరని చెప్పవచ్చును. గృహము లుండినను వాటితో వాటియందలి చిత్తరువులన్నియు నశించినవి. గుహలలోపల వ్రాయబడినవియు, రాళ్లపైన చెక్కబడినవియు మాత్ర మిప్పటికిని నిలిచియుండి సనాతనమానవుల రచనాదివిషయములను తెలిసికొనుటకు కొంత యాధారములైనవి.

చిత్రరచన మొదట ప్రవీణతాఫలితము కాదనియు, మతము, హక్కులు, బహుశాభాష యనుభావములు పుట్టకపూర్వపుదనియు, విజ్ఞానము, మానవుని జీవయాత్ర లీఃశతో ప్రారంభమైనవనియు పురాతనచిత్రముల ననేకములను బరిశీలించిన హెర్బెర్టుకున్హు (Herbert Kunhu) గారు వ్రాసియున్నారు. ఇది సత్యము.

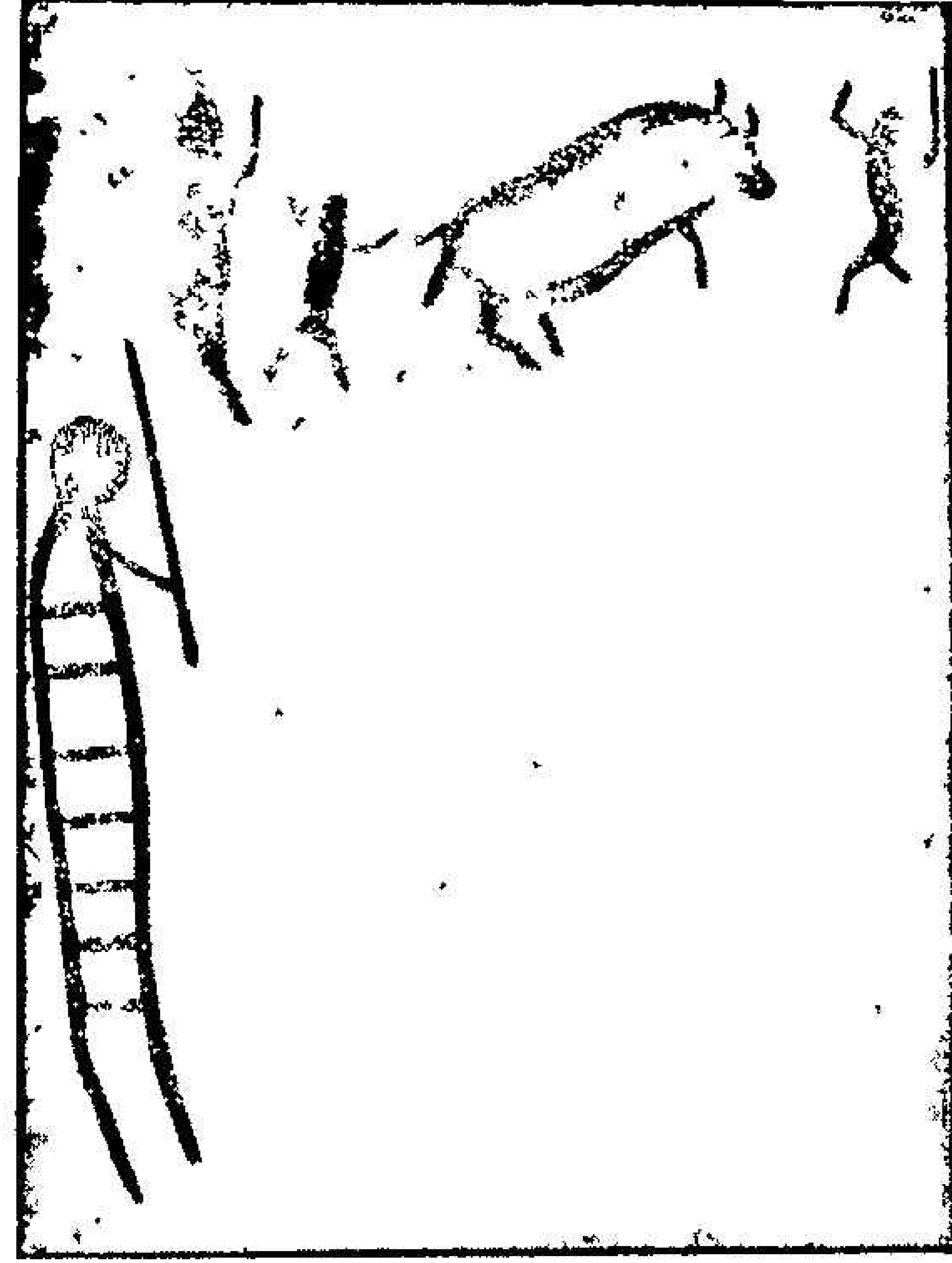
తొలియుగములందు వ్రాయబడిన చిత్రము లెట్టివి? వాటియుద్దేశము లేవి? అను ప్రశ్నలకు సమాధానము చెప్పుట దుర్లభము. ఈ చిత్రములలో ననేకములు పూర్వుల పూజలకు సంబంధించినవి కావచ్చును. అటుల కానియెడల ఆరచనయొక్క యర్థము సన్యముగ సమర్థింపజాలము. కొన్ని స్థలములందు స్త్రీలను, పురుషులను అర్థవలయాకారముగను, జంతువులను పూర్ణవలయాకారముగను, త్రోవలను చుక్కలతోను సూచనామాత్రముగ వ్రాయుచుండిరి. సింగన్పూరుచిత్రములందు కొందరు మనుష్యులు నిచ్చెనలరూపమున వ్రాయబడిరి. చాలచోట్లగల చిత్రముల కర్థము చెప్పుటయే కష్టము. వారి మంత్ర, పూజాదివిధానములగూర్చి మనకు తెలిసినయెడల వీటి యుద్దేశములును, తద్ద్వారా యా యాదిమవాసులగూర్చి యనేకములగు నూతనవిషయములును తెలియగలవు. వ్రేళ్లులేని చేతులు పూజను, బల్లెములతో గొట్టబడిన జంతువులు వేటయొక్కయు, అస్త్రములయొక్కయు ఆరాధనమును, సంగమించు స్త్రీలును, రహస్యాంగములును జన్మాద్వ్యంగములను సూచించుచున్నవని యనుకొనవచ్చును. ఇట్టివ్యక్తీకరణ మనాదినుండియు మానవుల కలవడినటుల కాననగును.

ఇట్టిచిత్రములేకాక ప్రకృతియందు గనబడునటుల జంతువులను, మనుష్యులను వ్రాయుటయు నాకాలమున గలదు. ఈచిత్రములన్నియు నెంతయో సహజములుగ సుందరములుగ నున్నవి. ఆకాలమున క్రూరమృగముల మధ్యను, అడవులలోను మనుష్యులు నివసించుచుండిరి. కనుక వారికి జంతువులయొక్క రూపములను, నైజగుణములను బాగుగ దెలిసికొనియుండుట మిగుల యవసరమై యుండెను. ఇందు నిపుణులుకానియెడల రాత్రులందు బహిరంగముగను, పగలు తుప్పలచాటుననుు, దూరముననుండియు వన్యమృగముల జాడలను కనిపెట్టి, చూచి, పోల్చుకొనుటయు, ప్రాణసంరక్షణము చేసుకొనుటయు నలవికాని పనులగును. ఈకారణములవలన నాటిచిత్రములందు జంతువుల యాకారములు చాలచక్కగ వ్రాయబడియున్నవి. ఈవిషయమును హిందూదేశముననేకాక స్పెయినుదేశమునను కానవచ్చిన సనాతన చిత్రములు స్పష్టముచేయుచున్నవి.

చిత్రము ౧

మానవులు పొట్టపోసుకొనుటకు వేటపై ఆధారపడియుండిరి. కాన నాటిచిత్రములందనేకములు వేటకును, దానికి సంబంధించిన పూజలకును చెందినవై యున్నవి. వేటకు సన్నాహమగునటుల, జంతువులను వెంబడించుచున్నటుల, క్రూరమృగములను జూచి పలాయితులగునటుల, చచ్చిన మృగముచుట్టును మనుష్యులు నిలువబడియున్నటుల నీచిత్రములు కలవు. చిత్రరచన యెటులున్నను వీటియందు భావప్రదర్శనము, జీవరాసుల "కదలిక" బాగుగ కానవచ్చును.

చిత్రము ౨

మనుష్యులు సంఘములుగ జేరి, గ్రామముల నేర్పరచుకొని, క్రూరమృగముల భయమునుండి తప్పించుకొని, సేద్యమువలన జీవనము గడపునంతటి నాగరికులైనప్పటికి వీరి జంతుపరిచయముయొక్క సూక్ష్మత తగ్గియుండవచ్చును. చిత్రరచనయందుకూడ క్రొత్త భావము లుదయించి, వ్రాయువిషయములును పెరిగియుండును. ఈ రెండవయుగపు చిత్రములందు నూతన విషయము లనేకములు కానవచ్చుచున్నను తొలిచిత్తరువులందు కల రచనయొక్క సొగసు లేదు.

కానవచ్చిన సనాతనచిత్రము లేనాటివో నిర్ణయముచేయుట కష్టమైన విషయము. ఐరోపాదేశమునందలి పురాతనపాషాణయుగము (Paleolithic Age) నాటి చిత్తరువులనుగూర్చి వ్రాయుచు బర్కిట్టు (Burkitt) గారిటుల నిర్ణయముచేయుటకు కొన్నిమార్గములను సూచించిరి:

౧. ఏకాలము నాటివో యని మనము నిర్ణయింపగల పురాతనమానవుని పాషాణపరికరములు లభించు భూమిపొరలక్రింద భూస్థాపితములైన చిత్తరువులు, శిల్పములు కానవచ్చినయెడల నవి యాపాషాణపరికరములకు పూర్వపువని నిర్ణయము చేయవచ్చును.

౨. చిత్రములుకల గుహల ద్వారములు చిరకాలము క్రిందట కప్పబడి పోయినయెడల నందు లభించు పాషాణపరికరములనుబట్టి యాచిత్తరువు లేనాటివో కనుగొనవచ్చును.

చిత్రము 3

3. చిత్తరువులుకల స్థలములం దిప్పుడు కానరానట్టియు, వాతావరణమునందు మార్పులు కలుగుటచే నాస్థలములందు నివసింపజాలనట్టియు మృగముల యెముకలు లభించినయెడల నట్టివి ఏయుగమున నచ్చట నుండుట సంభవమో కనుగొని తద్ద్వారా యాచిత్తరువుల కాలమును నిర్ణయింపవచ్చును.

౪. ఎముకలు మొదలగువాటిపై చెక్కబడిన చిత్తరువులు లభించినయెడల నట్టివి ఏకాలమునందు వాడుకయం దుండెనో, యవి లభించు భూమిపొర లేకాలమునాటివో కనుగొని యాచిత్రముల కాలమును నిర్ణయింపవచ్చును.

ఈ పరిస్థితులన్నియు భారతదేశమునందున్నను, కానవచ్చిన చిత్తరువులచెంత విశేషముగ నిట్టిచిహ్నములు కానరాకపోవుటచే భూతత్త్వజ్ఞులు ఊహలపై నాధారపడవలసివచ్చెను. ఈ శాస్త్రపరిశోధనయు మన దేశమున నింకను ప్రారంభదశ నుండుటవలన ఇది నిజ, మిది కల్లయని చెప్పుట కలవికాకున్నది.

కాని వైఖరినిబట్టియు, శైలినిబట్టియు లభించిన చిత్తరువులు బహుపురాతనములనిమాత్రము చెప్పగలము. ఇప్పటివరకు మనదేశమున కానవచ్చిన సనాతనచిత్రములలో సింగన్పూరువద్ద నున్నవి ముఖ్యమైనవి.

*సింగన్పూరుగ్రామము మధ్యపరగణాలలో రాయఘరు సంస్థానమున బెంగాలునాగపురము రైల్వేవారి నహారుపాలీయను స్టేషనుదగ్గర కలదు. చిత్తరువులు కల గుహ యీగ్రామముదగ్గర నున్నది. కనుక వీటికి సింగన్పూరుచిత్తరువులని పేరుకలిగెను.

బెంగాలు నాగపురము రైల్వేయుద్యోగియగు సి. డబల్యూ. ఏండర్సనుగా రీచిత్రములను మొదట ౧౯౧౦-వ సంవత్సరమున జూచి, పండితులు కనుక వాటి విలువను గ్రహించిరి. మరియొకమారు వీ రాగుహలకు బోయి, చిత్రములను బరిశీలించి, విపులముగ వర్ణించి ఇండియా మ్యూజియమువారికి తెలియజేసిరి. ౧౯౧3-వ సంవత్సరమున నవి యేనాటివో కనుగొనుటకు ప్రయత్నములు జరిగెనుకాని యప్పటి కాకందరములు తేనె

చిత్రము ౪

* See " Prehistoric India " by Panchanan Mitra, Calcutta University Publication. Most of the material and all the Illustrations are taken from this work.

టీగలకు నివాసమయ్యెను. అచ్చటికి పోయిన పండితులను, వారి యనుచరులను నాయీగలు వెంటదరుముగా కొండపైనుండి యెటులో సమప్రదేశమును జేరుకొని, సుమారు రెండుమైళ్లదూరమున నున్న స్టేషనును చేరువరకు తిరిగిచూడక, తమ పిక్కబలమునంతను జూపి, డాక్టర్లు వచ్చేవరకు ప్లాటుఫారముమీద మూలుగుచు ఉష్ణముతోను, బాధతోను దొర్లవలసివచ్చెను. తరువాత ఏండెర్సనుగారును, సుప్రసిద్ధహైందవచిత్రకళావిమర్శకులును, చిత్రకారులును అగు పెర్సీ, బ్రౌనుగారును కలసి యాగుహలకు పోయి, పరిశీలించి బెంగాలుఏషియాటికు సొసయిటీవారికి రిపోర్టు నర్పించిరి. పిమ్మట కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయమువారిచే నియమితులై పాట్నా మ్యూజియము అధికారులగు రాయసాహెబ్ ఘోషుగారును, పంచాననమిత్రాగారును వెళ్లి, చిత్రములను పరిశీలించి, కొన్ని క్రొత్తవిషయములను సంగ్రహించిరి.

చిత్రము ౫

సింగన్పూరుప్రాంతములందనేకములగు గుహలు కలవు. దగ్గరనే చక్కని జలము లభించుచున్నది కనుకను, మరికొన్ని కారణములవలనను ఇవి యొకానొకప్పుడు జనవాసములై యుండినటుల కానవచ్చును. పూర్వమీకందరములు "మందిరము" లుగ నుండెననియు, మనుష్యులచ్చట నివసించుచుండిరనియు, నొకవ్యక్తి యశ్వారూఢుడై నెలవడి యాప్రాంతమున నున్న వనమునందు మాయమగుచుండుననియు నచ్చటి ప్రజలు చెప్పుకొనుచుందురు. అజంతకందరములవలె నివియు నెత్తైన (౨౦౦ అడుగులు) ప్రదేశమున గలవు.

చిత్రములు కల గుహ పూర్వము పెద్దదిగ నుండెను. ఏకాలముననో ముందుభాగమంతయు పడిపోవుటచే లోని కివగును చొరుటకు వీలులేనందున లోపలియమూల్యములైన చిత్తరువులు చెడక మనకు లభించుట కలిగెను. ఈమధ్య మరికొంతభాగము శిథిలమగుటచే చిత్తరువులు పైకి కనబడుచున్నవి.

†ఈ చిత్తరువులు రెండువిధములుగ నున్నవి: కొన్ని కుంచెలతోను, చక్కనిరంగులతోను దృఢముగ వ్రాయబడినవి. ఇవి తొలుత వ్రాయబడినటుల కానవచ్చును. పిమ్మట వ్రాయబడినవి రచనయందు మోటుగ నున్నవి.

కొన్నిచిత్తరువు లెత్తుమనట్టియు, వ్రాయుటకు సాధారణముగ నలవికానట్టియు స్థలమునందు గలవు. వీటి నిచ్చట, యెటుల, నెందులకువ్రాసిరో తెలియదు. పురాతనచిత్రములలో ననేకము లిట్టిచోట్లనే వ్రాయబడియుండుటచే దీని కేదో యర్థము, నుపయోగము నుండవలెను. రచనయంతయు చాలినంత వెలుతురులేనిస్థలమున జరిగెను. ఆచిత్రకారులు నూనెదీపములను వాడియుందురు.

చిత్రములను వ్రాయుటకు ముందు రాతిపై మన్నుకాని, సున్నముకాని పూసినటుల కానరాదు. రాయి నునుపుగ నున్నచోట్ల చిత్రములు విశేషముగ కలవు. అచ్చటచ్చట ఛాయారచన యున్నటుల కలదుకాని యది స్ఫుటముగ కానవచ్చుటలేదు. చిత్తరువుల యొక్క యంచులందు రంగు తేలికగ నున్నదికాని యటుల చిత్రకారుడే రచించెనో, లేక యచ్చటి రంగు పలుచగనుండుటచే రాతిలోని కింకెనో తెలియుటలేదు.

† Notes on the Prehistoric Cave Paintings at Raigarh by Mr. Percy Brown, A. R. C. A.

రెండవయూహ నిజముకావచ్చును. వీ రెట్టికుంచెలను వాడిరో తెలియుటలేదు. వర్ణలేపనవిధానమును బరిశీలించి చూచినయెడల నేదో మోటుకుంచె యాధారమైనటుల కనబడును.

చిత్రము ౬

ఈ చిత్తరువులను (౧) వేటచిత్తరువులు, (౨) మనుష్యచిత్రములు, (౩) భాషాచిత్రములు, (౪) జంతువుల చిత్రములు అని నాలుగువిధముల భాగింపవచ్చును.

(౧) ఈవేట చిత్రములందు మనుష్యులు కొండపోతులు, ఏనుగులు మొదలగు జంతువులను వెంబడించునటుల కలవు. ఒక చిత్తరువునందు (౧-వ చిత్రము) ఎనుపోతొక మనుష్యుని తన కొమ్ములతో విసరునటుల చక్కగ కలదు. తక్కిన మనుష్యులాజంతువును కొట్టుచున్నటులను, ఆశ్చర్యవిషాదములను జూపునటులను కలదు. ఈ చిత్తరువుచెంతనే మరియొక చిత్తరువు పందివేటను తెలియజేయుచున్నది. దూరమున నిచ్చెనవలెనున్న వ్యక్తి యొకకఱ్ఱనో, బల్లెమునో పట్టుకొనియున్నటుల కలదు. (౨-వ చిత్రము). దీనియర్థమేమియో తెలియుటలేదు. బహుశా వేటకు సంబంధించిన పూజను, మంత్రములను సూచింపవచ్చును. ఒకచోట త్రిశూలాకారము కలదు. అచ్చటి ప్రజ లిప్పటికిని వాడుచున్న "పూను" నిది పోలియున్నదట. ఈశ్వరుని యాయుధమైన త్రిశూల మనాదినుండియు మన దేశమున నుపయోగపడుచున్నటుల కానవచ్చును. ఆ దేశము లిప్పటికిని క్రూరమృగముల కాకరమై యున్నవి కనుకను, అగుచో బహుశా పూజామందిరములై యుండినవి కనుకను ఇట్టి వేటచిత్రముల నాచోట్లన

చిత్రము ౭

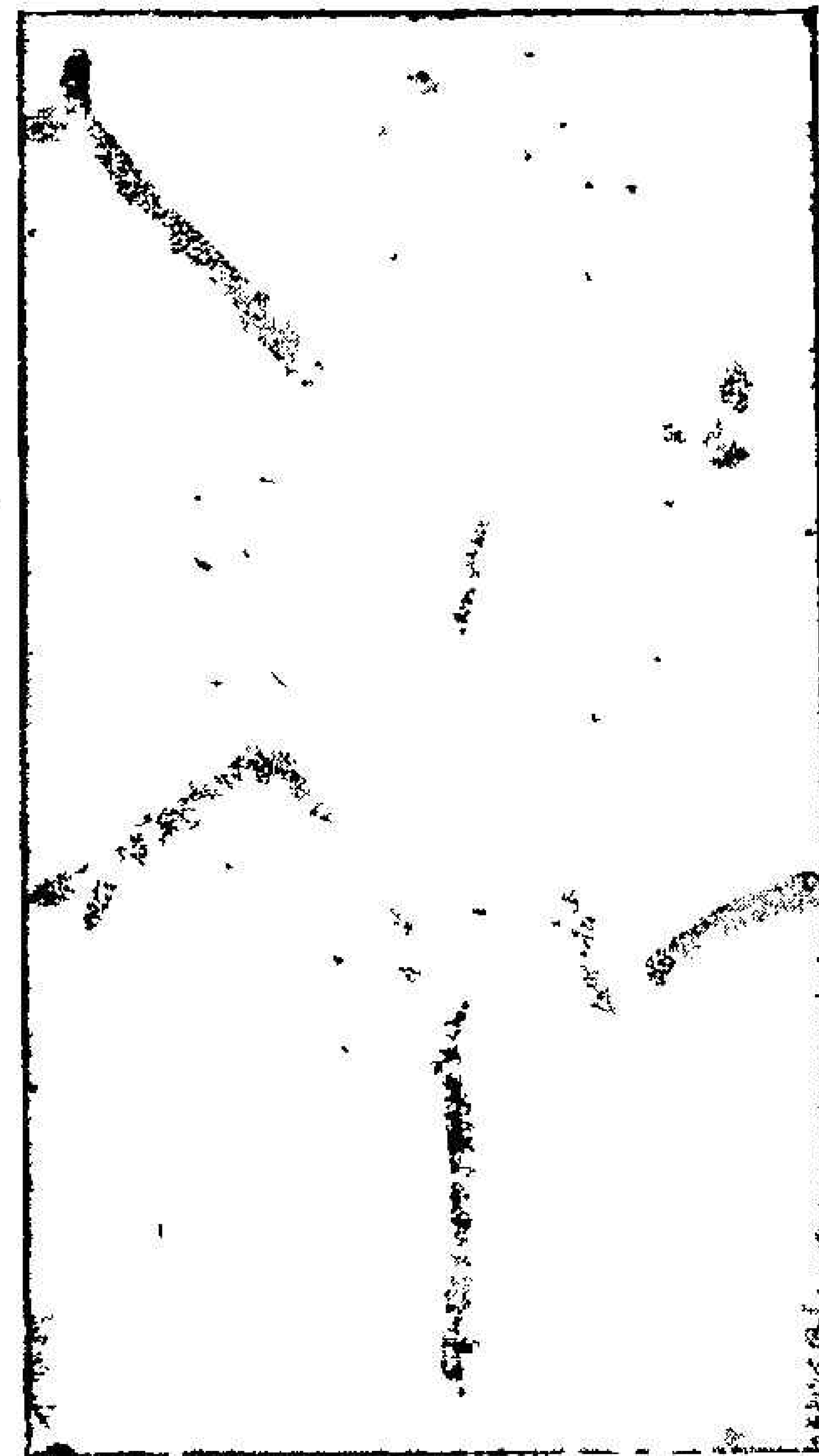
వ్రాసినటుల నున్నది.

(౨) మనుష్యుల యాకారములందు వివరములు కానరావుకాని యాయంగవిన్యాసమునందు భావము బాగుగ వ్యక్తమగుచున్నది. దీనిని వేటచిత్రములందు చూడనగును. నిచ్చెనలాకారముగ వ్రాయబడిన మనుష్యులేకాక వింతగ వ్రాయబడినవారు నిచ్చట గలరు (౩-వ చిత్రము). ముసుగులను వేసికొనునటుల కొందరు కలరు (౪-వ చిత్రము). వివరములను వ్రాయక ఛాయామాత్రముగ (Silhoutte) వ్రాసిన వస్త్రధారులు నిటుల కానవచ్చెదరు. ముగ్గులవలె వ్రాయబడినవారి యర్థము తెలియుటలేదు. ఒకచోట నిరువు రొకరితోనొకరు కలసియున్నటుల గలదు. వీరి చేతులు, కాళ్లు సహజముగ లేకపోవుటయేకాక వలయముల భాగములవలె వింతగ నున్నవి (౫-వ చిత్రము).

(౩) భాషాచిత్రము లక్షరములకుబదులు వాడుకయందుండుట యొకయాజిప్టునందేకాక, పూర్వ మన్ని దేశములందును సామాన్యమై యుండినటుల యిచ్చటి చిత్రములవలన తెలియుచున్నది. ఇట్టి చిత్రములే రానురాను భాషోచ్చారణమునకు తగినటుల మారి, యిప్పటి

యక్షరములుగ పరివర్తితములై యుండవచ్చును. అన్ని దేశముల భాషలకు నాధారభూతములైన యక్షరములు భారతదేశమునందే పుట్టియుండవచ్చునని మహెంజొదారో మొదలగుస్థలములందు నూతనముగ కానవచ్చిన యక్షరములను బాగుగ బరిశీలించిన పండితులలో కొందరనుచున్నారు. సింగన్పూరునందు లభించిన భాషా చిత్రము లీవాదమును తప్పక బలపరుపగలవు. ఒకచిత్రమున వంకరగనున్న గీతలు కలవు. ఇట్టి ఈజిప్టుచిత్తరువులు ప్రవహించు జలమును సూచించునటుల పండితులు నిర్ణయించిరి కాన దీని యర్థము నిట్టిదియే యైయుండవచ్చును. మరియొకచోట వేలాడు జడలను బోలు వంకర గీతలు కలవు (౬-వ చిత్రము). ఇవి జలపాతమై యుండును. ఇట్టి జలపాత మాప్రాంతములందు కలదట! పక్షియొక్క ముక్కు, ఒకమనుష్యుడు, జంతువు (?), పలవలనుపోలు రెండు వింతరేఖలు నొకచోట వరుసగ గలవు (౭-వ చిత్రము). ఇది భాషాచిత్రమగుట నిస్సంశయము. దీని యర్థమును తెలిసికొనినయెడల యాగుహలను గూర్చియు, తక్కిన చిత్రములను గూర్చియు, తద్ద్వారా యప్పటి ప్రజలనుగూర్చియు అనేకములగు విషయములు తెలియవచ్చును. అలంకారార్థము వ్రాయబడిన చిత్తరువులు కొన్ని కలవు. వీటికి నేదియో యర్థ ముండవచ్చును. ఇట్టిచిత్రములు పూర్వకాలపు ఈజిప్టుకలశములపై కానవచ్చును. మన పురాతనపాత్రలపైని, ఇప్పటికిని వివాహములలో వాడుకయందున్న "అరివేణి" కుండలపైని నిట్టిచిత్రములే యుండును.

కొన్నిచిత్రముల యర్థము నూహింపజూచుట యిప్పుడు వ్యర్థప్రయాసముగ దోచుచున్నది. కిరణములవంటి రేఖలతో నర్ధవలయాకారముగ నున్న చిత్ర మొకటి కలదు (౮-వ చిత్రము). చిత్రకారుడు వలయరేఖను కలపియే వ్రాసియుండును కాని యిప్పుడు విడిపోయినటుల నున్నది. కాలగతిని శిలయొక్క పొరలు కదలినవేమో! ఇట్టిమార్పుల జరిగెనో, జరుగుట సంభవమైనయెడల నెంతకాలము పట్టునో భూతత్త్వజ్ఞులు నిర్ణయింపగలిగిన యెడల గుహల కాలమును నిర్ణయించుట కవకాశము కలిగిన గలుగవచ్చును.

చిత్రము ౯

(౪) జంతువుల చిత్రములు చక్కగ నున్నవి ఇందు బల్లులు సొగసుగను, సహజముగను చిత్రితములైనవి (౯-వ చిత్రము). మనుష్యుల యాకారములందు వలెనే జంతువుల యాకారములందును భావము కనబడుచున్నది (౧౦-వ చిత్రము). ఇప్పుడాస్ట్రేలియాయందుమాత్రము కానవచ్చు కంగారూ (Kangaroo) అనబడు మృగమును బోలున దీచిత్రములందు కలదని కొందరి యభిప్రాయము (౧౧-వ చిత్రము). ఇట్టి చిత్తరువులు స్పెయినునందును కాన

చిత్రము ౮

వచ్చుటచే నీ జంతువులు పూర్వ మన్ని దేశములందు నుండిన నుండవచ్చును. ఇవి యెప్పుడీప్రాంతములందు నివసించుచుండినవో కనుగొనగలిగినయెడల నీచిత్రముల కాలమును నిర్ణయముచేయుట సులభమగును. కాని యా ప్రక్క నొకకొయ్యవంటిదికలదు. కాన దానికి కట్టబడిన సాధారణమృగమే యటుల కూర్చొనియున్నదేమో! జంతువుయొక్క కొన్నిభాగములు చెరగిపోయినటుల కట్టినతాడును చెరగియుండవచ్చును.

ఒకచోట వింతయైన చిత్తరువు కలదు (౧౨-వ చిత్రము). నలుపుగ నున్నది మరణించి, రూపుచెడిన మృగముకావచ్చును. తక్కిన చిత్రభాగముల కర్థము తెలియుబడలేదు. పూర్తిగ వ్రాయు నుద్దేశముతో ప్రారంభించి యేకారణమువలననో చిత్రకారుడు విడచిపెట్టి నటుల కానవచ్చుచున్నది.

ఇట్టి చిత్రము లనేకములు సింగన్పూరునందు కలవు కాని యెత్తిచూపినవి చాలునని తక్కినవాటి విషయమై వ్రాయలేదు.

చిత్రము ౧౦

ఈ చిత్తరువులందు రచనాప్రవీణత విశేషముగ లేదుకాని, స్పెయినునందు కోగులు (Cogul) ప్రాంతములందు కానవచ్చిన చిత్రముల నివి పోలియుండుటవలనను, భారతదేశములో నింతవరకు కానవచ్చిన చిత్రములలో నతిసనాతనము లగుటవలనను చిత్రకళావిమర్శకులకును, చరిత్రకారులకును అమూల్యము లైనవి.

ఈ గుహవద్ద లభించిన పురాతనపాషాణపరికరములవలన నీచిత్తరువులు బహుశా క్రీ. పూ. ౧౫,౦౦౦ సంవత్సరములనాటివని చెప్పుటకు వీలగుచున్నది. చిత్రములు కలచోటి రాతిముక్కలు కొన్ని సంగ్రహములైనవి. వీటిని, తక్కిన విషయములను బాగుగ బరిశీలించినయెడల నీచిత్తరువుల కాలమును నిర్ణయింపవచ్చుననెడి యాశకలదు.

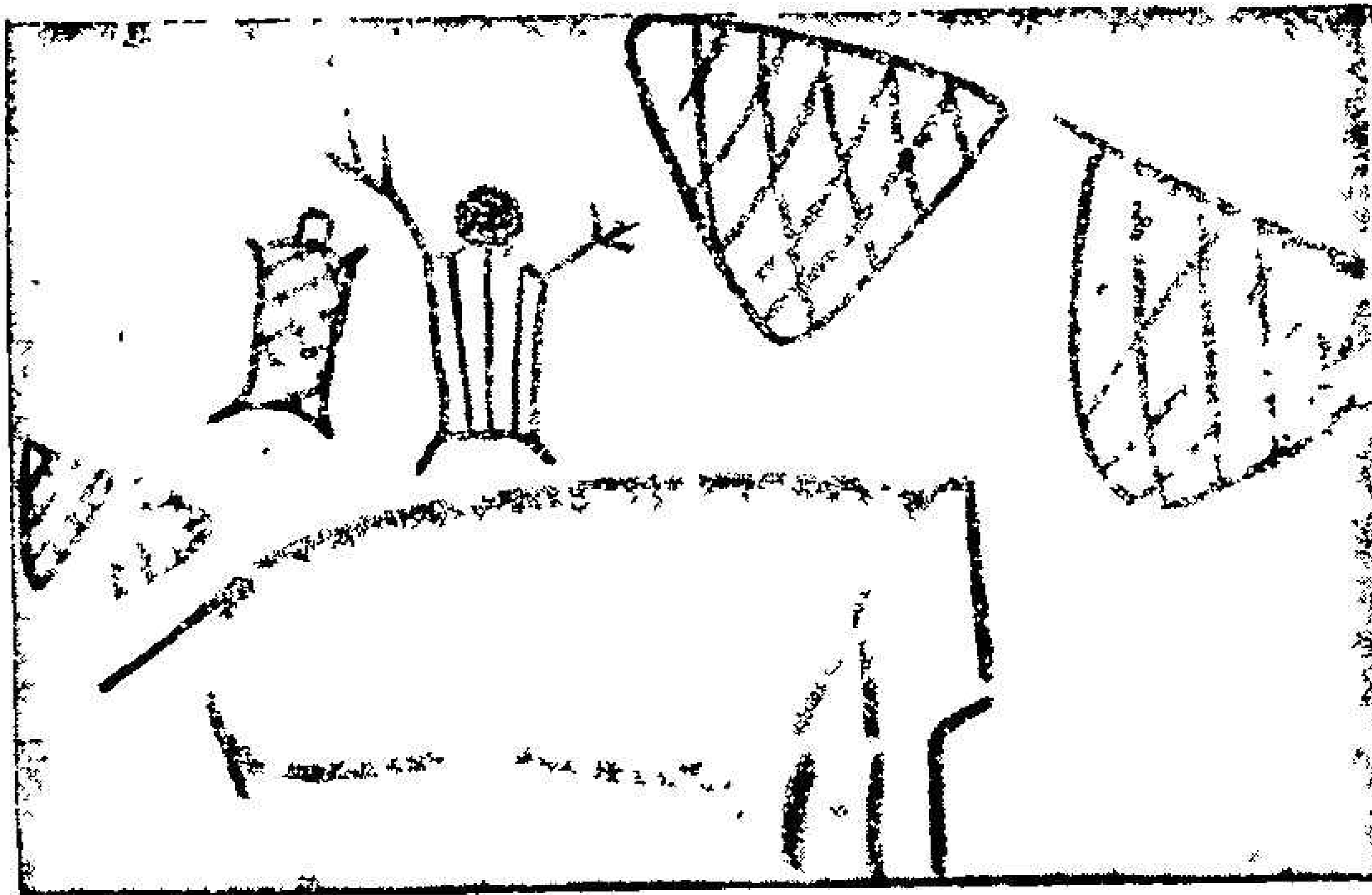
చిత్రము ౧౧

బళ్లారిజిల్లాయందలి కాపుగల్లువద్ద హెచ్. నాక్సు గారికి కొన్ని పురాతనములైన చిత్తరువులు కానవచ్చినవి. ఇవి బహుశా క్రీ. పూ. ౧౦,౦౦౦ మొదలు ౨౦,౦౦౦ సంవత్సరములనాటివై యుండవచ్చును. ఒకకూటమియందు మనుష్యాకారములును, ఒకచోట రెండేనుగుల చిత్రములును, వేరొకచోట నొకపక్షియు, కొమ్ములపోతును, మరియొకచోట రెండు పెద్దకొమ్ముల పోతులును కలవు. ఒకపోతునుజంపుట కాయుధధారులై పోయెడి యిరువురు మనుష్యులు కల వేటచిత్రము కలదు.

వైనాడుచెంత నున్న ఎడకల్లుగుహయందు కానవచ్చిన చిత్తరువులను కొన్నిటిని ఫాసెట్టు (Fawcett) గారు వర్ణించివ్రాసిరి. ఇచ్చట బహుపురాతనములైనట్టి చిహ్నములతో బాటు పిమ్మట చాలకాలమునకు తరువాత చెక్కబడిన శిలాశాసనములు లభించుటచే నీ గుహ చాలకాలమునుండియు ప్రాముఖ్యమును వహించియుండినటుల కానవచ్చును. ఇచ్చటి చిత్రరచనావిధాన

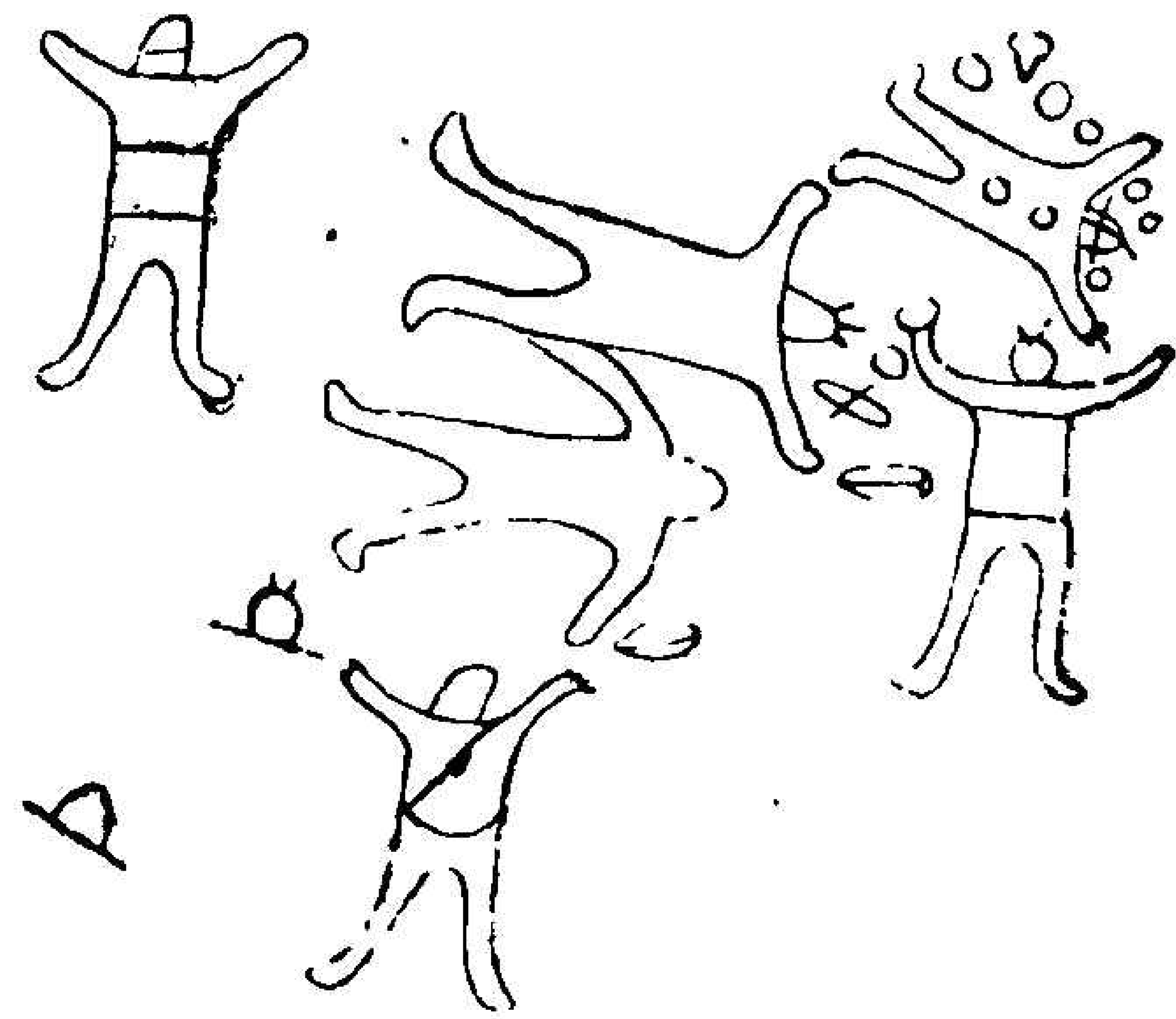
మును, లభించిన పాషాణపరికరములను బరిశీలించి ఈ చిత్రములు బహుశా క్రీ. పూ. ౧౦,౦౦౦ సంవత్సరముల నాటివని చెప్పుటకు వీలగుచున్నది. కొన్ని జంతువుల యొక్కయు, మనుష్యులయొక్కయు చిత్రము లిచ్చట గలవు. ఇవి యొకదానికొకటి సమీపమున నుండుటచే అర్థమును తెలిసికొనుటకు జాగరూకతతో పరిశీలింప వలసియున్నది. మనుష్యులకు పాగాలు కలవు. స్వస్తిక మొదలగు చిత్రములును కలవు. కాన వీటిలో నన్నిచిత్రములును నొకేకాలమునాటివి కావని తోచుచున్నది.

సింగభూమ జిల్లాయందు ఘటసీలప్రాంతమున రాతిపై రేఖాకారముగ మలచబడిన కొన్ని ప్రాచీన చిత్రములు కనబడెను (౧౩-వ చిత్రము). ఇవి యొక పెద్దరాతిపై గలవు. ఆరుగురుమనుష్యుల యాకారములును, వారికి సంబంధించిన పాత్రలు, పరికరములును ఈచిత్తరువులు రూపించుచున్నవి. కొన్ని పురాతన పాషాణపరికరము లిచ్చట లభించుటవలన నివి సుమారు ౧౦,౦౦౦ సంవత్సరములకు పూర్వపువని నిర్ణయింప వచ్చును. ఆస్ట్రేలియాయందు కానవచ్చిన సనాతన చిత్రముల నివి పోలియున్నవి.

చిత్రము ౧౨

మీర్జాపురమువద్ద కొన్ని పురాతనపరికరములతో లేళ్లను వేటాడునటుల చిత్రములు కనబడెను. లోహ్రి గుహవద్ద నిట్టిచిత్ర మొకటి కలదు. సోనునదీతీరమున రాతిమీద కల బల్లెముతో జంతువు నొక మానవుడు పొడచునటుల గలదు. "ఘోరుమంగరు" గుహయందొక ఖడ్గమృగము నారుగురు మనుష్యులు వేటాడునటుల గలదు. ఒకని నాజంతువు తన కొమ్ములతో మీదికి విసరివేయుచుండ, నొకడు వెనుకనుండియు, నిరువురు ముందునుండియు నామృగమును పొడుచునటుల నున్నది. ఈచిత్రమునుబోలు అడవిపందివేటచిత్తరువు బురుహూరుపరగణాయందలి రూపు అనుగ్రామముచెంత గలదు. విజయగడమువద్దనున్న "హరిణ హరణ" మనబడు గుహలో ఖడ్గమృగమువేటచిత్రము మరియొకటి కలదు. సరహత్, మాల్వా, కురియాకుండము, కరపాటియా మొదలగు గ్రామములదగ్గర నిట్టిచిత్రములు కానవచ్చెను. వెదకిచూచినయెడల వింధ్యపర్వతములం దిట్టిచిత్తరువు లింక ననేకములు కానరాగలవట.

చిత్రము ౧౩

కనబడిన చిత్తరువుల ఛాయాపటములను దీసి, బాగుగ పరిశీలించి, భూతత్త్వము, దేశచరిత్రము, ఆర్కియాలజీ మొదలగు శాస్త్రము లర్పించెడి యాధారములవలన నాటి యర్థమును గ్రహించి, యాచుట్టుపట్ల దొరకు పాషాణపరికరములబట్టి వాటి కాలమును నిర్ణయింపవలసియున్నది. ఇప్పుడు భూతత్త్వజ్ఞులు, ఆర్కియాలజీవారు నిర్ణయించిన కాలమును హిందూదేశమున అనేకకారణములబట్టి వెనుకకు నెట్టవలసియుండును. ఈపనియంతయు జరిగినపిమ్మట హిందూదేశమునందు మానవుడు తక్కిన దేశముల సోదరులకంటె నాగరికతయందు వెనుకబడలే దనియు, ఆధ్యాత్మికపరివర్తనమునకు తోడ్పడు చిత్ర

కళ వనాదినుండియు నభ్యసించుచుండెననియు స్పష్టపడగలదు.

భారతీయుల నాగరికత మొన్నటివన్న వారి వాదమెంతటి నిస్సారమైనదో తెలుపుచు వేరొకచోట వ్రాసియుంటిని. పైని పేర్కొనిన శాస్త్రవిమర్శన పూర్తియైనపిమ్మట భారతీయ సనాతనత్వమును చాటుటకు చిత్రకళ యొక్క యాధారమగును. స్పెయినునందు లభించిన చిత్తరువులలో కొన్ని సుమారు ౩౦,౦౦౦ సంవత్సరములనాటివని పండితులు చెప్పుచున్నారు. మానవుని యాదిమవాసము దక్షిణహిందూదేశము, ఆస్ట్రేలియాలని చెప్పుటకు కొన్ని యాధారములు కలవు కావన మనదేశమున లభించిన పురాతనచిత్రములలో కొన్ని ప్రపంచములో తొలిచిత్రములు కావలెనని నిర్ధారణ మగుటయు సంభవము.

దశాశ్వమేధఘట్టము-కాశీ

—సి. జి. జగన్నాథదాసు.

బసవరాజు అప్పరాయని కత!

మున్నంగి—శర్మ

"కత సేయుట, కత సెప్పుట,
కత వ్రాయుట, కతయ నాటకం బాడుటయుఁగా,
కతయెఱుఁగుటయును వేఱే;
కతయ యగుట వేఱె; దైవగతి వింతగదా!"

అప్పరాయఁడు తాన నేఁడు కత యయినాఁడు! ఆర్వేలనియోగిచిన్నవాఁడు; అనవాయతి జాడఁ గన్నవాఁడు. నామరూపములఁ గొంత మోసినాఁడు; నలువదేండ్లు నట్యము చేసినాఁడు. మనుగడలోని మెలఁకువలకంటె మనసులోని మెలిక లెక్కుడు. తెన్నున దిన్నదనమున కంటెఁ దెలివునఁ గలిమి యెక్కుడు. ప్రొద్దుగానని పోకడ; పొదుపు దెలియని వెచ్చము. వన్నె పఱువని మాపు; తగవు నెఱపని యేపు. చదురు నేరని చదువరి; సంబరము దీఱనిచనవరి.

కీ. శే. బసవరాజు అప్పరాయకవి

౧

పడమటిచదువుల నానినాఁడు; పట్టభద్రుఁడైనాఁడు; పత్త్రికలకు* వరువుడము జేసినాఁడు; పరార్థవాది యనిపించుకొన్నాఁడు. తొలిప్రాయముననే కైతమీఁదిమోజు మొలకెత్తినది. తలఁపులను పదాల నలవరించి కలవరించినాఁడు. భౌతికమూర్తియందుఁ గొఱవడిన యందచందములు భావమునఁ జూపినాఁడు. 'కీట్సు' కవిసరుకు జట్టిగొని తెలుఁగుకేవున దిగుమతి చేసినాఁడు.

'వల పెఱుంగక మిగులఁ గులికి మురిసే కన్న
వలచి విఫలం బంది విలపింప మేలురా!'

ఇందు మూలమున కొంకెంత మురువు నించి మెఱుఁగు వెట్టినాఁడు. నుచ్చున కొక్కటిచాలును.

ఎరవు గొనక, తనలోఁ దలసూపిన తలఁపులను స్వానుభూతి కనుసంధించినాఁడు; రసావేశమునఁ బరువులెత్తుచుఁ బాడుకొన్న పాటలకు నమూనా:

"లోకముతో మన కేటికి,
లోలాక్షీ, రా పోదము!
.................."

"చిలుకలు కొఱికిన
పం డొక్కటి నా
చేతి కందెనో దేవా!
.................."

ఇట్టివి విలాసలాలసత్వమునందలి తలఁపుదరగలు కొన్ని రేఁగినవి.

౨

కాపురము కుదుట బడినది. కడుపు పండినది. ముద్దుముచ్చటల నూఱినాఁడు. కౌఁగిటిలోని 'చిట్టెమ్మ'ను కాలము కబళించినది! 'చలి పిడుగా!' యని మిత్తిని దూఱి దుమ్మెత్తి పోసినాఁడు. బిడ్డల బిచ్చానికి నోములు పట్టినాఁడు. ఇల్లాలితో మల్లయ్యను (శ్రీశైల మల్లికార్జునునిఁ) గొలువఁ దఱలినాఁడు. మల్లేశునిపాదాలు పదాలతోఁ బూజించినాఁడు.

---

* 'ఆంధ్రపత్త్రిక' 'భారతీ' కార్యస్థానములలో సంపాదకవర్గమున.

3

'అనుకరణమే కళయా ?' అను కథావశేషుఁడగు కొమర్రాజు లక్ష్మణరాయనితో వాదించినాఁడు. 'ఎంకిపాటల గాలిదుమారము' లేపినాఁడు. 'కావ్యమీమాంస' పేరికవితావిమర్శ విసరినాఁడు. అపపదదప ఆవేశమువలనఁ గల మాడించినాఁడు. తనచిలుకరించిన తలఁపులచే తెలుఁగుబాసకు ముస్తాబు చేసినాఁడు. తన తెలివిమెలుఁగులను, తనపెంకితనమును, నుడికారము మీఁది తనదొరతనమును తెలుఁగున జొన్పినాఁడు. తల్లినుడికిఁ జేసినయూడిగము కొలఁదియయినను వలఁతితనము వెలువరించినాఁడు. వాడుకబాస కెక్కుడు ఊత మిచ్చినాఁడు. తనరచనలలో అటనట రస మొప్పించిన బంతు లున్నవి. కవితయందుకన్న గ్రంథవిమర్శమునఁ గొశలము జూపినపట్టు లున్నవి. పాడిన గీతికలలోఁ బౌరుషమునకన్న స్త్రైణ మధనముగఁ గనఁబడినది. కవితలోవలె గళరవమునను ఆఁడంగిరేక లున్నవి. పనిపాటుల తగ్గించి పదసైనబుద్ధికి సోమరితనము మప్పినాఁడు. కాఁ గలవాఁడు! కాలనివశుఁ డైనాఁడు!

౪

బెజవాడలో ప్లీడరుబల్ల తగిల్చినాఁడు. వేడుకకేని మూనాళ్లు వరుసగా కోర్టునకు హాజ రయినపాప మునఁ బోలేను. ధృతి గిట్ట కున్నను, రతి కుదురని వర్తకము రక్తి కట్టదని ఎఱిఁగియు వకీలువేసము వేసినాఁడు. ఆముదానికి హంగుకు అమాంబాబతుఖర్చులు తాన పెట్టుకొని ఆట మొదలిడినాఁడు. 'భారతికి' పదాలు వ్రాయు నుబలాటమే కాని పాత్రనిర్వహణ ముంగూర్చి తలపోయఁడు. నెలలేని గడవకమునుపు నిజము దెలిసినాఁడు. 'తెర దింపవే!-ఈమాయనాటకము నిఁక నాడలేను' అని అంకాస్యముననే ఆలాపన కుపక్రమించినాఁడు.

నాయనగారి చరమదశతో దరిద్రతాదోషము తొలఁగినది. వారసత్వము స్థిరపడినది. ధనము చేతి కందినది. ధార్వారుకాంగ్రెసునకు ధర్మపత్నితో సెకండ్ క్లాసుబండిలో షికారు వెడలినాఁడు. ఉత్తర ధ్రువము ద్రొక్కి మఱలినాఁడు. 'తాజ్ మహలు' చెలువమునకు ముగ్ధుఁడై గేయముల నల్లినాఁడు.

౫

మలిదూలు గూడ మలిఁగినది! కడుపు చెలువుగాఁ గాకిగోసవెట్టినాఁడు. తీపి చెడి కాఁపురము చేదు గ్రమ్మినది! తల్లినుడిమీఁది తగులము బాయలేక 'శక్తి' లో నూటియగు కలముపోటులఁ గొన్నింటినిఁ జూప కుండఁ జాలఁ డయ్యెను. పెద్దగంతు వేసి పెన్నిధి నందికొనఁ బేరాస పెనఁగులాడినది. జతనము చితికినది. వేరుఱుగొన్నాఁడు! గడింపను లేదు; కడమ పెట్టను లేదు.

బ్రదుకుమీఁదనేగాని బడాయిమీఁద రోఁతపుట్టినది కాదు! మనసు కసుగాయముఁ గాదు; కమియఁబండను లేదు! విషయములయందు వెక్కిలీపియు లేదు; వెగటు బుట్టను లేదు! గాలిపాటువెంట గదలి గదలి కాడఁ దొలఁగిన యరవిరి యైనాఁడు!

చివికి చవికినాఁడు! త్రుప్పువట్టి తునిఁగినాఁడు!
చదివినట్టిచదువు పదనున కొదవియు
బ్రదుకు దెరువు దోఁచువడక మున్న,
మొదలు వెట్టినట్టి పదముల్ చిగిర్చియు
నుడుఁ తుదకు మొగ్గ విడకమున్న,
కాపురంబు గాలిఁ గలిసె, నీమనుగడ,
యప్పరాయ, స్వస్తి చెప్పి కొనియె.

చెన్న రాజధానియందు ౧౯౩౧-వ సంవత్సరము జనవరి ప్రారంభము మొదలు మార్చి తుదివరకు గల మూడునెలల కాలమున ముద్రితములయి ప్రకటితములయిన

ఆంధ్ర గ్రంథముల పట్టిక*

కథలు—ఐతిహాసికములు, పౌరాణికములు

ఇతిహాసకథామంజరి—జె. వి. రాధాకృష్ణయ్య.

పరిక్షిత్తు—పి. వెంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి.

భక్తకేసరుడు—యస్. సూర్యనారాయణమూర్తి.

భరతుడు—వి. రంగస్వామిఅయ్యంగారు.

భారతేతిహాసములు, భా ౧—జె. తులశమ్మ.

మహాపురాణసారము, భా ౨—యం. పార్వతీశ్వర శాస్త్రి.

రామాయణము—వి. సుబ్బారెడ్డి.

వినాయకచరిత్రము—యం. జగన్నాథరావు.

శ్రీరామకథామంజరి—జి. ఇందుమతీదేవి.

సుకళాచరిత్రము—వెంకటాద్రిశర్మ.

—కల్పితములు

ప్రపంచవినోదకథలు—బి. టి. నరసింహాచార్యులు.

బాణగద్యకావ్యకథలు, భా ౧,౨—యస్. లక్ష్మీపతి శాస్త్రి.

శ్రీకలభాషిణీచరిత్రము—కె. నరసింహాచార్యులు.

—చారిత్రికములు

రాజచంద్రిక—యం. శంకరరావు.

శ్రీకబీరుదాసుచరిత్రము—పి. యస్. సౌమర్యాంజి.

హిందూదేశచరిత్రకథలు, భా ౧—డి. సీతారామరావు.

కల్పములు

వనభోజనవ్రతకల్పము—(ప్ర) సి. లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి, మచిలీపట్టణము.

శ్రీత్రినాథవ్రతకల్పము—జి. లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి.

గణితశాస్త్రము

రేఖాగణితము—చ. బి. శంకరరావు.

శిశుగణితము—యస్. కృష్ణరావు.

సామాన్యగణితము—యస్. వి. రామదాసు.

గేయములు

అంబరీషచరిత్ర—యస్. కృష్ణమూర్తి.

అలిమేలుమంగమ్మఅను లక్ష్మీపద్మావతుల చవుతుల కోలాట—కె. చంగయ్యదాసు.

కాళీయమర్దనము—జంగముకథ—యు. నాగలింగం.

దావీదుకీర్తనలు—యం. డేవిడ్.

నూతనశృంగారకోలాట జావళీలు—యస్. వేదభాష్య భాగవతులు.

పంచామృతములు—వి. డేనియల్.

పాగల్ మురళి, భా ౧,౨—(ప్ర) పి. ఆర్. దాస్, కాకినాడ.

మోహనమురళి—పి. డి. మల్లికార్జున్.

రామదాసుబందిఖానా—బి. కోటేశ్వరరావు.

రామాయణకీర్తనలు—యస్. ఏ. నరసింహాచార్యులు.

శ్రీవేంకటేశ్వర మేలుకొలుపులు—కె. చంగయ్యదాసు.

శ్రీహరిభజనరామాయణము—సి. కృష్ణదాసు.

సహకారవిజయము—వి. సుబ్బరాట్కవి.

పాగల్ హరనాథ్ భజనకీర్తనలు—యం. వెంకటలక్ష్మమ్మ.

---

* ఈ పట్టికయందుగల సంకేతపదముల వివరణము: అ.—అధ్యాయము. అను.—అనువాదము, అనువాదకులు. ప.—పద్యము. ప్ర.—ప్రకాశకులు. భా.—భాగము. వ.—వచనము. సం.—సంపాదకులు. సటీ.—సటీకము.

చరిత్ర

కడపమండలచరిత్ర— జె. శేషాద్రిశర్మ.

చట్టము

మదరాసు హిందూమతధర్మాదాయముల ఆక్టు—(ప్ర). కె. యస్. కాశ్యప, మదరాసు.
లఘుదీపిక—(ప్ర). పి. భీమశంకరుడు, అమలాపురము.
వ్యవహారచంద్రిక—జి. సేతుమాధవరావు.

జీవితములు

ఆత్మకథ, భా. ౨—(అను) వి. శివరామశాస్త్రి.
భారతమంత్రులు—యం. నాగలింగశాస్త్రి.
లూయీపాస్టరు—(ప్ర) క్రిశ్చియన్ లిటరేచర్ సొసైటి, మదరాసు.
శ్రీగోపాలకృష్ణగోఖ్లే జీవితము—జె. సత్యనారాయణమూర్తి.
శ్రీదాసులింగమూర్తి జీవితము—పి. సూర్యనారాయణ.
శ్రీరామకృష్ణపరమహంస చరిత్ర యుపదేశములును—కె. నరసింహం.
శ్రీలాలాలజపత్ రాయి జీవితము—జె. సత్యనారాయణమూర్తి.
శ్రీ వివేకానందస్వామిజీవితము—బి. వెంకటేశ్వరులు.

దండకము

శ్రీమన్మహాకాళీ దండకము—డి. సూర్యనారాయణశర్మ.

ధర్మశాస్త్రము

పులస్త్యస్మృతి—(ప్ర) వి. రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్, మదరాసు.

నవలలు

కళావతి—యం. వెంకటరాఘవాచార్యులు.
జపమాలిక, భా, ౧,౨—యస్. రామానుజరావు.
ప్రణయచాంచల్యము—టి. రామచంద్రరావు.
మోహన—బి. రామానుజులురెడ్డి.
రాణీభవాని, భా. ౧.—(అను) జె. తులశమ్మ.
వక్రరేఖ—యం. నరసింహారావు.
వనజాక్షి—వి. సుందరరామయ్య.
సీమంతినీచరిత్రము—జె. శేషాద్రిశర్మ.

నాటకములు

అంపశయ్య—ఏ. వెంకటాచలపతిరావు.
ఉత్తరరాఘవము—(అను) బి. లక్ష్మీకాంతము.
ఉషాపరిణయము—ఏ. వెంకటనరసింహాచార్యులు.
ఔత్తానపాదీయనాటకము—యం. లక్ష్మీనృసింహకవి.
కమల—పి. వెంకటశాస్త్రి, యం. సత్యానందరావు.
దంపతులు—పి. వి. రంగారాం.
ప్రద్యుమ్న విజయము—వి. పిచ్చయ్యశాస్త్రి.
భక్తరత్నాకరాము—వి. వెంకటరత్నశర్మ.
మదనగోపాల నాటకముఅను పారిజాతము—జి. వెంకటేశము.
మాట్రిక్ లూథరు—యస్. రామమూర్తి.
రఘునాన్—యు. సత్యనారాయణరావు.
రుక్మాంగదనాటకము—వి. పిచ్చయ్యశాస్త్రి.

నీతి

కథాకుసుమాంజలి—ఏ. వెంకటశాస్త్రి, యం. సీతాపతిరావు, కె. వెంకటరావు.
తెనుగునీతిబోధ—వి. వెంకటేశ్వరశాస్త్రి.
నీతికథారత్నావళి—ఏ. జగన్నాథశాస్త్రి.
నీతికథావళి—జె. శేషాద్రిశర్మ.
సన్మార్గదర్శిని, భా. ౧,౨,౩—జి. శ్రీరామశాస్త్రి.
సుభాషితములు—పి. సూర్యప్రకాశశర్మ.

పరిశిష్టము

ఆంగ్లదేశాటనచరిత్ర—టి. శివశంకరం.
ఆంధ్రబాలవాచకము, భా. ౧,౨—నీలవేణియమ్మ.
ఆంధ్రోపాధ్యాయగ్రంథమాల—(ప్ర) సెక్రిటరి, గవర్నమెంటు ట్రైనింగు ఉపాధ్యాయులసంఘము, ఒంగోలు.
అతిథిపూజ—జె. స్వామినాథున.

ఇప్పటికలి—శ్రీరాములురెడ్డి.

ఉత్తమస్నేహితులు—జె. వి. రాధాకృష్ణయ్య.

ఉపాధ్యాయబోధిని—(ప్ర)ఆంధ్రఎవాంజిలికల్ ల్యూథరన్ సొసైటి, తర్లపాడు.

కలియుగప్రబంధమండలి మూడవభాగము—ఏ. శ్రీనివాసాచారి.

కృష్ణామండల అర్చకసంఘము—(ప్ర) సెక్రిటరి, కృష్ణా జిల్లాఅర్చకసంఘము, మచిలీపట్టణము.

కావ్యచంద్రిక—యం. డేవిడ్.

ఖాదీతత్వము—ఐ. సరోజినీదేవి, క. జ్ఞానప్రసూనాంబ.

గర్భిణీస్త్రీ నియమము—సి. వెంకటరత్నం.

గౌతమీవాచకము, తరగతులు, ౧,౨,౩—పి.సోమన్న.

గ్రామపరిపాలన, గ్రామాధికారులు—వై. సీతారామయ్య.

గ్రామమునసబులపరీక్షాప్రదర్శిని—బి.లక్ష్మీనరసింహము.

జ్ఞానబోధిని—(ప్ర) డి. శ్రీరామమూర్తిబ్రదర్స్, విదురుపాక.

చెన్నరాజధానిభూగోళ వాచకము—వి. పురుషోత్తం.

జంటలు—క. వెంకటరావు.

తెలుగుపోటీపరీక్షా వ్యాసములు—యం. వెంకటరత్న కవికుమార్.

దోపిడిదొంగలు—జె. యస్. బెన్ని.

నానాదేశవాసులు—సి. డి. మిస్. సౌజ.

నారాయణవాచకములు, బుక్. ౧,౨—ఆర్. నారాయణరావు.

పంచకావ్యకథానిధి—పి. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి.

పన్నా—క. జగ్గయ్యచౌదరి.

పద్యగద్యరత్నావళి—(ప్ర) పద్మావతి అండ్ కో., ఏలూరు.

పానము—వి. శ్రీరాములు.

పుణ్యస్త్రీలు, తరగతులు, ౧,౨,౩,౪,౫—వి. జానకి పురుషోత్తం, ఏ. వెంకటసీతమ్మ.

ప్రాథమికపాఠశాలారోగ్యబోధిని—యస్. గోపాలన్.

ప్రాథమికపాఠశాలలయందలి పరిశ్రమాదికములు—యస్. యస్. కే. విలియమ్స్.

భారతసహకారము—(ప్ర) యన్. సత్యనారాయణ, ఆలమూరు.

భావనాయిక—బి. రామజోగరావు.

బృందావనపురగణార్చనాభివర్ధనము—యం. అంజయ్య.

బెంగుళూరు సిటీ వివాహసహాయ సమాజనియమములు, చందాదారుల జాబితాయు అందుప్రకటనలు—(ప్ర) సి. వి. సుందరరాజరావు, బెంగుళూరు.

బ్రాందివలనబెడద—(ప్ర) క్రిశ్చియన్ లిటరేచర్ సొసైటి, మదరాసు.

బ్రిటిషు పరిపాలనా సౌఖ్యము—భ. లక్ష్మీపతిశాస్త్రి.

మంథెన సంపూర్ణశతావధానము—జె. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి.

ధర్మశాస్త్రము—సారధి.

మాతృపూజ—జి. వి. వి. సత్యనారాయణ.

మాధవవార్షికోత్సవ సంచిక—(ప్ర) పి. సత్యనారాయణ, మచిలీపట్టణము.

మానవభూగోళశాస్త్రము—యం. సీతారామరావు.

ముక్తావళి—(ప్ర) వెంకటరాం అండ్ కో., ఎల్లూరు.

రామచంద్రుని హంపీయాత్ర—జి. జోగిసోమయాజి.

రామనామము—ఏ. వెంకటదాసు.

రామాశాస్త్రివాచకములు, ఫారం, ౧,౨,౩—టి. వి. నరసింగరావు, బి. హెచ్. పట్టాభిరామయ్య, సి. భానుమూర్తి.

లంజాట—యం. నారాయణదాసు.

వాచకబోధనము—యస్. భూపతిం.

వర్ణాశ్రమధర్మ పరిణామము—వి. సూర్యనారాయణరావు.

వావిళ్లవాచకపుస్తకము, తరగతి. ౧—జె. గంగన్న.

వివేకవాచకము, బుక్, ౨—సి. లక్ష్మీనరసింహం.

శకుంతలా కరగ్రహణము—(ప్ర) యం. రాజాభుజంగరావు, ఏలూరు.

శరీర ఆరోగ్యశాస్త్రము, ఫారం. ౫—యం. సాంబశివరావు.

శారదాబిల్లు హడావడి—బి. కోటేశ్వరరావు.

శారదావాచకములు, బుక్, ౫—(ప్ర) టి. రాజగోపాలరావు, మదరాసు.

శుకవాక్యము—పి. వెంకట సుబ్బయ్య.
శృంగారకంఠాభరణము—(ప్ర) జి. యస్. శాస్త్రి అండ్ కో, మదరాసు.
శ్రీనివాసాధ్వరీయము—వి. వెంకటాచార్యులు.
శ్రీ రామకృష్ణలీల—బి. రామదాసు.
శ్రీ లక్ష్మీనారాయణసంవాదము—జి. సీతారామయ్య.
శ్రీ లక్ష్మీనారాయణీయము—జి. కూర్మనాథకవి.
సకలసర్వగుణ అదృష్టదీపిక, భా. ౨—సి. చిన్నయ్య.
సప్తవ్యసనములు—భ. నారాయణమూర్తి.
సహకారోద్యమము—పి. రామాచార్యుడు.
సుగుణమణి—వి. నరసింహం.
సువర్ణపదగృహక్షేత్రదర్శనము—వి. కృష్ణమాచారి.
సంక్రాంతి-మనకర్తవ్యము—జి. లింగయ్యచౌదరి.
స్థూలసూక్ష్మపంచపక్షి అష్టదిక్కుల యాదూఢ శాస్త్రము—(ప్ర) కె. చల్లప్పమొదలి, మదరాసు.
హిందువులఆధిక్యము—(ప్ర) సి. నాగరాజు, రాజమహేంద్రవరము.

పురాణములు

తెనుగుబ్రహ్మపురాణము—(ప్ర) జె. శేషాద్రిశర్మ, కడప.
తెలుగువామనపురాణము—(ప్ర) ఆర్. కొండయ్య శాస్త్రి, చపుర్లపల్లి.
వామనచరిత్ర—(ప్ర) ఆర్యక్ బుక్ డిపో, రాజమహేంద్రవరము.
శివరహస్యఖండము, భా. ౨—(ప్ర) యం. వీరభద్రేశ్వరారాధ్యులు, నందిగామ.

ప్రకృతి శాస్త్రము

బాలవిజ్ఞానశాస్త్రము. బుక్, ౩—కె. వీరభద్రయ్య.
భౌతికశాస్త్రము, బుక్, ౨—కె. సుందరరాజ అయ్యంగారు.

ప్రబంధములు

ఆముక్తమాల్యద—కృష్ణదేవరాయ.
రుబాయత్—(ప్ర) సి. నారాయణరావు, అనంతపురము.
శివలీలావిలాసము—కూచిమంచితిమ్మకవి.

హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము—(ప్ర) వి. రామస్వామి శాస్త్రిఅండ్ సన్స్, మదరాసు.

భూగోళశాస్త్రము

కాకినాడతాలూకా భూగోళము—చ. అనంతరావు.
గుంటూరుతాలూకా భూగోళము—యం. రాధాకృష్ణమూర్తి.
పల్నాడుతాలూకా చరిత్రాత్మక భూగోళము—యస్. రాధాకృష్ణయ్య.
ప్రపంచభూగోళశాస్త్రము—కె. జగన్నాథం.
బళ్లారిజిల్లా భూగోళము—(ప్ర) బుచ్చయ్యాశెట్టి అండ్ సన్స్, బళ్లారి.
రాజోలు అమలాపురం తాలూకాల భూగోళ శాస్త్రము—ఏ. పార్వతీశం.

మతము—హిందు

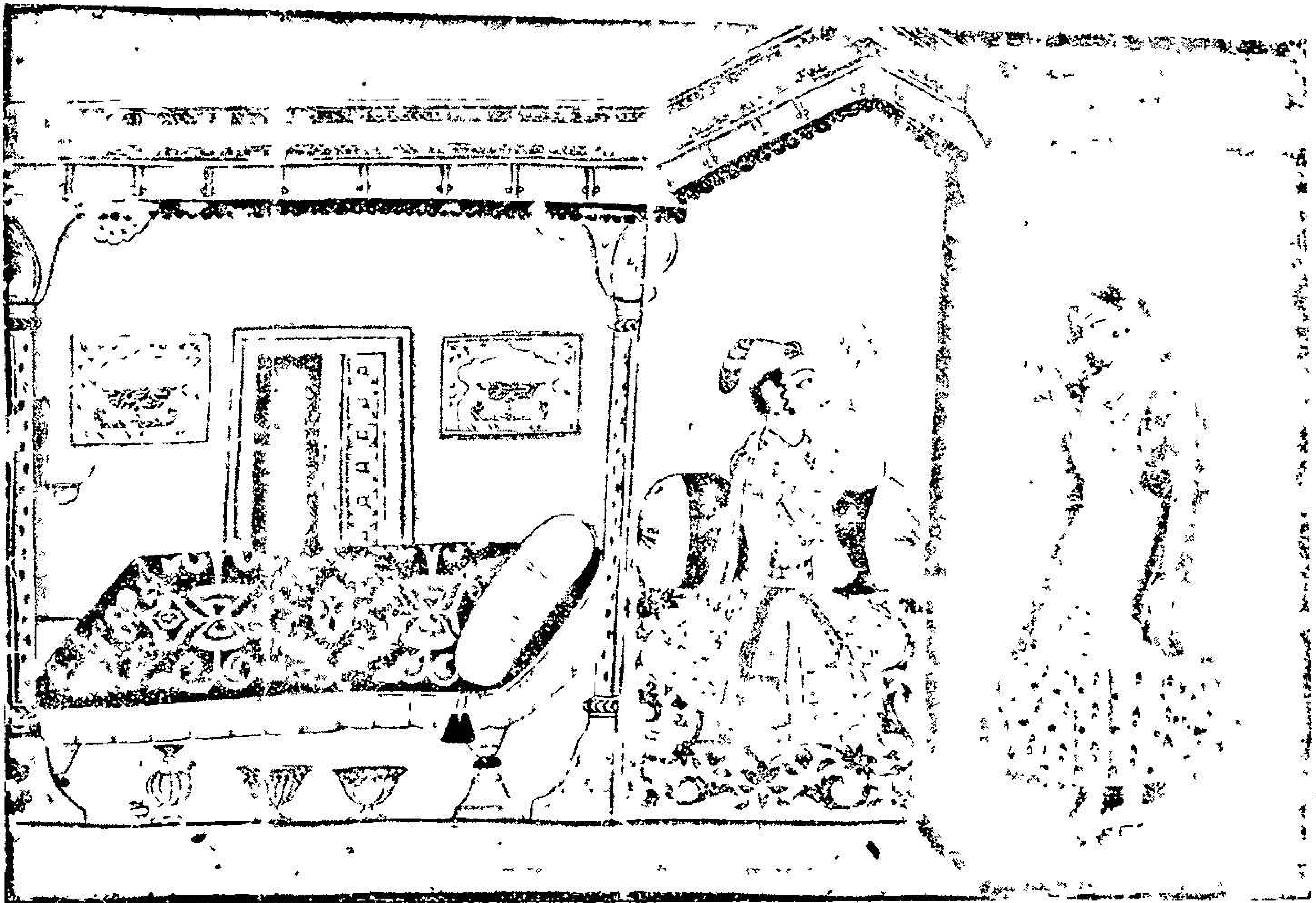
ఆస్తిక్యము—వి. వెంకటశివయ్య, కె. సూర్యనారాయణమూర్తి.
ధర్మము—యం. సూర్యనారాయణ.
బ్రహ్మచర్యము—పి. శేషాచార్యులు, ఏ. వెంకటరత్నచౌదరి.
మానసదీపిక—వి. రామభద్రశర్మ.
శివరాత్రిచరిత్ర—కె. కోదండరామయ్య.
శ్రీ కృష్ణావతారతత్వము, భా. ౧౦, ౧౨—జె. శేషాద్రిశర్మ.

—ఇతరములు

క్రిస్టమస్ పూలదండ —కె. యస్. యస్. జ్ఞానచలమయ్య.
జేసుదేవుడు—కే. భోగలింగాచారి.
జ్ఞానోపదేశ సంక్షేపము—ప్రతిరోజుచెప్పతగిన చిరుమంత్రములు—రెవరెండ్. డి. గ్రాసి, బెజవాడ.
జ్ఞానోపదేశముయొక్క సంక్షేపము—(ప్ర) రెవరెండ్. డి. గ్రాసి, బెజవాడ.
తల్లీవర్ధిల్లుము—యం. ఇగ్నాటిస్.
తెలుగుకీర్తనలు—(ప్ర) క్రిస్టియన్ లిటరేచర్ సొసైటి, మదరాసు.

శృంగారనాయికలు

(ప్రాచీన చిత్రములు)

౯. అభిసారిక ౨

౧౦. అభిసారిక ౩

౧౧. విరహోత్కంఠిత 3

౧౨. మానిని

పరమప్రసంగము—(ప్ర) క్రిశ్చియన్ లిటరేచరుసొసైటి, మదరాసు.

యేసుక్రీస్తుకథావళి—(ప్ర) క్రిశ్చియన్ లిటరేచర్ సొసైటి, మదరాసు.

మాహాత్మ్యములు

అహోబల మాహాత్మ్యము—జి. శ్రీరామశాస్త్రి.

త్రినాథుని వ్రతమహాత్మ్యము—జి. లక్ష్మీనారాయణ.

పంపామాహాత్మ్య సంగ్రహము—కె. వెంకటరామ శాస్త్రి.

శ్రీమదహోబిలచరిత్రము—పి. సూర్యనారాయణ.

శ్రీ మొగిలీశ్వర మాహాత్మ్యము—ఏ. వీరభద్రపిళ్లె.

రాజకీయములు

మహాత్మగాంధి సత్యాగ్రహము—బి. కోటేశ్వరరావు.

సత్యాగ్రహోద్యమము-నిమ్న జాతుల నిరసనము—వి. అమోసు.

వేదాంతశాస్త్రము

గురుశిష్యసంవాదము—షేక్ రాజా హుస్సేన్‌యోగి.

తత్వరంజని—కె. వెంకటరెడ్డి.

ద్వైతాద్వైతప్రశ్నోత్తరమాల—బి. రంగస్వామిరెడ్డి శర్మ.

నిష్కామయోగము—(ప్ర) మానవాదర్శ గ్రంథ మండలి, అంగలూరు.

ప్రవృత్తిమార్గప్రదీపిక—యన్. వెంకయ్య.

మాధవసందేశము—పి. సీతారామశర్మ.

విచారసంగ్రహము—(ప్ర) ప్రణవానంద, తిరువణ్ణామలై.

వివేకసింధువు—కొండనార్యుడు.

శ్రీ శంకరానంద భగవద్గీతాభాష్యము—(ప్ర) ఐ. వెంకమాంబ, గుంటూరు.

వైద్యశాస్త్రము

అష్టాంగహృదయము, భా. ౧,౨—(ప్ర) వి. రామ స్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్, మదరాసు.

వ్రణచికిత్స—కె. సుందరరామయ్య.

స్త్రీజనకల్పవల్లి—యం. భైరవమూర్తి.

వ్యాకరణశాస్త్రము

తెలుగు ప్రారంభవ్యాకరణము—కె. నరసింహాచార్యులు.

త్రిలింగలక్షణము—డి. యజ్ఞన్న.

శారదావ్యాకరణము—టి. రాజగోపాలరావు.

శ త క ము లు

కుమారీశతకము—(ప్ర) వీ. లక్ష్మణస్వామినాయుడు, రాజమహేంద్రవరము.

కృష్ణభక్తకల్పద్రుమ శతకము—ఓ. లింగమూర్తి

జానకీశతకము—కె. వెంకటరాజేశ్వరరావు.

నవకుమారశతకము—టి. సుబ్బరావు.

భక్తకల్పద్రుమశతకము—కె. నరసింహసోదరులు.

వేమనశతకము—(ప్ర) వీ. లక్ష్మణస్వామినాయుడు, రాజమహేంద్రవరము.

శ్రీ కాళహస్తీశ్వరశతకము—(ప్ర) కె. వీరవెంకయ్య రాజమహేంద్రవరము.

శ్రీ రామలింగశతకము—యన్. సూర్యనారాయణ.

సుమతిశతకము—(ప్ర) పి. నటేశమొదలి, మదరాసు.

సంగీతశాస్త్రము

స్వరవర్ణసుధానిధి—యం. పానకాలరావు.

సాముద్రికశాస్త్రము

హస్తసాముద్రికశాస్త్రము—(ప్ర) పి. త్యాగరాయ శెట్టి, మదరాసు.

స్తో త్ర ము లు

లక్ష్మీస్తవము—యం. వెంకటదాసు.

శివధ్యానామృతము—యం. శివలింగయ్య.

శివానందలహరి—(ప్ర) బి. లక్ష్మీకాంతకవి, గుంటూరు.

శ్రీ చెన్నకేశవ స్వామివారిభక్త చామరములు—పి. బుచ్చయ్య.

శ్రీ భగవత్ప్రార్థనములు—జి. సీతారామస్వామి.

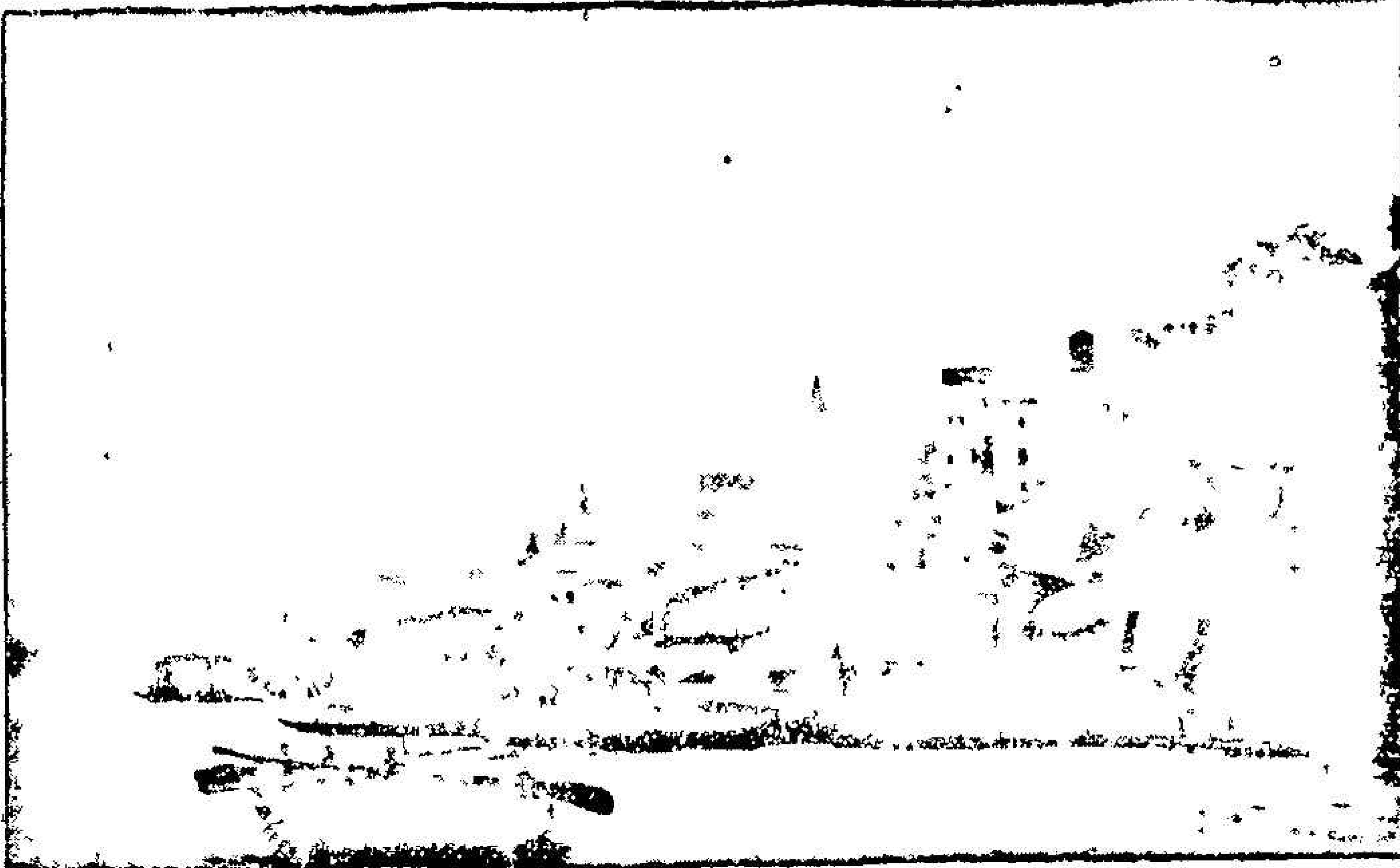

కాశీ - ఉత్తరపువైపు

—సి. జి. జగన్నాథదాసు.

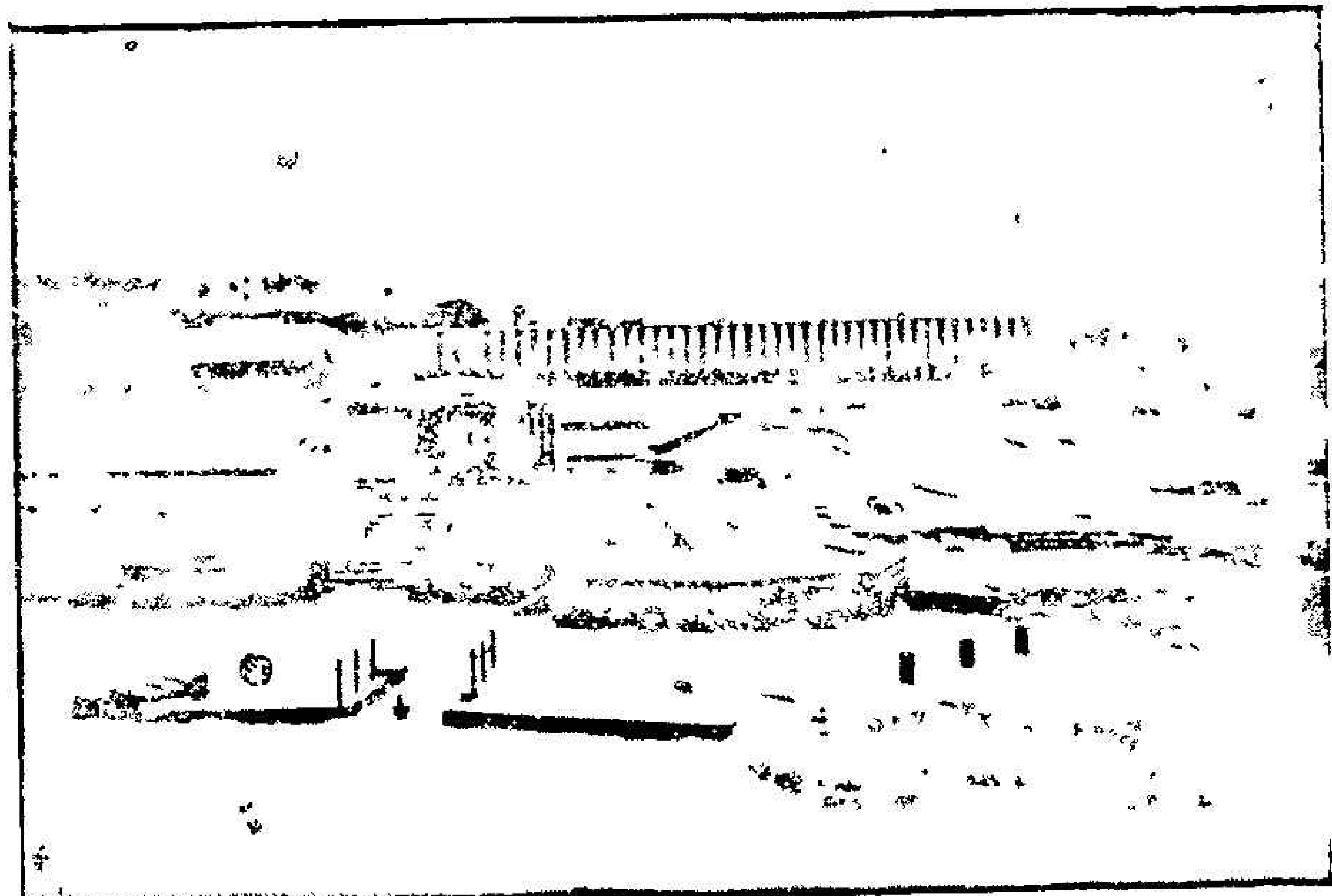
తిరుచూరు దేవాలయము

—ఎ. వి. యస్. సుబ్బారావు.

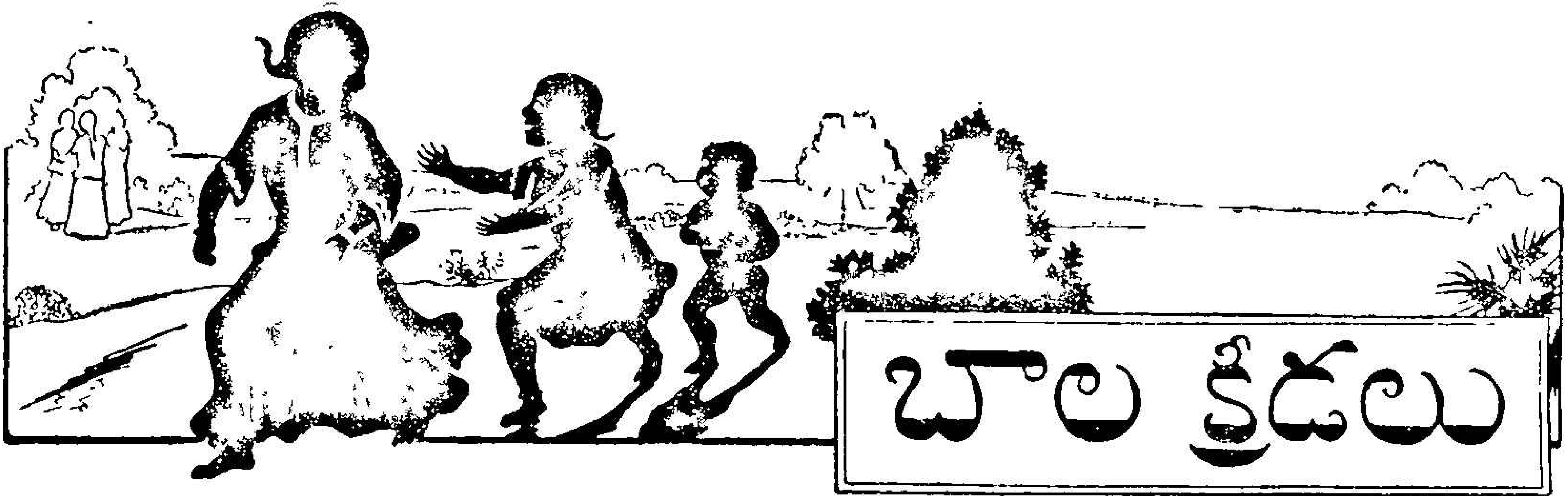
సింధియాఘట్టము, కాశీ

—సి. జి. జగన్నాథదాసు.

కన్యాకుమారి మొన (సముద్రములోనుండి)

—యస్. శంకరసుబ్రహ్మణ్యం.

బాల క్రీడలు

మంగిపూడి వేంకటశర్మ

౧. దాగుడుమూతలు

ఆటపెద్ద ఆడవచ్చినవారి నందరిని చూచి ఆటలో అరటిపండు ఎవరికోయి అని అడిగి నా కోయిఅని ముందుగా అడిగిన బాలికయొక్క కన్నులు

బాగుగామూయును. తక్కినవా రందరును తల యొక రహస్యస్థలమునకును పోయి దాగియుందురు. అట్లు దాగియున్నవారిలో ఒకరు అందరిపక్షమున 'సరే కాచుకొనిరావచ్చును' అని కేకవేసిన తర్వాత కనులు మూసుకొనియున్న బాలిక తోడిబాలికలను వెదకుటకై పోవును. ఆసమయమున దాగియున్నవారెవ్వరును దొరకకుండ పరుగెత్తుకొనివచ్చి కాచుకొనివచ్చువారికి కండ్లుమూయుట కేర్పడినబాలికను ముట్టుకొందురు. ఎవరైనను చేతితో తాకుదాక మరలమరల కాచుకొని వచ్చుచుండవలయును. పట్టుబడుటయనగా కదల కుండ పట్టుకొనినిల్పుట కాదు. చేతికి తగిలినచాలును. కన్నులుమూయుట కేర్పడినబాలికను తల్లియందురు. కొందరు తల్లియైనబాలిక కూర్చుండియుండి గుమ్మకి మునుగాని, యరుగునుగాని, చిన్నగోడనుగాని ముట్టుకొనిన చాలునని యేర్పరచుకొని యట్లాడుకొందురు. ఈయాటకింతమంది యుండవలెనని నియమము లేదు.

౨. పులి-మేక

కొందరుమనుష్యులు గుండ్రముగా నిల్చియుండి యొకరిముంజేయి యొకరు గొలుసువలె గట్టిగా పట్టుకొందురు. వారినడుమ మేకయని పేరుపెట్టుకొన్న బాలికయు, ఆవలిప్రదేశమున పులియని పేరుపెట్టుకొన్న బాలికయు నిల్చియుందురు. అప్పుడు దొడ్డివలె నిల్చియుండినవారు "పులివచ్చె మేక" యని కొందరును, "దాగుకో మేక" యని కొందరును పాడుచు

మేకను పట్టుకొనుటకై పులి లోపలికి రాకుండ కాచుచుందురు. పులి మేకను పట్టుకొనుటకై యట్టహాసము

చేయుచు గొలుసులవలె నడ్డముగానున్న చేతులక్రిందు నుండి దూరిగాని, పైనుండి ఎగిరి యురికిగాని మేకను పట్టుకొవచ్చును. చేతులగొలుసు జారిపోకుండ నందరును జాగ్రత్తగా నుండవలయును. ఒకవేళ ఆగొలుసు చేతుల పట్టుతప్పి విడిపోయినయెడల ఆసందునుండి వెళ్లి పులి మేకను పట్టుకొవచ్చును. అంతేకాని పులి బలవంతముగా గొలుసుత్రెంపుకొని లోపలికిపోరాదు. పులివచ్చి మేకను పట్టుకొనినతోడనే మరియొకరు పులిగాను, వేరొకరు మేకగాను నుండవచ్చును. లేదా, వారే తమ్మౌసరదాతీరునంతవరకు మరలమరల మేకగాను, పులి గాను నుండవచ్చును.

౩. ఒప్పులకుప్ప

ఇద్దరుస్త్రీ లొకరొకరెదురుగా నిలిచియుండి యొకరి కుడిచేయి నొకరు ఎడమచేతితోను, ఎడమచేతిని కుడిచేతితోను పట్టుకొని నాలుగుకాళ్లు దగ్గరగాజేర్చి యేటవాలుగా వెనుకకు కొంచెమువంగి "ఒప్పులకుప్పా! ఒయ్యారిభామ!" అనిగాని, "గూటిలో రూపాయి

నీమగడు సిపాయి" అనిగాని, "కొబ్బెరికుడకలు బెల్లపచ్చులు" అనిగాని పాడుచు గిరగిరతిరుగుచుందురు. ఇట్లే నలుగురుబాలికలుగూడి యీయాట నాడుకొనవచ్చును.

శేషము—వెల్లఅదుగో, చుక్కలుఅవిగో అనిగాని, అద్దాలవిగో మేడలవిగో అనిగాని, సన్నబియ్యము, చాయపప్పు అనిగాని, గొట్టమునిండా ముగ్గోసి, కోడుమా బొక్కదమా అనిగాని, తురకలదొడ్లో తుల్లిపువ్వు, మావాళ్లదొడ్లో మల్లిపువ్వు" అనిగాని పాడుచు ఆడుదురు.

౪. బొంబ్బట్లు

బాలికలు రెండుసమభాగములుగా ఏర్పడి యొకరి వెనుక మరియొకరుగా నొకగుంపువారు కూర్చుండవల యును. వారికి ఎదురుగా రెండవగుంపువారు ఒకరి వెనుక నొకరుగానే కూర్చుండవలయును. రెండుగుంపులకుమధ్య కొన్నిగజముల యెడ ముండవలయును. తరువాత వారికిని వీరికిని మధ్య నడ్డముగా పొడుగుగా నొకగీతగీచి హద్దుఏర్పరచవలయును. ఇప్పుడు అందరు ఒకబంతిగా కూర్చుండియున్నారుగదా! ఇకను ఆట ప్రారంభించుటకుముందు ఏగుంపువారు కాచుకొని రావలసినదియు, ఎవరు ఆడుకొనుచు రావలసినదియు ఈ క్రిందివిధముగా నిర్ణయించవలయును: ఒక చిల్ల పెంకుముక్కను దెచ్చి ఒకప్రక్క సున్నమురాసి ఆట పెద్దలిద్దరును లేచి నిల్చియుండి "తెలుపుకావలెనా, నలుపుకావలెనా!" యనిగాని, "ఎండకావలెనా, వాన కావలెనా"యనిగాని యడగవలయును. ఇక్కడ ఎండ యనగా తెలుపనియు, వానయనగా నలుపనియు ఎరుగవలెను. ఇద్దరిలో నెవరైన నొకరు రెండవవారి నడుగవలయును. రెండవవారు తమఇష్టమువచ్చిన దానిని కోరవలయును. తరువాత అడిగినవారు ఆచిల్ల పెంకును గోటితో మీటి ఆకాశమున కెగురవేయవల యును. అది క్రిందపడినతరువాత పైకి ఏరంగు కను పడునో ఆరంగు రెండవవారు కోరియున్నయెడల మొద టివారి (ఎగురవేసినవారు) గుంపువారు కాచుకొని రావ లయును. కాని యెడల రెండవవారిభాగమువారు కాచు కొనుచు రావలయును. ఆట ఆవిధమేమనగా కాచు కొనివచ్చువారును, ఆడుకొనివచ్చువారునుగూడ తమతమ బాలికలయందు వెనుకవారివెనుక నిల్చియుండవలెను. అంతట కాచుకొనివచ్చువారు "చద్దిఅన్నము, ఉల్లి పాయ" అనిగాని, "మంచినీళ్లు, మామిడాకు" అనిగాని, "నక్కచచ్చింది కుళ్లకంపు" అనిగాని, "చాపచుట్టు చంకబెట్టు", "పొయిలోపెట్టి బొబ్బర్లరొట్టె" యని గాని, "ఆకుతెచ్చుకో అన్నంపెడతా" అనిగాని,

"పొగాకుకట్ట తిరగేసికొట్ట" అనిగాని, "చిప్పతెచ్చుకో చిమ్మిలిపెడతా" అనిగాని, "వేడిఅన్నం కందిపచ్చడి" అనిగాని, "ఉట్టిమీదఊరగాయ నీకోబద్ద నాకోబద్ద" యనిగాని, "బిందెలబజారు నీకోబిందె నాకోబిందె" యనిగాని, "నారదబ్బకాయ నీయబ్బతలకాయ నన్నే మంటావు" అనిగాని గ్రుక్కవిడువకుండ పాడుచుపరుగెత్తి రెండవవారిని తరుముకు వెళ్లవలయును. ఇట్లు ఇద్దరును ఒకరవెనుకనొకరు ఏకపంక్తిగా గూర్చుండి యున్న తమరెండుభాగములవారి చుట్టును విడువక తిరుగుచుండవలయును. పరుగెత్తునపుడు ఆడుకొనివచ్చువారికి వరుపు (ఆయాసము) వచ్చినయెడల తనస్థలమునకువచ్చి నిల్చియుండవచ్చును. నిల్చినప్పుడు కాచుకొనివచ్చువారు ముట్టుకొనరాదు. ముట్టుకొన్నను ఆటపోదు. కాచుకొనివచ్చువారికి అలసటవచ్చినను తనచోటికి పోయిన తర్వాత నిలువవచ్చును. గ్రుక్కవిడువకుండ పాటపాడుచు, పరుగెత్తుచు కాచుకొనివచ్చువారు ఆడుకొని పోవువారిని ముట్టుకొన్నయెడల ముట్టుకోబడినవారు దూరముగా నుండవలయునుగాని ఆయాట ముగియుదాక మరల ఆటలోనికి రాగూడదు. ఇట్లే ముట్టుకొనవచ్చువారుగూడ గ్రుక్కవిడిచినయెడల ఓడిపోయినట్లగును. కాన వారును ఆటముగియుదాక వేరుగా గూర్చుండవలయును. ఇట్లు రెండుబంతులలోనివారును ఒకరొకరు ఓడిపోయి క్రమముగా తగ్గిపోవుచుందురు. అట్లుతగ్గిపోవుటలో ఏభాగమువారు ఆఖరగుదురో ఆభాగమువారు మొదటి యాటకు కాచుకొనివచ్చువారు (పరుగెత్తిపట్టుకొనువారు) గా నుండవలయును. ఆడుకొనువారు ఒకవైపునుండి పరుగెత్తునట్లగపడి (బెదరించి) మరియొక్కప్రక్కనుండి పరుగెత్తవచ్చును గాని కూర్చున్నవారికీవలావల దూరముగా పోరాదు. కాచుకొనివచ్చువారు నడుమగీచిన బద్దెకు (గీత) లోపల అనగా తమప్రక్కనున్నపుడు గ్రుక్కమానినను ఇబ్బంది లేదు. బద్దెమీద అడుగు (కాలు) ఉండగా గ్రుక్కవిడచినను ఆటపోయినట్లేయగును.

౫. వానాలప్ప

బాలికలందరును చేతులు రెండును బారసాచి కన్నులు మూసికొనిగాని తెరచిగాని, "వానాలప్ప, వడ్డీలప్ప, ఎండ, వాన కుక్కలు నక్కలు పెళ్లి" అని పాడుచు ఎవరికివారే గిరగిర తిరుగవలయును. గుండ్రముగా తిరుగుటవల్ల కొందఱికి కన్నులుతిరుగును గాన అలవాటగుదాక కన్నులు మూసికొనుట మంచిది. ఈ యాటలో ఒకరికన్న ఇంకొకరు ఎంతసేపు ఎక్కువ

తిరుగుదురోయని పందెములువేసికొని ఒకరినొకరుమించి జయమును, సంతోషమును పొందుటతప్ప రెండు కక్షలు (పక్షములు లేక భాగములు)గా యేర్పడి ఒకపక్షమువారి నింకొకకక్షవారు ఓడించుట, గెలుచుటయు లేవు. సామాన్యముగ ఎండయును, వానయును ఒక్కమారే కాయు వింతసమయములో సంతోషముగా ఆడుకొనుచుందురు. "అల్లిబిల్లిదండ, అరకాసుదండ, జంగంవారితోటలో జాజిపూలదండ" అనికూడ పాడుచు ఆడుదురు.

౬. కొక్కు

ఇద్దరుమనుష్యులు కొన్ని గజములయెడముగా నొకరికొకరెదురుగా గూర్చుందురు. వారికిమధ్య కొంతమంది యొకరివెనుక నొకరు వరుసగా నొకప్రక్కకు తిరిగి నిలిచియుందురు. ఒక మనుష్యుడు ఒకచోట కూర్చుండిన వానియొద్దనుండి బయలుదేరి రెండవవాని యొద్దకు వేగముగా బోవుచు మధ్య నిలిచియుండిన వారిలో నెవరినైన చేతితో నంటుకొనబోవును. నిలుచున్నవారు కాచుకొనివచ్చువాని చేతికి తగులకుండ

వెనుకకు తప్పుకొనుచు మరల మధ్యనిల్చియుందురు. కాచుకొనివచ్చువారు అకస్మాత్తుగా వడివడిగా వచ్చి తనయిష్టమువచ్చినట్లు రెండుప్రక్కలనుండియు కాచుకొనిరావచ్చును. అట్లు కాచుకొనివచ్చువానిచేతికి తగిలినవారు కాచుకొనివచ్చుచుండవలెను. అదివరకు కాచుకొనివచ్చినవారు మరల మరల మధ్యనిల్చియున్న మనుష్యులలో గలిసియుండి యాటపూర్తియగువరకు ఆడుచుండవచ్చును. కాచుకొనివచ్చువారు ఒక్కొక్కమారు కూర్చుండిన మనుష్యులకు మిక్కిలిసమీపముగా నెవరైననిల్చియున్నప్పుడు తాను చప్పునబోయి కూర్చున్న వానిని "క్కొక్కొ" యని మెల్లగా ముందుకుద్రోసి తాను వానిప్రదేశమున గూర్చుండవచ్చును. అట్లు కూర్చుండినవెంటనే త్రోయబడినవాడు తనదగ్గరవానిని ముట్టుకొనవలయును. అట్లు ముట్టుకొన్నయెడల ముట్టుకోబడినవాడు కాచుకొనిరావలయును. వాడు చేతికి దొరకనియెడల త్రోయబడినవాడే కాచుకొనిరావలయును. కాచుకొనివచ్చువాడు కూర్చుండియుండిన ఇద్దరి మనుష్యులచుట్టును దిరుగుచుండవలయునేగాని మధ్యనుండి పోయి ముట్టుకొనరాదు. ఈయాటకే దక్షిణదేశమున పులగలమని పేరు.

౭. జలగ

బాలికలందరును చక్రమువలె (గుండ్రముగా) నిల్చియుండి యొకరిచేతులొకరు గొలుసువలె గట్టిగా పట్టుకోవలయును. ఒకబాలిక ఆ మనుష్యులమధ్యన గూర్చుండి కన్నులుమూసికొని మెల్లగావారికాళ్లు పట్టుకొనబోవలయును. కడియమువలె (గుండ్రముగా) నిల్చియున్నబాలికలు తమకాళ్లు దొరకకుండుటకై యొకచోట నిలువకుండ "జలగమ్మ! జలగ!" అని పాడుచు చుట్టి తిరుగుచుందురు. మందిలోనుండి పట్టుకొనబోవు బాలికకు "జలగ" యనిపేరు. ఇట్లు ఆడుచున్నపుడు జలగకు ఎవరైన దొరకినయెడల అందరు ఆగవలయును. జలగ దొరకినవారికాలు పట్టుకొనియుండవలయును. అప్పుడు ఆటపెద్దగాని, యితరులెవరైన నొకరుగాని "ఎవరని పట్టుకొన్నావు!" అని యడుగవలయును. అప్పుడు జలగ "చేపనుపట్టుకొన్నాను" అని చెప్పవలయును. "చేపనేమి చేశావు" అని మళ్లీ అడుగవలయును. "కాల్చుకొనితిన్నాను" అని చెప్పవలయును. "చేతికట్టేమిచేశావు?" అని యడుగవలయును. "అంగడివానికిచ్చాను" అని చెప్పవలయును. "అంగడివాడేమిచ్చాడు?" అని యడుగవలయును. "ఆకులు పోకలు ఇచ్చాడు" అని చెప్పవలయును. "ఆకులు పోకలేమిచేశావు?" అని యడుగవలయును. "గుడికట్టించి దేవతకిచ్చాను" అనవలెను. "గుళ్లోదేవత పేరేమి" అని అడుగవలయును. అప్పుడు జలగ తాను పట్టుకొన్నవారి పేరు చెప్పవలెను. పేరు చెప్పినయెడల అదివరకు జలగగానున్నబాలిక జట్టులో చేరవలెను. పట్టుపడినబాలిక జలగయై ఆడుకొనిరావలయును. చెప్పలేనియెడల మరల తానే ఆడుకొనిరావలయును.

౮. చిప్పచిప్ప గోళ్లు

ఇద్దరిద్దరుబాలికలు ఒకరికొకరెదురుగా నిలిచి చేతులు ముంజరకు వ్రేళ్లుముందరకు సగమువరకు (కొక్కెములవలె) వంచి యొకరిపిడికిలి (గుప్పిడి) తో ఒకరి పిడికిలికి లంకెవేయవలెను (తగిలించవలయును). ఈలంకెవేసినపుడు ఒకరి అరచేతులు (పిడికిలియొక్క లోపలిభాగము) తిరుగబడియు, మరియొకరిగుప్పిడి బోరగిలబడియు నుండును. తరువాత "చిప్పచిప్పగోళ్లు చిలాయి గోళ్లు" "మాతాతగోళ్లు మండపరాళ్లు" అని కొంతసేపు ఎడమకును, కొంతసేపు కుడికిని గిరగిర దిరుగవలయును. ఈయాటకు ఓడుగెలుపులు లేవుగాని ఒక జోటితో ఒకజోడు పంతము వేసికొని ఒకరికన్న నొకరు ఎక్కువసేపు తిరిగియు, ఎక్కువవడిగా తిరిగియు గెలుపు సంపాదించుకోవచ్చును. ఓడుగెలుపులు లేనిచో ఉత్సాహమెక్కువగ నుండదు గనుక ఉద్దీలువేసుకొని యొకరితో నొకరు పంతమువేసికొని ఆడుకొనుటయే మంచిది. "ఉలవలు ఉలవలు వేయించి, ఉట్లనిండ పోయించి, కందులు కందులు వేయించి, కడవలనిండా పోయించి, కుసుములు కూలపోసి అట్లు ఆరపోసి," అని తిరుగకుండ చేతులు కుడి ఎడమప్రక్కలకు వంచుచు ఆడుదురు.

౯. జల్లెడలు

ఇద్దరు ఇద్దరు బాలలు ఒకరొకరికి ఎదురుగా నిల్చి ఒకరి అరచేతి వ్రేళ్లసందునుండి ఒకరివ్రేళ్లు పోనిచ్చి గట్టిగా వ్రేళ్లతో నొక్కి బిగించవలయును. ఇప్పుడు ఒకరి కుడిచేతివ్రేళ్లు రెండవవారి ఎడమచేతి వ్రేళ్లతోను, ఎడమచేతివ్రేళ్లు కుడిచేతివ్రేళ్లతోను అదిమి

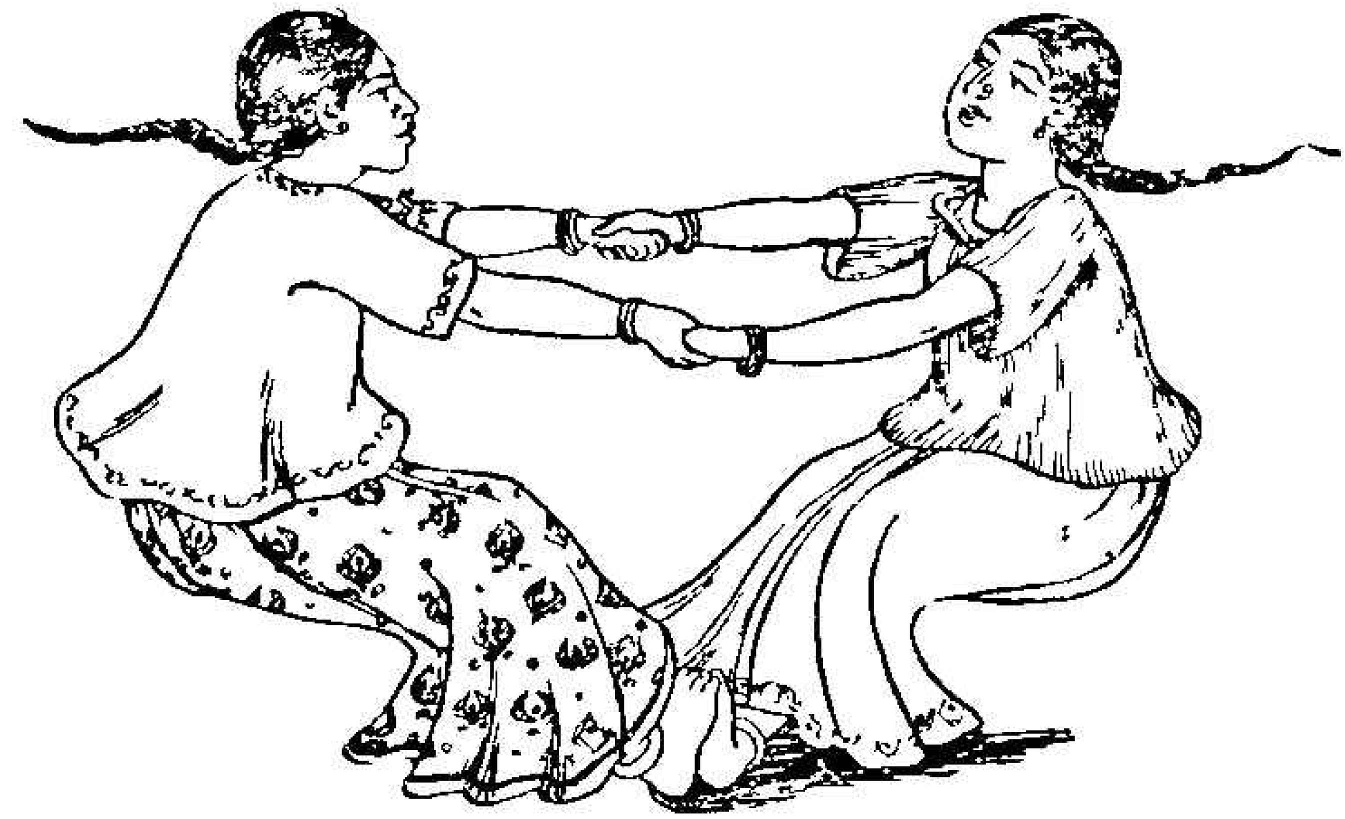
పట్టుకొబడియుండునుగదా! తరువాత చేతులు తల మీదవరకును పైకెత్తి చేతులపట్టు విడువకుండా చేతుల క్రిందనుండియే తిరుగవలయును. తిరుగునప్పుడు "జల్లెడలమ్మా జల్లెడలు, జల్లెడనిండా ముత్యాలు" అని పాడవలయును. దీనికి "చిప్ప చిప్ప గోళ్లు" అను ఆటవలె ఒకజోడుతో ఒకజోడు పందెములు వేసుకొ వచ్చును.

౧౦. అప్పసవరం

ఇద్దరేసిస్త్రీలు ఒకరికొకరు ఎదురుగా నిలువబడియుండి ఒకరిచేతివ్రేళ్లసందున ఒకరివ్రేళ్లు ఇరికించి గట్టిగాపట్టుకొనవలయును. తరువాత ఎవరికుడిచేతి అరచేయి వారి మెడమీదనుండునట్లు వెనుకకు వేసుకొవలయును. ఇప్పుడు ఒకరిఎడమచేయి రెండవవారి ఎడమచేతితో ఎదురుగా నుండునట్లు చేర్చబడి రెండవవారి మెడమీద వ్రేళ్లుండులాగున నుండును. ఇదివరకు ఒకరికొకరెదురుగా నున్నస్త్రీలు ఒకరు ఉత్తరముఖముగా నున్నయెడల మరియొకరు దక్షిణముఖము గలవారగుదురు. తరువాత "మా అప్పసవరము మాకు తే!" అని యొక్కరును, "మా దేవుని గిన్నె మాకు తే!" అని యొకరును పాడుచు తిరుగవలయును. జల్లెడలవలె దీనికి పందెములు వేసికొవచ్చును.

౧౧. కుమ్మరిసారె

ఇద్దరుబాలికలు కాళ్లుచాచుకొని యొకరి అరికాళ్లకు ఒకరి అరికాళ్లు (పాదములు) తగులునట్లు ఎదురుగా కూర్చుండవలయును. తరువాత ఒకరి ముంజేతు లొకరు పట్టుకొని కాళ్లుముందరకు తన్నిపట్టి మడమలు నేలయందు బిగదన్ని చేతుల యూతమున

కొంచెము ఎత్తువరకు లేచి మెల్లమెల్లగా గిరగిర తిరుగవలయును. అలవాటు అయినకొలది ఎక్కువవడిగా (వేగముగా) కుమ్మరిసారె (కుండలు ఆనుచక్రము) వలె తిరుగవచ్చును. రెండుప్రక్కలకును అనగా కుడియెడమలకు తిరుగవచ్చును. రెండవజోడుతో పందెములు వేయవచ్చును.

౧౨. కొంగలబారు

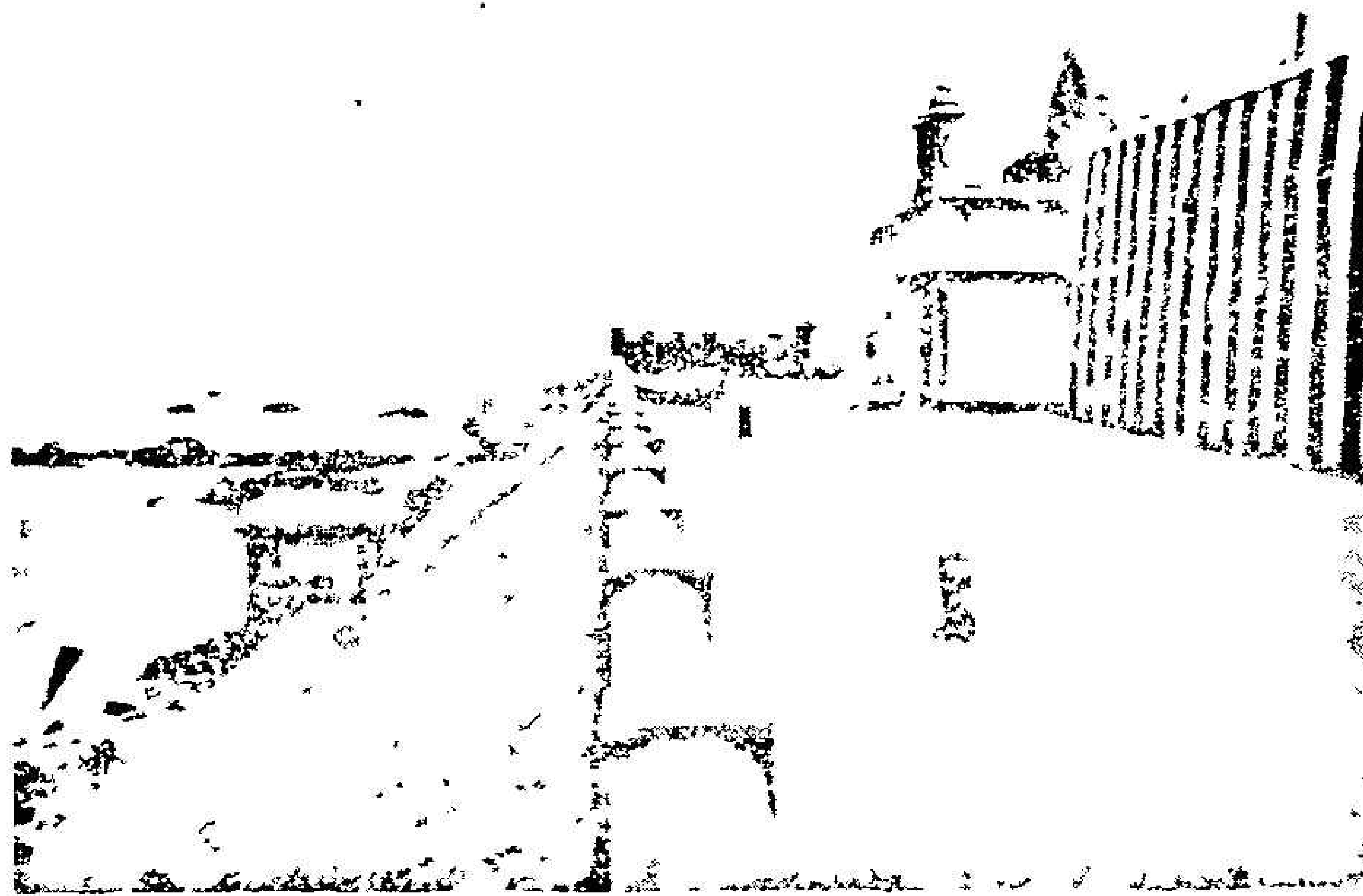
కొందరు కన్యలు బారలుచాచి యొకరిచేయి యొకరు పట్టుకొని వరుసగా నిలిచియుండవలయును. ఇప్పుడు ఆబాలికలు ఉత్తర దక్షిణములుగా నిల్చియుండి పడమరముఖముగా ఉన్నారనుకొందము. అట్లున్న యెడల ఉత్తరమున చివరనున్న మొదటి యిద్దరి చేతులను ద్వారము (గుమ్మము) వలె పైకి ఎత్తవలయును. అప్పుడు దక్షిణముననున్న మొదటి బాలిక మొదలుకొని ఒకరివెనుక నొకరుగా చేతులు వదలకుండగనే "కొంగలబారోయి" అని అందరును ఒక్కసారిగా కేకవేయుచు పాడుచు మెల్లగాను తొందరగాను (నడు

వా దాను పరుగెత్తుచును కూడా) ఆచేతుల ద్వారములో నుండి అవతలికి దూరిపోవలయును. ఇట్లు చేతులదండ విడిపోకుండా, బారు చెదరిపోకుండా మరలమరల మును

పటివలెనే నిలిచి యుండవలయును. ఇట్లు ఈ దిక్కు నుండి ఒకసారియు, ఆదిక్కునుండి ఒకసారియుగాని ఈచివర ద్వారముచేసి కొంతసేపును, ఆచివర ద్వారము చేసి కొంతసేపునుగాని దూరిపోవుచుండవలెను. చాల సారులు ఒకదిక్కు ద్వారమునుండియే దూరిపోవు చున్నయెడల బారు చాలాదూరము సాగిపోవచ్చును. కావున ఒకవీథిమొగనుండి ఆవీథి కొసకు పోవచ్చును. విశాలమైన పొడవైనచోటు లేనప్పుడు అటునుంచి యిటూ, ఇటు నుంచి అటూ దూరిపోవుచున్నయెడల ఎంతసేపాడినను మొదట నిలిచియున్న చోట మితమైన స్థలములోనే ఆడుకో వచ్చును. ఈ యాటకు ఓడుగెలుపులు లేవు. ఇది అయిదారుగురికి తక్కువమంది ఆడినయెడల అందముగా ఉండదు. కనుక చాలమంది చేరినగాని పందెములువేయుటకు వీలులేదు. కొంచెముమంది కూడి పంతము లతో (రెండుజట్లుగాచీలి) ఆడుకోవడముకంటె అంతా కలిసి చాలామంది అయి ఆడుకొన్నయెడల ఎక్కువ ఎచ్చరికగాను, కన్నులపండువుగాను ఉండును.

కన్యాకుమారి దేవాలయము

—యస్. శంకర సుబ్రహ్మణ్యం.

శేషమూర్తి — సంకర్షణునకు దిగువను, కుమ్మరి సారెవలె అయిదునక్షత్రములతో విశాఖయు, దానికి తూర్పుగ మిత్రు డధిదేవతగాగల అనూరాధ - గొడుగు వంటి యాకారముగల మూడునక్షత్రములును, దానికి తూర్పుగ నట్టియాకారమే గల మరి మూడు నక్షత్రములును, దిగువను తేలుకొండెవంటి వక్రాకారముగల ౧౧ నక్షత్రములును గలవు. ఇదంతయు వృశ్చికరాశి యననొప్పును. మధ్యమూడునక్షత్రములలో మధ్యనెఱ్ఱనినక్షత్రమే జ్యేష్ఠ. అదిగువ ౧౧ ను మూలనక్షత్రము. మూలనక్షత్రమునం దైదుచుక్కలని చెప్పిరి గాని, ౧౧ చుక్కలకు తక్కువకాకుండ నగపడును. మూలకుసమీపముగా మృకండఋషియు, అతనిపుత్రుడు మార్కండేయుడును ఉన్నారు.

వీరికితూర్పుగా ధన్వియని చెప్పబడు మన్మథుడు ధనుర్ధరుడై యున్నాడు. ధన్వి సగము మనుష్యుడు, సగము గుఱ్ఱమునైన వికృతాకారుడని పాశ్చాత్యుల వర్ణన. కాని యాతడు చిలుకవాహనము గలవాడని మన వారు చెప్పుదురు. అదిగువనక్షత్రములు చిలుకయాకారముగలవి. ఆనక్షత్రములును, చిలుకయాకారమును వేరొకపటమున చూపబడును.

అదిగువను "నిరయంబైన నిబద్ధమైన ధరణీ న్నిర్మూలనం బైనదుర్మరణం బైన కులాంతమైననిజముక్ రానిమ్ముకానిమ్ముపో, హరుడైనన్‌హరియైన నీరజభవుం డభ్యాగతుండైన నా, తిరుగన్నేరదు నాదు జిహ్వ" అని సత్యపదవీప్రమాణతత్పరుడై ఋజుమార్గవర్తనుడై శాశ్వతకీర్తిగొన్న బలిచక్రవర్తి గలడు. అదిగువనే యజ్ఞవేదిక గలదు.

రాజహంసకుతూర్పున నారదు డున్నాడు. ఇతడు బ్రహ్మమానసపుత్రుడు, పరమవిష్ణుభక్తుడు; కలహభోజనుడు. ఈ మండలమును పాశ్చాత్యులు Vulpecula అందురు. అనగా జిత్తులమారి గుంట నక్క (Fox) అని యర్థము. నారదునికీవల ధనిష్ఠ ఉదయమగుచున్నది. దిగువను—అనగా ఆగ్నేయమూలను మకరము ఉదయించుచున్నది. పూర్వము దీని నజ మనెడువారు. పాశ్చాత్యులిప్పటికిని దీనిని Capricornus అనగా సముద్రపుమేక అనుచున్నారు. దీని స్వరూపాదులు ముందునుండి గమనింతము.

ఇక నైరృతిదిక్కునను దక్షిణమున గల చుక్కలను గమనింతము. చమస మింక త్వరలో నస్తమింపబోవుచున్నది. ప్రక్కనే వార్తికపుపక్షి అశ్వినీదేవతలచే రక్షింపబడి వృకమునోట బడకుండ సుఖముగా నున్నది. వీటి దిగువను నహుషసర్పము గలదు. దిగువను త్రిశంకుడు అస్తమించుచున్నాడు. మీదుగా అశ్వతరమున్నది. అశ్వతరమనగా కంచరగాడిదె. ఇది అశ్వినీదేవతలకు వాహనము. ఈవాహనముపై నెక్కివచ్చి పందెములు గెల్చుకొనినట్లు వేదగాథ లున్నవి. అశ్వినులనుగూర్చి ప్రత్యేకవ్యాసమునం దాగాథలు వివరింతము. మధ్యను 3 అంకెయును, అటు నిటుగల పెద్దచుక్కలును అశ్వినుల మూడుస్థానము సూచించును. వీరి శూలముచే బొడువబడి కన్నులు తేలవైచుచున్నట్లున్న రూపముతో వృక, మనగా తోడేలు అప్రక్కనే కలదు. వృకమునకు దిగువ దక్షిణత్రికోణమండలము (Triangulum Australis) అనబడు యయాతి మండలమున్నది. అందు యయాతియు, అతని వంశజుడైన వసుమనుడును కనబడుచున్నారు. శ్రవణనక్షత్రము నుండి వెలుగు మనకు చేరుసరికి ౧౪ సంవత్సరములు పట్టును. కనుక శ్రవణము మనకు ౧౫ మహాపద్మముల మైళ్లదూరమున నున్నదని లెక్క వేయబడినది. (ఒకమహాపద్మమనగా పదివేలకోట్లు.)

రాసులలో వృశ్చికరాశిరూపము మనకు స్వచ్ఛముగా వృశ్చికమువలె గోచరించుచున్నది. తక్కిన రాసుల రూపము లంత స్వచ్ఛముగా గానరావు.

ఉల్కాపాతములు

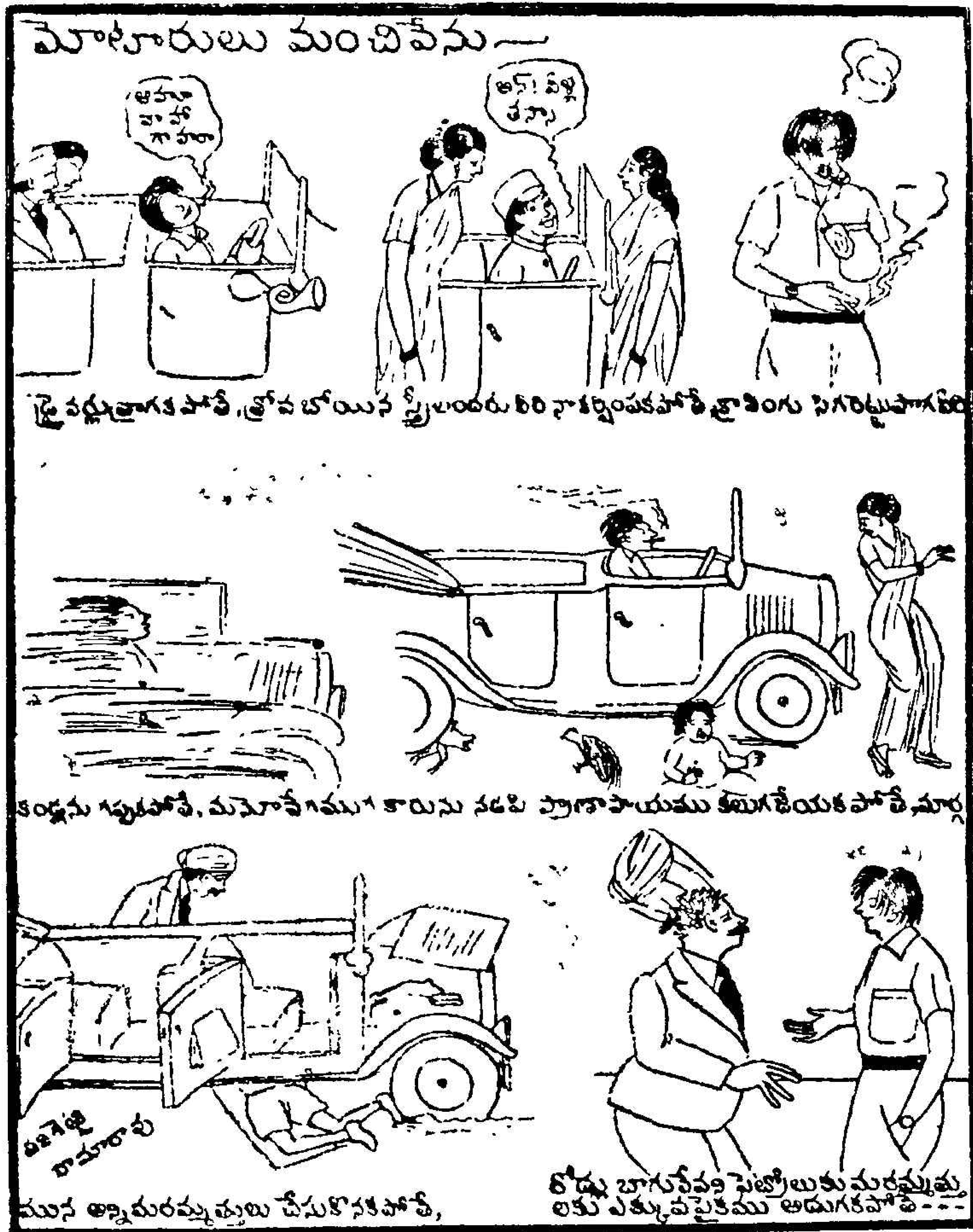
సూర్యకుటుంబములో చేరి సూర్యునిచుట్టు క్రమవృత్తమార్గముల పరిభ్రమించుచు న్న తోకచుక్క లనేకము లున్నవి. తోకచుక్క లేకారణము చేతనైన భిన్నము లైనపుడు అభిన్నశకలముల మార్గము

నుండి భూమి పోవునపుడు, ఆధూమకేతుశకలములు ఉల్కాలట్లు భూమిమీద పడుచుండుట గమనింపవచ్చును. ఒక్కొక్క నెలలో కొన్ని తేదీలను, ఆకాశమునందు కొన్ని నక్షత్రముల ప్రాంతమునుండి ఉల్కాలు వర్షించునట్లు కనబడును. ఈనెలలో ముఖ్యమైన ఉల్కాపాతములు కొన్ని గలవు.

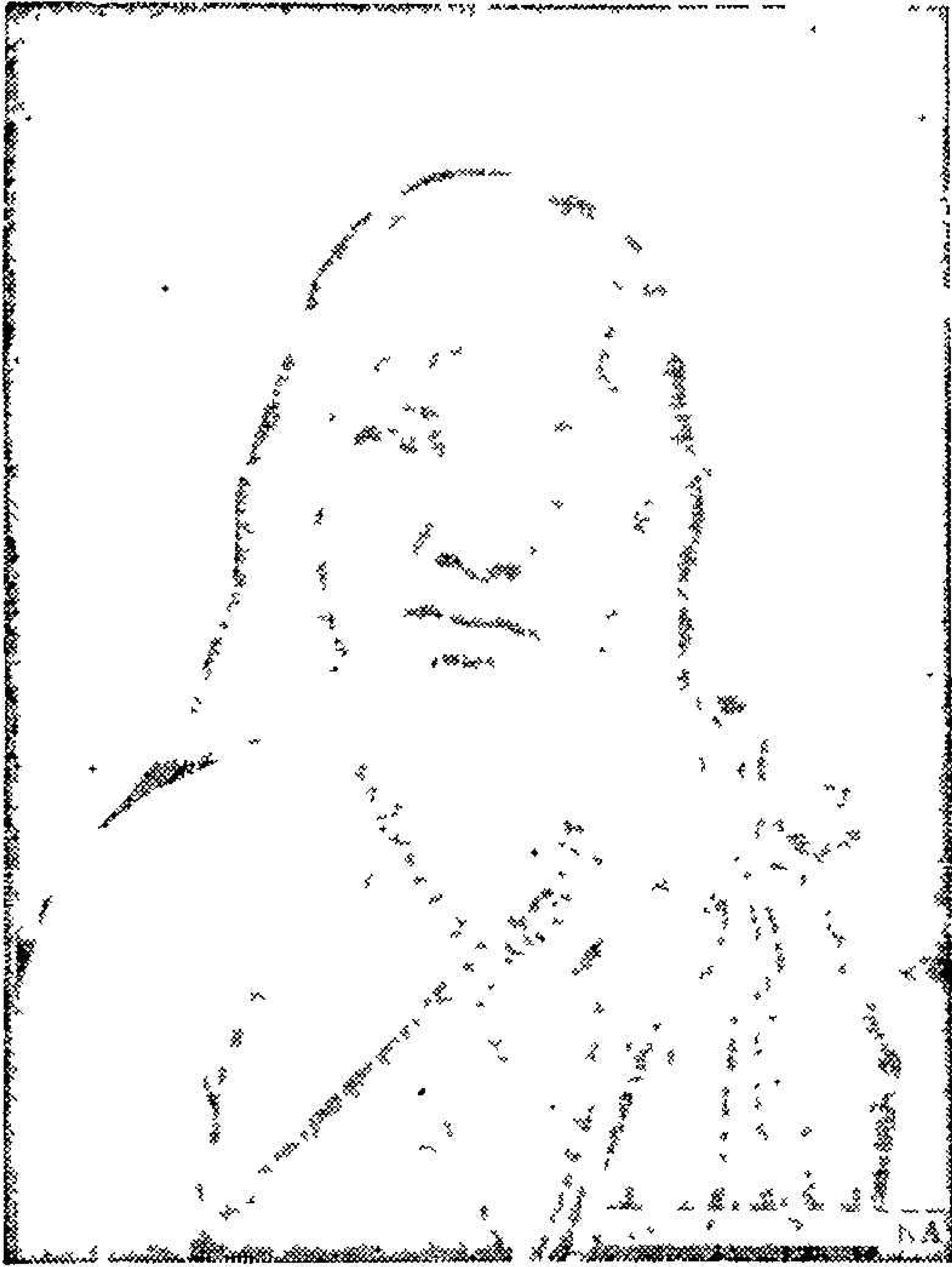
ఈనెల ౨౬-వ తేది మొదలు ౩౧-వ తేదీవఱకు కుంభరాశిలో ఉల్కాపాతము కలుగ గలదు. ఆయుల్కాలు దీర్ఘగమనముగల్గి మెల్లగా పడుచుండును.

పరశుమండలమునందును స్వల్పముగా నుల్కాలను పడును. ఈనెల ౧౬-వ తేది మొదలు ౨౯-వ తేదీవఱకు మకరరాశిలో ముఖ్య నక్షత్రసమీపమున స్వల్పముగా నుల్కాపాత ముండును.

శ్రీమతి సోరాజి ఆనందరావుసతిగారు

చెన్ననగరమున గౌరవన్యాయాధికారిణి పదమున నీయమ నియమింపబడినది. భర్త ఆనందరావుగారు వ్యవసాయశాఖయందు డిప్యూటీ డైరెక్టరుగ నున్నారు.

శ్రీమతి సుందరమ్మగారు, యం. ఏ.

ఈయమ మైసూరు విశ్వవిద్యాలయమున యం. ఏ. పరీక్షయందు అగ్రస్థానము నలంకరించెను. బి. ఏ., ఇంటర్మీడియటు పరీక్షలయందును ప్రథమస్థానము నలంకరించి బంగరుపతకముల పారితోషికమును బడసెను.

విశ్వవిద్యాలయములన్నియు తొలగిపోవలయును

జార్జి బెర్నార్డ్ షా గారి యభిప్రాయములు : జపాను విద్యార్థులతోడి ప్రసంగము:

బెర్నార్డ్‌షా నొక అనాగరికవేత్తగా తలంచువారు కొందరు గలరు; అతడు అహంకారి, తెలివిమాలినవాడని తలచువారును గలరు. కాని అతడు వింతనుగొల్పు వ్యక్తియనియు, ఏవిషయముగూర్చి మాట్లాడ బూనుకొన్నను అతని అభిప్రాయములు వినోదకరములనియు నెల్లరు నంగీకరింపక తీరదు. షా గారు ప్రపంచయాత్ర చేయుచు నిటీవల చైనాదేశములోని హాంగ్‌కాంగ్ విశ్వవిద్యాలయ విద్యార్థులతో సంభాషించిరి. దానినుండి యీ క్రింది భాగము లుద్ధరింపబడినవి:—

ఈ ప్రపంచమున గల సకల విశ్వవిద్యాలయములను పడగొట్టి మంటిపాలు చేసి వాని పునాదులయందుగల నుప్పును పంటజేయవలెనని నాకు దృఢాభిప్రాయము గలదు.

ఈమధ్యనే యొక భయంకరమగు ఘోరసంగ్రామము వలన నాగరకత నష్టప్రాయమయ్యెనని చెప్పుటకు నాకెన్నడును విసుగు లేదు. ఆసంగ్రామమువలన నాగరకత సంపూర్తిగ నాశనమై పోలేదా యను సంశయము ఉన్నది కాని దానివలన అంతగా చింత లేదు. అసలు ఉన్న నాగరకతయే అతి స్వల్పమనుట, ఆసంగ్రామము బుజువుపరిచిన విషయములలో నొకటి.

ఆమహాసంగ్రామమును నడపినది విశ్వవిద్యాలయపు చదువులు గల జనులే. ప్రపంచములో నిజముగా అపాయకరమగు రెండుతరగతు లున్నవి. సగము చదువుకొన్నవారు — తెలిసియు తెలియనివారు — ఉన్నారు; వారు సగము నాగరకతను నాశమొనర్చిరి. పూర్తిగా చదువుకొన్నవా రున్నారు; వారు ప్రపంచమును ఇంచుమించు పూర్తిగా నాశము చేసివైచిరి.

ప్రొఫెసర్ ఫ్లిండర్స్ పెట్రీ గారి రచనములను మీరు అతిశ్రద్ధగా చదువవలసియున్నది.

ఎన్నియో యేండ్లక్రిందట—నాచిన్నప్పుడు— ప్రాచీన నాగరికతనుగూర్చి యెవ్వరికి నేమియు తెలియదు. మనకు గ్రీసురోములను గూర్చి కొలదిగ తెలియును. రోము ఎట్లో శిథిలమై అదృశ్యమయిపోయినది. కాని ప్రొఫెసర్ ఫ్లిండర్స్ పెట్రీ గారు ప్రాచీన నాగరకతను త్రవ్వి బయటికి తీయనారంభించువరకును, అచ్చముగ మన నాగరకతవంటివే యగు నాగరకత లెన్ని శిథిలములయి నశించినవో మన మెరుగము. ఇంచుమించుగ అవి అన్నియు చదువులవలననే నశించినవి.

కృత్రిమ మానసములు

అందులకు కారణము: నాకు తోచినది, నాగరకతను కాపాడుకొనుటకు ఇంచుమించు ఉపజ్ఞాసంపన్నులు కావలెను.

ఇప్పుడు, విశ్వవిద్యాలయము కృత్రిమ మనస్కులను తయారు చేయుచున్నది. మీ రీ విశ్వవిద్యాలయముల ప్రవేశింతురు. అవి మీమనస్సును మీలోనుండి వెడలగొట్టి తత్‌స్థానమున కృత్రిమమనస్సును నిలుపుచున్నవి. ఇదేప్రకారముగ మన నాగరకతయొక్క సంపూర్ణవినాశనమును నాకు దృష్టిగోచర మగుచున్నది.

ఇక్లే మనమును వెనుకబడి అంధకారయుగములని పిలువ బడువానిలో చేరిపోవుదుము.

మీరు ఏమి చేయనున్నారో నే నెరుగను లేండు. "నేను విశ్వవిద్యాలయమును విడిచిపెట్టనా?" లేక "వీథివెంట తిరుగనా?" అని మీ రనవచ్చును. అది నాకు తెలియదు! అయితే విశ్వవిద్యాలయమునుండి పొందవలసినదియు కొంత కలదు. సాంఘికజీవనము మీకు అలవడును; అది ప్రయోజనకారియే. నాకొక కొడుకు ఉండినయెడల, అతని కిట్టి సలహానే ఇచ్చి యుందును.

వానినొక విశ్వవిద్యాలయమునకు పంపుచు నిట్లు చెప్పియుందును: "వారు నీలో నొక కృత్రిమమనస్సును తయారుచేసి పెట్టెదరు, జాగ్రత్తసుమీ! నీవు చదువ వలసినవని వారు చెప్పు పుస్తకములవిషయమా, వానిని నీవు చదువ నేవద్దు."

విద్యాలయములోని పాఠ్యపుస్తకమనగా, సరి యగు వివరణము, చదువ వలనుపడని—చదువరాని—పుస్తకము. నేను బొత్తిగా చదువుకొనని మనుష్యుడ ననుసంగతికి కారణము, ఏవిధమైన బడిపుస్తకములను నే నెన్నడును చదువజాలకపోవుటయే.

బడిపుస్తకములను చదువవలసిన కాలమున నేను నిజమగు గ్రంథములను చదువుచుంటిని—నిజముగా వ్రాయగల్గినవారి వలన రచింపబడిన పుస్తకములనే నేను చదివితిని—పాఠ్యపుస్తకములను వ్రాయువారు అట్టి వారు కారు.

నేను చెప్పునట్లు, నిజమగు గ్రంథములను చదువుటకై జాగ్రతపడుడు; మీ విశ్వవిద్యాలయమునుండి మిమ్ములను తిరస్కారపూర్వకముగ వెడలకొట్టకుండు నట్లు పేరునకు మీపాఠ్యగ్రంథములను చదువుకొనుడు.

మంచి పుస్తకములను చదువుడు, నిజమగుగ్రంథములనే చదువుడు, విప్లవబోధకములగు (Revolutionary) నన్ని పుస్తకములను మీరు చదువుడు. సమష్టివాదము మొదలగు నన్ని ఉద్యమములలోనికిని కంఠదఘ్నముగ ప్రవేశింపుడు. ఇరవై యేళ్ల వయస్సున మీరు విప్లవవాదు లగుటకు ప్రారంభింపకున్నచో, మీ యాభైయవ యేటనే మీరు ఎందుకును కొరగాని ప్రాతతుక్కులై పోదురు. మీరు ఇరువదవయేట వీరవిప్లవకారులైనచో, మీ నలువదవయేట వయసుకు తగినట్లుండుటకు మీకు కొంత అవకాశముండును.

మీఅందరకు నేచెప్పగలది యిదియే: నేను సూచించిన మార్గమునంటి సూటిగ ముందుకు సాగి పొండు. మీ ఉపాధ్యాయునితో నెల్లప్పుడును చర్చింపు చుండుడు. వీలయినచో, మీకొక చరిత్రాధ్యాపకు డుండి—అతడు చరిత్రపై తన యభిప్రాయమును మీకు చెప్పునో, మీరు చెప్పవలసినదేమన, "అయ్యా, మేము మీయభిప్రాయములను వింటిమి. కాని మేము చేయ బోవునదేమో తెలియునా? మీయభిప్రాయములతో నేకీభవింపని యింకొక చరిత్రాధ్యాపకుని మేము వెనకి తెత్తుము. ఉభయులును చరిత్రవిషయమై చర్చించి నిలుపు సిద్ధాంతములను విందుము."

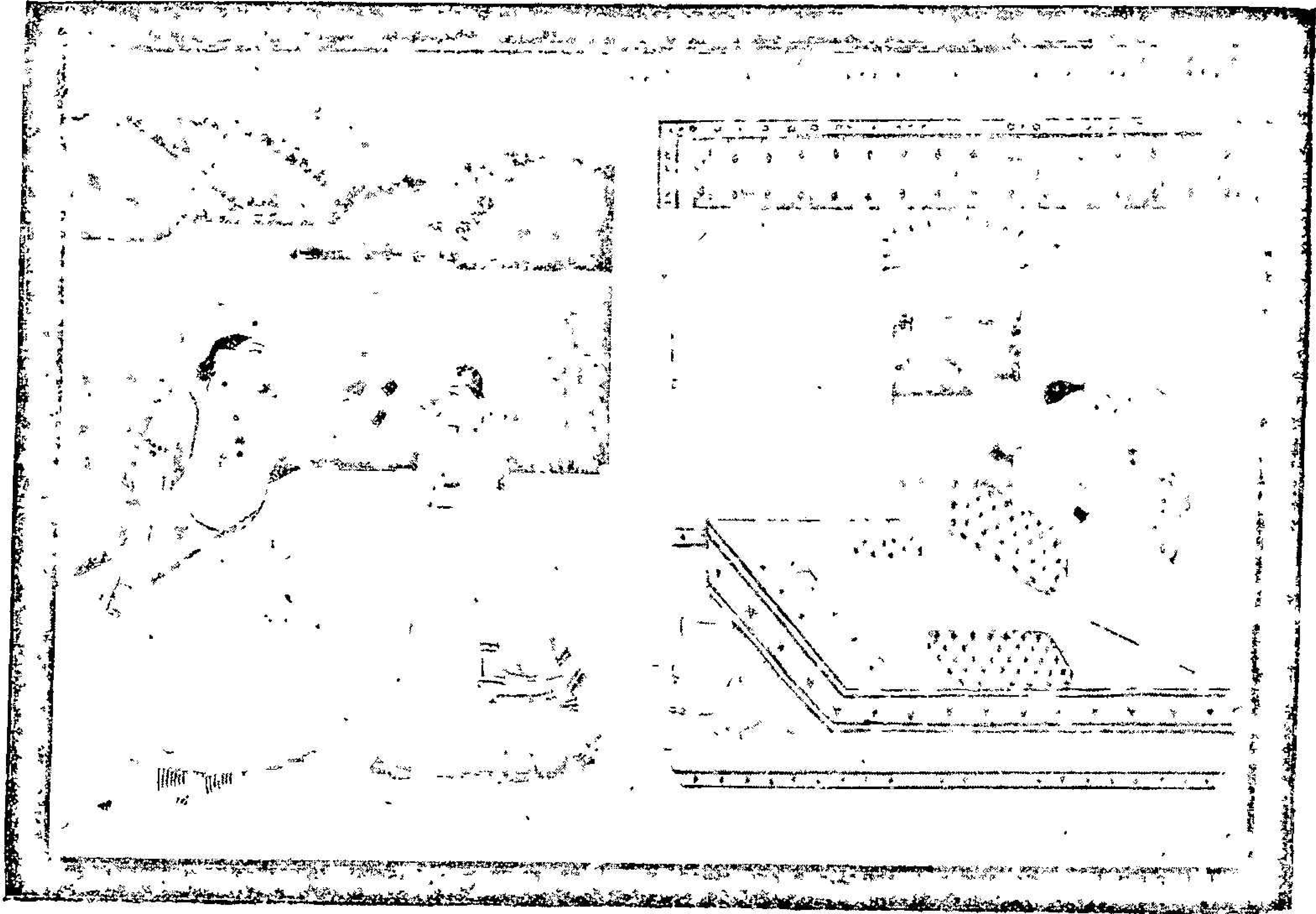
మీరు నేర్చుకొనువానిని సవితర్కముగ తెలిసి కొనుడు. దేనినిగూర్చియైనను ఏకపక్షమునే అహేతుక ముగ మీకు బోధించుటకు నిరంతరమగు కుట్ర యొక టున్నదని మీరు గ్రహింతురు. బొత్తిగా మేలు పడయ జాలని యువకు లనేకులు విశ్వవిద్యాలయమునకు వత్తురు. అట్టివారికి మీరు పట్టముల నీయవలసియుండును. అందు వలన వారు మీప్రశ్నలకు ఉత్తరముల నీయగల్గుటకు తగినట్లెదో మీరు వారికి బోధింతురు.

ఏవిషయమునకైనను రెండుమతము లుండునని మీరు వారికి బోధించియున్నచో, వారు తీకని గాభరా పడుదురు. పరీక్షయందు కడతేరుటకు, అడుగబడిన ప్రశ్నలయొక్క తత్త్వమునే నిశ్చయింప బూనవలదు. మీఉపాధ్యాయునివద్దకు పోయి యిట్లడుగుడు: "ఈప్రశ్నకు నేనేమి యుత్తర మీయవలసియుండును?" అని.

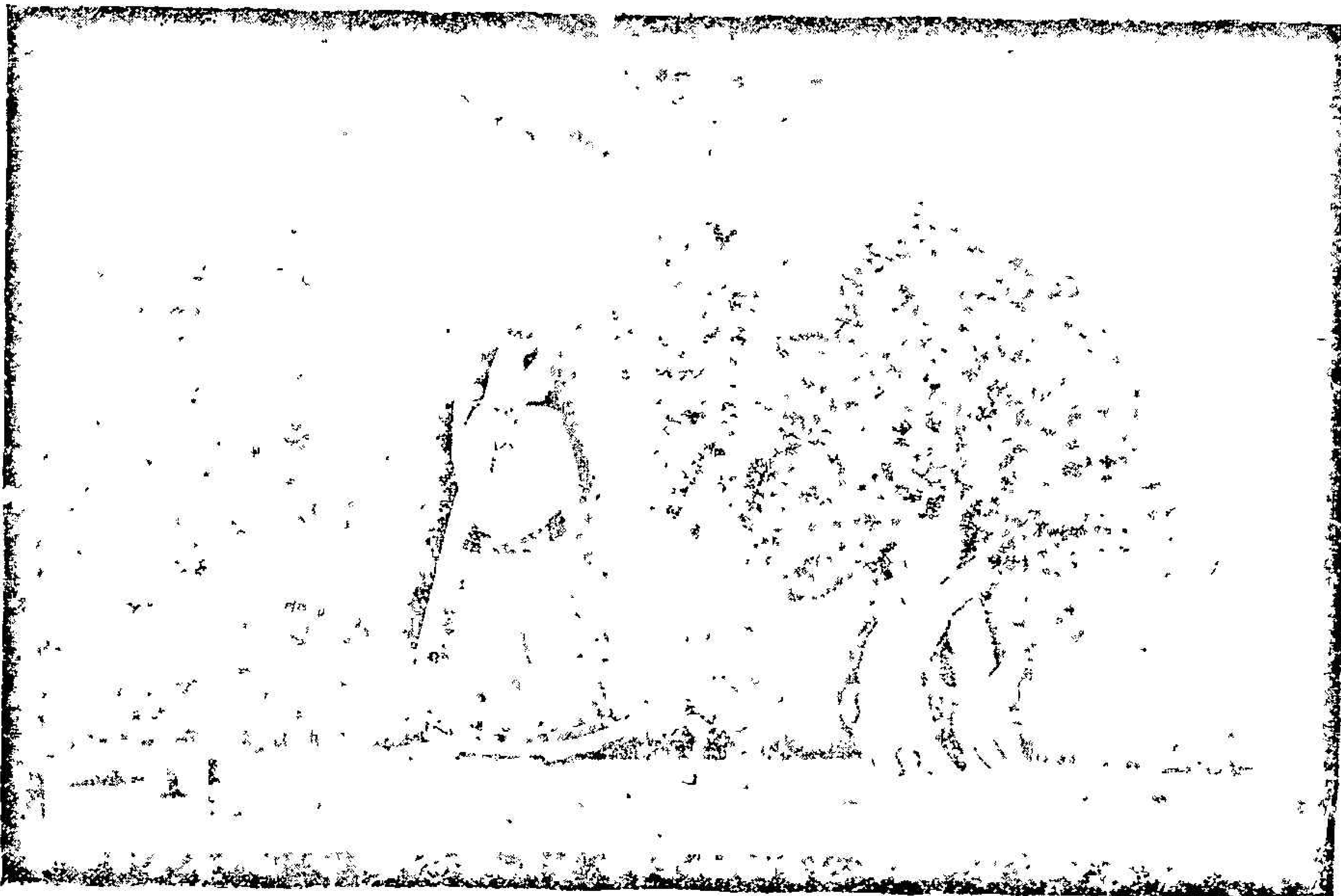
మీలోనికి ఈవిషమును ప్రవేశపెట్టుటకు నాకు కలిగిన యీఅవకాశమువలన నాకు సంతస మయినది.

శృంగారనాయికలు

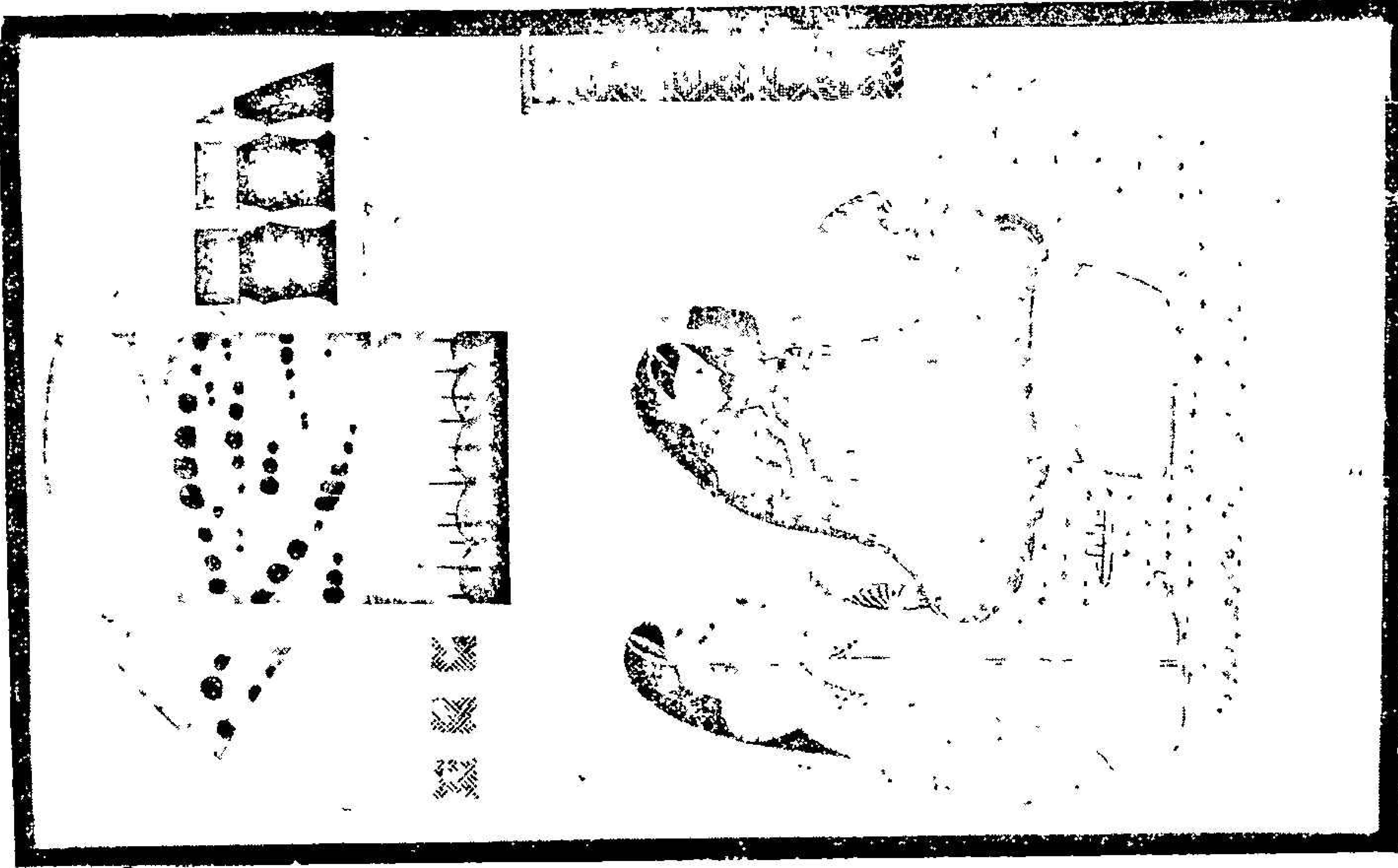
(ప్రాచీన చిత్రములు)

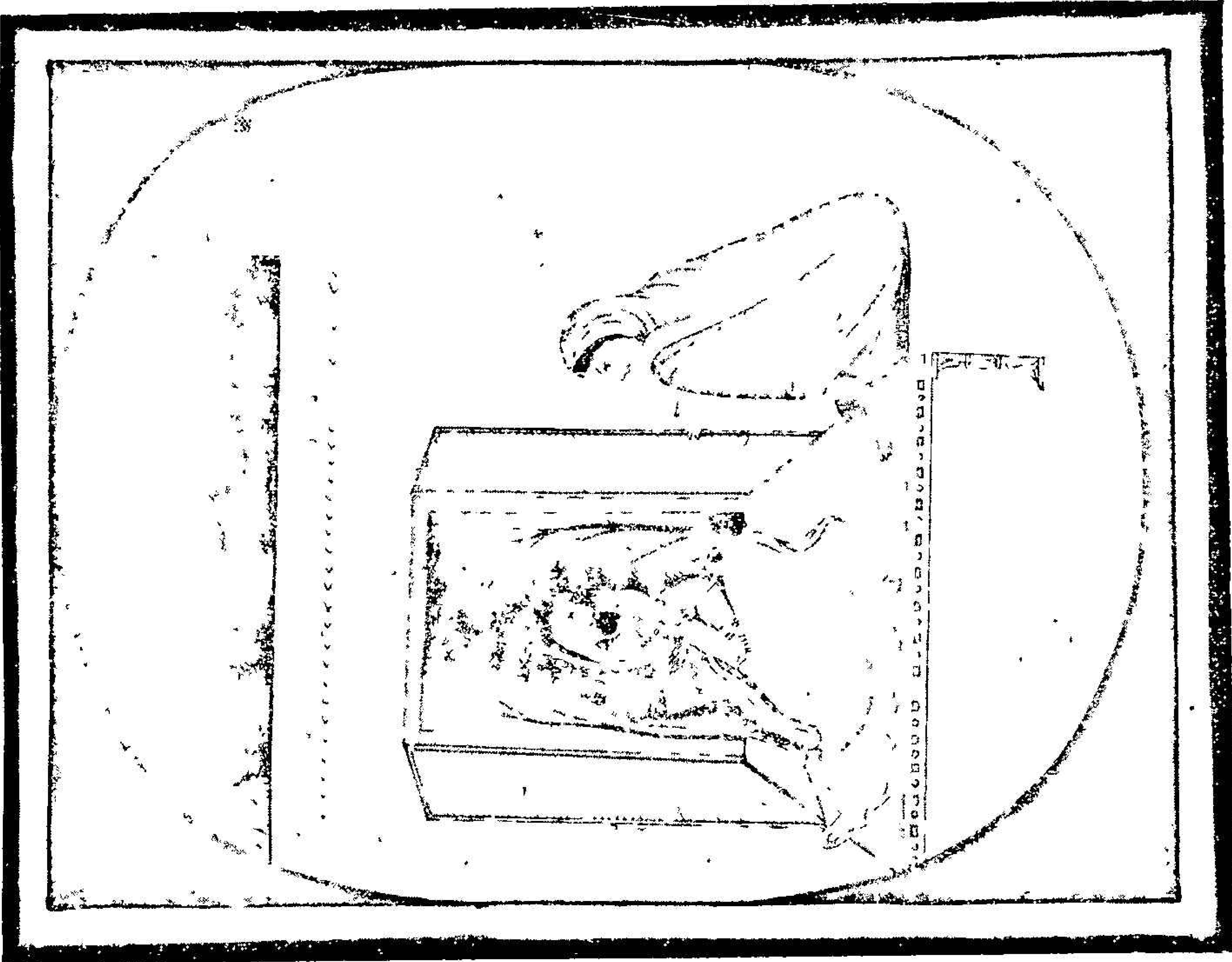
౧౩. వాసకసజ్జిక ౨

౧౪. అభిసారిక ౪

౧౬. సందేహము

౧౭. ప్రాణత్యాగ్రకి

ఇందువలన మీరు ఖులాసా కలుగుననియు, కాని యొక్క వారములోపలనే మీరు దీనిని మరచిపోవుదు రనియు నేను నమ్మెదను.

సారవంతమగువానినే ఉంచుకొనుడు

నా చిన్నతనమున నేను విమర్శకుడనుగ నుంటిని. ఒకవారపత్రికకయి నేను చిత్రపటములనుగూర్చియు, నాటకములనుగూర్చియు విమర్శనలను వ్రాయుచుంటిని. ఒక చిత్రకళాప్రదర్శనమును, రాయల్ ఎకాడమీ యందలి యొకానొక ప్రదర్శనమును, చూచితిని. దానిని గూర్చి నేను ఒక్క వ్యాసమును మాత్రమే వ్రాయగల నని గ్రహించితిని. అథవా రెండు వ్రాయగలను. ప్ర దర్శనమున రెండుమూడువేల చిత్రములు గలవు. ఇక నేను చేయవలసినదేమి? వాటినన్నిటిని అతిత్వరితముగ చూచి "చెప్పనక్కరలేని" వానిలో ఏపన్నెండు పది హేను బొమ్మలనో పరిగణించి వానినిగూర్చి పొగడి వ్రాయుటయే!

మీరు చేయవలసినదదియే. సందర్భానుసారముగ మీయుపాధ్యాయులును, బోధకులును మీకు కొన్ని సంగతులను చెప్పుచుండునపుడు మీరు చెప్పవలసినది "జ్ఞాపకముంచుకొనవలసిన యోగ్యతలేనిదానితో మాకు ప్రయోజనము లేదు" అని.

చరిత్ర యను పెంటకుప్పలనెంట నడచుచు దొర కిన గుడ్డపేలికను ఏరికొనువానివలె, మీకు దొరకుదాని కెల్లను విలువను కనుగొని, సారగర్భమగువానినే యుంచి కొని మిగిలినవానినెల్ల మరచిపోవలయును.

అపుడు మీరు చదువుకొన్నవారివలె ప్రవర్తింప గలరు. జ్ఞాపకముంచుకొనదగిన కొలదిసంగతులతోడ మీరు సంచరింపగలవారుగ ప్రవర్తింపగలరు. పనికి మాలిన విషయములనెల్ల జ్ఞాపకముంచుకొనువాడే తర చుగ విశ్వవిద్యాలయమున ఉన్నతపట్టములను సంపా దించుకొనును. అట్టివానిని మీరు చేయిగలిగినదెల్ల, వానిని పాతిపెట్టుటయే!

'స్వరాజ్య'

ఇంగ్లాండు, రషియా, ఇండియా

రషియాదేశమున కొలదిమంది ఆంగ్లేయులను వారు చేసిరనుకొన్న నేరములకు వారిని బహిరంగముగ విచా రణచేయవలెనను తలంపుతో అరెస్టుచేసిరి. సక్రమవిచా రణమువలన వారిలో కొందరు నేరమును చేసిరని ఏరు పడినది. వారు నేరములను చేసిరో, చేయలేదో తెలి యుటకు ముందుగనే బ్రిటిషుపార్లమెంటువారు రష్యా దేశముతోడి వర్తకమును బహిష్కరింపవలెనను శాస నము నములునకు తెచ్చిరి.

భారతదేశమున, వందలకొలది భారతీయులు అరెస్టుచేయబడి, అంతులేని కాలము నేరము మోపుట గాని, విచారణముగాని లేక నిర్బంధమున నున్నారు. భారతదేశములో బ్రిటిషువస్తువస్త్రములను అమ్మవద్ద నియు, కొనవద్దనియు శాంతియుతముగ బోధించు టయు, బహిష్కరించుటయు ఘోరమగు నేరమని బ్రిటిషువారు తలంతురు.

'మాడర్న్ రివ్యూ'

అళ్వారు నిష్క్రమణము ఎంతకాలమువరకు?

సిపాయిలయుద్ధము అణచివేయబడినతరువాత భారతదేశములోని ప్రజలను, రాజులను శాంతిపరచుట యును, వారికి తోచినపుడు అభయమిచ్చుటయును అవసరములని విక్టోరియామహారాణి సుప్రసిద్ధమగు ప్రకటనను గావించినది. అందలి వాగ్దానములలో నొకటి "భారతీయ సంస్థానాధీశుల హక్కును, ప్రతి ష్ఠను, మర్యాదను మేము మాసొంతములుగ భావించి గౌరవింతుము." సాధారణముగ రెగ్యులేషనుక్రింద, ఆర్డినాన్సుక్రింద, ఆర్డినాన్సు-శాసనప్రభుత్వము క్రింద ను కాకున్నను సామాన్య వ్యక్తికి శిక్ష విధింపబడక ముందు స్వసంరక్షణార్థమై ప్రతివాదిగ వాదనచేసు కొనుటకు హక్కుగలదు. అళ్వారుమహారాజుగారిపై ఏ రెగ్యులేషనుక్రిందగాని, ఆర్డినాన్సుక్రిందగాని ఎట్టి

చర్య జరుపబడినట్లు వెల్లడిపరచలేదు. అయితే ఆయన 48 గంటలకాలములోగా తన సంస్థానమును విడిచిపెట్టి పోవలయునని ఆజ్ఞాపింపబడినట్లు చెప్పబడు చున్నది గదా, అతని 'హక్కు, ప్రతిష్ఠ, మర్యాద'యు సామాన్య భారతీయులవానికంటె తక్కువవా? అతడు ప్రతివాదము చేసుకొనన వీలీయలేదు. నిజముగ నతడు ప్రవాసమంపివేయబడె నన్నమాట - రెండేండ్ల కాలమో; ఇంకను అధికకాలమో?

ప్రభుత్వమువారు ఈ సంస్థానాధిపతులకు ఒత్తిడి కలిగించి ప్రజలను బాగుగా పరిపాలింపుడనియు, పరిమిత రాజ్యాంగములయొక్క ఆధునికములు, నేటికాలమున కనువగునట్టివియు నను విధానముల నవలంబింపుడనియు నేల సలహా నీయరాదు? అవసరము కలిగినప్పుడు, సకాలమున వారిని ముందుహెచ్చరికగ ఏల మందలించుటలేదు? కఠినోపాయముగ 'రాజ్యపరిత్యాగము', 'ప్రవాసము' గాక వేరుసాధనము లేదా?

చ్యుతరాజ్యుడై విదేశాటనమునకు ఆళ్వారు మహారాజు

ఈ పెద్దమహారాజులు తమ రాజ్యాంగపు హక్కులనుగూర్చి డాబులు కొట్టుకొనుటయందు చాల సరదా కలిగియుందురు! సామాన్యులకు పలుకుబడి యుండగల, ప్రతిపాదింపబడిన ఫెడరల్ ప్రభుత్వము నందు సర్వాధికారము లుంచబడుటను వీరు భరింప జాలరు.

ఆళ్వారువంటి సంస్థానములలో రాజ్యాంగ నిపుణులగు ఉద్యోగు లుంపబడుచున్నారు. వారిద్వారా

ఇంతవరకును మహమ్మదీయేతర సంస్థానాధిపతుల యెడలనే కఠినచర్య జరుపబడుటయు వింత సందర్భమే! అందు రెండిటగల మహమ్మదీయ ప్రజల వలన తిరుగుబాటులు జరిగియుండినవి కూడను. అయితే అందుకు కారణము: హిందూసంస్థానములలోని మహమ్మదీయులును, బ్రిటిషుఇండియాలోని మహమ్మదీయులును రంజికములవంటివారగుటేలేదు; అంటుకొన్న భగ్గుమను వారు.

'మాడర్న్ రివ్యూ'

భారతీయ రాజకీయఖయిదీల యిడుములు

భారతదేశములోని జెయిలుజీవనమును గూర్చి 'థియాసఫిస్టు' పత్రికయందు 'రెండుమారులు ఖయిదీగనున్నయతడు' వ్రాసిన వ్యాసమొకటి ప్రకటింపబడినది. దానినుండి యీక్రింద నుద్ధరింపబడిన భాగముల వలన భారతదేశములోని సి. తరగతి రాజకీయఖయిదీలు ఎట్లు ఎన్ని యిబ్బందులను పడుచున్నారో తెలియగలదు. అధికారులు తలంచుకొన్నచో పైయిడుములను అతిసులువుగా తొలగింపనుగలరు.

జాగా: ఖాయపుజైళ్లలో, ఖయిదీల ఒత్తిడి అధికమయినపుడు, మిక్కిలి తరుచుగ గొఱ్ఱెలమందవలె గుంపులు గుంపులుగ ఉంచబడుదురు. ఒక్కొకపుడు వార్డులలో మామూలుగకంటె రెండురెట్లకధికముగ గూడ నుంచుటయు గలదు. దీనివలన ఖయిదీలకు గొప్ప అసౌకర్యమును, మిక్కిలియిబ్బందియు కలుగును. తాత్కాలికపు క్యాంపుజైళ్లను గూర్చి ఏమియు చెప్పకుండుటయే ఉత్తమము. తమ చిత్తమునకు వచ్చినట్లెల్ల భారతీయులను జీవితముల గడుపుకొనజేయవచ్చునను నభిప్రాయముతో అధికారులిట్లు చేయుచున్నారని తోచుచున్నది. అసలే భారతదేశములోని జీవయాత్రావిధానపరిమాణము చాల నిరాడంబరమయినది. మరి జైళ్లలోనో ఎంతకయినను సర్దుకొనిపోవు ఖయిదీల స్వభావము అత్యంత కఠినపరీక్షకు లోనగుచున్నది.

ఉడుపులు: సామాన్యపుఖైదీలకు రెండుజతలు మోకాలుదిగని లాగులు; చేతులులేని చొక్కా ఒకటి; ఒక తువాలు; ఒక కుళ్లాయి; మూడు కంబళ్లు ఈయబడును. వీనితో కనీసము ఆరునెలలైన గడుపవలెను. చలికాలములో ఇంకనొక్క కంబళియు, ఒక అరచొక్కాయు హెచ్చుగా ఈయబడును. కాని జోళ్లు ఈయరు. ఈబట్టలు చాలవు. అవికూడ అసంపూర్ణముగను, అసౌకర్యముగను ఉండును. పరుచుకొనుటకు, కప్పుకొనుటకు తలక్రిందికి అని ఈయబడు మూడుకంబళ్లును చాల వదులుగా నేయబడునవి. వానిలోని పోగులు తెగి ఊడి మనిషివెంట్రుకలవలె వార్డు అంతటను, జెయిలు ఆవరణమంతటను, ఎప్పుడును ఎగురుచునుండును. దీని ఫలితముగా ఈ రాలినవెంట్రుకలు కొన్ని అయినను కలియని అన్నపానీయములు ఖయిదీలకు లభించేవికావు.

పాత్రములు: ఒక్కొక ఖయిదీకిని, పెద్దదొకటి, చిన్నదొకటి, రెండు ఇనుపచట్లు ఇత్తురు. ఒకటి అన్నము తినుటకు, రెండవది నీరుత్రాగుటకు. ఈపాత్రలు త్వరలో త్రుప్పుపట్టిపోవును. అరగంటలోపుననే మంచినీళ్లు చిలుమూరిపోవును. ఆపాత్రములో కలిపిన అన్నముకూడ చిలుమూరిపోవును. కాబట్టి అడుగునను, ప్రక్కలను అంటిన అన్నమును ఖయిదీ తినకుండ జాగ్రత్తపడవలెను. ఈమధ్యనే 'ఏ' తరగతి, 'బి' తరగతి ఖయిదీలకు ఇనుపచట్ల బదులు ఎల్యూమినియమ్‌పళ్లెములును, కప్పులును, టంబ్లరులును ఈయబడుచున్నవి.

పారిశుధ్యము: స్నానాలంకరణాదికార్యసౌకర్యములయందు మనుష్యమర్యాదయే నశించినది. ముందువైపు మరుగులేని దొడ్లు వరుసగ నుండును. నీరు ఇంకొకచోట ఉండును. శౌచమునకు ఖయిదీ అచటికిపోయి తనకు వంతువచ్చువరకును వేచియుండవలెను. అత్యధికసంఖ్యాకులగు ఖయిదీల ఉపయోగార్థము అచటనొక్కటో, రెండో తగరపు తపిలెలు మాత్రముండును. మరుగుదొడ్లలోనికి నీళ్లు తీసుకొనిపోరాదు. కావున దొడ్డికి పోవలసినపుడెల్ల ఈ రెండుచోట్లకును పోవలసియే యుండును. ఈయేర్పాటు మిక్కిలి అసహ్యముగనున్నది. దీనికి తత్‌క్షణమే సంస్కరణ మవసరమయియున్నది.

వైద్యసాహాయ్యము: పూర్వోక్తరీతిని కారాగారములలో మందులను ఉపయోగించుట ప్రాణాపాయము నివారించుటకేగాని వ్యాధులను చికిత్స చేయుటకై కాదు. అట్టి సహాయమునకైనను తరచుగ అత్యల్పముగ నేర్పాట్లుండును. ముఖ్యముగ కారాగృహములలో వేలకొలదిగ ఉండవలసివచ్చుచున్న రాజకీయఖయిదీల విషయములో స్థితి యిట్టిది. అపరిశుద్ధములగు క్యాంపుజెయిళ్ల పరిస్థితులవలన వందలకొలది ఖయిదీలు సదా రోగపీడితులుగా నుందురు. మరియు వారందరికి వైద్యముచేయుటకయి సాధారణ

ముగ ఒక్కరో యిద్దరో సబ్ అసిస్టెంట్ సర్జనులు ఉందురు. మంచముల నిలువ చాలకొంచెము. అతిప్రమాద స్థితిలోనున్న రోగులు పండుకొనుటకయి ఏ నాలు గయిదుడజనుల మంచములో మాత్రము ఉండును. ఇతర రోగులందరు నేలమీదనే పండుకొనవలయును. ఈలోపముగూర్చిన తీవ్రమగు అసంతృప్తి అందరుఖయిదీలకు ఉన్నదే.

జాబులు: 'సి' తరగతి ఖయిదీలు మూడునెలలకు ఒక్కజాబు వ్రాసుకొన వచ్చును, ఒకే జాబు నందుకొనవచ్చును. ఉత్తరముల రాకపోకలు, తత్పరీక్షణము కారణముగా, దినములు, వారములు ఆలస్యమగుచుండును. ఇది యెంతయో శోచనీయాంశమనియు, ఇంతకంటె తరచుగను, త్వరితముగను జాబుల రాకపోక లుండవలయుననియు చాలసులభముగా తెలుసుకోవచ్చును.

సందర్శన సంభాషణములు: ఈ విషయమున కూడ మూడునెలలలో ఒక్కమారు మాత్రమే ఖయిదీల బంధుమిత్రులు సందర్శించి సంభాషింప ననుమతి గలదు. 'ఏ' తరగతి ఖయిదీలకు పక్షమున కొక తూరియు, 'బి' తరగతికి నెలకొకతూరియు సందర్శింప ననుమతి యుండును. 'సి' తరగతి ఖయిదీల దురవస్థలను బాపుటకు ఈవిషయమున కూడ అతిశీఘ్ర సంస్కరణ మవసరము. ఈసంస్కరణము కాలము విషయముననేగాక, పద్ధతివిషయమునకూడ. మామూలు పద్ధతిప్రకారము ఖైదీయును, వానిని చూడబోయిన వారును కలుసుకొనుటకు వీలులేదు. కచేరిగదిలో ఎదురెదురుగనుండు రెండుగోడలలోని కిటికీలకు అమర్చిన యినుపతెరగుండా ఒకరినొకరు చూచుకొనవచ్చును. ఈచూపు - మాటలు-కూడ కొన్నినిమిషములుమాత్రమే. మానవ స్వభావానుగుణముగా చెప్పినచో, ఇంతకన్న తరచుగను, ఎక్కువసేపును నిజముగ నొకరినొకరు చేరువగ చూచికొని మాట్లాడుకొనుటకును ఏర్పాటు చేయబడవలయును. అంతేకాని, నడుమ రెండుగోడ లుంచి ఒక్కమారు కొంచెము మిణికిచూచుట కాదు. ఈసందర్భమున గమనింపవలసిన విషయమింకొకటి కూడ గలదు. సందర్శనమున కధికారు లేర్పాటుచేయు వరకును, ఖయిదీలను చూడపోవువారు వేచియుండుటకు గాని, కూర్చుండుటకుగాని తావు లేదు. ఎండలో మాడుచు, వానలో తడియుచు గంటలకొలది బయట నిలిచియుందురు. ఇందుచేత వారికొరకు ఏదో ఉచితమగు నేర్పాటు చేయు టత్యావశ్యకము.

'మాడర్న్ రివ్యూ'

'స్వదేశీ' మతము

'ది యంగ్ బిల్డర్' పత్రికలో జామ్షెడ్ నస్సెర్‌వాన్‌జీ గారు స్వదేశిని గూర్చి ప్రబోధకమగు నీక్రింది వాక్యములను వ్రాసిరి:—

అమెరికాలోని సుప్రసిద్ధ రచయితలలో నొకరగు కాల్ హిల్ గాబ్రియాన్ గారు భావగర్భితమగు తన కథలలో నొకట నిట్లు చెప్పిరి:—ఒకప్పుడొక శుభ్రమయిన తెల్లని తావుకాగితము తానెప్పుడును శుభ్రముగను, తెల్లగను, పరిశుద్ధముగనే యుంపబడవలెనని కోరుకొనెనట. ఈవాంఛను వినిన ఆటేబిలుమీది సిరా చిరునవ్వు నవ్వుకొని ఊరకుండెనట. ఆటేబిలుమీదనే కొన్ని రంగుపెన్సిళ్లు ఉండినవట. ఈతెల్లకాగితము వెల్లడించిన కోరికను అవి కూడ విని చిరునవ్వు నవ్వి ఊరకుండినవట. ఈ కథచివరను కథకు డిట్లు వ్రాసెను: "కాగితము నిజంగా అట్లు శుభ్రముగను, తెల్లగను, పరిశుద్ధముగను ఉండిపోయినది. మరి ఖాళీగాకూడ ఉండిపోయినది!"

ఈపాఠమునే బాగుగ మనము మన స్వదేశీ ఉద్యమమున నేర్చుకొనగలము. స్వదేశి యనునది అనుభవముతో కూడుకొన్నదై రంగులు సిరాలు రాచికొన్నదైనగాని స్వదేశీయుద్యమము వట్టిదగును, ఖాళీగనే యుండిపోవలసియుండును. ప్రతివస్తువును చక్కగను నాజూకుగను- రకము మేలిమిగను, వీలయినంత అందముగ సంపూర్ణతను సంపాదించుటకును, వీలయినంత చవుకగను ఉపయోగకరముగను తయారుచేయుట కనుభవమును సంపాదించుకొనుటయే స్వదేశీఉద్యమముపట్ల

నభిమానము గలవారికి నిర్దిష్టప్రయత్న మయియుండ వలయును. ఒకవస్తువును ఊరక స్వదేశీ దయినంతమాత్ర మునసే ప్రజలు దానిని కొనవలెనని తలచుట మానవ ప్రకృతి నెదిరించి పోరసల్పుటయే యగును. మాతృ భూమియెడల భక్తియనునది మానవ ప్రకృతియొక్క ఒక్క పక్షమే, గాని మనము నిర్లక్ష్యముగా త్రోసి వేయ తగని యితరపక్షములును ఉన్నవి. అవి మిత వ్యయము, ఉపయోగము, సౌందర్యాభిజ్ఞతయు. ఇతర మాతృదేశముల పుత్రుల ఉదాహరణములను మనము అనుకరింతము. శాస్త్రపరిశోధనలగూర్చిన వారి 'తపస్య' ను, యితర దేశములవారిని తలదన్నుటకయి వారు కావించు త్యాగములను, మనము గమనించుచు ప్రశం సింతము. వస్తువులను వీలయినంత మంచివానినిగను, పనికివచ్చువానినిగను, చవుకగను తయారు చేయుటకు వారు సర్వవిధముల ప్రయత్నించుచున్నారు. ముడివస్తు వులయొక్కయు, వాణిజ్యనిర్మాణము యొక్కయు, వస్తుప్రశస్తిని పత్రికాదులలో ప్రకటించుకళ యొక్క యు, మూలమునుగూర్చి వారు గాఢముగ పరిశ్రమించి కావలసినవారెల్లరికిని సహాయపడునట్టి ఉపయోగకర మగు వస్తువు తయారుచేయుదురు. ఒకానొక శస్త్ర చికిత్సకై జర్మనీలోని హీడెల్బెర్గు నగరమునకు గొంపో బడిన మాతల్లి యానగరమునుగూర్చి నాకిట్లు చెప్పెను:- ఒకరోగమునకు కారణమగు ఒక్కసూక్ష్మజీవిని గాని, ఒకరోగమును కుదుర్చు నొక్క చికిత్సనుగాని కనిపెట్టు టకై, శాస్త్రపరిశోధనాలయములలోని ప్రశాంతమగు నేమాలనో రోజులతరబడిని యువకులగు డాక్టర్లు కూర్చుండి పరిశ్రమించుచుండుటను ఆమె చూచెనట. ఇట్లు వారు సంవత్సరములకొలదిగను, ఒకప్పుడు నిజముగ నీపరిశోధనలయందు తమ జీవిత మంతయునుకూడ వ్యయముచేయుదురనియు తెలియనగును. వారికి ధనాశ లేదు, మరే ఆశయును లేదు. కాని తత్త్వమును కను గొనవలయుననియు, తమప్రజలకును సర్వమానవకోటికిని సహాయపడు దేనినేని ఉత్పత్తి చేయవలయుననియునే వారి సంకల్పము. మాతల్లి చెప్పినట్లు వారే నిజమయిన సన్న్యాసులు. వారికాపేరు సార్థకమయినది.

అందువలన, మన స్వదేశీ ఉద్యమములో ఈ సిద్ధాంత సూత్రమును మనము అవలంబింపజేయజాలు నెడల, మాతృదేశము మేలుకొరకు తమ జీవితములను పరిశోధన కొరకు కొందరును, పరిశ్రమలకొరకు కొంద రును, వాణిజ్యనిర్మాణముకొరకు కొందరును, క్రయ విక్రయ సామర్థ్యసంపాదనముకొరకు కొందరును, వస్తు ప్రచారప్రకటనాది కళార్జనముకొరకు కొందరును తమ జీవితముల నర్పించినయెడల, ఈయందరి మనస్సులలోను అసలు సహకారభావముండినయెడల, మన స్వదేశీ ఉద్య మము విజయమును గాంచగలదు. లేకున్న, అది నశించి పోవలసినదే. మన మీస్వదేశీఉద్యమమును లోకమాన్య తిలక్ మహాశయుని రోజులనుండియు అంతకుపూర్వము నుండియు కూడ ప్రారంభించితిమి. భావోద్రేకములు అలలవలె పొంగినవి, క్రుంగినవి. మనము తత్త్వమును గ్రహింపనియెడల, గాంధీమహాత్ముని నాయకత్వమునాటి భావావేశపుటలలును అట్టే అణగిపోవును. ఆ మహాను భావునిగాని, తదనుచరులనుగాని తిరస్కరించుట నా ఉద్దేశముకాదు. నిజమును, వెనుకటి అనుభవమును మీ యెరుకకు దెచ్చుచుంటిని. 'మాడరన్ రివ్యూ'

శృంగారనాయికలు
(ప్రాచీనచిత్రములు)

కేశవదాసరచితమగు 'రసికప్రియ' యను హిందీ శృంగారకావ్యమున గల నాయికావర్ణనలకీ చిత్రము లన్నియు చిత్రణరూపము.

కేశవదాసుడు బుందేల్ఖండమండలవాసియగు నొకహిందీకవి. రాజామధుకరషా యతనికి తన యాస్థా నమున నాశ్రయమిచ్చి సమ్మానించెను. మధుకరుని యనంతర మతనియాసనము నధిష్ఠించిన యతని కుమా రుడు ఇంద్రజిత్తుషా యతని పాండితికి మెచ్చి 21 గ్రామములను బహుమతిగా నొసగెను. కేశవదాసుని రచనలలో రెండవది యీరసికప్రియ. ఇది సుమారు క్రీ. శ. 1591-వ సంవత్సరమున రచింపబడినది. దీని

తరువాతి రచన 'కవిప్రియ' యను నలంకార గ్రంథము. అది క్రీ. శ. 1601 నాటిది.

హిందీభాషయందు గల ప్రేమకావ్యములలో నీ 'రసికప్రియ' కు చక్కని యెన్నిక గలదు. ౧౭, ౧౮-వ శతాబ్దములనాటి పహారీచిత్రములు చాలవరకు నీ కావ్యమునే యాధారముగా గొనుటయే యాతని ప్రామాణికతకు నిదర్శనము కాగలదు. ఆ చిత్రములలో చాలవానియందు అడుగుభాగమునను, కొన్నిట వెనుక నైపునను ఇతని పద్యములు నుద్ధృతము లయినవి.

ఈ సంచికయందు ప్రకటితములయిన చిత్రము లన్నియు ౧౭-వ శతాబ్దపు తొలిభాగమునకు చెందినవి. మొగలు చిత్రకళాశైలి యీచిత్రముల నాదరించినది.

ఒకప్పుడు అక్బరుచక్రవర్తి ఇంద్రజిత్తుపాకు అవిధేయతకుగా 10 మిలియనుల రూపాయల అపరాధ మును విధించెను. ఆసందర్భమున కేశవదాసుడు అక్బరు నాస్థానమునకు బయలుదేరి, అక్బరు మంత్రి వీరబలునితో నీ విషయమై రహస్యముగ మంతనమాడి యీ రసిక ప్రియను అతనికి వినిపించెను. వీరబలుడు అతని పాండి తికి మిక్కిలిగ నానందించి యీ యపరాధమును రద్దు చేసెను.

రసికప్రియ ౧౬ అధ్యాయముల కావ్యము. అందు ద్వితీయ, తృతీయ, సప్తమాధ్యాయములు మాత్రమే యీ చిత్రములకు సంబంధించినవి. నాయక లక్షణమను ద్వితీయాధ్యాయము నాలుగురకముల నాయ కులను నిరూపించును. నాయికాజాతివర్ణనమను తృతీ యాధ్యాయము నాయికాష్టకమును పేర్కొనును. అష్టనాయికావర్ణనమను సప్తమాధ్యాయము ఆ యెన మండుగురు నాయికలనే విశేషించి నిరూపించును. ఇందు ప్రకటితములయిన చిత్రములు చాలభాగము ఈ యధ్యాయముచిత్రణమే.

పహారీచిత్రకారులు అష్టనాయికలను విరివిగ చిత్రించిరి. కాని దురదృష్టవశమున నన్నిచిత్రములును లభించినవి కావు. పలుతెరగుల చిత్రకళాశైలిని సమ న్వయించుకొనుటకు ఇవి కొంతకుకొంత యుపకరింప గలవను నాశ నిండుగనుండి దొరకినంతవరకు ప్రకటి తములయినవి. ఈ చిత్రములలో చాలవరకు రాధా, కృష్ణులే నాయికానాయకులుగ చిత్రింపబడిరి.

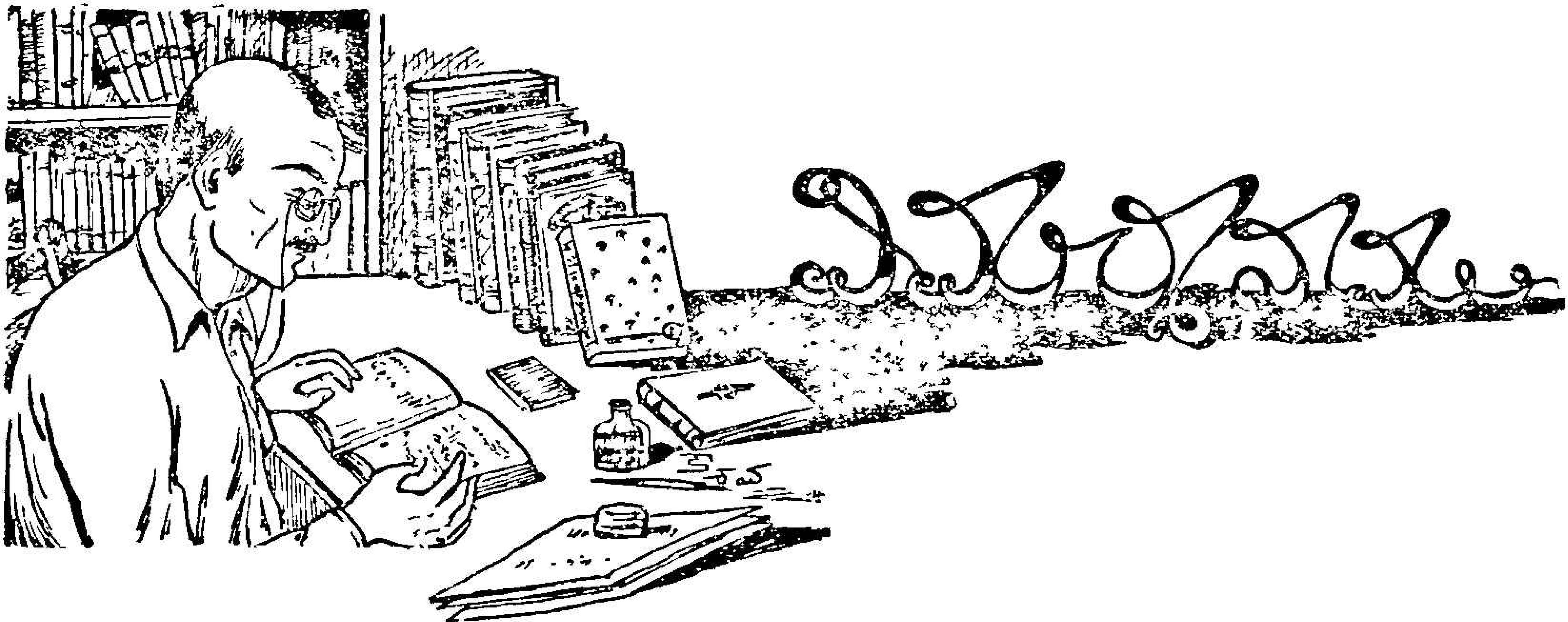
ఈ చిత్రములను The Journal of Indian Art and Industry నుండి గ్రహించితిమి. ఆపత్రికవారి కిని, సదరుపత్రికను సేకరించియిచ్చిన పి. విశ్వనాథక్ గారికిని కృతజ్ఞులము.

గాంధిమహాత్ముడు

ఈచిత్రము మాయపట్టు, నూలు గలిపి నేయ బడినది. శ్రీ అడాల నారాయణస్వామిగారు చేతి మగ్గముపయి దీనిని నేసిరి. వీరిది నెల్లూరుజిల్లా. చెన్నపుర మున ప్రభుత్వవస్త్రపరిశ్రమాలయమున విద్యార్థి. పరిశ్ర మాలయముననే దీనిని వారు నేసిరి. పండిత మోతీలాలు చిత్రమును గూడ వీరు నేసిరట.

చిత్రప్రభ

భాగవతుల హరిశాస్త్రి విద్వద్వరవిరచితము: లఘుశబ్దరత్న వ్యాఖ్యానరూపము. *

సంపాదకులు: మహామహోపాధ్యాయ తాతా సుబ్బరాయశాస్త్రిగారు, ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ పుస్తకమాల ౬. ౧౯౩౨.

పాతంజలమహాభాష్యము దురవగాహము కనుక విద్యార్థులకు సులువుగా వ్యాకరణశాస్త్రంలో ముఖ్యాంశాలు అందుబాటులో ఉండేటట్టుగానూ, అభినివేశముమాత్రమేకాకుండా, అభిరుచి కలిగేందుకుగానూ, భట్టోజీదీక్షితుడు సిద్ధాంత కౌముదిని రచియించి ఉంటాడని ఆ ఆచార్యుని ఉదారాశయాన్ని, వేల్హారన్‌పండితుడు మిగుల ప్రశంసించియున్నాడు: బాలమనోరమ తత్త్వబోధినులు ఆ ఉద్గ్రంథములో ఉన్న విశేషార్థములను చక్కగా వివరించుతూన్నవి:

సాధారణముగా కావ్యాన్ని రచించే దొకరూ, తద్గతార్థాన్ని-తత్రాపి కవిభావాన్ని-వివరించేది మరొకరూ - గ్రంథకారుడూ - వ్యాఖ్యాత- అనే విశిష్టమనీషిద్వయ పరస్పరాను యోజనముచేత సాహిత్య - తద్వతు, శాస్త్ర ప్రపంచమంతా, యథానిర్ణీతస్థితిని నడుచుకుంటూ వస్తూన్నా, జైనాచార్యులు, ఆ త్రోవకు చాలాచోట్ల వైదొలగి నడిచారు: చాలానుంది-హేమచంద్రాదులు-స్వయంగానే, తమ గ్రంథములకు వ్యాఖ్యలను నిర్మించుకున్నారు.

ఔత్తరాహుల ఆచారాన్ననుసరించి, దీక్షితుడుకూడా తన సిద్ధాంతకౌముదికి ప్రౌఢమనోరమావలంబన మొనగూర్చినాడు: దాక్షిణాత్యప్రౌఢ, విశేషించి మనోరమ,-నోరూరించే, ఆమె ఆకారవిశేషము, పాదుపాల వైభవముతో విశేషపరిచయముచేత-యవనీ నవనీతకోమలాంగీ శయనీయే యది నీయతే కదాచిత్. .- అన్న విభ్రమములో మునిగియున్న ఆంధ్రుణ్ణి - పండితరాజును పరవశుణ్ణిగా చేసివైచినది.. గురుకులమునకు చెంచినకన్నె అనిఅయినా యోజించకుండా.. మర్యాదాతిక్రమణానికి దోవతీసే ఆతని ఉద్యమము,— ప్రౌఢమనోరమాకుచమర్దనము—చిరప్రతిష్ఠ నందకపోవడం పండితరాయల భాగ్యప్రాబల్యాన అనే చెప్పవచ్చును: లేకపోతే, మనోరమ మనోరమగా ఈ నాటి వరకూ ఉండకలిగేదా?

భట్టోజీదీక్షితుల ప్రౌఢమనోరమను, ఆతని మనుమడు.. సర్వసమర్థుడగు హరిదీక్షితుడు (లఘు) శబ్దరత్న సంకలితానర్ఘ భూషావిశేషముతో అలంకరించాడు. ఆతని ఛాత్రసంతతిలోనివాడగు భైరవమిశ్రుడు, గురుపాదుల వివరణమునకు మెరుగులు పెట్టినాడు: ప్రౌఢమనోరమ చదివేవారందరికినీ శబ్దరత్నభైరవి చాలా తోడ్పడుతూన్నది:

హరిదీక్షితుని వృత్తికి వివరణరూపమగు చిత్రప్రభను ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమువారు ప్రకటించి, శాస్త్రవిదుల కందరకు మహోపకృతి నొనరించినారు.

భాగవతుల హరిశాస్త్రులుగారు పేరెన్నికగన్న పండితుడు: సద్వైదికుడు: విశ్వనాథశాస్త్రి మొద

* నాగరలిపి రాయలుసైజు ౪౫౦ పుటలు. వెల రు ౪-౦-౦.

లగువారితో చేర్చి గారవింపదగిన ప్రతిపత్తికల వ్యాకరణాచార్యుడు. పతంజలి కపరావతారమని పొగడ్త నందిన కాశీనాథశాస్త్రిమహోపాధ్యాయుని శిష్యుడు: కాశీనగరస్థ విద్యాపరిషదంతరముల నప్రతిమాను డనిపించుకొన్న విద్వదగ్రణి: విజయనగర మహారాజ శ్రీ విజయరామ గజపతి యాదరణంబున కలరి, వాత్సల్యంబున, ఆతని యాస్థానము నలంకరించి, వాక్యార్థ చంద్రిక మొదలగు గ్రంథముల రచియించి చిరకీర్తి నందినవాడు:

వాక్యార్థచంద్రిక పుస్తకరూపమున వెలుపడిన యాభై సంవత్సరములకు చిత్రప్రభ అందరికీ అందుబాటులోకి వచ్చినది: పండితులందరికీ యీవ్యాఖ్యానము సంగతి తెలిసియున్నా, గ్రంథం సమగ్రంగా, అనువైన రూపమున లభియించడం ఇదే మొదటిసారి:

గ్రంథము అచ్చులోనికి వచ్చేటట్టు తయారు చేసింది, మ. మ. తాతా సుబ్బరాయశాస్త్రిగారు: హరిశాస్త్రులవారి గ్రంథాన్ని సంశోధించి ముద్రణరూపాన్నందించేందుకు, అంతకన్న వేరొకరు సమర్థులు తెలుగు దేశములో లేరనే చెప్పవచ్చును: శ్రీ శాస్త్రులవారి లఘుటిప్పణి.- అన్వర్థాభిధానయుతమై, విశేషములన్నీ విపులంగా వివరించేందుకు తగిన అవకాశాన్ని కలుగచేసుకోకుండా ఉన్నా—చిత్రప్రభకు సందర్భానుసారంగా తోడ్పడుతూ గ్రంథాన్ని అర్థంచేసుకునేందుకూ, సందేహాలు నివృత్తిచేసుకునేందుకూ, చాలావరకూ ఉపకరిస్తూన్నది: పునర్ముద్రణావసరము లభియించినపుడు, లఘుటిప్పణికి, లఘురూపాన్ని తొలగించి, గురుప్రసాద సంలబ్ధమైన ధిషణావిశేషాన్ని వ్యాకరణజిగీషామనీషులందరికి ఇతోధికంగా తోడ్పడేపద్ధతిని వెలయిస్తారని ఆశయము: చిత్రప్రభకు, శాస్త్రులవారు 'లఘు' టిప్పణిని ఏలా రచియించగలిగారో అని ఆశ్చర్యముగానున్నది:

హరిదీక్షితుడి లఘుశబ్దరత్నం విషయములో—ఆకృతి, సుప్రసిద్ధుడును, తచ్ఛిష్యుడును అగు నాగేశభట్టే రచియించి, గురువుపేర వెలయించినాడన్న ఒక గాథ ఉన్నది—కాని దానికి సరియైన ఆధారములు లేవు: శబ్దరత్న గ్రంథప్రస్తావనయందునూ, లఘుశబ్దేందుశేఖర ఉపోద్ఘాతమునందునూ, సంపాదకులు ఈ విషయాన్నిగురించి చర్చసలిపి ఆప్రవాదము సరియైనది కాదని తెలిపినారు: కాన అది నిశ్చితమగు విషయమే, అన్యతమములగు ప్రమాణములు లభియించనంతవరకునూ:

నాగేశభట్టుకు తరువాతి వారందరూ, ఆతని సిద్ధాంతాలను ఖండించడమే చాలావరకు ముఖ్యప్రయత్నముగా తలపెట్టినట్టు తోస్తూన్నది. కాని, గ్రంథములన్నీ క్రమముగా పఠించితే, అవి ఎవ్వరికినీ శక్యముకానివనీ, ఋజువైనవి కానివనీ తెలుస్తుంది. శ్రీ సుబ్బరాయశాస్త్రిగారు ఈ మతమునకు చెందినవారు: హరిశాస్త్రులవారు. . ఇంకొక త్రోవను, ఈగమ్యస్థానమునే చేర నూహించినవారు: కావుననే, చిత్రప్రభకు లఘుటిప్పణి తోడ్పడగలుగుతూన్నది:

చిత్రప్రభను విడిగా ముద్రించక, హరిదీక్షితుని గ్రంథముతో చేర్చినచో ఇంకా చాలాబాగుండేది. శబ్దరత్నభైరవి, చిత్రప్రభ, రెండునూ సమానాశయము, సమానవ్యవహారము కల వ్యాఖ్యలు: అందు ముఖ్యముగా, భైరవమిశ్రుని వ్యాఖ్యతోకూడా ఉంటేనేకాని, చిత్రప్రభ సార్థకత వహించదు. ఒకదానిలో లఘువుగా ఉన్న వివరణము వేరొకదానిలో విపులముగా లభించడముచేతనున్నూ, ఆలాగే తద్వ్యతిరిక్తక్రమాన్నీ—రెండూ ఒకచోట, ఒకగ్రంథములో లభియిస్తేనేకాని, అంతప్రయోజనము ఉండదు. శబ్దశాస్త్రమంతా పుస్తకసాహాయ్యము లేకుండా తిరగవేయగల సామర్థ్యమున్న శ్రీ రాయడుశాస్త్రులగారివంటివారికి గాని, ఈ విధములగు ప్రచురణములు సామాన్యులకు—కష్టంమీద కాని—ఉపకరించవు: ద్వితీయ సంస్కరణమునం దీలోపము విధిగా సవరింపబడవలసినది:

నారసింహ సంస్కృత పాఠశాలాధ్యక్షులగు వరదాచార్యులుగారు, హరిశాస్త్రులగారి జీవనవృత్తాంతమును ఆంగ్లమున భూమికారూపమున వెలయించినారు: శ్రీ శాస్త్రులవారు, సంస్కృతంబున లఘువుగ ఉపోద్ఘా

శుక్ల ద్వితీయ

శ్రీ

తా. 29:
11: 1933

~~ఆంధ్ర~~ మహాసభ

శ్రీ వేమన గ్రంథాలయము

గన్నవరం వేమన లైబ్రెరీ హాలు ప్రెసిడెంటు
గారు
కృష్ణా జిల్లా

సుంకరపల్లె రెడ్డి

కార్యదర్శి
గారు

సుంకర కోటిరెడ్డి గారు

వేమిరెడ్డి గారు

వేమన లైబ్రెరీ

గన్నవరం అం.క.

తము రచియించినారు: విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షుల తొలిపలుకు వీనికి ప్రాగ్భాగమున నున్నది:

అనతికాలముననే, హరిశాస్త్రిలవారి రత్నాపణము (లఘుశబ్దేందుశేఖరవ్యాఖ్య) కూడ బయలు పరచుభారము ప్రచురణకార్యాధ్యక్షులదై యున్నది:

మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రి

అన్నపూర్ణాదేవి లేఖలు

కీ. శే. శ్రీమతి మాగంటి అన్నపూర్ణాదేవి తన భర్తయగు శ్రీ బాపినీడుగారికిని, మిత్రవర్యులగు శ్రీ దండునారాయణరాజుగారికిని వ్రాసిన లేఖలు. ప్రకాశకులు, బాపినీడుగారు. "అన్నపూర్ణకు బదులుగా తనకు దోడునీడయయి యుండుట కంగీకరించిన శకుంతలాదేవికి బరిణయసమయమున" (౨౫-౬-౩౩) బాపినీడుగారొసంగిన పారితోషికము. ఈ సంపుటము, "అనుకూల దాంపత్యము కలిగి దేశసేవాపరాయణులయిన యువతీయువకులకు ప్రేమపూర్వకమయిన కానుక"గ ప్రచురింపబడినది.

క్రౌనుసైజున ౨౬౦ పుటలు. ఆంటిక్ కాగితములు. మంచియచ్చు. అందమగు అట్టరేపరు. లోన నొకఛాయాచిత్రమును గలదు. వెల ౨-౦-౦. 'ఈగ్రంథమును గొనువారు శ్రీ అన్నపూర్ణాదేవి స్మారకచిహ్నములుగా నడుపబడుచున్న సంస్థలకు సాహాయ్యము చేయుటయేగాక ఆమె చేసిన దేశసేవను, త్యాగమును బ్రశంసించినవారగుదురు. ఈ పుస్తకము ప్రతులు కావలసినవారు ఈక్రింది చిరునామాకు వ్రాయవలయును:— కార్యదర్శి, అన్నపూర్ణాదేవి స్మారకసంఘము, ఏలూరు, పశ్చిమగోదావరిజిల్లా, లేక, మాగంటి బాపినీడుగారు, ఏలూరు.

కీ. శే. అన్నపూర్ణాదేవి 'బ్రతికిన కొలది కాలము బలే యనిపించుకొని పుణ్యజీవితయై ధన్యురాలయ్యెను...... దేశీయులందరిని ఆకర్షింపగల్గిన ఆదర్శజీవి అన్నపూర్ణ.' ఈమెనుగూర్చి గాంధీమహాత్ముడు "ఎంతయోధైర్యము, చిత్తశుద్ధి, దేశభక్తి గలిగి నిశ్చలభక్తితో ఫలాపేక్ష వదలి దేశసేవ చేసి, భారతపురంధ్రులలో తనకు గల పుత్రికలలో అత్యుత్తమురాలని భావించుకొను భాగ్యము తనకు గల" దని వ్రాసియుండెను. 'ఇట్టి అత్యుత్తమురాలి మనోవికాసమెట్టిదో తెలిసికొనుట పురుషుల కెట్లున్నను స్త్రీలకు అవసరము. కారణము ఈజాబులలో విద్యాకాంక్ష, పరిసరముల ప్రభావము, పండితుల స్నేహము, దేశారాధకుల సహవాసము, దేశసేవకయి వజ్రసంకల్పము, త్యాగము, చివరకు ఆత్మసమర్పణము, తమకథ తామే చెప్పుకొనును'. 'భార్యాభర్తల ఆదర్శజీవితము, దాంపత్యసౌఖ్యము, స్నేహము, ప్రేమ కనబడుటయేగాక, సదుద్దేశములున్న ఆదరించి ప్రోత్సాహపరచిన స్త్రీలెట్లు ఉత్తమురాండ్రయ్యెదరో సజీవమగు దృష్టాంత మిందు గలదు'. "ఆమెనిబోలి, భారతనారీమణులెల్లరు పవిత్రహృదయులై, పతివ్రతలై అనురాగబలముననే తమ భర్తల ననుకూలురుగను సన్మార్గప్రవర్తకులుగను గావింపవలయు" నని మహాత్ముడు చెప్పెను. 'ఈపత్రములలో నామె నిజహృదయము విస్పష్టముగా ప్రకటితమగును.' 'ఆంధ్రదేశమందు ౧౯౨౦ మొదలు ౧౯౩౩ వరకు రాజకీయాందోళనచే ఆంధ్రులహృదయ మెట్లు మథించబడెనో, గాంధితత్త్వ మెట్లు యువతీయువకుల నాకర్షించి మహోద్యమునందు దుమికించెనో, పూసగ్రుచ్చినట్లు ఈయుత్తరములలో చిత్రింపబడెను.' ఆమె 'మానసికస్థితి, భావములును' 'ఆధ్యాత్మిక చిత్తప్రవృత్తి' యు వీనివలన తెలియగలవు. 'లేఖలన్నియు పఠించిన, గాంధీభక్తురాలి క్రమవికాసమును, తన జీవితతత్త్వరహస్యమును విశదమగును'. "ప్రాచీనకాలమున మనదేశమనుభవించుచుండినట్లు అనేకులు చెప్పు స్వాతంత్ర్యమును మనదేశము తిరిగి పొందుటకుగాను అనేకులగు యువతీయువకులు ఈమెమార్గము ననుసరించి తమ జీవితములను నిజధర్మాచరణమునకు ధారపోయక తప్పదని నేను నిశ్చయముగా జెప్పగలను." అని గాంధీజీ ఈమెను గూర్చిన ప్రశంససందర్భమున వ్రాసియుండెను.

శ్రీ పున్నవ లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు గీసంపుటమునకు 'కడమాట' ను వ్రాసిరి. 'తెలుగు భాషలో ఇటువంటి ఉత్తరాలు ప్రకటించడానికి ఇది మొదలు ...... దేవిగారి ఉత్తరములు చాలమట్టుకు ఉన్నవిఉన్నట్టు ప్రకటించడముచేత ఆమె అంతర్భావములును, సమకాలిక విషయములును నురుగులేక వెల్లడియైనవి ...... దేవి బ్రహ్మసమాజవాతావరణములో పెరిగిన పిల్ల. సంస్కరణ బీజములు మనసున చిన్నతనముననే నాటుకొన్నవి. ......వలచి వివాహమాడినది. తనవలెనే తన భర్తయును.... దేశసేవ యొనర్చి ధీరుడు, వీరుడు, కీర్తిమంతుడు కావలెనని ఆశించినది. ... ఈమె రాజకీయభావములు మిక్కిలి తీవ్రమయినవి. ఖయిదుకుపోవుట స్వల్పత్యాగముగా కనబడినది. దేశమునకై ప్రాణములు సమర్పించి వీరవనిత అనిపించుకోవలెనని అభిలషించినది. సత్యాగ్రహోద్యమమును దేశమోక్షమునకేగాక ఆత్మమోక్షమునకును సాధనముగా గ్రహించినది. సత్యాగ్రహమును ధర్మసాధనగా గ్రహించినవారరుదు. ఈసాధన ఆమె ఆత్మోపలబ్ధికి మిక్కిలి తోడ్పడినది ...... ఈమె తీవ్రమైన సంఘసంస్కరణాభిలాషి. హిందూసంఘమునందు స్త్రీలకు అర్హస్థానము సంపాదింపవలయునని ఆశించినది. ... స్వాతంత్ర్యము కోల్పోవుట కామె యిసుమంతయు నంగీకరింపలేదు...' "నేను జనులకు భయపడను. ఎవరేమనుకొన్నను నాకు కష్టములేదు. ...నేనీభువిపై నెవరికిని భయపడను. కేవల మొక్క పరమేశ్వరునకే భయపడుదును." ఈ వాక్యము లామె పవిత్రతను స్వాతంత్ర్యమును ధైర్యమును చాటగలవు 'ఇట్టి ఉత్తమ భావములచే ఉత్తేజితయైన యావ్యక్తి ధన్యురాలు.' ఈమె 'భర్తకు సాధనమగుటయే స్త్రీజన్మసాఫల్యమని విశ్వసించలేదు. స్త్రీయొక్క ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వమునందు ఆమెకు విశ్వాసము గలదు. ......ఆమె రాబోవు స్త్రీత్వమునకు మాతృక' ... 'ఈలేఖలు ప్రత్యేకించి శ్రీ దేవిగారియొక్క ఆశయములు, వ్యక్తిత్వమును, జీవిత సముదారలక్ష్యమును ఆంధ్రలోకమునకు వ్యక్తీకరించు నిమిత్తమే ప్రమరింపబడినవి. వీని ప్రచురణమునకయి శ్రీబాపినీడుగారు చూపిన ధైర్యస్థైర్యములు, త్యాగము, సతియందలి శ్రద్ధయు స్తవనీయములు.'

ఆంధ్రనారీమణులకు ఆదర్శప్రాయమైయుండి సార్థకముగ కీర్తిశేషురాలయిన మాగంటి అన్నపూర్ణాదేవియొక్క ఈలేఖల సంపుటము ప్రతిస్త్రీయు, బాలికయునేగాక యువకులెల్లరునుకూడ చదివి ఇందలిఉత్తమ-ఉన్నత భావములను మననము చేసుకొనవలసినది.

జ. బ్ర.

హరిజనసమస్య

గ్రంథకర్త: శ్రీ నంపూరి వేంకటకృష్ణమాచార్యులుగారు, బి. ఏ., (కాకినాడ జాతీయ గ్రంథమాల మూడవ కుసుమము).

క్రౌనుసైజు, పుటలు ౩౬౬, వెల రు. ౧-౦-౦.

ఈగ్రంథము అయిదుఖండములుగ విభజింపబడియున్నది. మొదటిదానియందు హరిజను లనువారు ఎవరయినదియు, వారిస్థితిగతులు మనదేశమున నే రాష్ట్రమున నెట్లుండునదియు మనపూర్వులగు శంకరరామానుజమధ్వాదిమతాచార్యులు హరిజనులపట్ల ఏవిధముగ మెలగుచుండినదియు, ఇటీవల మనదేశమున అవతరించిన మహనీయులు వీరల నెట్లయిన నుద్ధరింప, పడిన పాట్లను గురించియు విపులముగ వ్రాయబడియున్నది.

ద్వితీయఖండమందు హరిజనోద్ధరణకై నిరంతరము చింతించుచు వారిపాలిటి వేలుపై యవతరించిన గాంధీమహాత్ముని వ్యాసములయొక్క ఆంధ్రానువాదము గలదు.

మహాత్ముడు హరిజనులస్థితిని చక్కగానెరిగి, వారికి నిజమయిన హక్కుల నీయనియెడల తన జీవితశేషమంతయు ఉపవాసముచేసి ప్రాణములవీడెదనని ప్రతిజ్ఞ చేసెను. అంతట, రాజకీయసంస్కరణలయందు హరిజనులవిషయమై తృప్తికరములగుమార్పులు జరిగినవి.

తృతీయఖండమందు రాజకీయ సంస్కరణములయందు హరిజనులకు తదితరజాతులతో సరిపోవునట్టి సంస్కరణములను సంపాదించుట, మహాత్ముని యుపవాస వృత్తాంతము, దేశనాయకులు హరిజనోద్ధరణకై గావించిన సంస్కరణల వృత్తాంతము గలదు.

చతుర్థఖండమందు హరిజనోద్ధరణకై యుపకరించునట్టివ్యాసములు, సవర్ణులకర్తవ్యములు, శాస్త్రముల యొక్క రహస్యములు మొదలగువానినిగురించి, పూనా ఒడంబడికకుతరువాత మహాత్ముడు గావించిన ప్రకటనల కనువాదములు గలవు.

పంచమఖండమున మహాత్ముని మూడువారముల యుపవాసదీక్షాచరిత్రయు, అందునుగురించి దేశనాయకుల యభిప్రాయములును గలవు.

హరిజనోద్ధరణావశ్యకతనుగురించి సభలు జరిపి తీర్మానముల నామోదించి అంతటితో విరమించుకాలము కాదిది. హరిజనోద్ధరణదీక్షకయి పూనుకొనినవారు ధనవంతులును, త్యాగశీలురుగను నున్నారు. ఇక మిగిలినది కావ్యధోరణిని కార్యధోరణిగి మార్చుటయే.

అనేకగ్రంథముల శోధించియు, హరిజనసేవ కుపకరించు భాగముల నాయాగ్రంథములనుండి యుద్ధరించియు గ్రంథకర్తగారీగ్రంథమును రచియించిరి.

హరిజనోద్ధరణమునకయి యందందు ప్రకటితములయిన విషయముల నన్నింటిని ఏర్చి యొక్కచో కూర్చి గ్రంథముగ ప్రచురించిన శ్రీమదాచార్యులుగారభినందనార్హులు. హరిజనోద్ధరణాసక్తులకందఱకు నీగ్రంథము మిక్కిలి యుపయోగకరము.

హిందూజీవనపథము

(The Hindu View of Life)

రాజమహేంద్రవరములోని ప్రాక్ ప్రతీచీ గ్రంథాలయమువారి ౨-వ ప్రచురణ మిది. క్రౌను సైజున ౨౧౬ పుటలు. మంచియట్ట, చక్కని అచ్చు, వెల ౧-౮-౦.

'ప్రాగ్దేశీయుల యొక్కయు, పాశ్చాత్యుల యొక్కయు ఉత్తమజ్ఞానము ఆంధ్రులలో వ్యాప్తము చేయుట' ఆశయముగాగల ఈ గ్రంథమాలసంపాదకులగు శ్రీకామరాజు హనుమంతరావుగారు, సర్. డాక్టర్ సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణగారు, ఎమ్. ఏ., ౧౯౨౬-వ సంవత్సరమున ఆక్సుఫర్డులోని మాంచెస్టరు కళాశాలయందు గావించిన అప్టన్ ఉపన్యాసములను, ఆంగ్లము నుండి ఆంధ్రములోనికి అనువదించినారు. దీనివలన ఆంగ్లమురాని యాంధ్రజనుల కెంతో ఉపకారము చేసిరనవలెను. ఈ తెనుగురచనము చదివి ముగించినవెనుక ఇది యాంధ్రీకరణమేగాని అసలు తెలుగులోనే వ్రాయబడిన గ్రంథము కాదని స్ఫురించినను అనువాదకులు రాధాకృష్ణపండితుని భావములు పొల్లుపోకుండునట్లు చాల జాగ్రత్తగనే అనువాదకార్యమును సాగించిరని చెప్పక తప్పదు.

ఈగ్రంథము హిందూధర్మముయొక్క విశేషమును లోకమునకు జాటుటకును, హిందూజీవనపథము యొక్క మూలసిద్ధాంతములను వెల్లడించుటకును ఉద్దేశింపబడినది. ఇందు ఈశ్వరానుభవము, తల్లక్షణము, తత్త్వము; మతములసంఘర్షణము; హిందువుల వైఖరి; హిందూధర్మము; అను శీర్షికలక్రింద నాలుగు ఉపన్యాసములు గలవు.

రాధాకృష్ణపండితునివంటివారు తమ మాతృభాషయందు తమఉపన్యాసములను జరిగించుటయు, వ్యాసములనుగాని, గ్రంథములనుగాని రచించుటయు చేయనప్పుడు వారు ఆంగ్లములో గావించిన అద్భుతరచనములను ఆంధ్రములోనికి పరివర్తనముచేయుట అత్యంతావశ్యకము. అట్టి పనిని నిర్వహించి శ్రీ హనుమంతరావుగారు ఆంధ్రులకు ఉపకారము నొనరించిరి.

ఈగ్రంథమందు రాధాకృష్ణపండితులు, భారతదేశమున ఆదికాలమునుండి నేటివరకును ప్రవర్తిల్లుచు వచ్చిన అసంఖ్యాకములు, వివిధములు, ఒకొక్కప్పుడు పరస్పరవిరుద్ధములునగు మతాచారవ్యవహార సంప్రదాయములను, కర్మకాండను, బహుదేవతారాధనమును, వర్ణ

వ్యవస్థను, ఆశ్రమచతుష్టయమును, జాతిభేదములను—ఇంత యేల, భారతీయజీవనమున గల సర్వమును—భేదములతో సహా—సమర్థించుచు వ్యాఖ్యానముచేసిరి. ఇతర దేశములనుండియు, ఇతరమతములనుండియు, ఇతర నాగరికతలనుండియు కలిగిన ప్రభావమువలన భారత జాతీయమతమున కలిగిన మార్పుకూర్పులనుకూడ రాధాకృష్ణగారు సమర్థించిరి. హిందూమతము అన్ని సంప్రదాయములను నదులను తనలోనికి చేర్చుకొని ఐక్యము చేసుకొను అగాధమును, అపారమును నగు మహాసాగరమని మామూలుగ నమకొను వాక్యము సార్థకమనియు, ఇంత విశాలమగు మతము మరేదియు లేదనియు నచ్చజెప్పుట కీపండితులు చాల శ్రమపడి రనవలెను.

జ. ప్ర.

పత్రికా విమర్శనము

ఆంధ్రభూమి

క్రొత్తసచిత్రమాసపత్రిక. మొగటిసంపుటమున మొదటిసంచిక ౧౯౩౩ మే ౨౫-వతేదిన వెలువడినది. సంపాదకుడు, ప్రకాశకుడు: ఆండ్ర శేషగిరిరావుగారు, బి. ఏ., ఆంధ్రభూమి ముద్రణాలయము, వేపేరి, మదరాసు. ప్రతినెల ౨౫-వ తేదినాడు ఈపత్రిక వెలువడుచుండును. చందా. సంవత్సరమునకు రు. ౩-౦-౦. విడిసంచిక రు. ౦-౮-౦.

'సమగ్రమగు ఆంధ్రజాతీయైక్యమును పెంపొందించుటయు; ఆంధ్రకళ, ఆంధ్రసారస్వతము వీని విశేషాభ్యుదయమునకు పాటుపడుటయు' నీపత్రిక 'ప్రధాన సంకల్పము.' 'ఇందు ప్రముఖస్థానము నలంకరించు' నవి 'సర్వతోముఖమగు ఆధునికవిజ్ఞానమును, అర్వాచీన నాగరికతను ప్రస్తరించు వ్యాసములు.' ఇంతేకాదు. 'ఆంధ్రుల ఆర్థికసాంఘికాద్యభివృద్ధులను పెంపొందించు ప్రబోధకవ్యాసములకును, ఆంధ్రక్షేమమునకయి సర్వ విషయములకును' ఇందు 'ప్రతిమాసము కొన్ని పుటలు ప్రత్యేకింపబడును.'

'భీమావ్యాపారమునుగురించినవ్యాసము లిందొక విశేషాంశము'. 'భారతరమణుల ఔన్నత్యమునకైన ఉద్యమాభివృద్ధికి సముచితసరణిని కృషిసల్పి మహిళల జీవితసమస్యలకు సంబంధించినవిషయములకు ప్రత్యేక వివరణమిచ్చుట' దీని 'ఆశయములలో నొకటి'. ఈపత్రిక 'శ్రద్ధధానయై' 'వలసపోయిన ఆంధ్రులస్థితిగతులగూర్చి రాష్ట్రమునందలి ఆంధ్రులకు వివరించును;' 'భాషాప్రచారమునకు మూలభూతములైన గ్రంథాలయసంబంధమగు విషయములను క్రోడీకరించు'ను; 'దేశాభ్యుదయమునకైన జమీందారుల విశేషకృషిని కీర్తించు'ను.

'ఇట్టి...విశేషాశయములతో వెలువడుచున్నది' ఈ 'ఆంధ్రభూమి.' సంపాదకులు నాలుగేండ్లు 'గృహలక్ష్మి' పత్రికాసంపాదనకార్యమును నిర్వహించి మించిన వారగుట యీపత్రికకు గల యుపర్యుక్త 'విశేషాశయములకు' వన్నెవెట్టు విశేషము.

ఉద్దిష్టాశయములకు సరిపోవు వ్యాసము లీసంచికయందు కొన్నిగలవు. గద్యవ్యాసములయందు 'ఉద్యోగపుటుద్ది' (కవికొండల వేంకటరావుగారికథ)యు, పద్యవ్యాసములయందు 'ఆంధ్రభూమి' (వోలేటి పార్వతీశముగారిది) యు నగ్రగణ్యములు. తక్కినవ్యాసములు రచయితృ సంస్కారానుగుణములయి దేశమునందలి విజ్ఞాన సంపదయొక్క పరిమితికి నిదర్శనములుగ నున్నవి.

ఆయా వ్యాసకర్తల సంతకములకు ప్రతిబింబములు వారివారి వ్యాసములచివర ముద్రితములయినవి. ఇది యింకొక విశేషము.

ఇందు 'మహిళాలోక' మంతయు కీర్తిశేషమయినది. ఇది సరసముగా గాన్పింపదు.

గాంధిమహాత్ముని చిత్రము పత్రికముఖము నలంకరించినది. మరియొండురెండుచిత్రములు—ప్రకృతిచిత్రములుకూడ—గలవు.

మంచిపత్రికలు విజ్ఞానవర్ధకములు; విజ్ఞానసంపద దేశాభ్యుదయహేతువు. విద్య, సంస్కారము, ధనము పత్రికలయుత్పత్తిస్థితులకు సాధనములు. అందును ధనము

ప్రధానము. దేశహితకార్యములకు ధనము లభించుమార్గములు మనదేశమున లేనికాలమున ఏతత్పత్రికా ప్రారంభము సంపాదకుల సాహసోత్సాహములకును, దేశాభ్యుదయాకాంక్షకును గొప్పనిదర్శనము సర్వాంగీణముగ స్వీయాభ్యున్నతికొరకై యవతరించిన ఈ 'ఆంధ్రభూమి' కాంధ్రభూమి చిరస్థాయిత్వమును సమకూర్చుకొనవలెను.

గ్రంథస్వీకారము

"అష్టాదశమహాపాపియగు బ్రాహ్మణునితో సహాయనిరాకరణ మొనర్పుము"

గ్రంథకర్త: దుగ్గిరాల రాఘవ చంద్రయ్య సచ్ఛాస్త్రి గారు. బెజవాడయంపలి సద్బ్రాహ్మణ గ్రంథమాలా ప్రథమకుసుమము.

క్రౌను సైజు: పుటలు ౪౬౪, వెల రు. ౨-౮-౦.

సముద్రమథనము (విష్ణుమాయావిలాసము)

గ్రంథకర్త్రి: శ్రీమతి చిల్కపాటి సీతాంబ గారు. నెల్లూరి శ్రీవాగ్వల్లి గ్రంథమాలాష్టమకుసుమము, కే. వి. రామానుజాచార్యుల ప్రచురణము.

క్రౌను సైజు: పుటలు ౧౧౧, వెల రు. ౦-౧౪-౦.

గిరికాపరిణయము

గ్రంథకర్త: కంచర్ల వేంకటహనుమయ్యగారు, నరసారావుపేటలోని రాజ్యరమాముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రణప్రచురణములు.

డెమ్మీసైజు: పుటలు ౬౨, వెల రు. ౦-౧౨-౦.

ధనంజయవిజయము (సైంధవవధ)

గ్రంథకర్త: వేమూరు సుందరరామశర్మగారు, నవాబుపేట, నెల్లూరు.

డెమ్మీసైజు: పుటలు ౮౪, వెల రు ౦-౧౨-౦.

జ్ఞానాంజనము

క్రౌను సైజు: పుటలు ౨౦, వెల ౦-౦-౬. హెడ్డాఫీసు, రామ్మకోటై, కేలమంగళము, సేలముజిల్లా.

భక్తరక్షణశతకము

గ్రంథకర్త: వడ్డాది భీమశంకరకవిగారు. పరిశోధకులు: పండిత పురాణం సూర్యనారాయణతీర్థులవారు. ప్రకాశకులు: వడ్డాది సీతారామాంజనేయులు గారు, ఖాశింకోట.

డెమ్మీసైజు: పుటలు ౧౫, వెల రు ౦-౧-౦.

అద్వైతమతసిద్ధాంతరహస్యం

గ్రంథకర్త: దెందుకూరి నృసింహశాస్త్రిగారు, శ్రీ విద్యాముద్రాక్షరశాల, విజయనగరమందు, ముద్రణ ప్రచురణములు.

డెమ్మీసైజు: పుటలు ౩౩.

గురుదత్త సరస్వతీయము (జ్ఞాన కర్మ భక్తికాణ్డాత్మకము)

గ్రంథకర్త: నాదెళ్ల మేధాదక్షిణామూర్తి శాస్త్రిగారు. బందరు సత్యసాధనీ ముద్రాక్షరశాలలో ముద్రితము. ఇందు జ్ఞానకాండము ఆంధ్ర యూనివర్సిటీ ౧౯౩౬ బి. ఏ. పరీక్షకు బఠనీయము.

డెమ్మీసైజు: పుటలు ౫౮౨, వెల రు. ౧-౮-౦.

భాగవతావతరణము (పద్యనాటిక)

డెమ్మీ ౧౬ పుటలసైజు, ౪౦ పుటలు, వెల తెలియదు. నోరి నరసింహశాస్త్రిగారు, సాహితీసమితి, గుంటూరు, తెనాలి, రేపల్లె.

అద్వైతచంద్రిక

గ్రంథకర్త: శ్రేష్ఠులూరు కృష్ణస్వామయ్యగారు. డెమ్మీ ౧౩౮ పుటలు, వెల రు. ౧-౦-౦.

ప్రకాశకులు: తరుపతి శ్రీ స్మార్తశర్మమండలి.

దేశభక్తుడు

(Kandan The Patriot)

అనువాదకులు: గుత్తిం సుబ్రహ్మణ్యంగారు.

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రి అండ్ సన్సువారిచే ప్రకటితము. క్రౌను సైజు, పుటలు ౨౧౮, వెల ౧-౦-౦.

శ్రీమంతుడా?

మం. వేంకటశర్మ

ఓయి శ్రీమంతుడా, చూడవోయి నీదు
పరిసరంబులయందు కాపురములున్న
నీదు సోదరు లెందరో నెవ్వచేత
పడెడుపాటులు నీకు కన్పడవటోయి
వారి యేడ్పులు నీకు విన్పడవటోయి
నీసహోదరు లెందరో బైసిమాలి
నీచదుర్దశచే తలదాచుకొనగ
చుట్టుగుడిసెలులేక యేచెట్టుకింద
చేమకిందనో పడరాని బాము లొంద
మిద్దెలందును నద్దాల మేడలందు
నీవు సుఖియింప నెటులొప్పె నీమనస్సు
పేదలగు నీదుసోదరుల్ పెంపుమాలి
చింపిమసిపాతలను గట్టి సిగ్గుపడగ
విలువలేనట్టి దువ్వలువలను దాల్చి
షోకుచేయంగ నెటు లొప్పె నీకు మనసు
సోదరుల కెవ్వరికి లేని సుఖము పొంద
గోరిగద కట్టుకొన్నావు గొప్పమేడ
మేడచుట్టును నున్నారు గోడుగోడు
మనుచు కూటికి గుడ్డ కల్లాడునట్టి
పేదతమ్ములు వారల రోదనముల
నడుమ నీ కేమిసుఖము చేపడునో. చెపుము
నీకు సంతోష మున్నదో నిజముచెపుము
అర్థమే నీకు చుట్టమైనందుచేత
అర్థమే నీకు నేస్తమైనందుచేత
అర్థమే నీకు ప్రాణమైనందుచేత
అర్థమే నీకు పుణ్యమైనందుచేత
అర్థమే నీకు మోక్షమైనందుచేత
అర్థమే నీకు ధర్మమైనందుచేత
అర్థమే నీకు దైవమైనందుచేత
అర్థమే నీకు సర్వమైనందుచేత
అర్థమునె నీవు కొల్చుచున్నందుచేత
అర్థమునె నీవు నమ్ముకొన్నందుచేత
అర్థమే నీకు గొప్ప యనర్థమయ్యె
నిత్యమును నీవు ధనము గణించునపుడు
నేర్పుతో నీవు దాని గుణించునపుడు
కరుకుదనము వహించెడుకారణమున
కనికరము చూపు నెరుగని కారణమున
క్రౌర్యవృత్తిని వర్తించుకారణమున
ధనమదాంధతచే నీవు కనులుపోయి
కానిపను లొనరించెడుకారణమున
కారియలబెట్టి ప్రజ నొంచుకారణమున
నూరివారెల్ల వైరు లైనారు నీకు
దూరమైపోయినారు బంధుగులుకూడ
లేనె లేరుగదా మిత్రులైనవారు
ఇష్టులొక్కరు లేరు నీకీ జగాన
కష్టముల కాదుకొనువారు కానరారు
మూలబడి లక్ష్మి నీయింట మూల్గుచుండ
కనకరాసులు నీయింట కునుకుచుండ
పోగులై సొమ్ము నీయింట మోగుచుండ
అకట నీయింట జేరిన యమితధనము
పెట్టుటలు తినుటలు లేక పెచ్చుపెరిగి
చెదలవలె లెక్కలేని సంతుచిక్కకుండ
మోతుబరురైతులకో, గొప్పమోటులైన
యేజమీందార్లకో బహు ళ్లిడుపెగాని
అరసి నిరుపేదవారల కప్పుసప్పు
లిచ్చి పుచ్చుకొనుట లిచ్చగింపనట్టి
పిల్లికైనను బిచ్చము పెట్టనట్టి
చిల్లిగవ్వైన దానముచేయనట్టి
గురుని దేవుని బొత్తిగా మరచినట్టి
ధర్మదేవత సుతరాము దలపనట్టి
నెనరుకనికారముల మాట విననియట్టి
నీకు గలిగిన సిరి జూచి నిన్ను జూచి
నరుని మనసుగదా యిది నల్లరాయి
కా దినుముకాదు వజ్రంబు కాదుకాదు

కరుగునగ్గలమగు జాలికతల కనుచు
ఆకలూరగ దరిజేరి యాశ్రయించి
దినదినము వెట్టిచాకిరిపనులు చేసి
ఎట్టకేలకు నోర్వెళ్ళ బెట్టి తుదకు
అందరానిఫలంబయి పొందరాని
అద్దమందలి యర్థమై యాత్మనొచ్చి
బట్టకును పొట్టకును మాసి బ్రతుకురోసి
సుడువరాని నిరాశలో నడగిపోవు
పాటకజనంబు పడునట్టి పాట్లు చూచి
గండశిలకన్న లోహముకన్న కర్క
శత్వమున పేరుగన్న వజ్రంబుకన్న
కోటిగుణముల కఠినమై కోమలంపు
సరణి నెరుగని నీమది కరుగకున్న
చెల్లరానట్టి కాసైన చేతితోడ
పుణ్యమని దానమిడు బుద్ధి పుట్టకున్న
బరువుగా నిషియైన తోడ్పడకయున్న
వాకిటికి వచ్చి నిలిచినవారితోడ
ఆదరముజూపి మంచిమాటాడినావె
చిన్న పెద్దల మరియాదచేసినావె
పొరు లెవరైన నిను జూచి పలుకరింప
చిర్రుమనక జవాబులు చెప్పినావె
అర్థివారలు వచ్చి నిన్నాశ్రయింప
నాలితనమున నోటితో నాస్తియనక
చేతితో లేదనుచు ప్రీతిజేసినావె
జన్మమున్యమునందు నేజనునికైన
చిన్నమంత సహాయము చేసినావె
ఇహిహి! నీవా!! సహాయమా!!! యేటిమాట!!!!
సాయ మెవ్వరికిని నీవు చేయకున్న
మానె, నీచేత వంచితుల్ గానివారు
గాని, నీచే తిరస్కృతుల్ గానివారు
గాని, నీచేత నిందితుల్ గానివారు
గాని, నీపరిసరముల గలరె చెపుమ
ఇట్టి పీనాసివాడవై యిట్టికటికి
వాడవై యిట్టి ఒంటెత్తువాడ వవుట
వల్ల హింసాపరుడ వౌటవల్ల ఘోర
పాతకంబులు చేయుటవల్ల రోసి
కన్నెడలుజేసి కనువిచ్చి నిన్ను జూడ
మనసు లెడజేసి మనసిచ్చి మాటలాడ
నొల్లకుండియు చనవిచ్చుచున్న రీతి
చెంతచేరి ముఖస్తుతుల్ చేయువారు
సారెకును నిచ్చకా లాడువారెగాని
నింగుమక్కువతో నోటినిండ నిన్ను
పలుకరించెడువారును పలుకరింప
కల్లకపటము లేక వర్తిల్లువారు
కానుపింతురె యొకరైనగాని నీకు
ధనమదాంధుడవై తారతమ్య మరయ
మాని నీతిని మాని ధర్మమును మాని
నీవు చేసిన పనులకు నీవు చేసి
నట్టి పాపములకు నేటికైనగాని
రోతగాని పశ్చాత్తాపభీతిగాని
కలనయిన నీకు గలుగదుగాని నేడు
గాకపోయిన నేనాటికైనగాని
నీదుసిరి నెంచుకొని నీకునీడ జూచి
నీవె బెగడొంది వగనొంది నిలువలేక
పోవురోజులు రాకుండబోవు సుమ్ము
ఎప్పుడో యననేల నీ కిప్పుడైన
మున్ను నీచేత నవమతిగన్నవారు
మున్ను నీచేత నపకృతిగన్నవారు
మున్ను నీచే నధోగతిగన్నవారు
తలపునకు బారినపుడును దారిలోన
నెదురుపడినప్పుడును గుండె లెగిరిపోయి
చేతులారంగ శత్రుల జేసికొన్న
వారు నీచేత బడినట్టి బన్నములకు
కడుపుమంట సహింపక కసినిబూని
యెవ్వ డేరీతి చెలరేగి యెప్పు డెట్టి
క్రౌర్యమునకు గడంగునోగద యటంచు
నేయెడరు లెన్నడు ఘటిల్లునో యటంచు
నెడద గడగడలాడగ హడలుతోడ
కుదుటబడనట్టి యెదతోడి బ్రదుకెగాని
మదికి నెమ్మది గలదె నీబ్రదుకునందు

అంత దవ్వేల నీయొద్ద నప్పుగొన్న
లోకులం దెవ్వ రేవేళ నాకదప్పి
యప్పు లెగవేతురోయన్న యదటువల్ల
చేయు వ్యాపారములలోన చేతిసమురు
భాగవతమానో యన్నట్టి భయమువల్ల
దొంగలో దొరలో యన్న దుడుకువల్ల
కంటవత్తిడుకొని వేయికనులతోడ
కనుచు నిద్దుర లేనట్టి కలవరింత
కలవరించెదు బహుధనకాంక్షవల్ల
అద్దగడైయైన చిటికైన నాదమరచు
గట్టినిద్దుర యున్నదే కడుపునిండ
హార మున్నదె తిన్నగా నాలితోడ
గాని, పిల్లలతో గాని తృణికమైన
మాటలాడంగ తీరికమాట గలదె
తీరికైనను మనసుకు స్తిమితమన్న
మాట యున్నదె బొంకక మాకు చెపుము
మాటలోమాట ఇంకొక్క మాట నీకు
కాపురముమీదగాని, భోగములమీద
గాని కలనైన నభిలాష గలదె చెపుము
కలుగనేమాడు మాలాటి కాంక్ష నీకు
తీర్చుకొనుటకు పాపము, తీరికవునె?
మనసులో మాట దాచక మాకు చెపుము
తినక, కట్టక, తొడుగక దీనజనుల
కిడక పెంచెద వీధన మేల నీకు
ఈమహాధన మెల్ల నీదేయటంచు
చూచుకొని పొంగిపోవుచు దాచుకొనుచు
ఉత్తఊహాప్రపంచాన నూగుకొనుచు

బత్తె మాసించి నమ్మినబంటువోలె
ఘననిధిని గాచు పెద్దరాకాసివోలె
పచ్చపైకంబు ముట్టక పగలురాత్రి
కాడుగాచెడుచందాన గాచుకొనుచు
తనువు చాలింతువే! ఏమి మనుగడ!! ఇసీ!!!
అర్థవంతుడు గుణవంతు డయ్యోనేని
తాను భుజియించు సుఖియించు తనివితీర
పేదసాదల కనిపెట్టి యాదుకొనును
దాతయై మెప్పుగొను నర్థితతులచేత
అందరికి తలనాలుకై యతడు వెలయు
బంధులకు ప్రీతిపాత్రుడై బ్రతుకు నతడు
హాయిశ్రేయస్సును యశస్సు నందు నతడు
బుధజనులు గౌరవింతు రెప్పుడును నతని
వేలుపులు ప్రేమమిం చి దీవింతు రతని
ఆనరుని జీవితము పూటయైన చాలు
కాకివలె వేయియేళ్లున్న ఘనత లేదు
ఘనత లేకున్న మనికికి గణన లేదు
నీధనము శాశ్వతంబుగా నిలువబోదు
నీతనువె శాశ్వతంబుగా నిలువబోదు
ధనము నశియించి తనువున్న తనువునిలక
ధనము నిల్చిన ధర్మముల్ ధరణి మెచ్చ
తనువు తరియింప జేయంగ దరముకాదు
గాన వెలుగుండ నిలు దిద్దువానిబోలె
చేతులారంగ ధర్మముల్ చేసిచేసి
దైవమిచ్చిన ధనము సార్థకముచేసి
మనుము సిరిమంతుడా, మంచిమాట మోసి.

మనవి మాటలు

లక్ష్మీకల్యాణము

వృత్తివైవిధ్యమువలన వర్ణవైవిధ్య మేరుపడినది. ఒక్కొకవర్ణమును పెక్కుసంఘములుగ చీలిపోయినది. దేశకాలావస్థానుగుణములగుభిన్నభిన్న సంప్రదాయములు, ఆచారవ్యవహారములు వర్ణములకు, సంఘములకు నలవడినవి. ఆయాసంప్రదాయములు, ఆచారవ్యవహారములుగలవా రట్టివారితోడనే సంబంధబాంధవ్యములు కుదుర్చుకొనుచుండుట కభిమానము హేతువయినది. 'వివాహశ్చ, వివాదశ్చ సమయోరేవ శోభతే' అను

వధూవరులు

సూక్తి అవతరించినది. తద్విపర్యయము సుతరాం నిషిద్ధమయినది. విషయతత్త్వము, విజ్ఞానము, వివేకము, సంస్కారము దూరమయినకొలది ధర్మతత్త్వమును, ప్రేమతత్త్వమును, వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యమును మానవుడు గ్రహింపజాలకపోయినాడు. ఆచారసంప్రదాయసంబద్ధము కాని సంఘవ్యవహారము నిష్కృతిరహితమగు మహాపరాధమయినది. తత్త్వతః ఇట్టి సాంఘికనిర్బంధములకు మనఃప్రవృత్తియే కారణము. లౌకికశారీరిక మానసికప్రవృత్తు లన్యోన్యాకర్షకములయి పరస్పరానురాగమునకు కారణములయినపుడు స్త్రీపురుషులసంబంధమును నిరోధించుటకంటె మహాపాతక మొండు లేదు. ఇట్లు ఏకైకము, నిత్యము, అకృత్రిమము నగు ప్రేమ అనేకము, అనిత్యము, కృత్రిమము నగు ఆచారసంప్రదాయరూప క్రూరపిశాచముబారిని బడి విపరీతపరిణామమును గాంచుచున్నది.

సాంఘికవిభేదములు బూటకము లనియు, మానవాభ్యుదయమునకు మహదంతరాయము లనియు విశ్వవిఖ్యాతసచ్చరిత్రుడు, దైవసముడు, లోకహితైకజీవనుడు నగు గాంధిమహాత్ముడు చిరకాలమునుండి లోకమున కనేకవిధముల చాటుచున్నాడు. తన యసువుల నొడ్డి తన్నివారణమునకు దలపడినాడు. పూనా-ఒడంబడిక కుదిరినది. సంఘములనుబంధించిన పాశములు క్రమముగ సడలుచున్నవి. ఇందుకు లక్ష్మీదేవదాసుల కల్యాణ ముత్కృష్టనిదర్శనము.

వరుడు దేవదాసు, మహాత్మునికడపటి కుమారుడు; వధువు లక్ష్మీదేవి, రాజగోపాలాచార్యుల రెండవకూతురు. తండ్రులు వియ్యమున కన్నింటను దగినవారు. దంపతులు సమగుణశీలవంతులు; ఏకపథానువర్తులు; అన్యోన్యానురాగసంపన్నులు; నవయౌవనులు; సుందరులు. వీరి దాంపత్యము నిరుపమానము. ఈ విప్ర వైశ్య వధూవరుల కల్యాణము సర్వథా విశ్వకల్యాణసంధాయకము.

మహాత్ముడు పవిత్రోపవాసదీక్షను నిర్విఘ్నముగ నిర్వహించిన పవిత్ర 'పర్ణకుటీ'ధామము పరిణయ

వేదిక యయినది. అత్యంతాప్తవర్గము సదస్యులయినారు. సదస్యుల మనఃపూర్వకాశీర్వాదములే మహిత నైవాహిక పారితోషికములు. మహాత్ముని యమూల్యోపదేశ వాక్యములు జీవితరహస్యబోధకమంత్రములు. లక్ష్మీదేవదాసుల పరిణయమంగళ మిట్లు నిరాడంబరముగ, ఆదర్శకముగ ప్రవర్తిల్లినది.

మహాత్ముడు దేవదాసును "నీ భాగ్యము ఫలించినది. నీ అదృష్టమునకు అంతులేదు. * * * * * * * * * ఇదంతయు నా ఉపవాసదీక్షాఫలితమే. దీక్షను నా ఆప్తులకొరకు చేసితిని. ఇం దితరులకువలె మీకును పాలు గలదు. దీక్ష కేవలము మతసంబంధమయినది. దానిఫలితమును మతసంబంధకార్యమునకే వినియోగించుట ఉత్తమము. దీక్షవలన నీవు నేర్చుకొనవలసినది ధర్మము. సత్యమే ధర్మము. సర్వకార్యములయందును ధర్మమును మనస్సునం దుంచుకొనవలెను. దానిని మరువకుండినచో నది నీకు సర్వకార్యములయందును చేయూత నొసంగును. * * * * * * * * * * * ధర్మమును పుడమిపయి నుద్ధరించుటకే నీవు జీవించియుండవలెను. అవసరమయినయెడల ప్రాణముల నర్పించుటకుగూడ వెనుదీయకూడదు. ఐహికసౌఖ్యములకు ప్రాముఖ్య మొసంగక దేశసేవయందు నేటినుండియు నిమగ్నుడవై యుండుము. ఇదియే నేను మనఃపూర్తిగా చేయు నాశీర్వాదము" అని ధర్మస్వరూపమును, తదాచరణావశ్యకతను బోధించుచు నాశీర్వదించినాడు. మఱియు "నేడు నీవు రాజాజి రాజగోపాలాచారిగారి ప్రాణసమానమగు రత్నమును సంగ్రహించితివి. రత్నము లభించినంతమాత్రమున సంతోషింపగూడదు. దానిని ధరించుటకు నీవు అర్హుడ వయియుండవలెను. దానిని భద్రపరచుశక్తిసామర్థ్యములు కలిగియుండవలెను. లక్ష్మి నిజముగా లక్ష్మియే. సృష్టికంతకు సర్వేశ్వరియగు లక్ష్మిని ఎటులు కాపాడి రక్షింతువో అటులనే యీలక్ష్మినిగూడ కాపాడుము. ఈమె సద్గుణసంపన్నురాలు. రూపసి" అని హెచ్చరించి "మీరిద్దరును ధర్మపథగాములయి చిరంజీవులయి వర్ధిల్లుదురుగాక" అని మరల ఆశీర్వదించినాడు.

తరువాత కోడలి నుద్దేశించి "లక్ష్మీ, నీకు నే నెక్కువగా చెప్ప నవసరము లేదు. దేవదాసు నీకు తగినభర్త యనిపించుకొను నని నేను తలచుచున్నాను. నీపరిచయము గలిగినప్పటినుండియు నీవు సార్థకనామధేయురాల వనియే నేను భావించుచున్నాను. * * * మీ అన్యోన్యప్రేమ చాలకాలమునుండి పెరుగుచున్నదని నే నెరుగుదును. ఈ శుభదినమునకయి మీరిద్దరు పవిత్రతపస్సును చేయుచుంటిరనిగూడ నాకు బాగా తెలియును. మాయాశీర్వాదములకయి యిన్నాళ్లనుండి వేచియుంటిరని నాకు సంపూర్ణవిశ్వాసము గలుగుటచేతనే నే నీశుభకార్యమునకు హాజరయితిని. మా ఆశీర్వాదములకు మీరు అర్హులు. * * వధూవరుల నాశీర్వదించి హితోపదేశము చేయుట అత్యవసరమని భావించియే నే నీశ్రమను గైకొంటిని. సర్వేశ్వరుడు మిమ్ము సంరక్షించుగాక! దేవునకు మించిన ఆప్తులు లేరు. * * * జీవితయాత్రను దేశసేవయందు వినియోగింపుడు. క్రమేణ సర్వమానవసౌభ్రాత్రమును సాధింపుడు. మీరిద్దరును ఎల్లప్పుడు, వినయముతో మెలంగుచు సదా ఈశ్వరునియందే మనస్సును లగ్నముచేసి పాపభీతి గలిగి ప్రవర్తించెదరుగాక!" అని మహాత్ముడు పలికెను.

మహాత్ము నుపదేశవాక్యములయందలి పరమార్థమును చక్కగా గ్రహించి, తదనుసారిజీవితమార్గగాములయి లక్ష్మీదేవదాసులు ధన్యులు కాదగుదురు. ఈ యుపదేశవాక్యము లాక్కయీ దంపతులకే కాక సర్వసామాన్యముగ నెల్ల నూత్నదంపతులకు సమాచరణార్హములు. లోకమునందలి వధూవరుల తలిదండ్రులకును ఇవి యుపదేశవాక్యములు.

‘ సౌందర్యమంజరి ’ కృతిసమర్పణము

పూర్వము ప్రభువులు కవులు, పండితులు, కవి పండిత కల్పకములు నయియుండెడివారు. వారియాస్థానములు కవిపండితమండలికి స్థానములయి యొప్పియుండెడివి. మహారాజులు కవులను, పండితులను సకలసంపదలతో దులదూగజేసి వారితో నిరంతరవిద్యావినోదముల దేలుచుండెడివారు. కవులును, పండితులును సుఖమయజీవను

కృతిసమర్పణ సభాధ్యక్షుడు　　　　కృతిపతి　　　　కృతికర్త

లయి సరసములగు కృతులను రచియించుచు వాఙ్మయ వికాసమునకు దోహదము చేయుచుండెడివారు. తత్కృతులను ప్రభువు లాదరపూర్వకముగ తమపేరున కంకితము గావించుకొని కృతికర్తల నగ్రహారాదులతోడను, గజాంతైశ్వర్యముతోడను సత్కరించెడివారు. ఈవిధముగ నాయాకాలముల వెలసిన మహారాజులయాదర పోషణములవలననే కావ్యము లనేకము లుత్పన్నములయినవి; వాఙ్మయ మనంతముగ వృద్ధిజెందినది. అట్టి ప్రభువతంసములు కథాశేషులయిపోయినను వారి నామములు, వాఙ్మయపోషణగాథలు చరిత్రప్రసిద్ధములయి వాఙ్మయముతోపాటు చిరంజీవిత్వమును బడసినవి. ఇదియంతయు రెండుశతాబ్దులకు మునుపటిమాట. నేడదియంతయు కథలు, పురాణములు. తరువాత క్రమముగా నట్టి ప్రభువులు, అట్టికవులు, పండితులు దేశమున నరుదుకాజొచ్చిరి. కావున వాఙ్మయవికాసమును శూన్యప్రాయ మయినది. కాని నిన్న నేట, మరల ప్రభువులొండొకళ్లు వాఙ్మయపోషణమునకు దొరకొనుట దేశసౌభాగ్యచిహ్నము.

జయపురసంస్థానాధీశులు శ్రీ శ్రీ శ్రీ విక్రమదేవవర్మ మహారాజులుంగారు పండితుడు, కవి, కృతికర్త, రసికవతంసము. నిరంతరవాఙ్మయ సమ్యకృర్ష

గము, కవిపండితపోషణము, ఔదార్యము తత్సహజశీల ములు. ఇట్టియుత్తమగుణవంతుని జయపురరాజ్యరమ స్వయము వరియించినది. తానయి వలచి చేపట్టిన యాసహధర్మచారిణి బాసటగొని వాఙ్మయారామమున మధురకావ్యఫలముల బంచించి సహృదయహృదయముల కామెతయిచుట యావిద్వత్ప్రభువతంసమునకు ధర్మము. సింహాసనము నధిష్ఠించినది మొదలు చేపట్టిన మేఘదూతాదికావ్యకన్యలుగాక మరల మొనమొన్న శ్రీకాళ్లకూరి గోపాలరాయని అభినవప్రసవము, నవ్యాలంకార రమణీయ, నవనాగరకలక్షణలక్షిత 'సౌందర్యమంజరి' పేరిటి కృతికన్యయు నాప్రభువును వరియించి తత్రోధిక రూపాలంకారవతియయి తనుగన్నతండ్రికి కన్యాపితృత్వకష్టమును తొలగించినది.

కృతికర్త గోపాలరావుగారాంధ్రసారస్వత ప్రపంచమున కవిపండితగౌరవమునకుపాత్రులయినవారు. తత్కృతులే తత్కవితాపాండితీగౌరవములకు నిదర్శనములు. ఆసుకృతి, తనసుకృతి ననురూపవరుని కరముల నర్పించి చరితార్థుడయినాడు.

కృతి సప్తసంతానములలో నుత్తమము; చిరంజీవము ; కన్నవారికి కొన్నవారికి పేరుకీర్తులను పెద్దజేయునది. ఇట్లుభయతారకమగు కృతికారణముగా బాంధవ్యముగలిగిన కవియును, మహారాజును ధన్యులు.

ఇక మిగిలినది కవిసమ్మానము. కృతిస్వీకరణమునను, వాఙ్మయపోషణమునను పూర్వ మహారాజుల ననుసరించిన 'సౌందర్యమంజరి' కృతిపతి కవిసమ్మానమునను వారినే యనుసరించుట సంభావ్యము. మున్ముందును ఈప్రభువతంసమిట్లే పెక్కుసరసకృతుల చేపట్టి ఆంధ్రవాఙ్మయాభివృద్ధిని గలిగింతురుగాక! ఇతరసంస్థానాధీశులును సమకాలీనులగు శ్రీవారిమార్గము ననుసరించి వాఙ్మయోద్ధారకు లగుదురుగాక!

ఆంధ్రచిత్రకళాపరిషత్తు-ఏలూరు

వెనుక నొకకాలమున మితిమీరిన విజ్ఞానసంపదకు నెలవయి విలసిల్లిన ఆంధ్రదేశము నేడన్నింటను ఇరుగుపొరుగు దేశములకంటెగూడ వెనుక జిక్కిపోయినది. లలితకళలయం దింకను కొన్నియడుగులు వెనుకబట్టిపోయినది.

ఒకటిరెండుదశాబ్దులనుండి దేశమున జాతీయతావికాసమునకు దోహదక్రియ లందందు తలచూపుచున్నవి. భావుకులు, ఉత్సాహవంతులు నగుయువజను లక్కడనక్కడ పెక్కుచిక్కులకు లోనగుచు నాయాశాఖల విజ్ఞానము నార్జించుకొన జూచుచున్నారు. వారిలో చాలమంది తగినప్రాపు లేక విఫలప్రయత్నులయి నడుత్రోవనుండిగనే తిరుగుమొగము పట్టవలసినవా రగుచున్నారు. శిల్పచిత్రాదికళలయం దాపాటిమాటకూడ అనుకొనుటకు వీలుకానరాదు.

బాల్యదశ నతిక్రమింపని ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు లలితకళలయెడ నాదరమును చూపజాలకపోవుట యసంభావ్యము కాదు.

బందరుపురమున నెలకొనిన ఆంధ్రజాతీయకళాశాల తొలుత చిత్రకళను చేరదీసినది. తదాలంబనము, ప్రమోదకుమారఛటర్జీమహాశయుల నిరంతరకృషి ఏకమగుట నొకకొందఱు చిత్రకారు లాంధ్రదేశమున బయలుదేరిరి. వారివలన చిత్రకళకు కొంత యుత్తేజనము గలిగినది. వారిలో శ్రీదామెర్ల రామారావు ప్రథమగణ్యులు. ప్రాచ్యపాశ్చాత్య కళావిధానములకు సామరస్యము, సమ్మేళనము కుదెర్చి ప్రత్యేకవిధానము నొకదాని నాయన కొనితెచ్చినాడు. ఆయనచిత్రరచనయందుపజ్ఞ,కళాకౌశలము వ్యక్తమగుచుండును. ఆయన తూలికయం దంకురించిన నవ్యకళాకౌశలము పరిపూర్ణత దాల్పకపూర్వమే ఆయన కాలవశంవదు డయినాడు. దేశమంతట వ్యాపింపగల దనుకొనిన యుత్తేజన మంతట మందగిల్ల జొచ్చినది. తదనుయాయు లాయనవైఖరి నందుకొనజాల కున్నారు. ప్రమోదకుమార ఛటర్జీ శిష్యులలో మొత్తమున నేకొందరో తద్రచనావిధానము నొకింత యనుకరింపగలిగిరి. సాహిత్యాదుల సంస్కారము లేకపోవుటచే తరువాతివారికి దాని అంతు దొరకకున్నది. దానికి తోడు సముచితపోషణము కరవయి

నది; చిత్రకళాలయములును లేకపోయినవి. క్రొంచెము క్రొంచెముగా తల యెత్తుచున్న చిత్రకళ యిట్లు మరల నీరసింపజొచ్చినది. నీరసించుచున్న యద్దాని కుజ్జీవనము గలిగించి తద్ద్వారమున జాతీయతను ప్రత్యక్షముచేయుటకయి చిన్న చిన్న చిత్రకళామందిరములొండురెండు యువకుల కళాభిమానముకారణముగా నేడు మొలకెత్తినవి. వానిలో నొక్కటి 'ఆంధ్రచిత్రకళాపరిషత్తు'.

ఈ ఆంధ్ర చిత్రకళాపరిషత్తును ఏలూరున శ్రీవంకసూరిశాస్త్రిగారు నెలకొల్పినారు. గాంధిమహాత్ము డాంధ్రదేశసంచారసమయము (౧౯౨౯-౩౦ సంవత్సరము) న దానికి శుభారంభమును గావించెను. చిత్రకారులు కొంద రంతు భారతీయచిత్రకళావైఖరి ననుసరించి చిత్రరచనము నభ్యసించుచుండిరి. శ్రీయుతులు చంద్రుపట్లరామరావు, బాపిరాజు, ముసుంబ నరసింహాచార్యులు మొదలగువారు తత్పరిషచ్చిత్రకారులలో ముఖ్యులు. అచటి చిత్రకారులచిత్రములు నీటిరంగులవి. వానియందు భారతీయకళాసౌభాగ్య మమరియుండును. ఆంధ్రతాసౌరభముల నవి వెలయించుచుండును. మైసూరు, పాటియాల, తిరువాంకూరు, చల్లపల్లి మొదలగు సంస్థానముల అధిపతులు పరిషత్తు చిత్రముల కొన్నింటిని క్రయించి తమ దివ్యసౌధాలంకారముల గావించికొనిరి.* కళాతత్త్వవేత్తలప్రశంస కవి పాత్రములయినవి. భారతియందు ప్రకటితములయిన చిత్రము లాంధ్రదేశమునకు పరిచితములు.† ఇంకను సుందరచిత్రములు పరిషత్తు సంచయమున గలవు. వికసనశీలము లయిన కళాసౌందర్యచ్ఛాయ లీపరిషచ్చిత్రరచనావిధానమున గానవచ్చును. ఈ ఛాయ లుత్తరోత్తర ఆంధ్రచిత్రకళకు ప్రత్యేకతను, విశిష్టతను సమకూర్పగలవని తలపవచ్చును.

కళారాధనాతత్పరులగు పరిషచ్చిత్రకారులు దేశారాధనాతత్పరులయి కారాగారములపాలయినకారణమున ౧౯౩౦-౩౨ సంవత్సరములయందు పరిషత్కార్యక్రమము లాగిపోయినవి. ప్రతిష్ఠాపకులు సూరిశాస్త్రిగారు మరల దాని నుజ్జీవింపజేయ ప్రయత్నించుచుండుట సంతసమగుచున్నది. కాని తన్నిర్వహణము ఆంధ్రదేశమునందలి సంస్థానాధీశులు, ఇతర శ్రీమంతులు నపారముగ ధనసాహాయ్యము నొనరింపకున్న సాధ్యము కాజాలదు.

ఈకాలమున నెల్ల దేశములయందును- విశేషించి ఆంధ్రదేశమునందు- శ్రీమంతులలో నధికసంఖ్యాకులు కేవలము ప్రాణమానరక్షణముల కావశ్యకములగు నన్నవస్త్రములకేని నోచుకొనక అంగలార్చుచున్న ప్రజాసామాన్యబాహుళ్యము నెడ అనుకంపాలేశమయినను లేకున్నారు. అట్టి స్వార్థపరులకు సౌందర్యగ్రహణశక్తి, కళాభిమానము లసలే యుండకపోవుట వింతకాదు. పూర్వకాలమున విద్వాంసులు, కళాకోవిదులు, ఉదారహృదయులు నగు మహారాజులయు, ఇతర శ్రీమంతులయు ఆదరణమున నవనవోన్మేషితములయి వెలయుచుండిన విద్యలన్నియు నే డట్టివారు లేమిని వెలవెలవోయినవి. మున్నట్లు దేశోన్నతి కుపకరించుచుండిన తదీయసంపదయంతయు నిపుడు అనుటకు వినుటకు ననువుగాని అసభ్యకార్యముల కుపయుక్తమగుచుండుట యనుభవసిద్ధము. ఇట్టి విపరీతపరిణామము దేశదౌర్భాగ్యజన్య మనవలెను.

దేశమున నిపుడిపుడు ఎల్ల విషయములయందు సంస్కారవాంఛ చెలరేగుచున్నది. విజ్ఞానార్జనాసక్తి విస్తరిల్లుచున్నది. కళాతత్త్వజిజ్ఞాస కదలికను గాంచుచున్నది. భావకులు, ఉత్సాహవంతులు, సాహసికులు నగుయువకు

* పాటియాలమహారాజు రామారావుగారి (　　　　) ను; మైసూరుమహారాజు బాపిరాజుగారి 'యాజ్ఞవల్క్యవేదగ్రహణము'ను, 'అభిసారిక'ను; తిరువాంకూరు మహారాణి నరసింహాచారిగారి 'నాగబాల'ను; చల్లపల్లి రాజావారు రామారావుగారి 'మహాకాళి' (స్వదేశపు పట్టుబట్టపయి చిత్రించినది) ని కైకొనిరి.

† రామారావుగారి 'అత్తవారింటికి', 'అశ్వత్థామప్రతిజ్ఞ' బాపిరాజుగారి 'యాజ్ఞవల్క్య కుటుంబము'. ప్రకటింప స్వీకరించినవి మరికొన్ని గలవు.

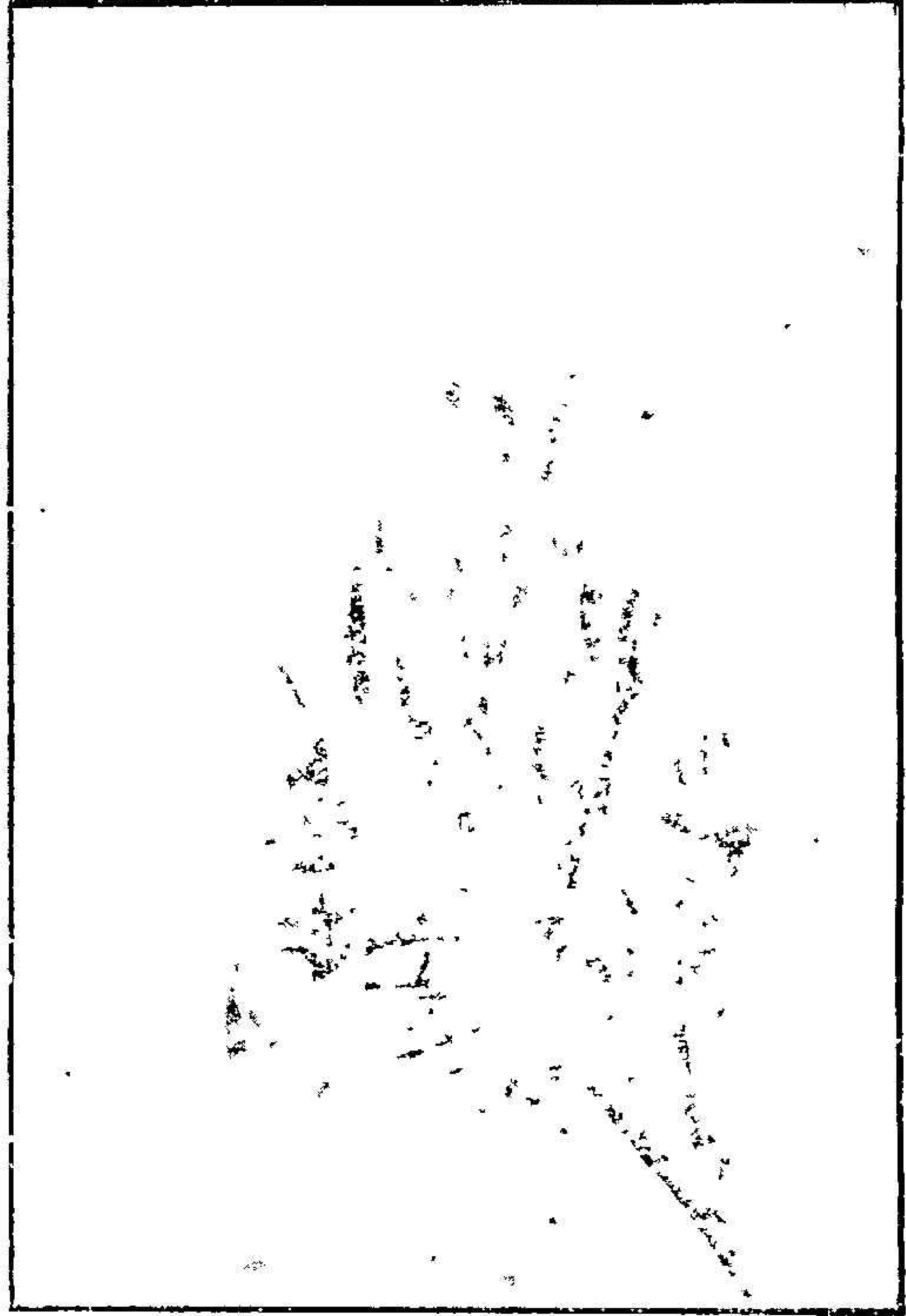
లనేకమార్గముల దేశాభ్యుదయమునకయి తమ సర్వస్వమును, జీవితమును సైతము, ధారవోయ సంసిద్ధులయియున్నారు. వారికి పోషణప్రోత్సాహములు లభించునేని దేశాభ్యుదయము నాతిచిరప్రాప్యమగుట నిక్కము. ఇకనయినను సంస్థానాధీశులు, ఇతరశ్రీమంతులు తమ సంపద సార్థకమగునట్లు ఇట్టి కార్యదీక్షాపరాయణులకు యథేష్టముగ ధనసాహాయ్యము నొనరించి లుప్తప్రాయమగుదేశపు పూర్వప్రతిష్ఠను తిరుగగడించి, దానిని నిలువబెట్టుటసర్మము, వివేకము. ప్రకృతము (రానున్న నవంబరుమాసమున) పునరుద్ధరణమును గాంచనున్న ఆంధ్రచిత్రకళాపరిషత్తు చిరంజీవిత్వమున కెట్టి సాహాయ్యము వారివలనలభింపగలదో యారయవలసియున్నది.

శ్రీ గిడుగు వెంకటరామమూర్తి పంతులుగారికి సమ్మానము

ఆంధ్రదేశంలో కొన్నాళ్లనుంచి ఒకక్రొత్తసంచలనం కలిగింది. ఏదో నెపం, ఏదో పేరు పెట్టి కవులను, పండితులను ప్రజలు పూజిస్తూ ఉన్నారు. తమవాఙ్మయానికి వారుచేసిన మహోపకారానికి ప్రతిఫలంగా తృణమో పణమో వారికి సమర్పించి తమకృతజ్ఞతను తెలుపుకుంటూ ఉన్నారు. ఇది ఆనందించవలసిన విషయం.

ఆంధ్రదేశాన భాషాతత్త్వాన్ని ఎరిగినవారిలో అగ్రస్థానం రావుసాహేబు గిడుగు వెంకటరామమూర్తి పంతులుగారిది. వారు గడచిన యాభయియేండ్లనుంచి శబ్దశాస్త్రాన్ని తరిచితరిచి శబ్దతత్త్వనిర్ణయంచేశారు. ఆంధ్రభాషను శాసించే వ్యాకరణాదిశాస్త్రాలలో నియమాలు అసంపూర్ణాలనీ, అన్నిపదాలను, భాషను ఆనియమాలు సరిగా శాసించవనీ సహేతుకంగా నిర్ధారణ చేశారు. వీరి పరిశోధనకార్యం అంతా కేవలం ప్రతిభామూలకం అయింది. ఈ భాషాతత్త్వనిర్ణయంవల్ల కృతకమగు గ్రాంథికంకంటే సహజమూ, సజీవమూ అయిన వ్యావహారికమే వాఙ్మయాభివృద్ధికి పనికివస్తుందని తేలింది. ఇందుకు విరుద్ధంగా గ్రాంథికవాదులు విరుచుకొని మీదపడినా సాహసించి వాళ్లనందరినీ ఎదుర్కొని తమ వాదాన్ని నిలువబెట్టిన వీరశిఖామణి పంతులుగారు. దీంతో వీరిపక్షం బాగా బలకొనించి. అనేకులు విద్యావంతులు పంతులుగారికి శిష్యులయినారు. ఇంచుమించుగా నేటికాలంలో వాఙ్మయం అంతా వ్యావహారిక భాషలోనే పుట్టుతూ ఉంది. గ్రాంథికవాదులుకూడా కొందరు వ్యావహారికంలో ఉండే మాధుర్యాన్ని గుర్తించి తాము వ్యావహారికాన్నే గ్రంథరచనానికి వాడుతూ ఉన్నారు. స్వార్థం అనేది ఇంతైనా లేకుండా ఇన్నియేండ్లు, నిరంతరం వీరివలె భాషాసేవ చేసిన, చేస్తూఉన్న— ఈఅపరవయస్సునకూడ— వారాంధ్రదేశంలో ఇంకొక్కరు లేరనడం సాహసంకాదు.

గిడుగు వెంకటరామమూర్తి పంతులుగారు

ఇంతేకాదు. వాగ్రూపంతో ఉన్న సవరభాషను పఠనలేఖనసాధ్యం అయ్యేటట్లు గ్రంథస్థం చేయడానికి ఇరవయి ఏండ్లనుంచి అపారంగా కృషి చేస్తున్నారువీరు.

పంతులుగారికి డెబ్భయియేండ్లు గడచేనాటికయినా వారి భాషాసేవకు ప్రతిఫలంగా వారిని సమ్మానించడానికి పూనుకొన్న వారిని విశేషంగా అభినందించవలసి ఉంది.

శ్రీ పంతులుగారికి సమ్మానం, ఎన్నాళ్లకయితేనేమి, తలపెట్టారు ఆంధ్రదేశంలో కొందరు పెద్దలు. దానికిగా నిర్వాహకసంఘం ఒకటి ఏర్పడింది. ఆసంఘానికి శ్రీ తెలికిచర్ల వెంకటరత్నంగారు పెత్తనం వహించారు. ఈ సమ్మానానికి 'పంతులుగారి డెబ్బదవజన్మదినోత్సవం' అని పేరు పెట్టారు నిర్వాహకులు. ఉత్సవకాలం నవంబరు ౧౫ తేది; స్థలం రాజమహేంద్రవరం. దాంతోకూడా (ఒకరోజు ముందుగా ఆరంభించి) అక్కడే అభినవాంధ్రకవిపండితసభాద్వితీయసమావేశం కూడా జరపడానికి ప్రయత్నం చేస్తూ ఉన్నారు. ఈరెండూ ఒకమారు, ఒకచోట జరగడంవల్ల భాషకూ, వాఙ్మయానికీ ఎక్కువ మేలు కలుగడం నిశ్చయం. కాబట్టి భాషావాఙ్మయసంస్కారప్రియులందరూ తప్పక అక్కడచేరి మంచిసెబ్బరలు చర్చించి సంస్కారవిధానాన్ని నిశ్చయించుకోవడం అత్యావశ్యకం.

ఇంకా, ఆ ఉత్సవదినంనాటికే శ్రీ పంతులుగారి వ్యాసాలూ, ఉపన్యాసాలూ, (ఒకసంపుటము) 'ఆంధ్ర పండితభిషక్కుల భేషజము', 'బాలకవిశరణ్యము', 'గద్యచింతామణి' అనే పంతులవారిగ్రంథాలూ అచ్చు వేయడానికి సంకల్పించారు. మరిన్నీ, ఉత్సవస్మృతిచిహ్నంగా ఒకసంపుటాన్ని ముద్రించతలచారు. దానిలో ఆంధ్రశబ్దభాషల విషయమయి పంతులుగారు చేసిన కృషిని తెలిసిన పాశ్చాత్యులూ, మనదేశమువారూ వ్రాసిన వ్యాసాలనన్నిటినీ ప్రకటిస్తారు.

దీన్నంతా సరిగా నెరవేర్చడానికి సొమ్ము విపరీతంగా, అంటె వేలకొలదిగ కావాలి. దరిద్రదేవత తాండవమాడుతూ ఉన్న యీ దుర్భిక్షకాలంలో కావలసిన సొమ్ము దొరకడానికి నిర్వాహకులు చాలా శ్రమ పడవలసిఉంటుంది.

ఏమయినాసరే, పంతులవారిభాషాసేవను, దానివల్ల తాము పొందిన మేలును, అందుకయి వారిని యథోచితంగా పూజించి, సమ్మానించి కృతజ్ఞతను తెలుపుకోవలసిన తమబాధ్యతను గుర్తెరిగి మహోత్సవం సఫలంగా, సాకల్యంగా నెరవేరేటట్లు చూడవలసినభారం వహించడం ఆంధ్రులకు తప్పనిసరి.

శ్రీ పంతులుగారు భాషారంగంలో భవ్యపరాక్రమాన్ని నెరపుతూఉన్న వీరుడు. వారిపూజ వీరపూజ. వీరపూజవలన సకల శ్రేయస్సులు కలుగుతవి. అన్ని కాలాల్లోను, అన్ని దేశాల్లోను ప్రజలు తమ మేలు కోసం వీరపూజను నియతంగా చేస్తూఉంటారు. ఆంధ్రులకుకూడ వీరపూజ పరిపాటి అయిందే.

కీ. శే. బసవరాజు వెంకటప్పారావు

అశ్రుబిందువులు

అభినవాంధ్రమాత అనుగుబిడ్డలలో అప్పారావుగారొకరు. అశనిపాతమువలె నాయనకు సంప్రాప్తమయిన అకాలమరణము సంతాపమును గలిగించుచున్నది. నలువది ఏండ్లకే, పాపము, ఆయనకు నూరేండ్లు నిండిపోయినవి.

బ్రదికినన్నినాళ్లు నవ్యవాఙ్మయాకాశమునచుక్కవలె వెలిగినారు. కాగలవారనిపించుకొనినారు. అనిపించుకొనినంతవారు కాకుండగనే, కటకటా! కాలప్రవాహమున గలిసిపోయినారు.

అప్పారావుగారు సహజముగ తెలివితేటలుగలవారు; సంస్కారప్రియులు; రసికులు; మూడుభాషలను ముచ్చటదీర చదివి సారస్యమును గ్రహించినారు; పద్యముల నల్లినారు; పదములు పాడినారు; విమర్శనలు విసరినారు. ఆయన ఒకపాలు కవి; రెండుపాళ్లు విమర్శకులు. ఆయన గ్రంథకర్తకూడ: ఆంధ్ర కవిత్వచరిత్రమును రచించినారు. దానితత్త్వము భారతీపాఠకుల యెరుకకు వచ్చినదియే.

ఆయనస్వభావము నిరంకుశము; 'మురారిపంథ'; నందిని పందిని, పందిని నందిని చేయజూచును. దానికి లోతుపాతులవిచారమున కోపికచాలదు. ఆయన అభి

ప్రాయములు నిగ్రహానుగ్రహములవెంట మార్పును జెందు చుండును.

ఆయన మానసిక ప్రవృత్తి ఆదినుండియు చంచలము; పలు మొగముల పరువులు వారుచుండును. భోగలాలస ఎక్కువ. పొందిక తక్కువ. ఆయనకు కోరికలు కోటి. కొనసాగినది ఒకటియు లేదు. మనోవైకల్యము తలకెక్కినది. చివరకు ఆయనజీవితమే మూన్నాళ్ల ముచ్చట అయిపోయినది.

ఆయన పత్రికాసంపాదన కార్యమునను చేయి కలిపినాడు. ఆంధ్రపత్రికకు ఆటపాటలు నేర్పినాడు; 'భారతి' పాప కుగ్గువెట్టినాడు. మొనమొన్నె 'శక్తి'ని గూడ చేపట్టినాడు. ఇంచుమించుగ ఆంధ్రదేశమున పత్రికల కన్నింటికిని విజ్ఞానమును పంచిపెట్టుచుండినాడు.

ఆయన గంభీరతనముగలవాడయినను స్నేహమునకు పాత్రుడు.

అన్నిలక్షణములు అమరియున్నవి ఆయనయందు. కాని అదృష్టము, ఆయుష్యము లేకపోయినవి.

ఆయన అకాలమరణమువలన అభినవాంధ్రకవి పండితలోకమున దీరనికొరత ఏరుపడినది.

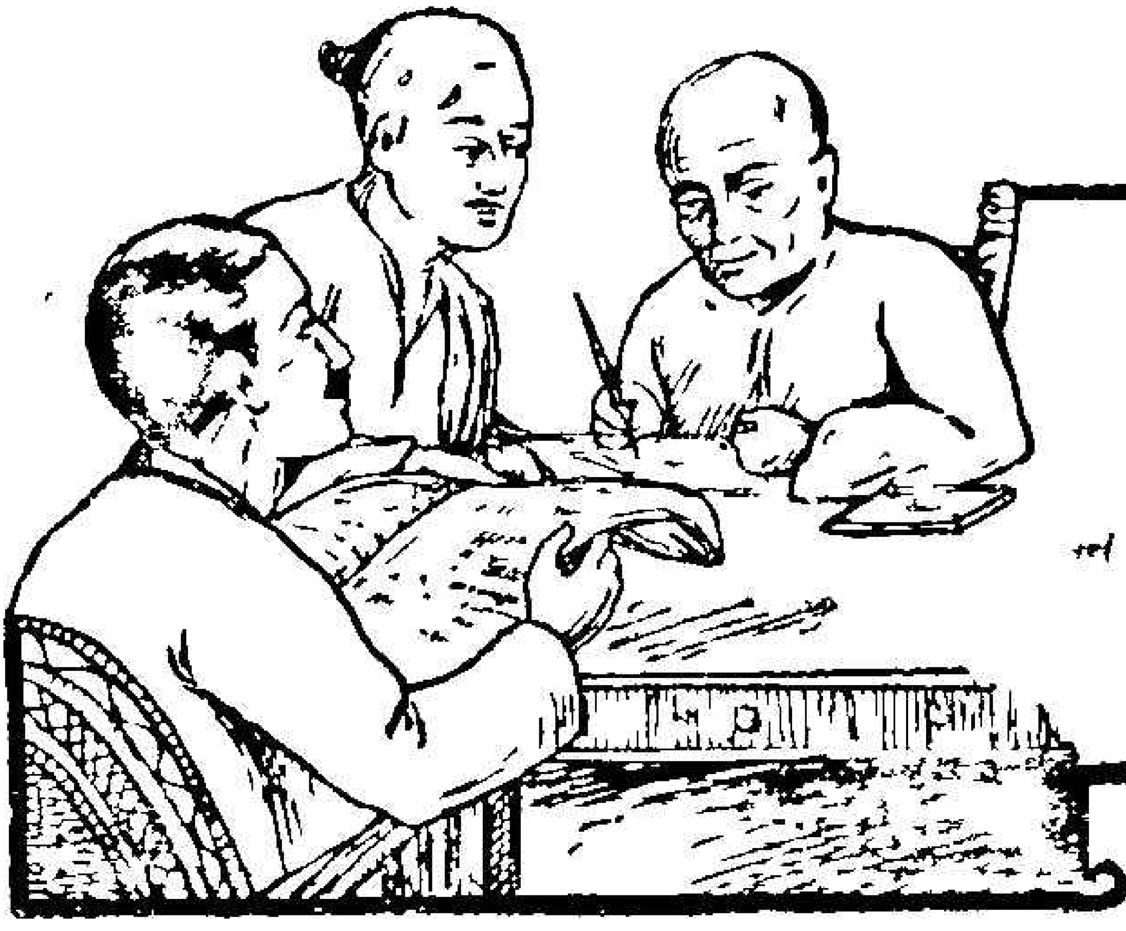

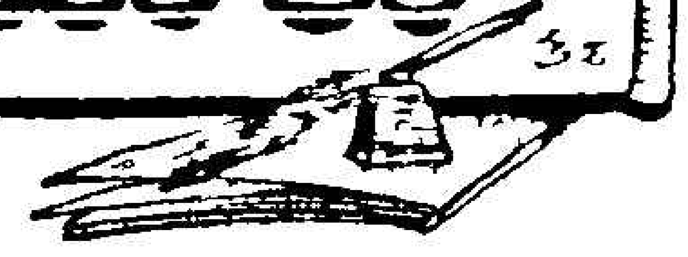
కన్యాకుమారి స్నానఘట్టము

—శంకర సుబ్రహ్మణ్యం.

Printed and Published by C. Seshagiri Rao, B. A., at the Andhra Patrika Press, No. 7, Thambu Chetty St., Madras.
Editor: G. Subbaramayya.

సాభిప్రాయ విశేషములు

ప్రపంచవ్యవహారము లతివిచిత్రముగ నుండును. సకలవిషయములందును అంతరమునకుపైయంతరముగలదు. మాటకుపైమాట, యుక్తికిపై యుక్తి, దెబ్బకు పైదెబ్బ యోగమునకు పైయోగము ప్రకృతియందు పరిపాటియైన విషయములు. కాని ఈయనాదరణస్వభావము విద్యావంతుల నావహించి పీడించునటులు సామాన్యులనుపట్టి బాధింపదు. నిరాశా నిస్పృహా వైరాగ్యము లీయనాదరణమునకు మూలములు. నక్క ద్రాక్షపళ్ల కథయైనను, ఆత్మనిరసనమైనను ఫలము సమానము. నిరాశా నిస్పృహలు వైరాగ్యమును, వైరాగ్యము నిరాదరణమును గలుగజేయుచున్నవి. వైరాగ్యము నిష్కామసిద్ధికి బదులు స్వోత్కర్షకును, పరనిందకును, స్వార్థారాధనమునకును, పరపీడనమునకును గారణంబగుచున్నది. అభిమానదేవతను సింహాసనమునుండి బడద్రోయుటకు వేలయేండ్లనుండి జరుగుచున్న ప్రయత్నము లింకను విజయమును బడయలేదు.

ప్రపంచపరిణామమునం దభిమాన దేవతకు పదచ్యుతి గలుగుచున్నను అధికారాభిమానము, రాజ్యాభిమానము, ధనాభిమానము, కులాభిమానము, వర్ణాశ్రమాభిమానము వర్తమానకాలమునందును బలీయముగ నున్నవి. రాజకీయార్థిక సాంఘిక మత వ్యవస్థలందుసంప్రాప్తమగుచున్న ప్రచండవిప్లవములుసయితముబలిష్ఠమైనయభిమాన దేవతకు పదచ్యుతిని గలుగజేయజాలకున్నవి. రాజులను రాజ్యములను, ధనమును, సంపదలను, కులమును,విద్యాదులనుఆనాశ్రయించినయభిమాన దేవత వ్యక్తులనుండి మరలినను సంఘముల నాశ్రయించుటకు పూనుకొనుచున్నది. అభిమాన దేవత వ్యక్తుల నాశ్రయించినను, సంఘముల నాశ్రయించినను ప్రజాసామాన్యమున కింకను నాత్మోపలబ్ధికి సాధనము దూరస్థముగనున్నది కాని సన్నిహితముగ గనుపడదు. ఇతరులకు శ్రీరంగనీతులను చెప్పుటయును, పరుల తప్పుల నెన్నుటయును సుకరము. ఆనీతినే తా నవలంబించుటయును తనతప్పులను దెలిసికొనుటయును దుష్కరము.

అభిమాన పరాయణుల ధర్మోపదేశము లెటు లున్నను సామాన్యుల దుఃఖానుభవమునకుమాత్రము ప్రపంచపరిస్థితులందు పరివర్తనము దుహూహ్యముగ నున్నది. ఎండవానలను, శీతోష్ణములను,

నిద్రాహారములను, అన్నపానీయనివాసములను పాటింపకను స్వకర్మనిరతులై నిరంతరము పాటుపడెడి సామాన్యజనుల తరణోపాయ మగమ్యముగ నున్నది. సామాన్యజనుల కష్టములు సకలదేశములందును దుర్భరములుగ నున్నను పారతంత్ర్యదేశములందు దుస్సహతమములుగ నున్నవి. ప్రజాస్వామ్యముగల స్వతంత్రదేశములందు ప్రజాపోషణమునకేతంత్రములనో పన్నుట రాజ్యాంగపక్షములకాకవసరం బగుచున్నది. అధిరపక్షము, స్వజాతీయులైన నిరుద్యోగులకును స్వదేశవ్యాపారపరిశ్రమలకును, పేరుప్రతిష్ఠలకైనను నుపకృతిని గల్పించుట యనివార్యముగ నున్నది. మాయమర్మము లెరుగని సామాన్యజనులధికారారాధకులైన విద్యావంతుల మాయతంత్రములను నమ్మి వారల నధికారపదవులందెక్కించుట యాచారమైనది. అధికార దేవతారాధకులమాటలందుగల పస చేతలందు మృగ్యముగ నుండును.

* * *

అధికారారాధనము

బ్రిటిషుప్రజలు కార్మికప్రభుత్వమునకు పదచ్యుతిని గలుగజేసి జాతీయ ప్రభుత్వమును నెలకొలిపెనవిధ మధికారారాధకుల ప్రజ్ఞాపాండిత్యములకు నిదర్శనము. రామ్సే మాక్డొనాల్డుగారు స్వీయాభ్యుదయమునకు సాధనభూతమైన కార్మికపక్షమును ధ్వంసము చేసి జాతీయపక్షనాయకత్వమును స్వీకరించుట మానవధర్మోదంతమునందు, స్మృతిభ్రంశాధ్యాయమునకు ప్రమాణముగనున్నది. రామ్సేమాక్డొనాల్డుగారి ప్రభుత్వము స్వదేశమునందును, విదేశములందును, ముఖ్యముగను సామ్రాజ్యాంతర్భాగములైన పారతంత్ర్యదేశములందు ధర్మగ్లానికిని, అధర్మాభ్యుత్థానమునకును వినియోగపడిన రీతిని ధర్మసంరక్షణమునకును, అధర్మసంహారమునకును వినియోగపడజాలకున్నది. అమెరికాసంయుక్తరాష్ట్రములందు రామ్సేమాక్డొనాల్డు రూజువెల్టుగారులు పొదిగిన ఆర్థికతంత్రములు లండనునందలి ఆర్థికసమావేశమునందు భగ్నములైనవి. మాక్డొనాల్డుగారు హిందూస్థానస్వపరిపాలనమునకు జేసిన వాగ్దానము లన్నిటిని సర్ సామ్యుయలు హోరుగారివశము చేసిరి. మాక్డొనాల్డుగారి ధర్మనిష్ఠకు కార్మికనాయకులకును, రుష్యాప్రభుత్వమునకును, కాంగ్రెసునకును, గాంధిమహాత్మునకును వారు చూపిన నిరాదరణ నిరసనభావములు నిదర్శనములు. గ్రేట్బ్రిటనునందువలెనే యితర దేశములందును అధికారనాటకము బీభత్సోదంతమును ప్రదర్శించుచున్నది. అమెరికాయందు రూజువెల్టుగారి హస్తములందు సంపూర్ణాధికార ముంచబడినది. పాపము, విల్సనుగారేపుణ్యలోకమునందు నివసించుచున్నారో! వారు ప్రతిపాదించిన పదునాలుగు ధర్మసూత్రములును వారివెంటనే పుణ్యలోకమునకు బోయినవి. అమెరికా గ్రేట్బ్రిటనులందువలెనే జర్మనియందు హిట్లరుగారును, ఇటలీయందు ముస్సోలినిగారు, రుష్యాయందు

స్టాలినుగారును, నితర రాజ్యములం దితరనాయకులును పూర్వయుగోదంతములను విస్మరింపజేసెడి నిరంకుశాధికారము నారాధించుచున్నారు. జిజ్ఞాసపరాయణుల కీ యుదంతము విస్మయమును, నిరాశను గలుగజేయుచున్నది. సకలదేశములందును ప్రజలను నావహించిన నిరాశా నిస్సహాయ స్థితిగతులును, ప్రజానాయకుల నావహించిన ధనాధికారలోభములును నీవిపరీతస్థితికి మూలములు. స్వపరిపాలనకు బదులు నిరంకుశపరిపాలనము, శాంతి సన్నాహములకు బదులు సమరసన్నాహములు, రక్తసమరములకు బదులు శ్వేతసమరములు, ప్రజాప్రయోజనములకు బదు లధికారప్రయోజనములు, కార్మికప్రయోజనములకు బదులు ధనస్వాముల ప్రయోజనములు, పరప్రయోజనములకు బదులు స్వప్రయోజనములు ప్రపంచ వ్యవహారములం దధికతరముగను ప్రబలుచున్నవి.

*　　　*　　　*

ధనరాజ్యము – ఆర్థికసమావేశము

లండనునగరమునందుగూడి భగ్నమైన ఆర్థికసమావేశోదంతము, వర్తమానకాలమునందు ప్రపంచమునందు ధనదేవతకుగల గౌరవాదరణములను వేనోళ్లను చాటుచున్నది. ప్రపంచమునందు వ్యాపారపరిశ్రమవాణిజ్యములకు గ్రేటుబ్రిటను చిరకాలమునుండియును పట్టమును గట్టుకొని ఫలము ననుభవించుచున్నది. ప్రపంచపణ్యములకు లండను కేంద్రస్థానమై బంగారు నవరసునాణెములకును, నవరసుపత్రాదులు, నవరసునిధులును ధనమునకు ప్రమాణములైనవి. ఇది గ్రేటుబ్రిటను కపారమైనలాభమును, ప్రతిపత్తిని సమకూర్చినది. ఐరోపా మహాసంగ్రామానంతరము కేంద్రస్థానము కొంతవరకు న్యూయార్కునకు సంక్రమించినది. గ్రేటుబ్రిటనునుండియును యూరపు రాజ్యములనుండియును చేరిన స్వర్ణప్రవాహములు న్యూయార్కునకు ధనోన్మాదమును గలుగజేసినవి. గతించిన ౧౨ సంవత్సరముల యం దమెరికాసంయుక్తరాజ్యములందు వర్ధిల్లిన దుష్టదౌర్భాగ్యపరిస్థితులు వర్ణనాతీతములు. ఒక సంవత్సరమునందు ౫౦౦౦ బ్యాంకులు దివాలా తీసినవి. అగ్గిపెట్టెలరాజు క్రూజరు కోట్లరూప్యములకు రాజ్యములను ప్రజలను ముఖ్యముగాను అమెరికాదేశీయులను మోసగించిన విధము మాయావికథగ గనుపడుచుండును.

అమెరికాదుష్టవాసనలకు ఫలము ననుభవించినది. అమెరికాస్థితి "అన్నియుండియును అల్లుని నోటశని" యను సామెతరీతి యైనది. బ్యాంకులు బంగారపుసంచులతో నిండియున్నను వ్యాపారపరిశ్రమలు క్షీణించినవి; 'నిరుద్యోగమస్య ప్రబలినది; దౌర్జన్యములు, దుష్కార్యములు నిత్యవ్యవహారములైనవి; దివాలాలు, మోసములు, దోపిళ్లు, జనాపహరణములు సామాన్యవిషయములైనవి. మద్యపాననిషేధము నిరాదరణీయమై మద్యపానము సమాదరణీయమైనది. ధర్మదేవతకు పదచ్యుతి గలిగినపు డాస్థానము

నాక్రమించిన ధనదేవతకును పదచ్యుతి గలిగినది. ధనదేవతను తిరిగి ప్రతిష్ఠాపనజేయుటకు రూజువెల్టుగారికి ప్రజలును, సినేటును పూర్ణాధికారమును నొసంగిరి. రూజువెల్టుగారార్థికసమావేశమును భగ్నము చేసినవిధమార్థికసౌభాగ్యమునకును, ప్రపంచాభ్యుదయశాంతులకును నాశాజనకము గాజాలదు. బంగారునాణెముల చలామణి నిరాకరించిన దేశములకును, నిరాకరించని దేశములకును పొత్తు కుదురుట కేదో ప్రమాణము స్థిరపడవలసియున్నది. మొదటిమెట్టు లేకను రెండవమెట్టు కుదరదు. అన్ని దేశములకును సామాన్యప్రమాణము కుదురనంతవరకును సుంకములవిధానము నిర్ణయముగాజాలదు. బంగారుప్రమాణమును విసర్జించి వ్యాపారలాభమును బడయుచున్న గ్రేటుబ్రిటనుఅమెరికాలుపన్నినఆర్థికవ్యూహములు నిరర్థకములైనవి. ఆంగ్లభాషాబాంధవ్యముననను, వ్యాపార పరిశ్రమలందును సహజవైరులైన అమెరికా గ్రేటుబ్రిటనులకును నీ విషయమునందు సంయోగము సాధ్యముగాదు. అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రము లెటులు ప్రవర్తించినను యూరపురాజ్యముల యోచనల నతిక్రమించుట గ్రేటుబ్రిటనుకు సాధ్యముగాదు. ఇండియా గంగిగోవు స్వాధీనమునం దున్నంతకాలము వెండిబంగారములను, ముడిపదార్థములను బొందుటకును, నిర్మాణపదార్థముల నంటగట్టుటకును గ్రేటుబ్రిటనున కెట్టి యాటంకములును గలుగజాలవు. ఆర్థికసమావేశము శాంతికి బదులు సంగ్రామమునకు సాధనమగుచున్నది. బంగారు ప్రమాణమును నిరాకరించెడి దేశములకును, ఆదరించెడి దేశములకును ఆర్థికవైరుధ్యము సుస్థిరమైనది. ఈ వైరుధ్యము శేషించినసమస్యలకు ప్రతిబంధకమై యితరసమస్యలును దుస్తరము లగుచున్నవి. ఆయుధవిసర్జనసమస్య, వ్యాపారసమస్య, అప్పులసమస్య, ధరలసమస్య, నిరుద్యోగసమస్య మొదలగు సమస్య లన్నియును నీసమస్యమీాద నాధారపడియున్నవి. ఇప్పుడైనను అమెరికా వివేకమును గలిగి, పట్టునువీడి, మొదటను సంయోగమునకు మూలమైన అన్యోన్యప్రమాణనిర్ణయమున కంగీకరించుట సకలవిధములను శ్రేయస్కరము. ఈనిర్ణయ మితరరాజ్యములకు వలెను అమెరికాకును కాలక్రమమునను లాభదాయకము గాగలదు.

నిరంకుశాధికారరాజ్యము – ప్రజలు

ప్రజాస్వామ్యముగల దేశములందును ప్రజల నిస్సహాయస్థితి నిరంకుశాధికారవ్యాపమునకు కీలకము. ప్రజాపాలితు లేకజాతీయులును, నేకదేశీయులును, నేకాశయులును నైనపు డధికారము నిరంకుశమైనను, నియమితమైనను ప్రజలకు విశేషమైన యుపద్రవము గలుగజాలదు. ఉపద్రవ నివారణోపాయము సామాన్యముగను ప్రజల హస్తములందే యున్నది. మునిగిపోయెడి మనుజుడు భల్లూకమును పట్టుకొని మునిగితేలెడి విధమున నాపత్కాలమునందు ప్రాజ్ఞులకును యుక్తాయుక్తపరిజ్ఞానము దుర్లభము. అన్ని దేశములందును

ఆపదలందు మునిగియున్న ప్రజ లాపదుద్ధారకులనునమ్మి నియమనిషేధములులేకను అధికారసింహాసనాసీనులను జేయుచున్నారు. ధర్మసంస్కారమునందుస్థిత ప్రజ్ఞులుగానియధికారులును లబ్ధావకాశములను స్వయంవికాసమునకును స్వయంసహాయమునకు గాకను పరాక్రమణకును, పరపీడనమునకును వినియోగించుట యాచారమైనది. ఈ దురాచారము ధనాశాపరాయణములైన సకలరాజ్యములకును ననతిక్రమణీయముగ నున్నది. అమెరికారాజ్యాధికారు లిష్టదేవతయైన ధనదేవతకు దాసులుగ నున్నారు. వారి రాజ్యాధికారమంతయును స్వీప్రయోజనమునకు వినియోగపడుటకు రూజువెల్టుగారికి సంపూర్ణాధికార మొసంగబడినది. వారి యధికారము మానవకల్యాణమునకుగాకను స్వప్రయోజములకు వినియోగపడగలవిధమును రూజువెల్టుగారి ప్రకటనము తెలుపుచున్నది. రూజువెల్టుగారి ప్రకటనము స్వజాతీయ ప్రయోజనములను ప్రత్యేకలాభములను నపేక్షించుచున్నది.

యూరపురాజ్యములన్నియును అమెరికాకు బాకీయున్నపుడు డాలరునకును నితరనాణెములకును ప్రమాణమును నిర్ణయించుట పరమావసరము. అమెరికారాజ్యాధికారులు యథేచ్ఛగను బంగారు చలామణిని విసర్జించియును, మారకమును సమర్థించియును ప్రపంచార్థికస్థితికి మహాపకారమును గలుగజేసినది. ఇపుడైనను సంకుచితములైన స్వీయప్రయోజనములను విస్మరించి ప్రపంచప్రయోజనములను సంస్మరించుట ధర్మము. మాటలందు ప్రపంచప్రయోజనములను, క్రియలందు స్వప్రయోజనములను నడుపుచు ప్రపంచమును మోసగించుట ఎవరికిని సాధ్యముగాదు. బంగారు వాడెడి దేశములప్రతిఘటనము సకలవిధములను ధర్మముగ నున్నది. రూజువెల్టుగారి నాయకత్వముక్రిందను అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రము లవలంబించుచున్న ఆర్థికనీతిస్వప్రయోజనములకును ప్రత్యేకజాతీయప్రయోజనములకును వినియోగపడునట్లు ప్రపంచసౌభాగ్యమునకును ప్రపంచార్థికప్రయోజనములకును, వినియోగపడజాలదు. అమెరికామార్గమునె గ్రేటుబ్రిటను వేరొకరీతిని నవలంబించుచున్నది.

* * *

గ్రేటుబ్రిటను - సుంకములు

ప్రపంచకావ్యాప్తమైన బ్రిటిషుసామ్రాజ్యమునకు మాతృస్థానమైన గ్రేటుబ్రిటను కితరరాజ్యములతో నిమిత్తములేకను స్వయంపోషణముసాధ్యమని బ్రిటిషురాజ్యనీతిజ్ఞులునమ్ముచు సుంకముల దుర్గములను నిర్మించుట కుపక్రమించిరి. కన్సర్వేటివునాయకు లేమిప్రగల్భములను పలికినను ఒటావానిర్ణయములు బ్రిటిషు ప్రయోజనములకు నిరుపయోగములైనవి. బర్గినుగారు చూపిన వర్తకపు లెక్కలు భ్రమ ప్రమాదజనకములని, సర్ హార్బర్టు సామ్యుయలుగారి ప్రత్యుత్తర మనవద్యమని ప్రాజ్ఞు లంగీకరింపగలరు.

గ్రేటుబ్రిటను అవలంబించిన స్టర్లింగు విధానము వ్యాపారమునం దభివృద్ధిని జూపి

నను నీయభివృద్ధి కృత్రిమమని ఆర్థికపండితులు గ్రహింపగలరు. గతించిన ఆరుమాసము లందును పెరిగిన ౩౦౦ లక్షల సవరనుల వ్యాపారాభివృద్ధికిని మూలము సుంకములు గాని యథార్థమైన వ్యాపారాభివృద్ధి గాదు. హిందూస్థానమునకు గతించిన ఆరునెలల యందును ఎగుమతులు ౧౦౦-కి ౨ వంతున మాత్రమె అభివృద్ధి నొందుట ఒట్టావా దుర్ణయములకు నిదర్శనము. హిందూస్థానమునుండి దిగుమతులుమాత్రము బంగారు వెండి మొదలగువస్తువుల రూపమునను విశేష మభివృద్ధిని బొందినవి. బ్రిటిషువ్యాపారపరిశ్రమలు, వివిధపరిశ్రమలందును క్షీణించుచున్న విధమును గ్రేటుబ్రిటను వ్యాపారపరిశ్రమలు రుజువు చేయుచున్నవి. ఈ విషాదావస్థయందు హిందూస్థానమునకు గలుగుచున్న యన్యాయము బ్రిటిషుసామ్రాజ్య ధురంధరుల స్వప్రయోజన పరాయణత్వమును వెల్లడి చేయుచున్నది. బ్రిటిషుసామ్రాజ్యాధికారుల రాజనీతి స్వప్రయోజనములకు తాత్కాలికము లాభించినను సామ్రాజ్యాంతర్భాగములకును ముఖ్యముగ పరాధీనాంతర్భాగములకును నష్టదాయకమని ధర్మజ్ఞు లందరును గ్రహించిన విషయము. చర్చిలుగారికిని, బాల్డ్వినుగారికిని, మాగ్డొనాల్డుగారికిని, లాన్సుబరీగారికిని ఈ విషయమున అంతరము లున్నను ప్రయోజనముమాత్రము సమానము. బ్రిటిషుసామ్రాజ్యాధికారులకు జాతీయ లక్ష్యము ప్రధానము గాని అంతర్జాతీయ లక్ష్యము ప్రధానము గాదు. చర్చిలుగారు చెప్పినట్లు హిందూస్థానమువంటి పరాధీనదేశములు బ్రిటిషుప్రయోజనముల కేర్పడిన గంగిగోవులు. ఇట్టి అన్యాయతంత్రములు తాత్కాలికముగ ప్రయోజనవంతములుగ గన్పడినను కాలాంతరమున నిరుపయోగములే గాకను నష్టదాయకములుగ పరిణమింపగలవు.

*　　*　　*

ఇతరరాజ్యవ్యవహారములు

గ్రేటుబ్రిటనునావరించిన విషాదమె ఇతర యూరపురాజ్యములను నావరించినది. హిట్లరుగారి రాజయాగము తాత్కాలికముగ విజయమును వడసినను, చిరకాలసంవర్ధితములైన మానవధర్మములను విధ్వంసముచేయుచున్నది. అన్నిపక్షములును హిట్లరుగారి యాజ్ఞానుసారము నిర్గమించినవి. ఒక నాజీపక్షము మాత్రమే నిలచియుండుటకు హిట్లరుగారు చేయుచున్న విశ్వప్రయత్నములు ధర్మవిరహితములై ప్రలయబీజములను దాల్చియున్నవి. ఇరువదియవశతాబ్దమునందు విశ్వమానవధర్మాభ్యుదయయుగమునందు సంకరములేని ఆర్యజాతీయతను నిర్మించుటకును, యూదుల సంహరించుటకును, హిట్లరుగారి నాయకత్వముక్రింద నాజీపక్ష మవలంబించుచున్న అధర్మమార్గము మహాప్రళయమునకు మూలముగ నున్నది. నాజీపక్షవిజయము విషాదావస్థయందు మునిగియున్న జర్మనీదేశమును విజయోన్మాదపరము జేసినది. నాజీపక్షవిజయము ఫ్రాంసుదేశమును విషాదపరమును, ఆస్ట్రియాదేశమును క్రోధ

పరమును, స్వల్పరాజ్యములను భయభ్రాంతుల పరమును జేసినది. ఈపరిస్థితులందు ప్రపంచార్థికవ్యవహారములు సంకుచితములును, స్వప్రయోజనపరాయణములునునైనజాతీయప్రయోజనములనుండి విశాలములును, పరార్థపరములునునైన ప్రపంచప్రయోజనములకు మరలునని విశ్వసించుటకు సూచనలు గనుపడుట లేదు. బలీయములైన యూరపురాజ్యముల సంఘర్షణమునందు పరాధీనములయిన రాజ్యములు ముఖ్యముగ హిందుస్థానమువలె నిస్సహాయములును దారిద్ర్యగ్రస్తములు నైన దేశములనుభవించుచున్న కష్టములు దుస్సహములై వర్ణనాతీతముగ నున్నవి.

*   *   *

హిందూస్థానము - శ్వేతపత్రము

బ్రిటిషు సామ్రాజ్యాధికారులు హిందుస్థానమును సామ్రాజ్యము వెంటను వారి యిష్టానుసారముగ నీడ్చుకొని పోవుచున్న విధమును గ్రేట్బ్రిటను వ్యవహారములును, సామ్రాజ్యాంతర్భాగముల వ్యవహారములును విస్పష్టము చేయుచున్నవి. హిందుస్థానమందలి రాజకీయార్థిక సాంఘిక మతాదివ్యవస్థలును విభేదములును బ్రిటిషుప్రయోజనములకు వినియోగపడవలసియున్న విధమును చర్చిలు వర్గమువారు ఘంటాపథముగ చాటుచున్నారు. గతించిన రెండుమాసములందును జాయింటు పార్లమెంటరీ కమిటీయెదుటను శ్వేతపత్రమువిషయమై జరిగిన చర్చలు, విచారణలు, సాక్ష్యములు, వాదప్రతివాదములు హిందుస్థానమునుండి జాయింటు పార్లమెంటరీ కమిటీకి వెడలిన ప్రతినిధుల ప్రవృత్తియందే గాక దేశమునందంతటను నిరాశను గలుగజేసినవి. సప్రూగారు నిరాశనుజెంది స్వదేశమునకు వెడలుచున్నట్లు వార్తలు తెలుపుచున్నవి. పురుషోత్తమదాసు ఠాకూరుదాసుగారు తనకర్తవ్యమునుగురించి బొంబాయిలోని తనమిత్రులసలహా కోరినట్లు తెలియుచున్నది. సౌమ్యస్వభావుడైన జయకరుగారు జాయింటు కమిటీవ్యవహారములు హిందుస్థానమునకు ఋణదాతలవ్యవహారములవలె నున్నవని తెలిపిన భావములు జాయింటుకమిటీప్రహసనమును చక్కగా వర్ణించుచున్నవి. శ్వేతపత్రనిర్ణయములే పనికిరావని మితవాదనాయకులు కోరుచున్నపుడు వానిని వెనుకబెట్టుటకై జాయింటు కమిటీసభ్యులును కన్సర్వేటివుపక్షనాయకులును చేయుచున్న ప్రయత్నములు హిందుస్థానప్రతినిధుల హృదయములందును హిందూదేశమునందును నిరాశా నిరుత్సాహోద్వేగములను గలుగజేయుటయందు విచిత్రమేమియును లేదు. మెస్టనుప్రభువు రాష్ట్రీయ స్వపరిపాలనముతో హిందుస్థానము సంతృప్తినందవలయునని చేసిన హితోపదేశము గమనార్హముగ నున్నది.

యథార్థమైన రాష్ట్రీయ స్వపరిపాలనము నంగీకరించుటకు తాను సంసిద్ధుడై యున్నట్లు గాంధీమహాత్ముడు రెండవరౌండుటేబిలు సమా

దేశస్థమయమునందే తెలిపియుండెను. కాని శ్వేతపత్రమునందు సూచితమైన రాష్ట్రీయ స్వపరిపాలనము, స్థానికస్వపరిపాలనమువలెనే, స్వపరిపాలన బీజములనే గలిగియుండలే దని వ్యవహారములు వెల్లడిచేయుచున్నవి. రాష్ట్రములందులా, ఆర్థరులవిషయములందే సందియము గల్గినపుడును, నిరంకుశాధికారులగుగవర్నరు లున్నపుడును, రాష్ట్రములకు బాధ్యత వహింపని పై యధికారు లున్నపుడును పేరునకు స్వపరిపాలనముండినను క్రియయందది శూన్యమని విశదమగుచున్నది. శ్వేతపత్రము వలన జాయింటుపార్లమెంటరీకమిటీ ప్రసాదింపనున్న రాజ్యాంగసంస్కరణము లేమాపమును దాల్పనున్నను దేశ మనుభవించుచున్న కష్ట పరంపరలకు తరణోపాయము అగోచరముగ నున్నది.

ప్రజలు దుర్భర దారిద్ర్య మనుభవించుచున్నారు. ధరలు పడిపోయినవి. వ్యాపారము క్షీణించినది. బ్రిటిషుప్రయోజనములకై కోట్లకొలది వెండి బంగారములు ఎగుమతి అగుచున్నవి. దేశమందు ప్రధాన పరిశ్రమమైన వ్యవసాయపరిశ్రమ ప్రజాపోషణమునకును, దేశక్షేమమునకును నిరుపయోగమైనది. పరిశ్రమలు విదేశపరిశ్రమలపోటీకి నిలువజాలకున్నవి. జపాను దేశమునంతను చవుకవస్తువులతో నింపివేయుచు హిందుస్థానపు దూదిని బహిష్కరించుటకు నిశ్చయించినది. గ్రేటుబ్రిటను అవలంబించుచున్న రాజకీయార్థిక వ్యవహారములు స్వప్రయోజనపరాయణములైనటులు హిందూస్థానమున కుపయోగపడకున్నవి; మీదుమిక్కిలి యపకారమును గలుగజేయుచున్నవి. రాజకీయార్థిక పారతంత్ర్యమునందు మునిగియున్న హిందూదేశమున కువ్యయభారముమాత్రముతగ్గకఅభివృద్ధియగుచున్నది. సకలరాజ్యములును జాతీయప్రయోజనములను రక్షించుచు నభివృద్ధి నొందుచున్న సమయమునందు నిస్సహాయములగు దేశము లారాజ్యములకు బలియగుచున్నవి.

పాశ్చాత్య రాజ్యోదంతములును, చీనా జపానురాజ్యోదంతములును ప్రపంచము నావరించుచున్న మహాప్రళయమునకు సూచనలుగ నున్నవి. ఈప్రళయావస్థయందు హిందుస్థానమునకు, ఇతరుల దయాదాక్షిణ్యములు గాక స్వల్పమైనను స్వయంసహాయమే శరణ్యము. హిందుస్థానమునందు స్వయంసహాయ బీజములను ప్రతిష్ఠించిన గాంధిమహాత్ముని ఉపదేశాచరణములను విమర్శించి, పరిశోధించి, అనుష్ఠింపవలసిన యవసరము దేశమునకు సంప్రాప్తమైనది. హిందుస్థానప్రజలును, నాయకులును జాతిమతపక్షకులాదిభేదములను విసర్జించి దేశప్రయోజనములను ధర్మలక్ష్యముతో నిర్ణయించి, అనుష్ఠింపవలసిన యవసరమును గమనించి కర్మయోగారూఢులు కావలయును. పునహాయందు జూలై ౧౨-వ తేదీని కూడనున్న నాయకులసభ ఈ పరమార్థమును గ్రహించి కార్యవిధానమును నిర్ణయించుట ప్రయోజనకరము.

* * *

దానిని మీకొరకే వినియోగింపుడు

ఉదారమైన అభిమానులకు

మీరు నిలువచేయగలిగిన స్త్రీధనము—
మీ తండ్రి—సోదరుడు—భర్త—పుత్రుడు—
వీరిలో నెవరివద్ద మీ రుంచినను సరే, దానిని
మీకొరకే వినియోగింపుడు.

ఆధనముతో నగలుకొని వానిని మీరు ధరింపుడు.

పురుషు లెల్లప్పుడును......... ఈసంగతి మీకు బాగుగా తెలిసియే యున్నది. కావున మీకు హక్కుగల స్త్రీధనము బాంకిలోను నమ్మకములేని వాటాలక్రింగను నిలువబడి యుండకూడదు.

ఆధనము లెల్లప్పుడును మీ కాకంటి యెదుటనే మీ వంటిమీదనే యుండి మెరుగునట్లు, దానితో మీ కోరిక సొగసైన నగలను కొనుడు

మేము తయారుచేయుచున్న నగలు విలువ యెన్నటికిని తగ్గిపోదు. నగలను అందముగా చేయించుటయే ప్రత్యేకాభిమతము. ఈపనియందున మేమే అగ్రగణ్యుల మని గొప్ప వినయముగ తెలుపుచున్నాము

మీరు మొదట మావద్ద కొను నట్టి అలంకారము మీకు మిక్కిలి సంతృప్తికరముగా నుండుటకే మేము ప్రయత్నించెదము. అటు పిమ్మట మీ రెల్లప్పుడును మావద్దనే కొనుచుందురు. మీ మిత్రులకు గూడ సిఫార్సు చేయుచుందురు.

ఉప్మిడి రామయ్యశెట్టి గురుస్వామిశెట్టి కంపెని,

బంగారు వెండి నగలను తయారుచేయువారు,

25, చైనాబజారు రోడ్డు   చెన్నపురి.   62, గోవిందప్పనాయుక వీథి

జెనిత్ ద్రాక్షాసవ

ఆయుర్వేద శాస్త్రీయ పద్ధతులమీద తయారు కాబడినది

ఆరంభదశలో నున్న క్షయరోగము, ఉబ్బసము, శ్వాసనాళీదాహము, ఊపిరితిత్తులకు సంబంధించిన యితర వ్యాధులు, శీతలము, పడిసెము, మందాగ్ని, అజీర్తి, మలబద్ధకము, కడుపుబ్బరింపుట, వాంతులు వచ్చునట్లుండుట, అన్నివిధములగు గొంతువ్యాధులు మున్నగు జాడ్యములను ఇది పూర్తిగా కుదుర్చును. పిల్లలదగ్గులను పోగొట్టుటలో అద్వితీయమైనది. త్రాగుటకు మధురముగా నుండును. క్రమముగా సేవించినచో, ప్రేగులను శుభ్రముగా నుంచి, ఆకలిని వృద్ధిజేయును. జెనిత్ ద్రాక్షాసవమును రాత్రివేళ పరుండకముందు పుచ్చుకొనిన సుఖనిద్ర నిచ్చును. ఉదయమున మేల్కాంచినంతనే తమపనులయం దాసక్తులై చురుకుగా నుందురు.

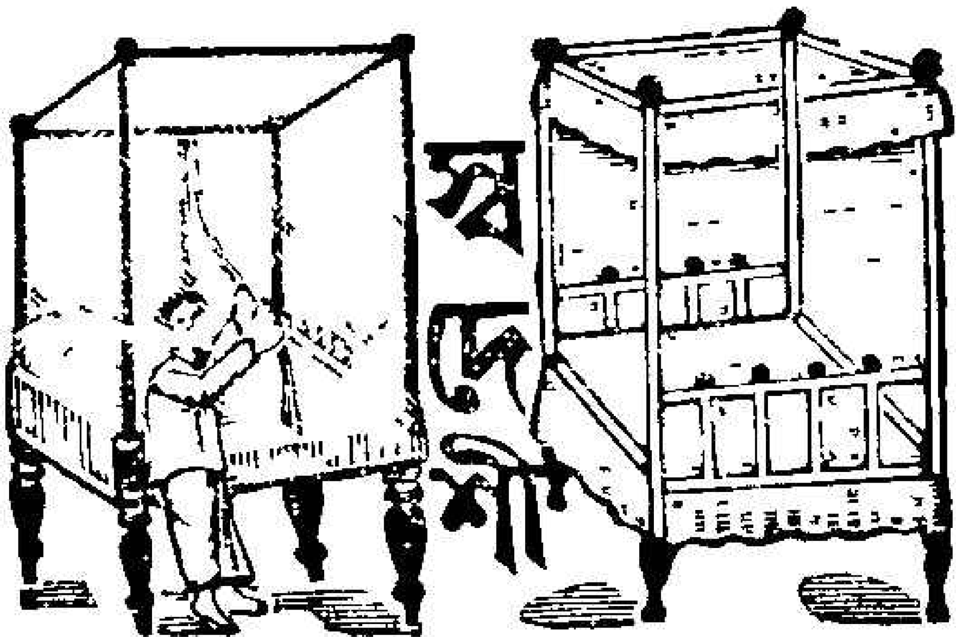
"జెనిత్ ద్రాక్షాసవము" ఇప్పుడు ప్రతినగరములోను పల్లెలందును గల దుకాణములలో దొరకును. తపాలద్వారా సీసాల నంపుటచే మిగుల వ్యయ మగును గాన మా ఖాతాదార్లు వారిగ్రామములో గల దుకాణములందే "జెనిత్" ద్రాక్షాసవమును కొనినచో వీలుగా నుండుటేకాక లాభకరముగాగూడ నుండును.

వెల $1\frac{1}{2}$ పౌను రు. 1-12-0. 1 పౌను రు. 1-4-0. $\frac{1}{2}$ పౌను రు. 0-12-0. ప్యాకింగ్ వి. పి. ఖర్చులు ప్రత్యేకము.

ఆంధ్రజిల్లాల యేజంట్లు:—
ఉపేంద్ర అండు కో., గుంటూరు

Zenith Chemical Works,
Dekaran mansions, Princess St., Bombay No. 2.

గొప్ప తగ్గింపుధరలుగల దోమతెరలు

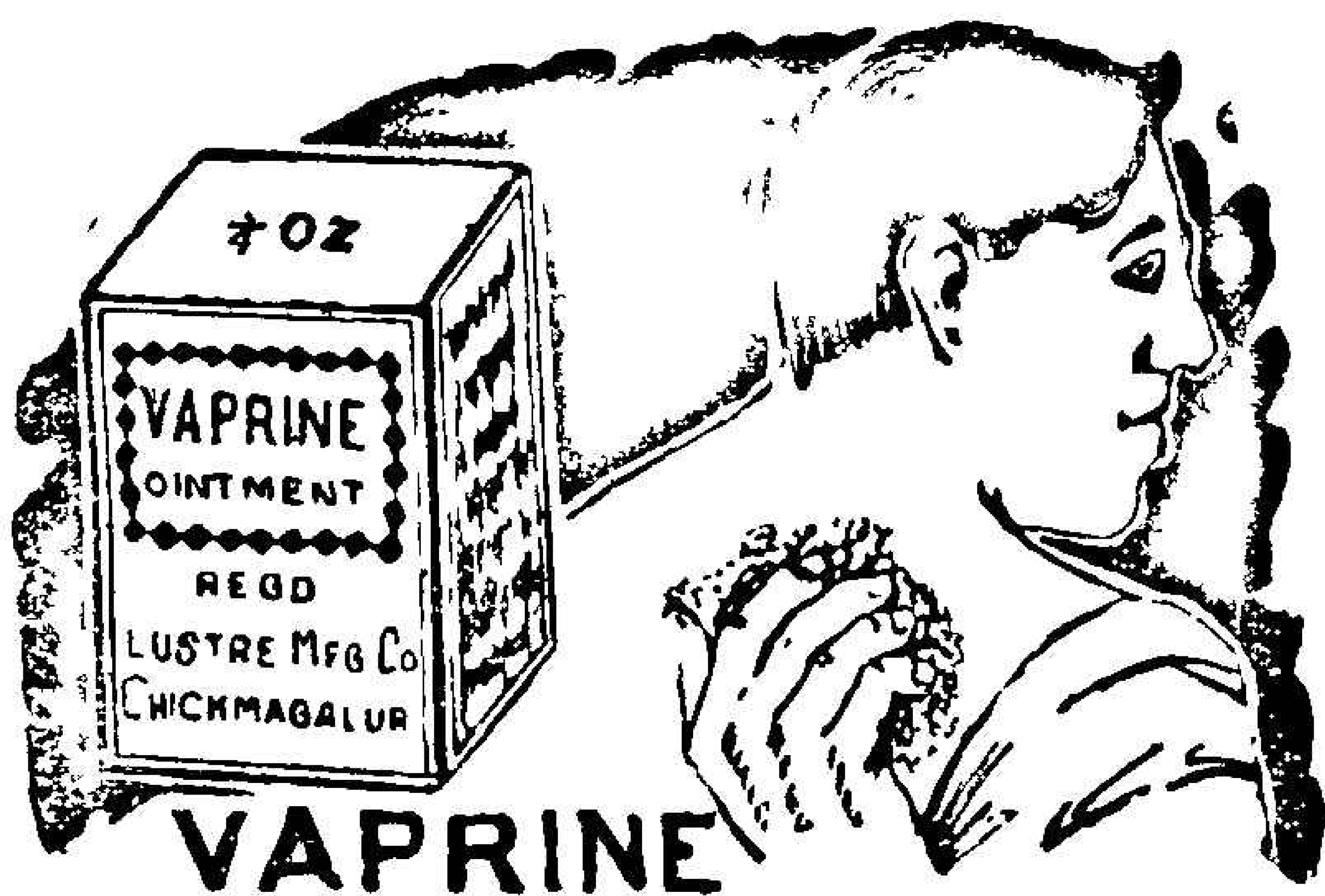
మా దోమతెరలు మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైన గట్టిదారముతో చక్కగ తయారుచేయబడినవి. (ఆర్డరువెంట తెలుపు లేక రంగుదో వ్రాయుడు. ధర కొండను ఒకటే) ప్యాకింగు ఉచితము. పోస్టేజి ప్రత్యేకము. నచ్చకపోయిన ధనము వాపసు యివ్వవడును.

	పొడుగు	వెడల్పు	ఎత్తు	ధర	నాణ్యమైనవాటిధర
సింగిల్ బెడ్	6 అ.	$3\frac{1}{2}$ అ.	$3\frac{1}{2}$ అ.	రు. 1-14-0	రు. 2- 8-0, 3- 8-0, 4- 8-0.
,,	6 ,,	$3\frac{1}{2}$,,	4 ,,	,, 2- 0-0	,, 2-10-0, 3-10-0, 4-10-0.
పెద్దమంచము	7 ,,	5 ,,	5 ,,	,, 3- 0-0	,, 3- 8-0, 4- 8-0, 5- 8-0.

ప్రత్యేకసైజులకు శాంపిలుతో ధరలు తెలుపబడును. వివరములకు :—

G. M. SHARMA, Post Box, No. 6706, CALCUTTA.

వాప్రైన్ యనెడి చిన్న డాక్టరు

దీనిలేపనమువలనగజ్జి,కురుపులు,విషచర్మవ్యాధులు మొదలగునవి మాయమగును. మరియు తేలు కుట్టినచోట ఈ మందును చరిమినయెడల అతిశీఘ్రములో బాధ నివారణమగును. గాయముతగిలి నెత్తురుకారుచుండినచోట చరిమిన వెంటనే దానిని రానీయక ఆపును. ఈమందు మీవద్ద ఒక సీసా వుంచుకొనిన వైద్యు డక్కరలేదు. ఈ ఔషధ మెచ్చటను దొరకును. $\frac{1}{4}$ ఔ. సీసా 0-4-0. $\frac{1}{2}$ ఔ. 0-8-0.

లస్టర్ మ్యానుఫ్యాక్చరింగ్ కంపెనీ,
చిక్కమాగలూరు.

చికాకునకు హేతువు

బలహీనము

నీవు బలహీనుడవుగ నున్నచో యేపని చేయుట యందును తోచక, బహు చికాకు నొందుదువు. ఈ చికాకువల్ల మెదడు చెడును. తలనొప్పి యేర్పడును. నరములయందు శక్తి తప్పిపోవును.

బలహీనుడ వయినట్లు నీకు తోచిన వెంటనే జీవామృతమును సేవింప ప్రారంభింపుడు. ఇయ్యది మానవులకు ప్రాణప్రదాయిని వంటిదని ప్రసిద్ధి గాంచినది. బలహీనతవల్లను యేర్పడే సమస్తవిధ రుగ్మతలను పారద్రోలి దేహమునకు ఆరోగ్యమును, పుష్టిని, తేజస్సును, పటుత్వము నొసంగును. సేవింప ప్రారంభించిన మొదటి మోతాదు నుండియే గుణ మగపడి తీరును. వయోభేదము లేక ఎల్లరు సేవింపవచ్చును.

వైద్యరత్న, పండిత డి. గోపాలాచార్లువారి

జీవామృతము

పూర్ణారోగ్యప్రదాయిని

వెల పెద్దసీసా రు. 3-4-0

చిన్నసీసా రు. 1-12-0

ఆయుర్వేదాశ్రమము,

151, గోవిందప్పనాయక వీధి,

తపాలుపెట్టె 287, మదరాసు.

లోధ్ర

గర్భాశయరోగ నివారిణి

ఋతుశూల, కుసుమవ్యాధి, మూర్ఛ, తెలుపుపోవుట, గర్భస్రావము, సోమరోగము, సంతానహీనత, విషవ్రణములు, ఋతురక్తము పలురంగులుగ వెడలుట, నడుమునొప్పి, సూతికగడ్డ, బహిష్టి నిలిచిపోవుట, ఋతురక్తము చక్కగ వెడలకుండుట, రంగుమారుట, మేహజ్వరము, దగ్గు, రక్తహీనత, మేహవాతము మొదలగువ్యాధులను లోధ్ర తుదముట్టించును.

లోధ్ర అన్నిషాపులలో దొరకును.

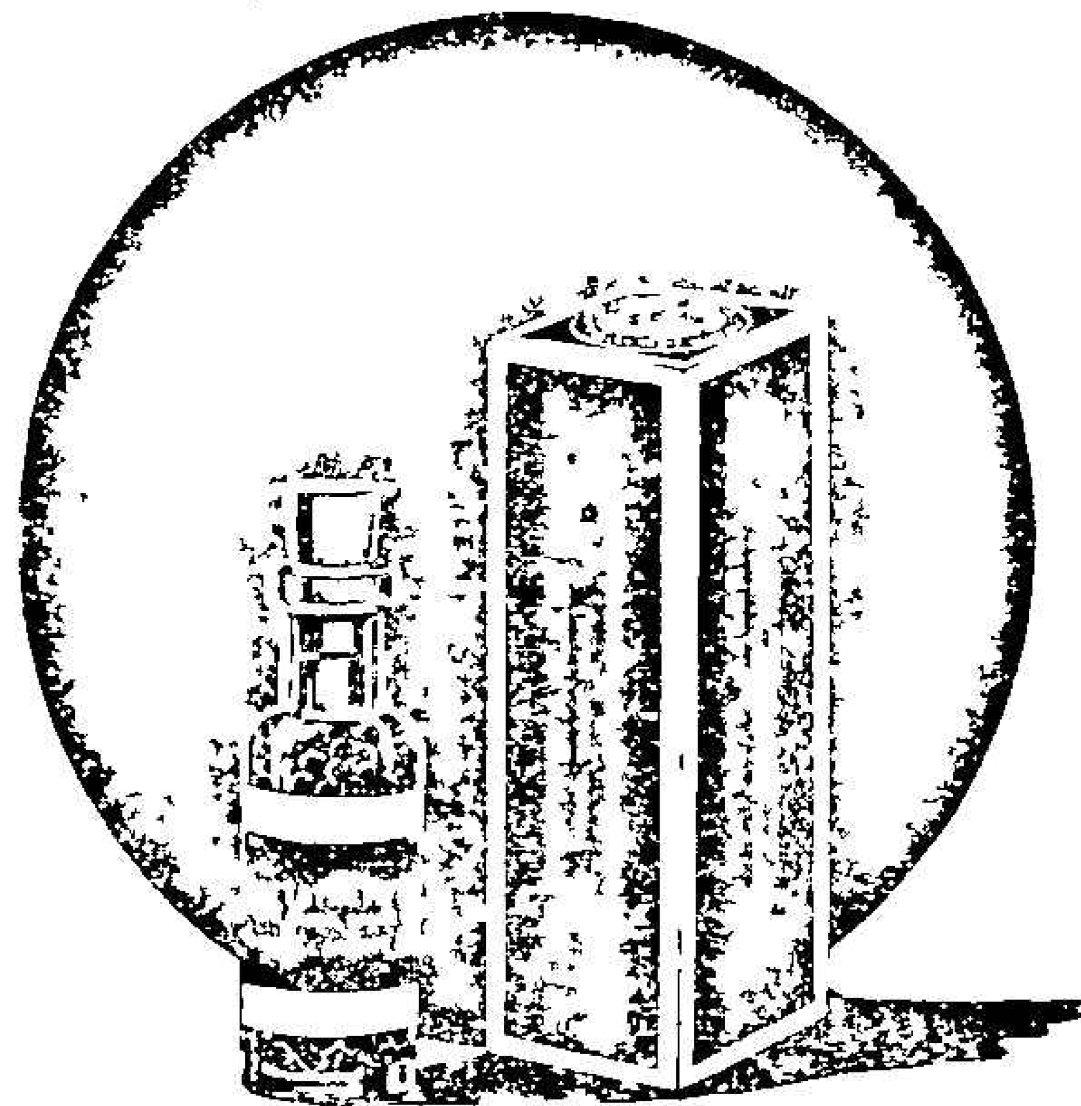
కేసరికుటీరం,

ఆయుర్వేద ఔషధశాల,

ఎగ్మూరు, మదరాసు.

శ్రీ దత్తాత్రేయ అజీర్ణమాత్రలు

మలబద్ధకము హరించి విరేచన మగును

పెద్దవారు పెద్దమాత్రలను సూర్యోదయమునకు పూర్వమే మంచినీటితో ఎన్నిమాత్రలు పుచ్చుకొన్న అన్నిసారులువిరేచనమగుటయేగాక అజీర్ణము ఆమవాతము కడుపుబ్బరము కడుపునొప్పి మలబద్ధకము నులిపురుగులు హరింపజేయును. 200 మాత్రలుగల 1/4 ఔన్సు సీసా 0-4-0

ప్రతిదుకాణమునందును విక్రయించబడును

శ్రీ దత్తాత్రేయ అజీర్ణమాత్రల ఫార్మసీ,

మంగళగిరి, మద్రాస్.

మనసు ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA134M131
పుస్తకం పేరు	భారతి
తారీఖు	31/10/24
ముందు అట్ట	NO
వెనుక అట్ట	NO
మొత్తం పేజీలు	207
పెద్ద సైజు పేజీలు	NO
ఖాళీ పేజీలు	74b,154b
లేని పేజీలు	139,140
తయారు చేసినది	munisha
పేజీలు విడదీసినది	munisha
స్కాన్ చేసినది	Y. V. Bhanu Sree
పరీక్ష చేసినది	haseema
పేజీలు సరిచూసినది	
బైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిస్థితి	good